

დაჰკრა 1864 წელს საქვეყნოდ სასიამოვნო საათმა და გამოცხადდა გლეხკაცების განთავისუფლება - ბატონ-ყმობის გადავარდნა! ხალხის ერთი მხარე - გლეხკაცობა და იმათი თანამგრძობელნი გატაცებულნი იყვნენ სიამოვნებით და მეტის-მეტად გადაჭარბებულს სარგებლობას და სიკეთეს მოელოდნენ ახალის წესებისაგან. მეორე მხარე - მებატონეები კი გულის კანკალით უყურებდნენ იმ დამოკიდებულების მოსპობას, რომელიც საუკუნოებით არსებობდა ბატონსა და ყმას შუა.

განთავისუფლებულს გლეხებს ეგონათ, რომ ამ დღიდან იმათი კეთილდღეობა, გამდიდრება და მოსვენება შეიქმნა უეჭველ მოვლინებად; მებატონეები კი ჰფიქრობდნენ, რომ დღეიდან ლუკმა გაუწყდათ და გუშინდელი იმათი მეხრეები დღეს მბრძანებლად გაუხდებოდნენ.

გაიარა პირველმა აღტაცების ჟამმა და ხალხი ცოტა დამშვიდდა. გლეხებმა დაინახეს, რომ იმათი იმედი მეთვლიადაც არა მართლდება და მებატონეებმაც, - რომ იმათი ისეთი შიში ამო ყოფილა, რადგანაც ახალ „დებულებას“ ისეთი კუდები გამოუჩნდა, რომელიც ნაყმევის კეთილდღეობას პირდაპირ ნაბატონარის სურვილზედ აგდებს.

მცირე მემამულე-მებატონე არ დაავალა ახალმა „წესდებამ“, რომ თავის მოყმეებისათვის მამული მიეცა, და გადასახლება კი რაც ღირს, - ნამეტნავად ჩვენის გლეხკაცობისათვის, - თქვენ თითონ კარგად მოგეხსენებათ.

დიდი მამულების პატრონები, თუმცა დაავალა ამ „წესდებამ“ რომ მიეცათ „ნადელი“, მაგრამ ტყე მებატონის განკარგულებაში დარჩა და გლეხკაცი, რომელიც უტყეოდ ვერ გასძლებს, დააყენა ისევ მებატონისაგან დამოკიდებულებაში.

გლეხკაცებმა დაუშვეს ისევ თავები; მებატონეები გაიმართნენ წელში.

მაგრამ ამათი დამოკიდებულება კიდევ, როგორც იქნება, გასაძლებია; გასაძლებია მისთვის, რომ ახლო მომავალზედ იმედი გვაქვს. მაგრამ წარმოიდგინეთ ერთგვარი განთავისუფლებულ ყმების მდგომარეობა, - იმ განთავისუფლებულ ყმებისა, რომელთაც არავითარი მამული არ არგუნა კანონმა.

ესენი გახლავან შინა-მოსამსახურეები, რომელთაც არ ეჭირათ მამული, არა ჰქონდათ თავიანთი სახლ-კარი.

წარმოიდგინეთ მეთქი, იმ ხალხის მდგომარეობა, რომელსაც არც სოფელი იკარებს, არც მებატონე აძლევს რასმე და არც თავისუფალს სახელმწიფო მიწებზედ ასახლებენ.

მთაში, საზოგადოდ, იყო ჩვეულებად ტყვეების მოყვანა და იმათი დამონავება; იმათ აყენებდნენ თავიანთ სახლში და ხმარობდნენ თავიანთ ბატონური ძალის დასაცველად. ამის გამო კარგა ბლომად გროვდებოდნენ მთის მებატონეების სახლში ამგვარი ყმები, რომელთაც არც მიწა ეჭირათ. არც ცალკე სახლი ჰქონდათ და მუშაობდნენ მებატონის საკუთარს მამულზედ უსასყიდლოდ, მარტო ლუკმა-პურისათვის და ზედ ჩასაცვამის კონკ-მონძებისათვის! მთელი იმათი შრომიდგან არ შენახულა იმათთვის იმდენი, რომ ერთი ფეხის დადგმა მიწა ან ერთი ძროხა თავის საკუთრებად დაენახათ.

ამ მდგომარეობაში იყვნენ ეს ბედისგან განწირულნი, როდესაც განთავისუფლების ხმამ გრგვინვასავით გაიარა საქართველოში და ამ საცოდავებსაც, სხვებთან ერთად, ქუდი მოახდევინა და მადლობა შეაწირვინა ღვთისათვის.

მოდი და ნუ გაუხარდებოდა საცოდავებს, როდესაც ზოგს იმათგანს კიდეც ახსოვდა, რომ მამა ჩერქეზში, დედა ქისტებში და თვითონ საქართველოში ყოფილა გაყიდულ-გამოყიდული!

მოდი და ნუ გაუხარდებოდათ ახალი დებულება, რომლის ძალითაც დღეს თავის საყვარელ შვილს, ცოლს, დედას, სატრფოს ვეღარ გააშორებდნენ!

მართლაც სასიხარულო იყო, მაგრამ დიდს ხანს გასწია იმათმა სიამოვნებამ და სიხარულმა? თავისუფლების შემდეგ დაინახეს, რომ თუმცა დედას შვილისაგან, საქმროს საცოლესაგან, ცოლს ქმრისაგან ვეღარ განაშორებენ, ვეღარ გაყიდ-გამოყიდნიან, როგორც პირუტყვებს, მაგრამ ამათ ყველას ჭამა, სმა, ცხოვრება უნდა, და ისინი კი ახალმა წესდებამ დააგდო ხელ-გაშვერილ ლატაკებად! იქამდის შემამრწუნებელი იყო იმათი მდგომარეობა, რომ ზოგს ზედ დასახური საბანი და ქვეშ გასაშლელი ნაბადიც კი არ გაჰყოლიათ მებატონისაგან.

ეს ხალხი გაიფანტა სხვადასხვა ადგილებში და აქამდისაც ისევ ისე ხელგაშვერილები დადიან და თავის შესაფარებელი ადგილი ვერ უპოვნიან, მაშინ, როდესაც ათასი თავისუფალი ადგილები არის, რომელზედაც ადვილად შეიძლებოდა იმათი დასახლება და, ეხლა უსარგებლო სახელმწიფოს წევრთაგან, გაემუხებინათ სარგებლობის მომცემი ხალხი. ვინ იცის, საიდან გადმოკარგულს, „სკაპცებს“ (ხოჯებს), დამახინჯებულს ზნეობითაც და კაცობითაც, აძლევენ ადგილებს, - ამ საცოდავთ, ღვთისაგანაც და კაცისაგანაც მოძულეებულთ, დასახლება უფრო მადლი არ იყო?

აი ამათ ცხოვრებიდგან მინდა ვუძღვნა მკითხველს რამდენიმე მოთხრობა, მხოლოდ ეს წინასიტყვაობა საჭიროდ დავინახე, რადგანაც საქართველოში ბევრმა არც კი იცის, რომ ამგვარი ყმებიც იყვნენ და ასობით ხალხი ამ დებულებამ ასეთს განმლატაკებულს და უნუგემო მდგომარეობაში ჩააყენა.

I

დარიალის ვიწროებში, სადაც ახლა მშვენიერი გზატკეცილი მიდის და შავ კლდეებს შუა გველსავით იკლანება, უწინ მარტოკა ბილიკები იყო, რომელზედაც ცხენების ქარავნები ძლივს დადიოდა. ეს გზა მიდიოდა ჩრდილოეთ კავკასიიდან საქართველოში ჯერ ვიწრო ლარსის ხეობაზედ, მაგრამ რაკი დარიალის უზარმაზარ კლდეებს მოადგებოდა, იქ კლდე იყო გახვრეტილი, გზა ქანქანით გაყვანილი, რომლის სათაურშიაც მოხევეების ყარაულები იდგნენ და იცავდნენ საქართველოს დაუპატიჟებელ სტუმრებისაგან.

ერთს ცივს ღამეს, როდესაც ნისლს მოებურა და უფრო მომეტებულად დაებნელებინა იქაურობა, ამ ქანქანის ნაპირას გაეჩაღებინათ ცეცხლი რამდენსამე ყარაულს და გარს შემოსხდომოდნენ. იქვე დაერთოთ ნადირის (ჯიხვის) მწვადები და ვახშმის მომზადებას ელოდნენ.

ამ დროს მოისმა ცხენის ფეხის ხმა. ყარაულებმა დაავლეს თოფებს ხელი და ერთს წუთს ჩაესაფრნენ გზის აქეთ-იქით მდებარე ქვებს უკან. ეს ისე სწრაფად და ჩუმად მოჰხდა, რომ კაცი ვერ გაიგებდა იმათ მოძრაობას, და გულდანდობილი მგზავრი ადვილად ჩაუვარდებოდა ხელში.

გაიარა რამდენმამე წუთმა ამ მდგომარეობაში, როდესაც ერთი ცხენოსანი გამოჩნდა და გულადად შემოვიდა ჩასაფრებულების შუაში. აქამდის ჩუმი ყარაულები, რომელთაც თოფები გადმოეშვირათ ქვებზე და თითონაც გაქვავებულს სურათებს დამსგავსებოდნენ, ერთბაშად წამოცვივდნენ და ცხენოსანს გარს შემოერტყნენ.

- ვინა ხარ? - ჰკითხა ერთმა ყარაულთაგანმა.

- მე, ოსი მახამეთა, სენი წირიმე! - მიუგო ცხენოსანმა...

- საიდგან, ან სად მიხვალ?

- ცოფიკაშვილთან...

მე იმის სტუმარი ხარ.

- ეგ? ნაბადში რაღა გაქვს გახვეული? - ჰკითხა ისევ იმ ყარაულმა, რომელმაც ცხენოსანს უნაგირზე გარდიგარდმო გადაებული, ნაბადში შეხვეული, რაღაც შეამჩნია.

- ეს ქალია, შენი წირიმე, ესეც იმასთან მიგყავს.

- სად გინადირნია, სად? - ჰკითხეს ღიმილით.

- ცერქეზიდგან მოიტაცე, - იცრუა ოსმა ჩვეულებრივ.

- აი შენი ხენცელაის მადლი კი გამიწყრეს!.. - დაცინვით გაიკამათა მოხვევმ.

- სენმა მზემ, ცერქეზიდგან...

- კარგია-და, ვიცი, ჩე...

არ გიცნობ, რაიცა ხარ? ე მანდ სულონანთგან (ოსის მებატონეები) იყიდდა, და აქ კი იმას იმახი, ჩერქეზში მოვიტაცეო.

- არა, ცემა მზემ.

- კარგია, კარგი! - მკაცრად გააწყვეტინა სიტყვა მოლაპარაკე ყარაულმა და გაუბრუნდა თავის ამხანაგს.

- აბა, ღმერთს არ მოეტყუება, რომ ეს ჩერქეზში ვერ გავიდოდა.

- ოსი არაა, შენაი ჭირაიმე, ჩერქეზში საით გავიდოდა? - უპასუხა ერთმა.

- რაი არიან ოსები?.. კატები არიან, ცხო რაი?

- ელგუჯა! - წამოიძახა ისევ იმ ყარაულმა, რომელმაც პირველად დაუწყო მახამეთას ლაპარაკი და რომელიც იმათში თავობდა.

- რაი გინდა?

- წადი, წაჰყე ემასა, მიიყვანე ჩოფიკიანთასა და, თუ აქ მოგვატყუა, ძაღლსავით მოჰკალ და გადააგდე.

- ეგრე.

- გზაზე თუ გაქცევა დააპირა, მაშინაც არ დაინდო.

- ეგრე! - იყო ისევ პასუხი.

ელგუჯა იყო ყმაწვილი ოცდაორი წლისა; ტანადი, წარმოსადეგი, ხევში განთქმული იყო თავისი ვაჟკაცობით და \"ქამანდრობით\". ამასთან, როგორც მომეტებული წილი მოხვევებისა, გულწრფელი და საიმედო, ელგუჯამ გაიღო თოფი მხარზე და შესძახა მახამეთას:

- იარე!

მახამეთამ გასწია წინა, ელგუჯა კი მიჰყვა უკან სიბრთხილით, რომ სიტყვით-სიტყვამდე ნამდვილად შეესრულებინა თავისი უფროსის ბრძანება. იმ დროს ღმერთსაც ნუ ექნა, რომ მახამეთას ოდნადაც არის ცხენი გაებრუნებინა და გადაეყენებინა გზის იქით, - ელგუჯა იმას ძაღლსავით მოჰკლავდა და გადააგდებდა.

ამგვარად მიდიოდნენ ისინი ჩუმად, ხმაგაკმენდილები; მახამეთა დარწმუნებული იყო, რომ მცველს თვალი ბრთხილად უჭირავს და მცველიც დარწმუნებულია, რომ თუ მახამეთამ გაბედა რამე, მაშინ იმის ტყვიას შორს ვერ წაუვა და, თუნდაც რომლისამე მიზეზით ტყვია დასცდენოდა და მახამეთას გაქცევა მოეწადინა, მაშინ მაინც ადვილად წინ მოექცეოდა ელგუჯა, რადგანაც ის ქვეითა იყო და საქვეითო ბილიკი ერთიოთხად ამოკლებდა ცხენისთვის მიხვეულ-მოხვეულს გზას.

მიღწიეს სოფელს სტეფანწმინდას და მივიდნენ პირდაპირ გაგი ჩოფიკაშვილის კარებზედ, სადაც ელგუჯა წადგა წინ და ხმამაღლა დაიძახა:

- გაგი!.. ჰა გაგიი! გაგი!

ამ სიტყვებზედ თოფი გადმოეშვირა დერეფანზედ საფრად გაკეთებულის კედლიდგან და მოისმა ხმა:

- ვინაა მანდ, ვინ ჰკვივის?

- მე ვარ ელგუჯაი.

- რაი ამბავია, ამ შუალამისას?

- აი, ერთაი კატაი მოვიყვანე, - სთქვა ელგუჯამ და გაჰხედა ოსსა.

- მარტოა?

- არა... ქალაი რაიმე ჰყავს.

გაგი წყნარა გაბრუნდა, გააღვიძა ბიჭები, რომლებიც იმის ძახილზედ შეიარაღებულები გაშიშვლებულის თოფებით გამოვიდნენ.

ეს ის დრო იყო, როდესაც საქართველო რუსეთის მფარველობის ქვეშ შედიოდა და მამასადამე, - დრო არეულობისა და მუდამ ბრძოლისა ამ მფარველობის ქვეშ შესვლის მსურველთა და მოწინააღმდეგეთა შუა. ამიტომ, რასაკვირველია, უიარალოდ არავინ დადიოდა.

- ონისე გადი-ლა, გაჰხედე!.. სტუმარი სასტუმროში შეიყვანე, ტყვე რომ მოუყვანია, ის-კი დედაკაცებს მიაბარე... იცოდნენ, თუ გაჰქცევიათ, თავიანთი თოფების მეტი აღარა იხსნი-რა...

ონისემ გასწია ბრძანების აღსასრულებლად, მაგრამ გაგიმ ისევ შეაყენა, რაღაცა წაიბუტბუტა და ხმამაღლა დაუმატა.

- მოიცა, მე თვითონაც ჩამოვალ.

გაგიმ მაშინვე იცნო მახამეთა, რომელთანაც არა ერთხელ ჰქონია ამგვარი ვაჭრობა. ამისათვისაც ისინი ერთმანეთს მიესალმნენ, ჩამოართვეს ხელი და ტკბილად დაიწყეს ლაპარაკი.

მახამეთა გამოუტყდა, რომ ეს ქალი ჩერქეზი არის და, ერთს ქისტს მოეყვანა ოსებში გასასყიდად, სადაც მახამეთა შეჰხვდა და გაგისთვის იყიდა. ამ სიტყვებს დაუმატა ქალის ქება, რომელიც ტანადობით ისარს ემსგავსება და ტუჩები ახლად გადაშლილს ვარდს მიუგავს.

გაგიმ ქალს მოჰხადა ყაბალახი, მიუახლოვდა პირისახესთან და მუშტრის თვალით დაუწყო შინჯვა.

- მართლა ლამაზი უნდა იყოს! - წარმოსთქვა იმან ბოლოს და გაუბრუნდა ელგუჯას:

- შენ მაინც დაღალული ხარ, ეგ ქალი ამ საწოლაში შეაგდე და შენც გარედ მოუწეე ამაღამ... კარის გადმორაზა კი არ დაგავიწყდეს.

ელგუჯამ ქალი წაიყვანა. გაგი კი მახამეთას გაუძღვა სასტუმროში, სადაც უნდოდა ძვირფასი სტუმრისათვის თავი მოექონა, რათა ცოტაც არის უფრო იაფად დაესვა ახლად მოყვანილი ქალი.

ელგუჯამ მიიყვანა ქალი „საწოლში“, აუნთო ჩირალი და, რა შეჰხედა ქალს, გაშტერებული დარჩა. იმის თვალს წარმოუდგა ისეთი მშვენიერი, მიმზიდავი თხუთმეტ-თექვსმეტი წლის ქალი, რომელმაც მოულოდნელად გული აუცახცახა და ძარღვებში სისხლი აუდღა. რასა შვრებოდა, სად იყო - იმას სრულებით გარდაავიწყდა. ის შეეპყრო მარტო ერთს სურვილს, რომ ასე განუწყვეტლივ ეყურებინა ამ ქალის მშვენიერებისათვის და დამტკბარიყო იმ გრძნობით, რომელსაც პირველად გაეღვიძა იმის გულში. ქალი კი იდგა ფერმიხდილი, დაღონებული, თვალეზღაშვებული და გატაცებული რაღაცა ღრმა ფიქრით.

ელგუჯას აწუხებდა იმისი მდგომარეობა. უნდოდა დასამშვიდებელი სიტყვა ეთქვა, მაგრამ ენა არ იცოდა, თუნდა სცოდნოდა კიდეც, ძნელად შეეძლო იმას სიტყვის წარმოთქმა. არის ხოლმე ისეთი მდგომარეობა კაცის ცხოვრებაში, როდესაც გრძნობ, იტანჯები, გინდა წარმოსთქვა რამე, მაგრამ ენა აღარ გემორჩილება და სიტყვა ვეღარ გიპოვინია. სწორედ ამგვარს მდგომარეობაში იყო ელგუჯაც.

ბოლოს, როგორც იყო, გონს მოვიდა, გაამაგრა კედელში \"ჩირალი\" (კვარი), უჩვენა იქვე დალაგებულ საბან-გობანზე და ანიშნა იმათი გაშლა. კიდეც ცოტა ხანს დარჩა, შეჭხედა, ამოიოხრა და გამობრუნდა. კარებთან რომ მოვიდა, ერთი კიდეც მიიხედა, დაინახა, რომ ქალის თვალები ელგუჯასაკენ არის მოქცეული და ისეთი სახით უყურებენ, თითქოს იმათაც უგრძნვინათ მოხევის გულის მოძრაობა და ისინიც თანაუგრძნობენ, მაღლობას ეუბნებიანო...

ელგუჯამ ვეღარ მოითმინა, გადახტა და გულში ჩაიკრა ქალი, რომელიც შეშინებული და აღელვებული, რაღაცა გამოუცდელის გრძნობისაგან დამონებული ძალზედ ეკვროდა მკერდზედ.

ამ წუთებში გამოიხატებოდა წადილი, შიში, სიყვარული, ბრძოლა აღძრულ გრძნობასთან, მაგრამ იმათგან ვერც ერთი კი ვერ გეტყოდათ - რა მოსდით, რასა შვრებიან, ან ასე რად იქცევიან და სხვა რიგად არა?

ღმერთმა იცის, დიდხანს გაგრძელდებოდა ეს იმათთვის სანატრი წამები, ან სადამდის მიაღწევდა, თუ ისინი ამ თავის დავიწყებიდან არ გამოეყვანა ხმაურობას, რომელიც მოისმა სასტუმროს კარებიდან.

ელგუჯამ უკანასკნელად ძალზედ მოუჭირა მკლავები, აღზნებულად აკოცა, გამოვარდა გარედ მთვრალსავით, გიჟსავით და გულის ძგერით მიწვა კარებთან.

ეზოში გამოსულიყო გაგი და განკარგულებას აძლევდა ბიჭებს, რომ სტუმარს რიგიანად დაჰხვედროდნენ.

რაკი ბიჭები გაგზავნ-გამოგზავნა, სახლის პატრონმა გამოსწია იმ \"საწოლისაკენ\", სადაც ტყვე იყო დამწყვდეული. მახამეთამ იმას იმდენი მშვენიერება უამბო ამ ქალისა, იმდენ გამტაცებელ სურათებით დაუხატა ქალის მიხვრა-მოხვრა, იმის ტუჩები, თვალები, თმები, რომ გაგი სრულებით დაიბნა და ათასმა უპატიოსნო წადილმა შეიპყრეს იმის გარყვნილი გული... გაგიმ ვეღარ მოითმინა გათენებამდის და იმ ღამესვე უნდოდა დამტკბარიყო ჩერქეზის ქალის მშვენიერებით.

მივიდა იმ ადგილამდის, სადაც ელგუჯა იწვა, შესდგა ცოტა ხანს და ყური დაუგდო. ელგუჯა ხვრინავდა, თუმცა ძილი არც კი მიჰკარებოდა. ამან გაამხნევა გაგი: წყნარად გადააბიჯა ელგუჯას, შეაღო კარები და შევიდა საწოლ ოთახში, რაწამს ოთახის კარი მოიხურა, ელგუჯა ფეხზედ წამოვარდა და გაშმაგებულის თვალებით დაუწყო სარკმელიდან ყურება.

ქალმა დაინახა თუ არა უცხო კაცი შესული, ცახცახით კედელს მიეკრა. გაგი კი, რაწამს ქალს შეჭხედა, მაშინათვე შეიპყრო პირუტყვულმა გრძნობამ და ჩასისხლიანებულის თვალებით გასწია ქალისაკენ.

ქალს შეეშინდა, შეჰყვირა და უფრო მიიკუნჭა კედლისაკენ. ელგუჯას თვალები აენტო, გული აემღვრია, წაავლო ხანჯალს მთრთოლარე ხელი და მრისხანებით უყურებდა.

კიდევ ერთი წუთი, გულმა ვეღარ გაუძლო და გიჟივით შევარდა.

- ვინაა აქ? რაი ყვირილია? - წარმოსთქვა იმან ისე, თითქოს ქალის ყვირილზე გველვიძაო.

გაგი შეკრთა, ის თავის გუნებაში ათას რიგად ლანძღავდა ელგუჯას, რომელმაც დაუშალა ასეთს დროს და დაუპატიჟებლად შემოვარდა, მაგრამ სირცხვილისაგან ვეღარა მოახერხა-რა და მხოლოდ ეს-ღა უთხრა:

- არც ვინა! მე ვარ, მე! კარის დასათვალიერებლად მოვედი... - მერმე გაიფიქრა „დღეს თუ არა, ხვალ ხომ ჩემი იქმნები“, და გამოუბრუნდა ელგუჯას:

- ახლა კი წავიდეთ, დავწვეთ! კარებს კლიტე დაადე, ისიც ეყოფა...

გათენდა დილა და მზის სხივებმა ოქროს გვირგვინი დაადგეს ყინვარწვერს.

გაიღვიძა დაძინებულმა სოფელმა, ხალხმა დაიწყო მოძრაობა, სოფელთან ერთად გაგის სახლშიაც ადგნენ. დედაკაცებმა გაიგეს ჩერქეზის ქალის ტყვედ მოყვანა და ერთი ჩურჩული გამართეს ამ შემთხვევის შესახებ.

ყველას უნდოდა ჩქარა ენახა ტყვე, ჩქარა შეეტყოთ იმის ვინაობა, თავგადასავალი. ბოლოს შემოვიდა ერთი ბიჭი, მოიტანა კლიტე და გადასცა დედაკაცებს.

- გაგიმა, ა - იქავ საწოლაში ქალაი არისო და ის გამოიყვანეთო, - უთხრა მან.

- ვინაა ის, ქალაი? მართლა ჩერქეზია?.. რამდენის წლისაა? ლამაზია თუ არა? - მისცვივდნენ აქეთ-იქით დედაკაცები.

- აბა რაი ვიცი, მეც არ მინახავს... კარგად მოუარეთო გაგაიმა.

- თავად რაილა იქმნა? - ჰკითხა ვიღაცამ.

- გაგის კაცი რაიმე მოუვიდა და გათენებისას ხევსურეთს წავიდა.

- რაისათვის წავიდოდა?

- კარგი-ღა, გაჰხედეთ იმ ქალსა, მშიერი იქმნება... - გააწყვეტინა ლაპარაკი დიასახლისმა. - წადი-ღა, ჯაჯალავ, წაილე კლიტე და გამოიყვანე.

ჯაჯალა იყო უმცროსი ამ სახლში და ამისთვის ყველას შეეძლო იმის ბრძანება და იმასაც უნდა აესრულებინა სხვების სურვილი. თუნდაც ასე არ ყოფილიყო, ჯაჯალა დიდის სიხარულით წავიდოდა და გამოიყვანდა ტყვესა, ემსახურებოდა იმას და ყოველის ღონისძიებით ეცდებოდა იმის ნუგეშის ცემას, რადგანაც თითონ ჯაჯალაც ასეთივე ტყვეს ქალი იყო და იმას ახსოვდა თავის დედის ნაამბობი ტყვეს მდგომარეობაზედ და იმის გულის მოძრაობაზედ.

იმან იცოდა ცოტაოდენი ჩერქეზული, რომელიც დედამ დაასწავლა.

ჯაჯალას შესვლაზედ ტყვე შეკრთა და მაშინათვე ფეხზედ წამოიჭრა. ჯაჯალა მივიდა, საჩქაროდ დასვა და თანაგრძნობით დაუწყო ლაპარაკი:

- იჯექ, იჯექ! დაღალული იქნები, - უთხრა იმან ჩერქეზულად.

ჩერქეზის ქალმა გაიკვირვა თავის ქვეყნის ენის გაგონება და სიხარულით წამოიძახა:

- მამ აქაც ლაპარაკობენ ჩერქეზულად?

- რად არა!.. ჰაი, ჰაი რო ლაპარაკობენ... შენ ნუ გეშინიან, აქაც ისეთივე კაცები არიან, როგორც ჩერქეზში.

- მამ არ მაწვალებენ, არ მომკვლენ?

- ბედმაო, განა ურჯულოები ვართ?..

შენ ნუ გეშინიან.

- მე კი ისე შემაშინა წუხელ ერთმა კაცმა... ისეთი შეხედულობისა იყო, ისეთი თვალები ჰქონდა, რომ კინაღამ გულს შემომეყარა... თუ ის ყმაწვილი ბიჭი დროზედ არ შემოსულიყო, უთუოდ მომკლავდა.

ჯაჯალა მიჰხვდა, რომ ქალის შემშინებელი გაგი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ყმაწვილი ბიჭი ვილა იყო, ვერ მოეაზრა.

- შენ ჩერქეზი ხარ? - ჰკითხა ჯაჯალამ.

- ჩერქეზი ვარ.

- დედა ჩემიც ჩერქეზი იყო!..

- მართლა?..

- მართლა... ისაც შენსავით იყო მოტაცებული... სახელად რაილა გქვიან?

- მზალო.

- პური არ გშინან?

- არა.

- წავიდეთ, შესჭამე რამე, თორემ ეგრე გული გადაგელევა.

- სად წავიდეთ?

- ჩვენ დედაკაცებთან.

ამ სიტყვებით ისინი გამოვიდნენ და წავიდნენ სამყოფო სახლში, სადაც დედაკაცები მიეხვივნენ ახლად მოსულს ჩერქეზის ქალს და თავით ფეხებამდის დაუწყეს შინჯვა. თითქო ადამიანს პირველად ჰხედავდნენ.

ბოლოს ყველანი დამშვიდნენ, დაადგნენ თავთავიანთ საქმეს და მზალოზედ ზრუნვა კი ჯაჯალას მიანდვეს.

მზალოს უკვირდა, რომ აქამდის არსად სჩანდა ის ყმაწვილი ბიჭი, რომელიც ისე მოეწონა, რომელმაც ისე მოულოდნელად გულში ცეცხლი ჩაუგდო. იქნება ისე სწრაფად გაჰქრა ელგუჯას სიყვარული, როგორც სწრაფად დაიბადა? მზალოს ამაზედ უნდა ელაპარაკნა ვისთანმე, მაგრამ ვერა ჰბედავდა, ვერავის ენდობოდა... ის მახინჯი, თვალეზრასისხლიანებული გაგი რალა იქნა? ფიქრობდა ის, თუმცა კი ამის მოუსვლელია ახარებდა.

გაგიმ და ელგუჯამ ძლივს მოასწრეს გამოსვლა სახლიდგან, როდესაც ერთი ცხენოსანი მოადგა გაგის გალავნის კარებს, ჩამოხტა საჩქაროდ, მოვიდა სახლის პატრონთან და შეატყობინა მთიულეთ-გუდამაყრელების არეულობა, რომელთაც რუსები მოემწყვდიათ მთიულეთის ჭალებში და გაგის საჩქაროდ იბარებდნენ, როგორც ხევის ხალხის ერთს მოთავეს. იქ მთიულები შეყრილიყვნენ ბატონიშვილის ალექსანდრეს თაოსნობით, რათა წინააღსდგომოდნენ რუსების მოძრაობას. გაგიმ იმ დამესვე გასწია იქითკენ და ელგუჯაც თან წაიყვანა.

აი ეს იყო მიზეზი, რომ ელგუჯამ შორიდგან მაინც ვეღარ მოჰკრა თვალი თავის შეუდარებელს ჩერქეზის ქალსა, რომელმაც, მთის მდინარესავით, აუჩუხჩუხა სისხლი.

გზაზედ ელგუჯა ჰფიქრობდა თავის მშვენიერს მზალოზედ და გულში ყოველგვარს ლანძღვას უგზავნიდა მთიულებს ასე უდროოდ არეულობისათვის.

ელგუჯა მიდიოდა ლაშქრად, მაგრამ გული კი შინ დარჩენოდა. იქამდისინ შეეპყრო იმის გონება იმ ქალს, რომ ათას საშუალებას ეძებდა, შინ დაბრუნებისათვის...

ბოლოს, გადასწყვიტა, რომ ის დიაცსავით იქცევა და იმ დროს, როდესაც იმის მოძმენი საერთო მტერთან შებმას აპირებენ, ის შინისაკენ იწევეს, საყვარელს ქალთან საარშეიოდ. ელგუჯა ვაჟკაცისათვის შესარცხვენად უყურებდა ამისთანა დროს ტოლ-სწორების და საქმის თავის მორიდებას და შინ მყუდროებაში მოფარებას... „კაცი ვარ, ქუდი მხურავს, წავალ, ვაჟკაცობას გამოვიჩენ, ვისახელებ თავსა და სამსახურს გავუწევ თემობას. როცა შინ მშვიდობით დავბრუნდებით, მაშინ ვითხოვ გაგისაგან იმ ქალსა და ისიც მომცემს“.

ელგუჯას არ გაუმართლდა იმედი: ცხარე ბრძოლის მაგივრად ხალხი საჩქაროდ დაამშვიდა სხვადასხვა საჩუქრებით მთაში მეორე ძალის მქონებელმა მებატონემ, და გაგის ელგუჯასთან ერთად შინ დაბრუნება მოუხდა.

ამ დროს საქართველოში მოემატა კიდევ რუსის ჯარები, რომელთაც საჭირო ადგილები და სოფლები დაიჭირეს და იქამდის გაამაგრეს, რომ ყოველივე მოძრაობა მთის ხალხისაგან თითქმის შეუძლებელი შეიქმნა.

გაგიმ დაინახა თავისი მდგომარეობა, დაინახა საითკენ უფრო სასარგებლო იყო იმისთვის და გადადგა რუსებისაკენ, რომლისათვისაც მისცეს აფიცრობა.

ეს ყველა ისე საჩქაროდ მოხდა და ისეთი მღელვარება და მდგომარეობა იყო მაშინ საქართველოში, რომ ყველას დაავიწყდა თავიანთი პირადი საქმე და მოვალეობა. რასაკვირველია, გაგისაც არ ასცდა ესევე მდგომარეობა, რომელმაც გადაადებინა, თუ გადაავიწყა თავისი პირუტყვული გულისთქმა ტყვის შესახებ. ამის მიზეზით ელგუჯას დარჩა თავისუფალი დრო მზალოსთან არშიყობისა, და ისიც სარგებლობდა, რამდენადაც ენის უცოდნელობა ნებას აძლევდა.

ჯაჯალა, რომელიც თარჯიმანობდა შეყვარებულებს შუა, და მზალო ისე რიგად დამეგობრდნენ, რომ დამალული აღარა პქონდათ-რა. რასაკვირველია, არც ელგუჯასთან იყო იმათი საიდულო დაფარული. შეყვარებულებმა გარდასწყვიტეს, რომ ელგუჯამ უნდა ითხოვოს მზალო, მისცეს, რაც უნდა ურვათი სთხოვოს გაგიმ და, თუ ვინიცობაა, ეს უკანასკნელი არ დაჰყაბულდება, მაშინ ელგუჯა მოიტაცებდა თავის სატრფოს...

ასე მიდიოდა დღეები, კვირეები და საქმე როგორღაც ვერა ბოლოვდებოდა გაგის იქ უყოფნელობის გამო, რომელსაც ჩააბარეს რამდენიმე ჯარისკაცი და ეგზეკუციად ჰგზავნიდნენ სხვადასხვა დამნაშავე მთის ხალხის ადგილებში; ამისთვის ის შინ მოსასვლელად ვეღარ იცლიდა და ელგუჯას ვერ მოესწრო იმასთან მოლაპარაკება.

ერთ მთვარიანს საღამოს, როდესაც მთელი მოხევეები სათიბად იყვნენ გასულნი, გაგის მთიბელებსაც დაენტოთ ცეცხლი, შემოეკიდნათ ქვაბით საკლავი (ცხვარი) და ვახშამს ამზადებდნენ. მთიბელი დედაკაცები და კაცები შემოსხდომოდნენ ცეცხლს გარშემო არაჩვეულებრივი მხიარულის სახით და ელოდნენ საჭმლის მომზადებას. რაღაც წარმოუთქმელი გრძნობა გამოითქმოდა იმათ პირსახეზედ. ყველა ამ ხალხს ჯერ კიდევ ვერ გამოერკვიათ, თუ რა მომავალი მოელით ახალის შემთხვევების გამო, და ამისთვის ძრწოლით მოელოდნენ მომავალს, რომელშიაც ჰხედავდნენ, მართლად თუ უსამართლოდ, სხვა ხალხისაგან, სხვა გვარ-ტომისაგან თავიანთ თავზედ ძალის მოტანას, გაბატონებას. ამ აზრის გავრცელებას ეხმარებოდა მაშინდელი ზოგიერთი ჩინოვნიკების ველური და პირუტყვული ქცევა.

რა თქმა უნდა, რომ ამ მთიბავეებში ახალი ტყვეც ერია. ეს გამოსულიყო განაპირებით და დაღონებულის თვალებით გასცქეროდა ყინვარწვერს, რომელსაც მთვარის შუქი დასდგომოდა და მშვენიერს ფერად შეეცვალა დილის სურათი.

ხალხი დასხდა ვახშამზედ, დაუმახეს მზალოსაც. ის იყო კერძებს აწყობდნენ ჯამებში, როდესაც ცელ მხარზედ გადადებული ერთი მთიბავი მოვიდა და შესძახა:

- გამარჯვება თქვენს საქმეს!

- გადღეგრძელოს ღმერთმა, - უპასუხეს სტუმარს და მოიწვიეს ვახშამზედ.

- გადმოჰხე, აქ გადმოჰხე! - ადგილი მისცეს ელგუჯას.

საზოგადოდ მთაში ამგვარს შემთხვევაში ერთი მეორისაგან თავს არ ივიწროებს და მარტომუშა თავისუფლად მიდის მეზობელ მუშებთან, დროებას ატარებს და პურსა სჭამს. ელგუჯა

კი გაგის მთიბავეებს კარგად იცნობდა, რადგანაც იმათთან ერთი სოფლელი იყო, და ამას გარდა ყარაულობაში ხშირად დადიოდა გაგის სახლში.

ვანშმის ჭამის შემდეგ, როცა ყველანი მიწვნენ-მოწვნენ და ღრმა ძილში შევიდნენ. ელგუჯა გაცურდა იმ მხარისაკენ, სადაც მზალო იწვა.

ელგუჯას მისვლაზე ქალმა წამოჰყო თავი, მაგრამ რაკი იცნო, ხმა გაკმინდა. ელგუჯამ ანიშნა, რომ ის გაჰყოლოდა იმას და წყნარა, პარვით გასწიეს ბურაზული ტყისაკენ, რომელიც იქვე ახლო-მახლო იწყებოდა.

გაჩუმებულნი, სულგანაბულნი და ხმაგაკმენდილნი მიდიოდნენ, როგორც უსულო მოჩვენებანი, ვიდრე ტყეში შევიდოდნენ; მაგრამ რაკი ტყის სიხშირემ დაჰფარა ისინი და სხვის თვალი ვეღარ მისწვდებოდა, ელგუჯა ერთბაშად გამოუბრუნდა ქალს, მოჰხვია ძლიერი მკლავები, ჩაიკრა გულში და დაუწყო კოცნა... ეხლა თითო-ოროლა სიტყვა ესწავლა მზალოს ქართული და ეს აძლევდა იმათ საშუალებას უმოწმოდ ეთქვათ ერთმანეთისათვის თავიანთი გულის პასუხი, თავიანთი გულის მოძრაობა.

პირველის ტრფიალების შემდეგ, ელგუჯამ ოხვრით და მწუხარებით გამოუცხადა, რომ გაგის შუაკაცი გაუგზავნა მზალოს სათხოვნელად, მაგრამ გაგის უარი გამოეცხადა და ახლა სხვა საშუალება აღარა რჩებოდა, რომ მზალო გაიტაცოს. ბოლოს დაუმატა:

- რას იტყვი?.. წამომყვები, თუ არა?

- თუ ჩემი თავი შენთვის მომიცია, წამიყვანე საცა გინდა...

- თუშეებში უნდა წაგიყვანო.

- სადაც გინდა.

- რომ მოგწყინდეს, მაშინ რაღასა იქ?

- ჩვენი მხრის ქალებს ძნელად შეუყვარდებათ, მაგრამ ვინც შეუყვარდებათ, ის იმის მბრძანებელია!.. მიბრძანე, რაც გინდა.

ამ სიტყვებზედ ელგუჯამ გატაცებულის კოცნით უპასუხა:

- მე ყველაფერი მოვამზადე... აქვე ტყეში მყავს ცხენები და იარაღიც დამალული... გუდამაყრის ხეობაზედ ვერ წავალთ, იქ გზებიც შეკრულია და ვიწრო ხეობაც არის, მთიულეთზედ უნდა წავიდეთ.

- ეგ შენ იცი.

- მამ ნულარ ვიგვიანებთ, ჩემო მზეო!

- შენ იცი.

- ხომ არ გეშინიან, არა?

- შენთან?.. - ისეთის ხმით უპასუხა, რომ ელგუჯას შერცხვა.

ამ სიტყვებზედ ელგუჯამ სამჯერ წყნარად, მაგრამ ხანგრძლივ დაუშტვინა. ცოტა ხანმა გაიარა და იმათ წინ მოულოდნელად ერთი ყმაწვილი შეიარაღებული ბიჭი გადმოხტა.

- გივარგი, შენა?

- ჰო, მე ვარ.

- იარაღი რა უყავ?

- აი აქაა! - უპასუხა ახალმოსულმა და მიაწოდა ერთი ხელი იარაღი.

- ცხენები?

- ცხენებიც, ა-იქ არიან, - უთხრა გიორგიმ და ანიშნა იქვე ხშირს ტყეზედ.

- მაშ წადი, მოიყვანე!

გიორგი ცხენებისათვის წავიდა, ელგუჯა კი წყნარად, ჩუმად და პირმოკუმული იჭურვებოდა. აშკარად სჩანდა, რომ იმას გარდაეწყვიტა ადვილად არავისთვის დაენებებინა თავისი მშვენიერი მზალო და, თუ გზაში ვინმე გადაელობებოდა, მაშინ იაფად არ დაესვა ეს თავხედობა.

მოვიდა გიორგი და მოიყვანა ცხენები და შესხდნენ.

როდესაც ყველანი მზად იყვნენ წასასვლელად, ელგუჯა მიუბრუნდა გიორგის:

- გიორგი!

- რაი გინდა?

- მე საჭირბოროტო გზას ვადგევარ, მაი, შენ კი დაბრუნდი შინა!

- რას ამბობ? - გაიკვირვა იმან.

- ვინ იცის, რაი შემემთხვას, შენ რაისთვის-ღა უნდა გაიფუჭო თავი!

- ძმად განა იმად გავფიცულვარ, რომ ეგენი მითხრა? - გულნაკლულად უპასუხა გიორგიმ.

- კარგია-ღა, იარე, დროს ნულარა ვკარგავთ.

- მაშ მოდიხარ?

- მო... სადაც შენ მოჰკვდები; მეც იქ უნდა მოვკვდე.

- შენ იცი! - უპასუხა ელგუჯამ და მოიხადა ქუდი.

- ღმერთო, დიდებულო, წვერისა სპარსთა ანგელოზო! შენ მოგვიმართე ხელი, შენი წყალობა გაგვატანე! - წარმოსთქვა ელგუჯამ.

- ღმერთო, უადგილო-ადგილას მოჰკითხე ამხანაგის მოღალატეს, - დაუმატა გიორგიმ.

- ამინ! - წარმოსთქვეს ორთავემ ერთად.

კიდევ რამდენიმე წუთი ასე ქუდმოხდილები დარჩნენ და ჩუმად ევედრებოდნენ იქაურს ჯვარ-ანგელოზებს; და ამ ვედრებაში იყო რაღაცა დიდებული, რაღაცა მუქარა, რაღაცა იმედი და ნუგეში.

ბოლოს ორთავ ქუდები დაიხურეს.

- გაგვიძელ! - დასძახა ელგუჯამ.

გიორგიმ შემოჰკრა ცხენს მათრახი, იმას გაჰყვა მზალო და, ბოლოს ელგუჯა.

გიორგის ბელადობით ჩუმად და სიფრთხილით მიდიოდნენ ჩვენი მგზავრები. გასცდნენ მშვიდობიანად სოფ. კობს, სადაც ყველაზე მეტად ეშინოდათ და გაუდგნენ გადასავალ მთებს.

ისინი მიეშურებოდნენ მთიულეთის ჭალებსკენ, სადამდისაც უნდოდათ ღამე ჩაჰყოლოდათ, რადგანაც იმას იქით დაბურვილი ტყეები იწყებოდა, და თავის დაფარვა ადვილად შეიძლებოდა; ასე ჰფიქრობდნენ ჩვენი მგზავრები და ამისთვის წამდაუწუმ ცას შესცქეროდნენ, რომელზედაც ვარსკვლავებს დრო უნდა ეჩვენებინათ.

- გასწი, გივარგი, გასწი! - ეუბნებოდა ელგუჯა თავის ბელადს, - ცისკარი სულ გადაიხარა და ღამე კაიშაურშიაც ვეღარ ჩაგვყვება.

- ღმერთი მოწყალეა, - უპასუხებდა გიორგი და გადუქნევდა მათრახს თავის ერთგულს ცხენს, რომელიც მიაჩაკვავებდა იმგვარის ძუნძულით, რომელსაც მთაში \"მგლურს“ უწოდებენ, ამგვარი სიარული გზას ძალიან ამოკლებს.

ალიონმა აიწია. დედამიწა განათდა. გამოჩნდა მშვენიერი ვაკე ქვეშის აღმართისა. აქ ბუნება სრულებით შეიცვალა მშვენიერის მდიდარის სურათებით.

ველ-ბუჩქებიან მინდორს გარს შემორტყმოდა ტყიანი მთები, რომელიც აქა-იქ მთიულებს გაეჩეხათ, გაეკვეთად სახნავეზად და სათაურში თავიანთი ციხე-დარბაზი გაემართათ.

სასიამოვნო, გამაცოცხლებელი ნიავი, რომელიც განუწყვეტლივ დაჰქრის ამ ადგილებში, უფრილებდა შუბლს და მოგზაურებს უფხიზლებდა, უღვიძებდა დაღალულს გონებას. წმინდა, ანკარა წყაროები ჩამოჩუხჩუხებდნენ და რაღაცა სიტკბოებით უაღერსებდნენ კაცის ყურს. ჩიტებსაც კი გაელვძიათ და ჭიკჭიკით ქებას ასხამდნენ ბუნების ძალას. ყველა ისე რიგად იყო მოწყობილი, რომ კაცს ანატრებდა აქ ჩამოხდომას, მწვადის შეშიშხინებას და ცოტაოდენს თვალის მოტყუებას. იმ ადგილებს ამგვარი მოქმედება არც თუ მარტო ხალხზედა - პირუტყვებზედაც კი ჰქონდა, რომლებსაც იტყუებდა მსუქანი, ნოყიერი, მწვანე ბალახი, შემკული ათასფეროვანი ყვავილებით და სურნელებით.

ელგუჯამ გაჰხედა ამ სურათებს და გული აუბგერდა.

იმან დაჰნატრა იმ ბედნიერებს, რომელთაც თავისუფლად შეეძლოთ ამ ადგილების მშვენიერებით დატკბობა.

ელგუჯა რომ ამ ფიქრებში იყო და სურათებით გაეტაცნა ოცნებას, გიორგიმ ერთბაშად ცხენი შეაყენა.

- რაი ამბავია? - ჰკითხა გლგუჯამ.

- აგერ ქვეშის აღმართთან რაიმე ცხენიანები ამოჩნდნენ... მაი, აქ ბუჩქებში მივაბრუნოთ ცხენები, თორემ მეტად განათდა.

- აგრე! - მოკლედ უპასუხა ელგუჯამ და დაიწყო იქითკენ ცქერა, საითაც გიორგიმ ცხენიანები უჩვენა.

ამათ გააბრუნეს ცხენები და შევიდნენ ბუჩქნარებში, რომელნიც იმათ საკმაოდ დაიცავდნენ კაცის თვალისაგან.

იქ ჩამოხტნენ, გაშალეს ნაბადი და ზედ დასვეს მზალო. გიორგიმ ცხენები ცოტა მოშორებით წაიყვანა, ჩაუკრა თავები და საძოვარზედ მიუშვა; თითონ კი თოფი მოიმარჯვა, ფალია გამოუცვალა და ასე უზრუნველად წამოწვა მხარეთემოზედ, თითქოს თავის სახლში იყო. ელგუჯა წყნარად გავიდა გზის ნაპირას და ბუჩქებში, გზის პირად ისეთი სამზვერავი ადგილი დაიჭირა, საიდანაც თვით უხილავი ყველაფერს დაინახავდა და თვალყურის დევნა შეეძლო.

ცხენოსნები, რიცხვით ოცდახუთამდე, თანდათან ახლოვდებოდნენ იმ ადგილას, ისეთის წყობილობით მოელავდნენ, თითქო საომრად გამზადებულანო. წინ მოუძღვებოდა ბელადი, შემდეგ ოთხ-ოთხი ჯარად დაწყობილიყვნენ.

როდესაც ისინი მოახლოვდნენ იმ ადგილას, სადაც ელგუჯა თავის ამხანაგებით გადასულიყო, უცნობი მგზავრების ბელადმა ცხენი ერთბაშად შეაყენა და დაუწყო მიწას ჩხრეკა. სხვები წამოეწივნენ და ჰკითხეს გაჩერების მიზეზი.

მოწინავემ უპასუხა:

- ცხენების კვალია და არ ვიცი, საით მოვიდოდა.

- აქ ცხენებს რაი უნდა! - სთქვა უფრო ჭადარაშერთულმა კაცმა, რომელიც უფროსობდა და რომელშიაც ბრჭყვიალა პაგონებით, გაგის იცნობდით.

იმანაც დააყენა ცხენი, გადმოიხარა გვერდზედ და წარბებზემუხვნილმა კვალს შინჯვა დაუწყო; გვერდით რამდენჯერმე აუარ-ჩამოუარა, მაგრამ ისე კი, რომ თავის ცხენისათვის უწინდელი კვალი არ წაეშლევინებინა.

- სამნი ყოფილან! - კვალი ამკარაა... ცხენები დასაჭედები ყოფილან... - ნაწყვეტ-ნაწყვეტად წამოიძახებდა ისე, თითქოს თავის თავს ელაპარაკებოდა, მართლაც, თუ დააკვირდებოდით ახლად დანამულს მიწას, ადვილად შეამჩნევდით უნალო ცხენების ნაფეხურს და ჩლიქების იმგვარ ბეჭედებს, რომელსაც „ბაყაყს“ ეძახიან და დედამიწას მხოლოდ მაშინ დაეტყობა, როდესაც ცხენი უნალო არის.

- ეს კაი კაცები არ უნდა იყვნენ! - წამოიძახა ბოლოს თავის ალებით გაგიმ.

- კაი კაცები რომ იყვნენ გზას რად აგვიქცევდნენ?

- მანდეთ ბილიკი გზა ხომ არა მიდის-რა? - მიუბრუნდა გაგი მთიულს, რომელიც თან ახლდა.

- არა, შენი კვნესა-მე, არა...

მანდეთ გზას რაი უნდა: სოფელი არსად არის და არა ცხო! - იყო პასუხი.

- სოფლები როგორ არ არის, მაშ აი-ის რეებია? - ჰკითხა გაგიმ და გაუშვირა ხელი იმ მთისაკენ, სადაც აქა-იქ გვერდობზედ მთიელების სახლები მოჩანდა.

- სოფლებია, შენი კვნესა-მე, მაგრამ გზა მაგაზედ არ არის... ეგეთი ხევი ჩამოუდის შუა, ლომისის მაღლმა, რომ ფრინველიც ვერ გადაფრინდების.

- მაშ ისინი ამ ჭალაში უნდა იყვნენ?

- მა სად ჯანაბას წავიდოდნენ, რა ვიცი!..

ამ მთისკენ ხევი არ არის, ექეთკენ ეგეთი კლდეა, რომ კაცს გადახედვა შეჭხარავს.

ესენი ამ ლაპარაკში იყვნენ გართულნი, როდესაც ზევით დაღმართებიდგან ერთი ცხენოსანი გამოჩნდა, რომელიც ძალზედ მოაჭენებდა. ის აღარც დაღმართებს უყურებდა, აღარც ღორღებს და ხეებს, სადაც ცხენისათვის საკმაო იყო მხოლოდ ერთი ბორძიკი, რომ მხედარი სულით ხორცამდე დაკარგულიყო. აშკარად ეტყობოდა, რომ ის რაღაცა საჭირო საქმეზედ მოესწრაფებოდა. ეს მხედარი დაინახა იქ მყოფ ხალხმა და დაუწყეს ყურება.

ელგუჯამაც რომელიც მღელვარებით თვალს ადევნებდა იქ მოსულებს, შეჰკრა თვალი მომავალს მხედარს და გულში რაღაცა უსიამოვნება იგრძნო.

- ეგ თუ იქნება, ჩვენი მღევარი უნდა იყოს!..

ელგუჯას ძალიან კარგად ესმოდა, რომ, თუ გაგიმ შეიტყო ქალის მოტაცება და იმათი აქ ყოფნა, მაშინ საქმე უსისხლოდ აღარ გათავდებოდა და ახირებული გაგი არაფრისთვის არ მოითმენდა ამისთანა სირცხვილს და უპატიურობას, როგორც იმის სახლიდგან ქალის მოტაცება. ელგუჯა თავის თავისათვის არა სწუხდა, იმან იცოდა, რომ ღირსეულად დაუხვდებოდა ძალის მომტანს, მაგრამ აქ, იმას გარდა ის იყო, ვისიც ერთი ამოსუნთქვა ერჩინა მთელს თავის სიცოცხლეს. აი ესა სტანჯავდა და გულს უთუთქავდა. ამისათვის ჰფიქრობდა ისე გამწარებული და ჭირის ოფლი გადასდიოდა; დიახ, მოხევე მარტო რომ ყოფილიყო, ბევრს ფიქრს არ გამოუდგებოდა და აქამდისაც გააცნობდა თავის თოფის სიმარჯვეს შარიანს მგზავრებს, რომელთაც თავი დაენებებინათ თავიანთი გზისათვის და გამოჰკიდებოდნენ ვიღაცა კაცების ცხენების კვალს.

ელგუჯას გული იმაზედ მოსდიოდა, რომ გაგი შესდგა აქა და კვალს შინჯვა დაუწყო მაშინ, როდესაც იმას გზა აუქციეს, დაუთმეს, მოერიდნენ და ამ შემთხვევაში კი, მთაში, მოსისხლე მტერიც ჩამოეხსნებოდა და აღარ გამოეკიდებოდა. სანამ ელგუჯა ამ ფიქრებში იყო, ცხენოსანი მოუახლოვდა გაგის და იმის ამხანაგებს; ამათ კარგად იცნეს ეს ცხენოსანი.

- რაი ამბავი, მარტიავ? - შორითვე შესძახა გაგიმ.

- რაი-ლა რაი ამბავი, ელგუჯამ ქალი გაგვტაცა: სახლი შეგვირცხვინა, თავი მოგვჭრა მთელს თემში...

- აჰუ... მაშ ელგუჯამ გაჰბედა? ელგუჯამა?!

- ელგუჯამა, მაშ ცხომ ვინა?

- კაცები არ იყავით? ქალი როგორ-ლა მოატაცებინეთ? თქვე ქალაჩუნა დიაცებო, თქვენა!.. ქუდის მაგივრად ჩიქილა უნდა გეხუროთ... ფუი, თქვენს ნამუსს!

- ღამე გაიტაცა, ქურდულადა, თორემ ჩვენც კი მამის შვილები ვართ.

გაგიმ, როგორც გამოცდილმა კაცმა, მაშინადვე იფიქრა, რომ ამ ცხენის კვალს ელგუჯასთან უეჭველად რომელიმე დამოკიდებულება უნდა ჰქონოდა და მოიწადინა უეჭველად ეპოვნა ცხენები და იმათი პატრონები დაეჭირა.

ელგუჯამ წმინდად გაიგონა მარტიას და გაგის ლაპარაკი და გაეშურა გიორგისკენ, რათა შეეტყობინებინა, რომ იმათი დამალვა გამოაშკარავდა და გაგი დაჭერას უპირობს. ამხანაგებმა მაშინვე ცხენებს თავი ანებეს, სტაცეს ქალს ხელი და გაიქცნენ სიმაგრის მოსაძებნად, რომელიც აქ სადმე უთუოდ უნდა ყოფილიყო. იმათ უნდოდათ ისეთი ადგილის პოვნა, სადაც უშიშრად შესძლებოდათ ქალის შეფარება და მერე... მერე გაეცნობინათ ამ ხალხისათვის, თუ რა „შავ ბიჭებთან“ აქვსთ საქმე და რა ადვილია ორი თავგადადებული მოხვევის ხელში ჩაგდება.

როგორც ზევით ვსთქვით, ეს მინდორი ერთის მხრით ისეთს ფიწალო კლდეს მიეხვინებოდა, საიდანაც ფრინველი თუ ამოფრინდებოდა, თორემ კაცის ამოსვლა ყოვლად შეუძლებელი იყო. მეორე მხარეს ჩამოუდიოდა დიდი ხევი. სწორედ ამ კლდის თავზედ, ხევის აქეთ, იმათ იპოვეს ისეთი ადგილი, როგორსაც ეძებდნენ.

ამ კლდიდგან რამდენიმე ნაბიჯს აქეთ თითქოს განგებ ამ შემთხვევისათვის, ამართულიყო პატარა გორაკი, რომელიც თავს დაჰყურებდა და მბრძანებლობდა იმ მინდორს. ამ გორაკის სათაურის ნაპირებზედ კბილებსავით სალი კლდეები აშვერილიყო და შუაში პატარა ჩაღრმავება შეედგინა, რომელზედაც ოცი-ოცდაათიოდ კაცი თავისუფლად მოთავსდებოდა. რაწამს დაინახეს ეს ადგილი, სიხარულით გაექანნენ.

- ღმერთი ჩვენსკენაა, და გივარგი, - დაიძახა ელგუჯამ.

- ავიდეთ-ლა, ერთი იქა და მაშინ ვუჩვენებთ იმათ თამაშას! - უპასუხა გიორგიმ.

მზალო, რომელიც, აქამდისინ ფერმიხდილი და გაჩუმებული, რაღაცა მთრთოლარე მდგომარეობაში იყო, ამ უკანასკნელმა სიტყვებმა გამოიყვანეს სასოწარკვეთილებიდან და ხმა ამოაღებინეს.

- მაშ აქ რომ ავიდეთ, აღარა გვინდა-რა, შიში აღარა გვაქვს?

- ღმერთი მოწყალეა! - მისცა პასუხი ელგუჯამ.

- რაი უნდათ ჩვენგან, რაი? - ისეთის მწუხარებით წარმოსთქვა მზალომ, რომ კაცს გული აუდუღდებოდა.

- რაი უნდათ? - იკითხა გიორგიმ.

- ის უნდათ, რომ თითო-თითოდ ძაღლებსავით ჩავხოცავთ აქა და ფრინველების საკორტნ მძოვრად დავყროთ.

- მაშ ომი იქნება, უნდა ერთმანეთი დახოცოთ?.. ღმერთო, ღმერთო! - მწუხარებით წარმოსთქვა ქალმა.

- ნუ გეშინიან, ცხენებს რომ იპოვნიან, გაგის გაუმადლარი თვალები იმითაც დაკმაყოფილდება; თუ მაინც და მაინც არ დაიშალეს და აქაც გვეწვივნენ, გეფიცები წმინდა გივარგის, ძვირად დავუსვამთ თავიანთ გაუმადლობას! - მოკლედ მოუჭრა ელგუჯამ და წარბები შეიჭმუნა.

- ეგეთ ცხარე დღეს დავაყენებთ, წვერის სპარს-ანგელოზის მაღლმა, რომ თითონვე თავ-ბედს იწყევლიდნენ.

ამ ლაპარაკში იმათ მიაღწიეს გორის თავს, სადაც გამაგრდნენ იმდენად, რამდენადაც შესაძლებელი იყო კაცისაგან. მზალოს უჩვენეს ისეთი ადგილი, სადაც ტყვია ვერ მისწვდებოდა და დაარიგეს, რომ იმ ადგილს არ მოსცილებოდა. ბოლოს გაშალეს ნაბდები, ზედ დაყარეს ტყვიაწამლით სავსე მასრები და თოფებს საპირისწამლე შეუცვალეს. ბოლოს როცა ეს მზადება გაათავეს, ელგუჯამ წამოიძახა:

- ეხლა გვეწვივნენ, ჩვენი სტუმრები!.. კაი სტუმრები არიან, მაგრამ, ღვთის მაღლმა, ჩვენც კარგი მასპინძლები დავუხვდებით... არა, გივარგი?

- ჰაი. ჰაი, რომ დავუხვდებით! - იყო პასუხი.

ამ უკანასკნელმა შემთხვევამ გაგი არა მცირედ დააფიქრა. იმ დროს, როდესაც ეგონა, რომ თავის თვალთმაქცურის ქცევით ამაღლდებოდა, პატივსა და ძალას მოიპოვებდა; იმ დროს, როდესაც აფიცრობა მიიღო, დიდი \"ხელმწიფე-იმპერატორის\" სამსახურში შევიდა, - ვიღაცა ელგუჯა წინ გადასდგომოდა, შეერცხვინა იმის სახელი, წეერთვა ქალი და საქვეყნოდ მასხარად გაეხადა! ასე ჰფიქრობდა, ასე სჯიდა გაგი და ის კი ვერ მოეხერხებინა, რა-რიგად გადაეხადა თავის შემარცხვენელისათვის.

უწინდელი დრო რომ ყოფილიყო, ამგვარი შემთხვევისათვის გაგი შეჰყრიდა თემობას, ბჭეებს ამოირჩევდა და თემის დებულებას და გარდაწყვეტილებას უნდა დაჰმორჩილებოდა; მაგრამ ეხლა ხომ უწინდელი დრო აღარ იყო?.. თემობას დაეკარგა თავისი ძალა, ხალხის ნების ასრულება შეუძლებელი შექმნილიყო და მის ბედ-იღბალზედ ზრუნვა თვითეულს პირს ჩაეგდო ხელში. გაგიც ერთი ამ ძალის მქონეთაგანი შეიქმნა და, მამასადამე, ელგუჯას თავხედობას მარტო უბრალო გადახდევინება არ ეყოფოდა; ის სამაგალითოდ უნდა დასჯილიყო და, რამდენადაც შეიძლებოდა, მომეტებულის წვალებით...

ამაზედ ჰფიქრობდა გაგი რამდენსამე ხანს და გარდაწყვეტილება ვერა მიელო-რა. ბოლოს იმის დაღვრემილი შუბლი გაიშალა და პირისახეზედ რაღაც უპატოსნო ღიმილმა გაურბინა, აილო თავი და მკაცრის ხმით წამოიძახა,

- მარტია!

- შენი კვნესა-მე! - უპასუხა მთიულმა და წინ წადგა.

- გასწი ეხლავე ქვეშეთს და ნაჩალნიკს შეატყობინე, რომ რამდენიმე „ბუნტმა კაცმა“ იმ დროს, როდესაც მე ხელმწიფე-იმპერატორის სამსახურში ვიყავ, სახლი ამიკლეს და დედაკაციც მომტაცეს.

- კარგი, შენი კვნესა-მე, კარგი!

- უთხარი: ეგ ყველა იმისთვის ჩაიდინეს, რომ რუსების სამსახურში ვარ... შეატყობინე, რომ ეხლა იმ მოღალატეებს აქ მოვასწარ და ჯარები მოგვაშველოს, რომ დავიჭიროთ.

- ჯარები? - გაკვირვებით იკითხა მარტიამ.

- მამ! ხელმწიფე-იმპერატორის მოღალატენი რუსის ჯარებმა უნდა დაიჭიროს!

- ჯარები რად გვინდა, შენი კვნესა-მე, განა ჩვენ კი არ ვეყოფით - წყენით უპასუხა მარტიამ, რომელმაც გაგის სიტყვები დასამცირებლად მიიღო... - ერთი გვიბძანე კია, და, ლომისის მადლმა, ღვთის რისხვას შევყრით, სადღა წაგვივლენ?

- არა, რუსები უფრო აწვალევენ, - მკაცრად წარმოსთქვა გაგიმ და მერმე თითქოს თავისთვის დაუმატა:

- მარტო სიკვდილი რას კმარა!

- მტრები შენი არიან, შენი კვნესა-მე, და სისხლიც შენვე უნდა აილო, ცხვები რაღად გინდა?

- იმად, რომ სამაგალითოდ აწვალონ, - მისცა პასუხად გაგიმ და შეიჭმუხნა წარბები. მარტიამ თავი ჩაჰკიდა და რაღაცა საგონებელში ჩავარდა.

როგორც ეტყობოდა, ის არა ჩქარობდა გაგის სიტყვების აღსრულებას.

- გასწი რაღა! რაღას ელი?

- მაი, აგრემც შეგეწევა ლომისის მადლი, - ქუდის მოხდით და ხვეწნით დაიწყო მარტიამ, - ნუ ჩავყრით რუსების ხელში... აბა, რაი მადლია იმათი წვალევა?... მტრები არიან - მოვჰკლათ და გადავჰყაროთ, ცხო რაღა გვინდა? თორემ, თუ იმათ ჩაუცვივდნენ ხელში, ურიებსავით აწვალევენ, აგრემც შემეწევა პირიმზე .

- აწვალევენ?... ო, თუ კი აწვალევენ, ცხო რაღა მინდა! - წამოიძახა გაგიმ და პირუტყვული სურვილის ელვა გამოჰკურთა იმის თვალეზიდვან.

- ნუ იზამ მაგას, შენი მუხლების ჭირიმე, ნუ!..

სათემოდ ლექსს გამოგიტყვამენ, ლომისის მადლმა, და შევრცხვებით... ამოდენა ხალხს სამს კაცზედ მისვლა ვერ გაგვიბედნია, სიკვდილი არაა?.. მიბრძანე და მარტო მე გადავალ ხმალ-და-ხმალ; გა, შენი რისხვა არა მაქვს!

რამდენადაც მარტიას რცხვენოდა ეს გაუბედაობა, იმდენად მტრების სატანჯველში მიცემა არ ეთანხმებოდა იმის შეხედულებას. და იმისი აზრით რუსების ხელში ჩავარდნით კი ყველა კაცი უნდა დატანჯულიყო. მარტია არ იყო დამნაშავე, რომ ასეთი აზრი შეედგინა ახალ გვარტომობის ხალხზედ, რადგანაც ის მოწმად დასწრებოდა იმ სამარცხვინო მოქმედებას, რომელსაც ზოგიერთი იმათი წარმომადგენლები ჩაიდენდნენ. მაგალითად, ის იყო დამსწრე „ორი მთიულის მათრახებით მოკვლისა, რომლებსაც ყაზახებმა უწყალოდ სცემეს გზის კეთებაში, მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ ერთს ყაზახს ცხენი წაუბორძიკდა. ზამთარში გზის მუშები თოვლის დროს არ გაუშვეს, რომ თავი შეეფარებინათ; ჩამოვიდა ზვავი და სამი კაცი დაახრჩო თოვლმა; დედაკაცები შეაბეს მარხილებში და ცემა-ტყეპით ბარგს აზიდვინებდნენ“; ის იყო მოწამე, როგორც „ანანურში ერთმა ჩინოვნიკმა ორი ოსი დაიჭირა, ჩაუსვრიდა გეჯაში სხვადასხვა უწმინდურება“, რომლის სახელის მოყვანასაც აქ ვერ ვბედავთ მკითხველის პატივისცემით, „და ის აჭამა ძალ-დატანებით“.

მარტიას ამგვარი მაგალითები, მომხდარი სხვადასხვა პირებისაგან, მრავალი ჰქონდა და ამიტომაც ის ისე ჰფიქრობდა, როგორც დანარჩენი თავისი მოძმეები... ამის მიზეზით, თუმცა ელგუჯას მოქმედება, იმისი აზრით, ისეთი დანაშაულობა იყო, რომლისთვისაც უნდა დასჯილიყო და სისხლით გარდაწყვეტილიყო, მაგრამ იმის წვალება და კაცობის დამცირება მაინც უპატიოსნებად მიაჩნდა.

გაგის აზრი რუსების ყოფაქცევაზე არ განერჩეოდა მარტიას აზრისაგან და სწორედ ამ მიზეზით უნდოდა იმათ ხელში ელგუჯას ჩაგდება.

- გასწი, გასწი, რაღას უყურებ? - გაჯავრებით დასძახა გაგიმ.

- წავალ, წავალ, შენი კვნესა-მე, - რაღაცა შეწუხებით უპასუხა მარტიამ და გააბრუნა ცხენი.

როდესაც ის გაბრუნდა და გზას გაემართა, გაგიმ ისევ მოაბრუნა და ჰკითხა:

- აქ, ახლო-მახლო, სიმაგრე თუ არსად არის?

- როგორ არ არის, არის, - უპასუხა მარტიამ და გაიშვირა ხელი იმ გორაკისაკენ, სადაც ელგუჯა თავის ამხანაგებით ჩაესაფრა: ა-იქ ეგეთი სიმაგრეა, ლომისის მადლმა, რომ კაცს თუ ტყვია-წამალი ექნა, მთელი წელიწადი ფიქრი არ უნდა.

- კარგია, ახლა შეგიძლიან წახვიდე, ვინძლო ჩქარა იარო.

- კარგი, კარგი, ჩქარა ვივლი, - უპასუხა მარტიამ, გააბრუნა ცხენი და გაჰქროლა.

იმას პირისახეზედ ეტყობოდა, რაღაც მწუხარება, ეტყობოდა, რომ იმისი აზრი რაღაზედაც მუშაობდა; ბოლოს ერთბაშად უკან მოიხედა, გაგის მხარეს, მრისხანედ დაუქნია მათრახი და შესძახა:

- არ გაიგონე ჩემი და ახლა დამაცა, შე „ბუგრიანო“.

ამ ადგილებში გზა ცოტა ხვეულად მიდიოდა, ისე რომ მარტია აღარ უჩანდათ გაგის და იმის ამხანაგებს. მარტიამ ერთი კიდევ მოიხედა უკან, იშვირა ფეხი, გადაფრინდა ის გაჭენებულის ცხენიდან და შურდულსავით შეერია ბუჩქებში, ის გარბოდა გორისაკენ, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, რომელზედაც ელგუჯა იყო; ხანდახან ამოიძახებდა რაღაცა სიტყვებს, რომელიც პირდაპირ ნაყოფი იყო იმის გახურებულის აზროვნობისა.

- სიკვდილი არ კმარა, შე ცოდვიანო, განა? არ გეყოფა იმათი სისხლი... შენ იმათი წვალება გინდა და ვნახოთ... მაშ კარგი, იქ, მივალ...

ან მეც იმათთან მოგვკვდები და ან დავიხსნი როგორმე!..

ამ სიტყვებით და მუქარით მარტია მიეშურებოდა აშკარა წადილით, რომ ელგუჯას შეერთებოდა და გაგის უპატიოსნო დამამცირებლის წადილისათვის გარდაეხადა.

ამ ხანში არც გაგი დარჩა უსაქმოდ. იმან გარდასწყვიტა, რომ საშუადღეოდ ქვეშიდან ჯარი მოეშველებოდა, მაგრამ, სანამ ისინი მოვიდოდნენ, ამას დაწვრილებით უნდოდა ადგილის დათვალიერება, შესწავლა და შეტყობა - თუ სად იმალებიან ისინი, ვისაც ისე დღის გამწარებას უპირებდა.

გაგიმ მისცა განკარგულება, რომ ხალხი გაიფანტოს, შევიდეს ამ ბუჩქებში და კარგად ათვალიეროს დამალულები. თუ ვინცოცაა შეხვდებოდნენ სადმე, ეცადნენ, რომ ცოცხლები დაიჭირონ და იარაღის ხმარება არ გაბედონ, თუ საქმე განსაკუთრებით არ გაჭირდებოდა.

ამგვარად ხალხმა პირჯვარი გარდაიწერა, ახსენა თავიანთი სალოცავები, გაიფანტა და შევიდა ტყეში.

ყველა ჰგრძნობდა, რომ გაგის ბრძანების აღსრულება ძნელი იყო და თავგადასვლიანი შეიარაღებული ხალხი ადვილად არ დაჰნებდებოდა. ისინი მიდიოდნენ სიბრთხილით, თითქმის ყველა ბუჩქის შინჯვით და იმ მთრთოლვარე მდგომარეობაში იყვნენ, რომელშიაც კაცს აყენებს საზოგადოდ ომი. ცოტა სიარულის შემდეგ ისინი შეჰხვდნენ სამს შეკაზმულს ცხენს, რომელნიც დამშვიდებული, ფრუტუნით სძოვდნენ ბალახს. გაგი მისდევდა ამ ხალხს უკან და სადაც შესანიშნ რასმე შეამჩნევდა, იმ მხარეს გადადიოდა. ამ ყოფით გაჩუმებულნი. შუბლშეჭმუხვნილი დადიოდნენ ისინი ამ ადგილებში, როდესაც მარტიამ მიაღწია იმ გორაკს, სადაც ელგუჯა იყო. გიორგიმ პირველმა მოჰკრა იმას თვალი და ჩაცმულობაზედ მაშინვე იცნო, რომ მომავალი მთიული უნდა ყოფილიყო.

- ელგუჯავ! მოდი-და, აგერ მთიული რამე მორბის და არ ვიცი ვინ იქნება.

- აბა, სადაა? - გადმოიხედა ელგუჯამ. - მართლა მთიული ყოფილა.

- მთიულეთს მოკეთე თუ არვინა გყავს? - ჰკითხა ისევ გიორგიმ.

- არა.

- მაშ ვინ იქნება?.. სამტროდ მოდის, თუ სამშვიდობოდ?

- აბა, რაი ვიცი!..

აი ეხლავე გავიგებ, - სთქვა ელგუჯამ და გადაუშვირა თოფი. - შესდექ, თორემ ღვთის მადლმა, მანდვე გაგაცივებ.

მარტია შესდგა და მშვიდობა შესძახა.

- ვინ ხარ, ან რაი გინდა? - ჰკითხა ელგუჯამ.

- მე მარტია ვარ, ხანდოსხვეული მთიული... ძმად მწადის თქვენთან გაფიცვა.

ორთავ მოხვევს გაუკვირდა უცნობი მთიულის ამგვარი წადილი.

- მარტიაუ! - ცოტა ფიქრის შემდეგ უპასუხა ელგუჯამ, - თუ გვატყუებ, მაი, უკან გაბრუნდი, კაი ვაჟი ხარ, მართალია. მაგრამ ჩვენც არ დაგიცვივით უკან, უბრალოდ თავს ნუ გაგვაფუჭებინებ.

- ლომისა იყოს თქვენი თავდები... თქვენს მოლაღატეს დედამც შეერთოს ცოლად.

ამ სიტყვების შემდეგ ელგუჯა მიუბრუნდა გიორგის და უთხრა:

- მე თოფის ნიშანს არ მოვაცილებ მარტიას, შენ კი ჩადი და ძმად გაეფიცე, ვინ იცის, იქნება ეგეც ჩვენსავით შეწუხებულია და ამისთანა ალაგას კი ერთი მეტი კაცი მთელი ლაშქარია.

გიორგიმ ხმაამოუღებლივ წამოაყენა თოფი ფეხზედ და გადმოეშო გორაკიდან. ჩქარა ჩავიდა მარტიასთან და შორიახლო დადგა.

- გზა მშვიდობისა! - უთხრა გიორგიმ.

- მშვიდობა მოგცეს ლომისამა!

- ავიხსნათ იარაღი და ძმად გავიფიცნეთ.

- აგრე, შენი კვნესა-მე.

ორთავ იარაღი შემოიხსნეს, დაყარეს მიწაზედ, მივიდნენ ერთმანეთთან, ამოიღეს ტყვიები და გაცვალეს. ამის შემდეგ გადაეხვივნენ ერთმანეთს და სამჯერ აკოცეს. მერე შეჰფიცეს ერთმანეთს, რომ უკანასკნელს სულის აღმოხდამდის ერთმანეთს არ უღალატონ. აიღეს ისევ იარაღი და ავიდნენ ელგუჯასთან, რომელიც თავის რიგზედ გაეფიცა მთიულს ძმად.

მარტიამ უამბო გაგის საქციელი. იმისი სურვილი და, რადგანაც მარტიამ ვერ იკისრა ამისთანა სამარცხვინო ბრძანების აღსრულება, ამისათვის მიჰმართა იმათა, რომ ან უშველოს რითმე და ან იმათთან მოკვდეს.

ამ ლაპარაკში მოახლოვდა გორას გაგი თავის ხალხით, რომელთაც გარდასწყვიტეს, რომ ელგუჯა აქ უნდა შეფარებულიყო, რადგანაც ველ-ტყიანებში ვერსად იპოვნეს. გაგი წამოდგა წინა და ხმამალა დაიძახა:

- ელგუჯა, ვიცით, რომ მანდა ხარ დამალული, გადმოიხედე-ღა, ერთს-ორს სიტყვას გეტყვით!

ამ სიტყვებზედ პასუხი არავინ მისცა და ისევ გაგის მოუწა ლაპარაკი:

- აი მშიშარავ, მშიშარავ!.. თუ ეგრე გეშინოდა ჩემი დანახვისა, ქალი რაღამ მოგატაცებინა?..
გადმოიხედე-ღა ერთ წამსა, თუ დედაკაცი არა ხარ!

ამ სიტყვებმა გააცეცხლეს ელგუჯა, რომელიც მთლად ამართული გადმოდგა კლდეზედა.

- რაიც მშიშარა ვარ, ეგ შენც იცი, მაგრამ ღვთის მადლსა, გაგი, შენს სისხლში ნუ გაგვრევ, გზა
დაგვანებე...

ქალი გამამიტაცნია, რაც თემობის წყობილებაა, გადაგიხდი ურვათს და ჩამოგვეხსენ.

- ღმერთმა შენც შეგარცხვინა და თემიც!.. ეხლავ გამოდი აქა და ეგ უნამუსოც გამოიყვანე,
თორემ სიცოცხლე მაქვს, შავი დღე დაგაყენო!

- გაგი, თემს ნუ ჰლანძღავ, არაა წესი... არც დედაკაცის ლანძღვა არის ვაჟკაცის საკადრისი,
თორემ, ღვთის მადლმა, სისხლი ყელში მოვიდა.

ამ მუქარამ გაგი გააცეცხლა და გადაავიწყა წინანდელი თავისი მოსაზრება.

- ერთი უყურეთ მაგ ძაღლს, მაგასა-და? რა-რიგ ლაპარაკი დაიწყო!.. ახალეთ, ბიჭებო!

ამ სიტყვებთან ერთად ავარდა კვამლი და რამოდენიმე თოფის ხმა მოისმა.

ტყვიებმა ხრიალი მოიღეს იმ ალაგას, სადაც ელგუჯა იდგა. ამან მოასწრო გადაფრენა ქვების
უკან და დაიძახა:

- მამ ეგრე, გაგი? რაკი არ დაგიშლია-და, ახლა ჩვენი ხლა ჰნახე... რაც აქ სისხლი დაიღვაროს,
იქ საიქიოს შენმა სულმა ზღოს!

გავარდა სამი თოფი და გაგის ამალიდან სამი მსხვერპლი დაეცა დედამიწაზედ, რომელთაც
სისხლი თქრიალით გასდიოდათ იარებიდგან...

გაიმართა თოფის სროლა, რომლის შედეგიც იყო გაგის მომხრეებიდგან კიდევ რამდენიმე
კაცის სიკვდილი; ამათ საქმე ისე გაუჭირდათ, რომ თავის შესაფარს ადგილებს ძებნა დაუწყეს.

ეს ხალხი გაიფანტა და მიეფარ-მოეფარა აქა-იქ გაფანტულს ქვებსა და ხრამებს. თითონ
გაგიმაც, რასაკვირველია, მოძებნა უშიშარი ადგილი და ლანძღვით და ქადნით მოელოდა
დაბარებულს ჯარს. იმ იმედს არ ჰკარგავდა, რომ, რამდენ ხანსაც უნდა გაგრძელებულიყო
ამგვარი მდგომარეობა, ბოლოს ელგუჯა მაინც ხელში უნდა ჩაჰვარდნოდა, რადგანაც გაგი ამ
ადგილებს არ მოჰშორდებოდა და გორაზე მომწყვდეულებს ყოველის მხრით გამოსასვლელს
გზას შეუკრავდა.

სროლა მაინც არ სწყდებოდა, თუმცა ტყვიები უბრალოდ იკარგებოდა და თავის პირდაპირ
დანიშნულებას ვეღარ ასრულებდა.

ამ მდგომარეობაში იყვნენ, როდესაც გაგი მღელვარებით წამდაუწუმ ცას შეჰყურებდა და
დაღვრემილი სახით წამოიძახებდა:

- რაი ღმერთი გაუწყრათ აქამდე, რაი მოუვიდათ? აგერ შუადღეც გადავიდა... მარტია სადღა
დაიხაფრა?!

ამ მღელვარების მიზეზი ის იყო, რომ გაგიმ აშკარად დაინახა, რომ იგი ელგუჯას და იმის ამხანაგებს ვერც დაიჭერდა და ვერც დახოცავდა; ადგილის მდგომარეობამაც დაანახვა, რომ იმ მცირედის ხალხით, რომელიც გაგის ახლდა, ყველა მხარეს გზას ვერ შეუკრავდა მომწყვდეულებს, და იმათ ადვილად შეეძლო ღამე ყარაულებს გასხლტომოდნენ და სამუდამოდ ხელიდან წასვლოდნენ.

რამდენადაც გაგი აქ იტანჯებოდა, იმდენად გორაზედ მყოფთ ნუგეში ეძლეოდათ და იმედი ჰქონდათ, რომ ღამის სიბნელესთან ერთად იმათ გაეხსნებოდათ გზა და მშვიდობიანად გადარჩებოდნენ თავიანთ მოსისხლეებს.

- ახლა დასვენებაც შეგვიძლიან, ლომისის მადლმა ისინი ვეღარც კი გაჩუქუნდებიან.

- არა მგონია, რომ გაგიმ ეგრე მოისვენოს... აბა რაი ენაღვლება თუ იმის საქმეზედ ცხვები გასწყდებიან? - უპასუხა ელგუჯამ.

- თითონ უკან იმალება და ცხვებს კი გვახოცინებს, - დაუმატა გიორგიმ.

- არა, შენი კვნესა-მე, არა, ეხლა ხალხი დამშვიდდა და გაგის აღარავინ დაუჯერებს. აი წედან, სანამ ხალხი შეხურებული იყო - მანამ იყო საშიში, თორემ ეხლა ფიქრი აღარ გვინდა, - სთქვა ესა და დამშვიდებულმა, თითქოს თავის აზრის დასამტკიცებლად, გადმოიღო თოფი და დადო ნაბადზე.

სადამო მოახლოვდა, რომ ეს სამი მეგობარი ისევ ამ მუსაიფში იყვნენ; ელგუჯა ერთბაშად წყნარა ჩამოცურდა თავის ადგილიდამ, წყნარა აიღო თოფი ხელში და გორაზედ გადაუწვა.

- რაი დაინახე? - ჰკითხა ჩუმად გიორგიმ, თითქოს ეშინოდა, რომ იმის სიტყვებს არ დაეშალა.

- აბა, ა-იქ გაჰხედე-ღა, - უთხრა იმან და ხელი გაუშვირა სწორედ კლდის პირისაკენ.

გიორგიმ და მარტიამ მიიხედეს იქით და გაშტერებულნი დარჩნენ.

ზედ კლდის პირზედ, სადაც მიწდორი თავდებოდა, გაგი, რამდენიმე ცხენოსნით, ქვეშეთისკენ მიაჭენებდა.

- ეგ გაგი ძალი არაა, თქვენი ჭირიმეთ? სად ჯანაბაში მიდის? ელგუჯა ამ ლაპარაკის დროს ნიშანში იღებდა გაგის.

- აბა რაი ვიცი, სად მიდის? მაგრამ ღვთის მადლმა, სადაც გინდა მიდიოდეს, მშვიდობით-კი ვეღარ ჩავა.

ამ სიტყვებთან ერთად, გავარდა თოფი და თოფის ხმასთან ერთად გაგის ცხენი ყალყზედ შედგა, წატრიალდა კლდისაკენ, წაიტორტმანა და მხედართან ერთად გადავარდა კლდეზედ.

ეს ყველა ისე მოულოდნელად და საჩქაროდ მოხდა, რომ გაგის ამხანაგებმა შველა ვერ მოასწრეს, და როდესაც კლდეზედ გადაიხედეს, ხევში დაინახეს დაფლეთილ-დამახინჯებული კაცი და ცხენი.

გაგის მოსწყენოდა ჯარის და ნაჩაღნიკის პასუხის ლოდინი და ეფიქრა თითონ წასულიყო იმათ სანახავად. მართალია, იმან იცოდა, რომ აქ ველარ მოასწრებდა ელგუჯას, მაგრამ, ამის სამაგიეროდ, ქვეით შეუკრავდა გზებს და იქ მაინც ჩაჰხოცავდა იმ ძაღლებს, რომელნიც ასე გაუძალიანდნენ და ამდენი ზარალი მისცეს.

აი, ეს იყო მიზეზი, რომ გაგის ვხედავდით იმ კლდის ნაპირზედ, რომლიდგანაც ისეთი უბედური მგზავრობა მოუხდა.

გაგის ამხანაგები ჩამოხტნენ ცხენებიდგან, იჟღავნდნენ, ილაპარაკეს და ბოლოს გადასწყვიტეს, რომ წავიდნენ და ამ უბედურებაზედ ნაჩაღნიკს შეატყობინონ, რადგანაც გაგის ველარაფრით ვერ უშველიდნენ.

გაგის კლდეზედ გადავარდნა გორაზედ სიხარულით მიიღეს.

- ლომისამ გაუმარჯოს შენს მარჯვენას! - ქუდის მოხდით შესძახა მარტიამ.

- ჰე! - ნიშნის მოგებით წარმოსთქვა გიორგიმ, - ეგ ძაღლიც ჩაკვდა!

ელგუჯამ კი ჩამოიღო თოფი, გადიწერა პირჯვარი და დაღონებულის ხმით წარმოსთქვა:

- რაისთვის შემოგვაკლა თავი, რაისთვის? ღმერთს არ მოეტყუების, რომ ნების-ნებად ჩემს მოძმეზედ ხელს არ მივიტანდი...

- მოძმე კი არა, მოღალატეა! - წარბებშეჭმუხვნით დასძახა მარტიამ, - ძმებსაც უღალატა და თემობასაც!..

- ძაღლი იყო და ძაღლურად მოკვდა...

ღმერთმა ტყვიაც აღარ აღირსა, ისე მურდლად მოჰკლა.

ამ დროს სრულებით შემოღამდა, და იმათი წასვლის დრო მოახლოვდა. ელგუჯამ გასწია მზალოსაკენ, რომელიც უნდა მოემზადებინა და შეეტყობინა, რომ ერთი უპირველესი იმის მტერთაგანი აღარ არის ქვეყანაზედ და რომ ეხლა ველარავინ გაჰყრის იმათ.

მზალო დილიდანვე ფერმიხდილი იჯდა დაჩვენებულს ალაგას, გულისხმეთქით მოელოდა საქმის გათავებას. იმჟამად იმას ყოველისფერი დაჰვიწყებოდა და გაეტაცნა მარტო თავის მეგობარზედ მზრუნველობას. იმას ეშინოდა რომელიმე თავზედ ტყვიას მსხვერპლად არ წაეღო ერთ-ერთი იმათგანი, რომელნიც ისე ვაჟკაცურად იცავდნენ ამ ქალის სახელსა და თავისუფლებას. მზალო მზად იყო გვერდს ჩამოსდგომოდა თავის მეგობრებს და იმათთან ერთად გაეყო ბედი და უბედურება, მაგრამ ის შეხედულება, რომელიც ჩერქეზებში მიეღო და რომელიც ქალს სრულს მონობას აჩვევს, ნებას არ აძლევდა ელგუჯას სიტყვას გადასულიყო; ამისათვისაც იჯდა დაჩვენებულს ადგილას, თუმცა ასე გაძლება სიკვდილზედ უფრო ძნელად მიაჩნდა.

ქალი ლოცულობდა, ეხვეწებოდა ღმერთს და ყოველ სროლაზედ შემკრთალი, შეშინებული წარმოუთქმელის სატანჯველით გულში, გამოვიდოდა საფარიდგან და შეჰხედავდა თავის მეგობართ; როდესაც იმათ უვნებლებს და კარგად მყოფებს დაინახავდა, იმის სიხარულს

ბოლო აღარ ჰქონდა. ისევ დაბრუნდებოდა თავის ადგილზედ, დაეცემოდა მუხლებზედ და მდულარე ცრემლით ღმერთს მადლობასა სწირავდა.

ჩერქეზი ლოცულობდა, მადლობას ეუბნებოდა ღმერთს, მაგრამ საკვირველი ეს იყო, რომ იმის სათხოვარში არ გამოიხატებოდა სურვილი ერთის მხრიდან ვისიმე სიკვდილისა და მეორის კი გადარჩენისა; ის ითხოვდა, რომ ყველაფერი მშვიდობიანად გათავებულყო, არავინ არ მომკვდარიყო და შეყვარებულის გულის მინიჭებულებით ყველასათვის სიხარულს, ბედნიერებას და მშვიდობას ისურვებდა.

ამ მდგომარეობაში იყო მზალო, როდესაც ელგუჯა დაინახა, რომელიც იმასთან მიდიოდა. რაწამს ქალმა თვალი მოჰკრა, სიხარულით იმისაკენ გაექანა და მეტის მღელვარებისაგან გაწითლებული კისერზე ჩამოეკიდა.

- გათავდა, წავიდნენ?.. ბრძოლა ხომ აღარ გექნებათ?..

ოჰ, ღმერთო! გმადლობ, რომ მშვიდობიანად გადაგვარჩინე!

- მზალო, ჩემო მზალო! - მღელვარებით წარმოსთქვა ელგუჯამ, - ნუ გეშინიან.

- წავიდნენ, თავი დაგვანებეს?

- ჰო, ჰო!.. დაგვანებეს!

- მამ წავიდეთ, წავიდეთ ჩვენც, რაღას ვუყურებთ?

- წავიდეთ, ჩემო გულო, წა!

ამ დროს მარტია და გიორგიც მოვიდნენ, ახსენეს ღმერთი და წყნარა ჩავიდნენ გორაკიდგან. დარწმუნებულნი, რომ იმათ არავინ ხედავდა, ისინი წყნარა სიფრთხილით მიიპარებოდნენ ბუჩქებს შუა, სადაც გაგის დანარჩენი კაცები ეგულეობდათ. ისინი მშვიდობიანად ჩავიდნენ ქვეშეთის დაღმართზედ და ეს ალაგებიც გაიარეს.

ქვეშეთის ცოტა ქვემოდან არის ერთი ეკლესია, რომელსაც \"ნაღვარავი\" ჰქვია. ის ადგილი მაშინ ტყიანი იყო, და იქ ბევრმა განდეგილმა მთის კაცმა შეაფარა თავი და გადარჩა იმ დროის უსამართლო დევნისაგან.

ჩვენი მგზავრებიც იქ მოეშურებოდნენ, რადგანაც გათენებას მოელწივა და მეტს გზას ვეღარ გაივლიდნენ ღამით, და დღე სიარული კი ჯერ კიდევ საშიში იყო.

როდესაც მოგზაურები დალაგდნენ, გიორგიმ და მარტიამ თოფები აიღეს და წავიდნენ საყარაულოდ. ელგუჯა და მზალო კი საყდრის გალავანში დარჩნენ. მთვარემ ამოყო წვერი და ნაზად მოჰვინა იქაურობა თავის სხივით.

- აქ ხომ აღარ მოვლენ? - ჰკითხა მზალომ ელგუჯას.

- არა, არა... ნუ გეშინიან.

- მე კი ისე მგონია, რომ აქაც არ მოგვისვენებენ.

- არ მოგვისვენებენ და, რაც იქ წაიღეს, აქაც იმას წაიღებენ!

- ახ ღმერთო! რატომ არ ჩამოგვეხსნებიან, რა უნდათ ჩვენგან, რა?.. - მწუხარებით წარმოსთქვა ქალმა.

- ის უნდათ, ჩემო ყველავე, ისა, რომ შენ მეტისმეტად ლამაზი ხარ! - გატაცებით უთხრა ელგუჯამ და მიიკრა გულზედ.

- მაგრამ, ღვთის მადლმა, - გააგრძელა მან, - მთელი ქვეყანა მტრად რომ გადამეკიდოს, მაშინაც არავის დავუთმობ შენ თავს.

მზალმ ამ სიტყვებზედ დაღუნა თავი. მთლად ანთო სიხარულის ცეცხლით და თუმცა ტუჩები მთრთოლვარეთ უცახცახებდნენ, სიტყვა კი ველარ წარმოეთქვათ.

და ან რა უნდა ეთქვათ იმისთანა დროს?.. ეს იყო იმისთანა წამები, როდესაც კაცს მარტო გრძნობა შეუძლიან და მარტო ერთი შეხედვა, ერთი ამოქმენა მთელი წლის საუბარზედ მეტს გამოსთქვამს, მეტს აგრძნობინებს.

ისინიც ჰგრძნობდნენ სრულს ბედნიერებას, რაღაცა უმაღლეს სიხარულს და უანგარიშოდ ეძლეოდნენ ამ მღელვარების მონებას. ელგუჯას თავი წყნარ-წყნარად მოეხარა, დაუახლოვდა ქალის აღზნებულ პირისახეს, რომელიც რაღაც სასიამოვნოდ უდიტინებდა და რაღაც გამოურკვეველს მდგომარეობაში შეჰყავდა. ერთი წამი კიდევ და მოულოდნელად, მოუფიქრებლად იმათი ტუჩები შეუერთდნენ ერთმანეთს და ორივე თავდავიწყებამ სრულიად დაიმონა...

ამ ნეტარებაში იყვნენ, როდესაც თოფი გავარდა და შეყვარებულები გამოიყვანა ამ მდგომარეობიდან. ამ თოფის ხმაზედ გავარდა კიდევ რამდენიმე თოფი და მოისმა ყვირილის ხმა იმ მხარეს, სადაც მარტია და გიორგი ყარაულად იდგნენ.

ელგუჯა გაიჭრა იქითკენ და თვალწინ წარმოუდგა შემადრწუნებელი სურათი, რომელიც არ მიემსგავსებოდა ამ რამდენიმე წამის წინ ნაგრძნობს. მარტიას და გიორგის გარს შემოხვევოდნენ სალდათები, რომელთაც მამაცად იგერიებდნენ ეს ორი, მეგობრობისათვის თავგადადებული კაცი.

რამდენიმე კაცს, რომლებიც დარჩენილიყვნენ გაგის ამალიდგან, გორაკის მახლობლად, ელგუჯას და იმის ამხანაგების სათვალთავერებლად, დაენახათ გაპარულები, მიჰყოლოდნენ ჩუმად უკან და გაქცეულების ბინა შეენიშნათ; ამაზედ შეეტყობინებინათ ნაჩალნიკისათვის, რომელსაც მკაცრი განკარგულება მოეხდინა და წაეყვანა მთელი როტა. აი ეს სალდათები გახლდნენ, რომლებიც მარტიას და გიორგის ბუზებსავით გარს ეხვეოდნენ.

ელგუჯა ხმალამოწვდილი გადახტა და გაქანდა თავის ამხანაგებისაკენ; წინ რუსი გადაუდგა და მიუშვირა შუბი. ელგუჯამ შუბს ხელი გაავლო, აიცდინა და ისე მარდად და ძალზედ წამოუსვა ხმალი კისერში, რომ ამ უბედურის ტანი და თავი ცალ-ცალკე გაგორდა, რამდენიმე გაბრძოლების შემდეგ, ელგუჯა შეუერთდა თავის ამხანაგებს, თუმცა ამ შეერთებამ ბევრი აღარა უშველა-რა. იმ ადგილას, სადაც ისინი იდგნენ, ხალხი ერთბაშად შეჯგუფდა და ბურთსავით შეიკრა იქ, სადაც გამოურკვეველი მოძრაობა იყო.

როდესაც ხალხი გაიშალა, დედამიწაზედ რამდენიმე დამახინჯებული და დაჩეხილი მსხვერპლი გამოჩნდა. მათ შორის იცნობდით ელგუჯას და იმის ორ ამხანაგსაც, უწყალოდ შუბებით დაცხავებულთა... ელგუჯა პირდაღებული ეგდო და მკერდიდგან რამდენიმე ალაგას თქრიალით სისხლი გადმოსდიოდა. ერთი სალდათი მივიდა და კიდევ რამდენჯერმე ჩასცა შუბი...

რალა თქმა უნდა, რომ მზალოს დაიჭერდნენ.

მზალო, დიდი დამნაშავესავით სიფრთხილით მიჰყავდათ სალდათებს, რომელნიც შემთხვევას არ უშვებდნენ ისე, რომ უზრდელად არ დაეცინათ იმის მდგომარეობისათვის და არ გამოეჩინათ თავიანთი შეუბრალებლობა.

ქალი მისდევდა გამარჯვებულებს პირმოკუმული და გაფითრებულის სახით, იმის მიმზიდველი, ჟუჟუნა თვალები მეტის მწუხარების ცეცხლით გამშრალიყვნენ და გარეგნულად გამოიხედებოდნენ.

ქალმა ჯერ არ იცოდა, თუ სადამდის მიედწია დღევანდელს უბედურებას...

აი, იმ ადგილსაც მიაღწიეს, სადაც ძალა და სიმართლე ერთმანეთს შებმოდნენ და ამ ბრძოლის მსხვერპლნი, ზოგი გულადმა, ზოგიც პირქვე, შესაზარად დამახინჯებულნი, ეყარნენ; ზოგი მათგანი, ახლად აშლილის წვერ-ულვაშით, თითქოს გაღიმებულის პირისახით, დასცინოდნენ ხალხის ამდენს უსამართლობას და ველურ ქცევას. ზოგს ვაჟკაცურის მკერდიდგან ჩამოეწყვიტათ საკინძი და თითქოს განგებ, გამოეჩინათ ვაჟკაცური ჭრილობა.

ელგუჯაც, რომელსაც ჯერ კიდევ ხელი არ მოეშორებინა ხმლისათვის თითქოს ხელახლად საბრძოლველად იწვევდა თავის მტრებს, განაპირებით ეგდო. მზალომ შეჰკრა იმათ თვალი და წაიზარბაცა, მაგრამ ისევ ჩქარა შეიმაგრა თავი და შესდგა. ფერი ეცვალა, მუხლები აუკანკალდა და წნორის ფურცელსავით თრთოლა დაიწყო...

- გაიარე, გაიარე! - მკაცრად უბრძანა ერთმა სალდათთაგანმა და, როდესაც ნახა, რომ იმისი ბრძანება აუსრულებელი რჩებოდა, უფრო მკაცრის და მბრძანებლის ხმით გააგრძელა:

- შენ არ გესმის? გასწი-მეთქი!..

- და ამ სიტყვებთან ერთად ისე ძალზედ წაჰკრა თოფის კონდახი, რომ ქალი წატორტმანდა და, თუ მეორე რუსს არ დაეჭირა, ღორლებში გადავარდებოდა.

მზალო შეჰკრთა მეტის ტკივილისაგან და გამწარებულმა ისეთის თვალით შეჰხედა ასე ერთგულად სამსახურის აღმასრულებელს, თითქოს იქვე გაქრობას უპირებდა.

- თვალებს რას აჭყეტ? გასწი, გასწი! - კიდევ უთხრა იმან, გაავლო ხელი და რამდენიმე ნაბიჯი ძალით გადაადგმევინა. ამ დროს ქალი ერთბაშად გაუსხლტა ხელიდგან თავის ძალდამტანებელს და წარმოუთქმელის მწუხარე ღრიალით გაქანდა ელგუჯასაკენ, რომლისათვისაც უკანასკნელი მშვიდობა უნდოდა ეთქვა, მაგრამ იქამდის ველარ მიაღწია. ძალამ უღალატა და ღონემიხდილი იქვე დაეცა.

საღდათები მისცვიდნენ, ასწიეს ისე გულშემოყრილი და იქვე მომავალს მთიულის ურემს შეუგდეს, რომელსაც უნდა ბატონ ნაჩალნიკთან წაეღო.

იმათ, გახარებულთ „საისტორიო გამარჯვებით“ გასწიეს სიმღერით ქვეშეთისაკენ და მკვდრების დასამარხად კი რამდენიმე მთიული დააგდეს; იმათ მხოლოდ საღდათების დამარხვა ჰქონდათ ნაბრძანები და იმ „ბუნტი კაცებისა“ კი - ისე დაყრა, რათა გამვლელ-გამომვლელს ენახა, თუ რა-გვარს სასჯელს მიაღწევს ამგვარი მოუსვენარი ხალხი.

როდესაც საღდათები დაასაფლავეს, ყველანი წავიდ-წამოვიდნენ, მაგრამ რაწამს ფეხის ხმა მიწყნარდა, ტყიდგან გამოვიდა ერთი მოხუცებული, ჭადრა შერთული კაცი და რამდენიმე ყმაწვილი შეიარაღებული მთიული.

მოხუცებული მივარდა მარტიას და დაუწყო შინჯვა.

- მომკვდარა, მოუკლავთ ძაღლებს! - წარბებშეჭმუხვებით წარმოსთქვა იმან.

- სხვებიცა ნახე, შენი კვნესა-მე, ბერდიავ, სხვებიცა! თუ დაუხოცავთ, დავმარხოთ, ასე ნუ დავყრით, ნადირი გააფუჭებს, ქრისტიანები არიან.

ბერდიამ გაშინჯა გიორგიც, რომელზედაც იმედგარდაწყვეტილმა ხელი ჩაიქნია და გადავიდა ელგუჯასაკენ. ამ უკანასკნელს დაუწყო კარგა ხანს შინჯვა, რამდენჯერმე გაუჩხრიკა ჭრილობანი და კარგა ხანს აკვირდებოდა იმის პირისახეს.

- ა, ბედშავ ვაჟაო!..

სულ არ დაუხვრეტიათ!.. ამისათვის ყოფილა დედის ძუძუ ალალი!..

- ცოცხალია, ცოცხალი? - გულისძგერით ჰკითხეს ყმაწვილმა მთიელებმა, რომელნიც თავს დასდგომოდნენ ელგუჯას და მოწიწებით უყურებდნენ იმის ვაჟკაცობის ბეჭედს-გულში ჭრილობას.

- უფალმა უწყის! ჯერ კი სუნთქავს-და...

- ბერდიავ, ბერდიავ! ეგებ მოარჩინო ეგ ვაჟი, ლომისის მადლსა.

- უფალმა უწყის! - წარმოსთქვა იმან მოკლედ და ისევ მიუდგა იარების შინჯვას და ჩხრეკას. - არც ერთი ჭრილობა სასიკვდილო არაა!

- მაშ იმედი გაქვს?

- უფალმა უწყის! ღვთისა და ნაღვარევის ბრძანებას წინ ვინ წაუდგება!..

წადით, მათარებით წყალი მოიტანეთ, ცდა ჩემი იქნების, და ბრძანება კი უფლის აღსრულდების.

რამდენიმე მთიული გაიქცა იქვე წყაროსთან და მათარებით მოარბენინეს წყალი. სხვებმა მოუთხარეს საფლავი მარტიას და გიორგის, რომელთაც ერთად უპირობდნენ დასაფლავებას.

ბერდიამ მოჰბანა ელგუჯას იარები, ჩხირით გაშინჯა სიღრმავე, მიმართულება, ამოიღო დაძენძილი კანაფი ჩანთიდგან, გასრისა მარილიანს ერბოში და გაუკეთა სანახავები, შემდეგ მოაყარა რაღაცა დანაყილი ბალახი და შეუკრა ჭრილობები. კრიჭაშეკრული პირი გაუხსნა ხანჯლით და პირში რამდენიმე წვეთი რაღაცა წამლისა ჩაასხა.

როდესაც ყველა ეს გაათავა, წყნარად დაიბანა ხელები და დამშვიდებულმა წარმოსთქვა:

- ნაბადი მოიტანეთ და ქიმბარიანთ კარს წაიღეთ, იქ ნინიასას მიიტანეთ, ის საიმედოა - თავის სახლში დააწვენს.

- კარგი, შენი კვნესა-მე, კარგი, თვალის დახამხამებზედ ავიყვანთ! - წარმოსთქვა ერთმა და გაშალა თავისი თეთრი ნაბადი, რომელიც გვერდზედ კოხტად ჰქონდა მოგდებული.

იმას მიეშველნენ რამდენიმე სხვა მთიულებიც, დაასვენეს ელგუჯა ნაბადზედ და ისე წაიღეს. სხვები კი, ბერდიას თაოსნობით, შეუდგნენ მარტიას და გიორგის დამარხვას.

როდესაც დახოცილები სამარეში ჩაასვენეს, ბერდიამ, როგორც უფროსმა, საჭიროდ დაინახა გამოსასალმებელი სიტყვის წარმოსთქმა; ის აქებდა მიცვალებულთა გულადობას და ვაჟკაცურად სიკვდილს; ჰპირდებოდა, რომ ამგვარად სიკვდილისათვის გახარებულნი დაუხვდებოდნენ საიქიოს იმთანი წინაპარნი და სიამოვნებით მიიღებდნენ მათ უკუნითი უკუნიამდე დაუვიწყარს მოქმედებას. ბოლო სიტყვები შემდეგით გაათავა:

- ლომისის მადლმა, თითონ თამარ-პირიმზე მიგიძღვებათ მეუფესთან!. თავად უამბობს თქვენს ვაჟკაცობას და თავის გვერდს შკამს დაგიდგამთ... ვაი ამათ, რომ ადრე დაიხოცნით და თქვენი მარჯვენა ველარ გააცივებს მტრის გულს!.. გმარხავთ იმისთვის, რომ ნადირს არ გაეფუჭებინა თქვენი პირისახე, მაგრამ, ღვთის მადლმა, უწინ ყორნები ამოგჭამდნენ თვალებსა - თქვენისთანა ვაჟკაცებს აბა ყორნის მეტი რაი მიუდგებოდა? თქვენ ცხოვება, დამრჩოთ - დანახვა და გაგონება! სისხლს სისხლი გასწმენდს, ვაჟკაცს გულადობა, მტრისგან უშიშრობა! სცხონდით, სცხონდით, სცხონდით!..

- მერმე შეიჭმუხნა წარბები, აიღო სამჯერ მიწა და მიაყარა:

- მიწა ხართ და მიწად იქეცით!.. ყოველ მიწის მიყრაზედ წარმოსთქვამდა ის.

ამ სიტყვების შემდეგ ჩუმად და წყნარად მიეხვივნენ იქ მყოფი მთიულები და საჩქაროდ ამოავსეს სამარე მიწით და დაღვრემილები, შეჭმუხვილის სახით, შეუდგნენ მთებს, რომ პირველსავე შემთხვევაში იგენიც ასე ვაჟკაცურად და სასახელოდ დახოცილიყვნენ...

ამ ხანში მზალო მიიყვანეს ქვეშეთში, სადაც იდგა ნაჩალნიკი და კიდევ რამდენიმე ჯარის უფროსები. ჩერქეზის ქალი ხევშიაც კი ეუცხოვებოდათ და, წარმოიდგინეთ, აქ, მთის აქეთ, სადაც მმართველებად სხვა ქვეყნის ხალხი იყო, რა მოქმედება უნდა ჰქონოდა?

ყველა, დიდი თუ პატარა, გარბოდა მზალოს სანახავად, რომელიც ერთი-ორად საინტერესო ხდებოდა იმისთანა შემთხვევის შემდეგ, როგორც იმისი გატაცება და იმისთვის ამდენი სისხლის ღვრა.

წარმოიდგინეთ ქალის მდგომარეობა, რომელსაც გული სევდითა და ვარმით გავსებოდა, ითხოვდა სრულს მარტოობას, რათა თავისუფლად შესძლებოდა გულის „ამობოხრა“.

იმან ნახა თავისი გულითადი მეგობრები, თავისი სანატრელი ელგუჯა ისე დამახინჯებული, დაჩეხილები, - ვინ იცის, იქმნება ცოცხლებიც იყვნენ და ისე უპატრონოდ, მოუვლელად, უნუგემოდ დაყრილები ცხარე მზეში, - და ამას არამც თუ იმათზედ მზრუნველობის ნებას აძლევდნენ, არამედ იმდენადაც კი არ უსვენებდნენ, რომ მარტოობაში თავისი ტანჯვა ცრემლებით შეემსუბუქებინა.

ყველას უნდოდა იმისი ნახვა, იმისი გაშინჯვა; ყველა ცდილობდა კარგად გაეშინჯათ იმისი სახე, იმისი თვალები, წარბები და ამისათვის დაურიდებლად გარს ეხვეოდნენ: პირდაპირ შესცქეროდნენ პირისახეში და ღიმილით ოხუნჯობდნენ იმის შესახებ, და ეს ოხუნჯობა არ იყო მოკლებული გარყვნილს, ცინიკურს აზრებს.

- რა ლამაზი ყოფილა! ეშმაკმა წაიღოს მაგისი თავი! - წარმოსთქვა ერთმა აფიცერთაგანმა.

- ლამაზი და მერე როგორი ლამაზი! - გაზმორებით უპასუხა მეორემ.

- ახლა ეგ რომ რუსეთში მყოლოდა... ლაზათიანს მარხილში შებმული ზარებით და ექვნებით ცხენები და სტრელნაში! - წარმოიდგინა კიდევ ერთმა.

- აბა, იქ იქნებოდა ამბავი, აი?

- ტუჩებს უყურეთ, ტუჩებს, მარჯანს არ მიუგავს! ტუჩები რა, ერთი თვალებს შეჰხედეთ, თვალებს!

- ქალი კი არა ცეცხლია, ცეცხლი!

ისე ჰშინჯავდა და ლაპარაკობდა ეს ხალხი, თითქოს ჩერქეზის ცხენი ჩაეგდო ხელში და იმის ასობის ღირსება-ნაკლულოვანებას შეეხებოდა საქმე. ნაჩალნიკიც მობრძანდა თავის ამალით.

ის ყოველის ღონისძიებით ცდილობდა იქ მოყოლების ყურადღება მიექცია თავის ღირსებისათვის. ამან, ზურგზედ ხელებდაწყობილმა, აუარ-ჩამოუარა ქალსა, რამდენჯერმე ნიკაპზედ ხელი მოჰკიდა და ძალად მიაღებინა თავისკენ თავი. შემდეგ გააცმაცუნა მსუნაგ ძალსავით პირი, მოილოკა ტუჩები და განკარგულება მოახდინა, რომ სატუსალოში შეეგდოთ და ფრთხილად მოჰქცევოდნენ. თითონ კი დაბრუნდა შინ და სადილად მიიპატიჟა აფიცრები, რომელთ წინაშეც, - „ღღევანდელი გამარჯვების შემდეგ“, - ღვინო კოკებრივ ისხმოდა.

ასე ქეიფით გაატარეს საღამომდის აფიცრებმა, ღვინოზედ თავისუფლად მიშვებულებმა, ზედი-ზედ გადაჰკრეს აზარფემები, თითქოს ეშინოდათ ასე მშვენივრად დროს გასატარებელი ხანი არ დაჰკარგოდათ; მითვრენ და იქვე თავმოჭრილებსავით მიეყარნენ.

თავს ინახავდა მარტო ნაჩალნიკი, ეს იყო მიზეზი, რომ სუფრიდგან მარტო ის ადგა მხოლოდ შეზარხოშებული. ამ დაპატიჟებით ხალხის მმართველს ჰსურდა, როგორც იქმნებოდა თავიდგან მოეშორებინა სხვები, რომელთაც შეეძლოთ იმისი სურვილის დაშლა და ეს სურვილი კი იყო - უეჭველად და რაც უნდა მოსვლოდა - მზალს პატრონად გახდომა.

ის ფიქრობდა იმ წამაცდენს სიამოვნებაზედ, რომელიც ამ ქალს უნდა მოეტანა იმისთვის; ჰხატავდა თავის აზროვნებაში სხვადასხვა სურათებს, რომელთა მოქმედებაც ადნობდა და სიამოვნების სისუსტეში შეჰყვანდა.

მოვიდა ის დროც, როდესაც წარმოიდგინა, რომ თავის სურვილის აღსრულებაში მოყვანა შეიძლებოდა, და ამისათვის დაიბარა თავის ერთგული კაცი, გაგზავნა ქალთან და მოაყვანინა, ვითომც ჩვენების ჩამოსართმევად.

წარბებშეჭმუხვნილმა ნაჩაღნიკმა შეიყვანა ქალი თავის ოთახში, მაგრამ რაწამს კარები შეიკეტა, ერთბაშად მკაცრ მბრძანებლიდან გარყვნილ არშიყად გადაიქცა.

- შენ ძალიან უნდა გიხაროდეს, ჩემო კარგო, რომ მე მომეწონე! - უთხრა იმან და მოჰხვია ხელი.

ქალი ვერ მიმხვდარიყო, თუ რასა ჰნიშნავდა იმისი საუბარი, მაგრამ როდესაც გაიგო, ერთბაშად გაუხტა ხელიდან და სწვდა ხანჯალს, რომელიც იქვე სტოლზედ ეგდო.

- შესდექ, თუ წერას არ აუგდიხარ! - შესძახა მრისხანედ ქალმა და მომზადებული დადგა კედელთან.

ნაჩაღნიკი მზალოს ისეთ გარყვნილ ქალად უყურებდა, რომელმაც ვიღაცა მოხვევებთანაც კი იკისრა გაქცევა, და ამისათვის დარწმუნებული იყო, რომ პირველშივე იმის სურვილის გამოცხადებას დიდ ბედნიერებად ჩასთვლიდა.

ამისათვისაც გაბედა ამ კაცმა პირდაპირ, დაურიდებლად თავისი არშიყობა. წარმოიდგინეთ, რა მდგომარეობაში უნდა ჩავარდნილიყო, როდესაც ქალისაგან ამისთანა წინააღმდეგობა დაინახა! ნაჩაღნიკი, რამდენსამე ხანს გაჩერებით შეჰყურებდა გაცეცხლებულს ქალს, რომელსაც თვალები ცეცხლსავით ანთებოდა და მომზადებულიყო ყოველგვარ ბრძოლისათვის თავის ნამუსის დასაცველად. პირველი გაშტერების შემდეგ ნაჩაღნიკმა გაიღიმა, რადგანაც აზრში გაურბინა, რომ „ქალები ყოველთვისინ თავს ძალად ინაზებენ - და მზალოც ქალი არისო“.

- ნეტავ იცოდე, რა-რიგად გიხდება ეგ ჯავრობა!.. - უთხრა ნაჩაღნიკმა, - სწორედ დასახატი ხარ!.. კარგია, გეყოფა ხუმრობა!.. - ამ სიტყვებთან ერთად ხელის მოკიდება მოისურვა.

ქალმა ისეთი ხმით შეჰყვირა და მოუქნია ხანჯალი ამ კაცს, რომ იმან საჭიროდ დაინახა უკან დახევა.

ყველა პატიოსანი კაცი, ამგვარ შემთხვევის შემდეგ, თუნდ ის მართლა სიყვარულითაც ყოფილიყო გატაცებული, თავს დაანებებდა ნამუსის დამცველ ქალს, მაგრამ ამ „პატივსაცემ“ პირს კი ვერ შეაყენებდა ეს საბუთები: იმას თავმოყვარეობა ნებას არ აძლევდა თავი დაენებებინა მზალოსათვის და, ოღონდაც თავის საწადელისათვის კი მიეღწივა-და, ის რას დასდევდა ქალისაგან თვალების ბრიალს.

წინააღმდეგობის შემდეგ, მზალო იმისთვის ერთი-ორად უფრო მიმზიდველი შეიქმნა. მაგრამ როგორ უნდა მიეღწივა თავის სურვილისათვის? იმან ყველაზედ უკეთესად დაინახა თავის

მოკატუნება და მოტყუებით მოქმედება, რადგანაც ნებაყოფლობით და ძალით არა გამოდიოდა-რა.

- მე ძალიან მოხარული ვარ, რომ მაგდენს დანაშაულებასთან გარყვნილი მანც არა ყოფილხარ.

- კარგი, შენ დაისჯები, როგორც ხელმწიფე-იმპერატორის მოლალატე. შენ და შენმა მეგობრებმა მოჰკალით ერთგული აფიცრები...

სხვები ძალელებით დავხოცეთ და შენც სიკვდილით დაისჯები.

- ელგუჯას შემდეგ მეც მოვკვდე-რა!..

- შენ გაწვალევენ, გტანჯავენ, ჩამოგახრჩობენ...

- გააურებმა წვალების მეტი რა იციან?.. თქვენ იმდენი ვაჟკაცობა ვინ მოგცათ, რომ კაცი პირდაპირ მოჰკლათ?.. თქვენ გულადები მაშინა ხართ, როცა ერთზედ ათი მისდისხართ! დეე სხვებს შეეშინდეთ მაგისი, მე არ მეშინიან!

ამ ლაპარაკის დროს ნაჩალნიკი თანდათან უახლოვდებოდა მზალს და როდესაც ეს უკანასკნელი ლაპარაკით გატაცებული იყო, ნაჩალნიკმა გადასდგა უკანასკნელი ნაბიჯი, მისწვდა იმას ხანჯლიანს ხელში და მაგრა დაუჭირა მაჯა.

- აა! - სიხარულით შესძახა იმან: - ახლაც წამიხვალ?

ქალმა ტკივილისაგან და ჯავრისაგან შეჰყვირა და უნდოდა განეთავისუფლებინა შეტაცებული ხელი, მაგრამ ნაჩალნიკს ისე მაგრა მოეჭირა მაჯაზედ, რომ ძვლებს ჭახჭახი გაჰქონდა და თითები ხორცში ჩასხდომოდა.

- ტყუილად-ლა იბრძვი, ჩემო ჩერქეზო, ტყუილად, შენი ნაზი ხელები ვეღარ დამსხლტება!

ქალი იბრძოდა და ღმერთს იწოდებდა მოწმად ამგვარ უპატიოსნო ძალდატანებისათვის, მაგრამ უპატრონოს თვით ღმერთიც განზედ უდგება და ხალხიც. იმას თანდათან აკლდებოდა ძალა. მკლავის ძარღვები უსუსტებოდა და მწუხარებით ხედავდა, რომ ჩქარა ბრძოლას ვეღარ შესძლებდა. ბოლოს მკლავი სრულებით დაუბუჟდა, თითები უნებლივ გაეშალა და ხანჯალი თავისთავად წკრიალით დაეცა ფეხებთან. აქ ქალმა დაუწყო მუდარა, ხვეწნა აფიცებდა, რაც კი საფიცარი ჰყავდა. აბრალეზდა თავის თავს, - მაგრამ რა საქმე ჰქონდა თავმოყვარეობისაგან გაზვიადებულს ნაჩალნიკს ან ხვეწნასთან, ან თხოვნასთან, ოღონდაც თავის მიზნისათვის მიეღწია. ის მოელოდა წუთის, თუმცა უპატიოსნოს, მაგრამ მანც სიამოვნებას, და ეს საკმარი იყო, რომ ის დაყრუებულიყო რომელიმე კაცობრიული სიტყვის ჩაგონებისათვის.

მკლავებიდგან გადავიდა ტანზე და მაგრა მოხვია ხელები; ბრძოლა შეიქმნა უფრო მწარე, გაშმაგებული. ქალს ამ დროს თითქოს ღონე ემატებოდა გაუპატიურების შიშით, და კაცს კი - თავისი უპატიოსნო სურვილის აღსრულების დაახლოვებით.

ასე იბრძოდნენ ორნივ, მაგრამ მზალს ჩქარა დაეტყო, რომ თანდათან ღონე აკლდებოდა და აშკარად კაცი სძალავდა. კიდევ რამდენიმე წუთი და დასუსტებული, ძლივსლა მსუნთქავი

მეტის მღელვარებით, დაღალული ქალი აიყვანა ნაჩალნიკმა, მიიკრა გულზედ და გამხეცებულმა დაუწყო ლოშნა. ბოლოს მიიტანა ქალი იქვე მდგომ ტახტთან, რომელზედაც დასვა. აქ კიდევ რამდენჯერმე გაიბრძოლა მზალომ, მაგრამ ჩქარა ღონემიხდილი და თითქმის გულშემოყრილი გადაესვენა ტახტზედ.

სალდათებმა, რომელთაც ჩაიბარეს მზალო, საჭიროდ დაინახეს მასხარად აგდება მისი უბედურებისა.

თავისუფალის ღიმილით ელაზღანდარავებოდნენ იმას და ისეც მოწამლულს, დაშხამულს გულში, კიდევ საწამლავს ასხამდნენ.

- რა ჰქენ, გოგო, ნაჩალნიკმა, ჩამოგართვა ჩვენება? - ეუბნებოდა ერთი.

- კარგად გამოიძია, კარგად?.. - დასცინოდა მეორე.

ქალი წითლდებოდა, თრთოდა და აღარ იცოდა, რა ექნა, ან სად დაემალა თავი. ის იწოდა სირცხვილისაგან, სანატრელი ჰქონდა ამ ჟამად, - მიწა გახეთქილიყო და თან ჩაეტანა, თუმც კი სიკვდილისაც ისე ეშინოდა, როგორც თითონ სიცოცხლისა, რადგანაც, იმისი ფიქრით, საიქიოს უეჭველად ელგუჯას უნდა შეჰყროდა და რაღა თვალთ უნდა შეეხედნა იმისთვის? მართალია, დამნაშავე არ იყო, მაგრამ ხანჯალი ხომ ხელში ჰქონდა: თავის ძალის დამტანებელი ვერ მოჰკლა, თავის თავი როგორ-ღა დაირჩინა ცოცხალი?! მაშ ელგუჯა დაჰკარგა? დაჰკარგა სამუდამოდ! ის ვეღარ გაჰბედამდა საიქიოს იმასთან შეერას. ასე ფიქრობდა მზალო და ამისთვისაც იმის სატანჯველი ერთიორად უმეტესი იყო სანამ იმ ხალხისა, რომელიც საიქიოსაგან რომელიმე მოსვენებას მაინც მოეღის.

სხვას, სიკვდილს შემდეგ, სიხარულის იმედი მაინცა ჰქონდა და ამას კი სიკვდილისაც ეშინოდა; სხვას საიქიოს სატრფოს ნახვის სიამოვნების იმედი ჰქონდა და ეს კი საიქიოსაც ისეთს სატანჯველს მოელოდა, როგორც სააქაოს. ბოლოს მიაღწივეს საპყრობილეს, რომელშიაც შეაგდეს, და უფროსმა მცველმა საჭიროდ დაინახა კიდევ რაოდენიმე საწამლავისა ჩასხმა ამ ქალის გულში, თითქოს საკმარისი არ იყო ის ცეცხლი, რომელიც უწყალოდ სდაგავდა იმას.

- აქა ბრძანდებოდეთ, ქალბატონო, სანამ ნაჩალნიკი კიდევ დაგიბარებს ჩვენების ჩამოსართმევად, - უთხრა მცველმა ღიმილით.

ამ სიტყვებზედ სხვა აქ მყოფ რუსებმა გაიხარხარეს და იქ მყოფი მთიულები კი დააფიქრა, შეაჭმუხვნინა წარბები და ერთმანეთში ჩურჩული დააწყებინა.

- ლომისის მადლმა, ესეთიც არა გვინახია-რა!.. - წარმოსთქვა ერთმა, - რა ამბები ხდება, გაბრიელავ? გინახავს როდისმე დიაცის ეგრე გაუჰპატიურება?

- არა, არა, შენი კვნესა-მე, არც მინახამს და არც გამიგონია!..ორი მოსისხლე ხმალ-ამოღებული ერთმანეთზედ რომ მისულიყო, დიაცი თავშალს გაუშლიდა შუაში და მაშინვე გაშველდებოდნენ ერთმანეთს, ესენი კი... - აღარ გაათავა სიტყვები და ჩაიქნია ხელი.

- აბა, ქალის გატაცებაც ბევრჯერ მომხდარა, ძალადობაცა, მაგრამ, ვისაც გაუტაცნია, ცოლადა სდომებია, თორემ ამისთანა საქმეს ვინ იზამდა? მაგისთანა საქმის ჩამდენს, პირიმზის მადლმა, მტერი თუ მოკეთე, ყველა მტრად გადაეკიდებოდა.

- ესენი კი დასცინიან - გაკვირვებით სთქვა კიდევ ერთმა.

ამ ლაპარაკში იყვნენ სატუსალოს კარებთან მოგროვილი მთიულები, როდესაც იასაული მივიდა და დასძახა:

- რას უდგებართ აქა? წამოდით, ბეგარა მოვიდა!

- ჩვენ შეშა ეხლა არ მოვუტანეთ? დმერთი აღარა გყავსთ?

- გამოიარეთ, გამოიარეთ, ნუ ლაპარაკობთ, თორემ ეხლაც ყაზახები მოვლენ და სულ მათრახით ტყავს გაგადრობენ!

- რაზედ გაგვადრობენ, რას გვემართლებიან?..

- მაშ ხელმწიფეს სამსახური არ უნდა? - ამაყად დაიძახა ნაცვალმა, თითქოს მართლა ხელმწიფის სამსახური უსამართლობაში იყოს.

ცოტა ლაპარაკის შემდეგ, მართლა მოვიდნენ ყაზახები და წაუშინეს მათრახებით ხალხს, რომელიც გაიშალა და წავიდნენ ურმების შესაბმელად.

- ურჯულოები ყოფილან, ლომისის მადლმა, ურჯულოები, ხარებს ჩლიქები წასცვივდა ამდენის მუშაობითა და მაგათგან კი შებრალება აღარ იქმნა...

- „ჩავცვივდით საგონებელში, როგორც კამბეჩი მორევში“ - პასუხის მაგიერ მწუხარებით შეჰმღერა ერთმა მთიულმა, გაუკრა აპეური ხარს და გადაჰკრა სახრე, თითქო იმაზედ უნდოდა ყველა ჯავრის ამოყრა...

ამ ხანში ნაჩალნიკი გამობრძანებულიყო ბალკონზედ და საქართველოში ახლადშემოდებულ სასმელს (ჩაის) მიირთმევდა. იმისი პირისახე რაღაც სულელურს, თავმოყვარე სიამოვნებას გამოსთქვამდა. რამდენიმე მთიული შორიახლო მინდორზედ იდგა და ბატონს ელოდა (მაშინ ნაჩალნიკს ასე ეძახდნენ), რომელსაც მოწყალება უნდა მოელო და მოესმინა იმათი საჩივარი. ნაჩალნიკი დიდი ხანია რაცა ხედავდა იმათ, მაგრამ, ვითომც მეტის ამაღლებისათვის ხალხის თვალში, მეტს აცდევინებდა. ბოლოს მოილო მოწყალება და ჰკითხა:

- ვინა ხართ თქვენა?

- ჩვენ ბედუაანთ-კარელები გახლავართ, შენი კვენესა-მე! - ქუდის მოხდით უპასუხეს იმათ.

- რა გინდათ?

- ყაზახები ჩაგვიყენეს, შენი კვენესა-მე, და იმათ გაგვატყავეს... ერბო აღარ შეგვარჩინეს და ყველი, ქათამი და კვერცხი.

- მაშ ყაზახებზედა ჰბედავთ ჩივილს? ყაზახებო! - დაიძახა იმან და ამ სიტყვებზედ გამოცვივდნენ ყაზახები იქვე საყაზახოდგან.

- მათრახები ამათ, მათრახები!

ბრძანების აღმასრულებლებმაც დაუარეს სამართლის მძებნელ მთიულებს და ჩქარა გაფანტ-გამოფანტეს.

ნაჩალნიკი სიამოვნებით უყურებდა ამ სურათს, მაგრამ ეს სიამოვნება ჩქარა ჩაეშალა, რადგანაც მინდორზედ ერთი ვიღაც აფიცერი რამდენიმე ყაზახით გამოჩნდა.

ის ჩამოხტა ცხენიდან, მოვიდა ნაჩალნიკთან და გადასცა რაღაც პაკეტი. ნაჩალნიკმა გახსნა, წაიკითხა და გაფითრდა, რადგანაც ეწერა ბრძანება, რომლითაც სვიმონა ჩოფიკაშვილი მთის ხალხის მმართველად ინიშნებოდა და ძველს კი უმაღლესი მთავრობა იბარებდა.

არ გაუვლია რამდენიმე წამს, როდესაც ქვეშის დაღმართზედ გამოჩნდნენ რამდენიმე ცხენოსანი და თამამად მივიდნენ ნაჩალნიკის კარებთან: ისინი წყნარა ჩამოხტნენ, ამოვიდნენ უფროსთან და ცივად მიესალმნენ. ეს გახლდათ სვიმონ ჩოფიკაშვილი, გაგის სახლისკაცი და მოადგილე ძველი უფროსისა, რომელსაც იმისთვის ადგილი უნდა ჩაეზარებინა.

II

ჩვენი მოთხრობისათვის საჭიროა გაგაცნოთ სვიმონა ჩოფიკაშვილი.

საქართველოს რუსების მფარველობის ქვეშ შესვლამდინაც სვიმონ ჩოფიკაშვილი იყო ერთი მიღებულ კაცთაგანი მეფესთან. ამას ებარა მთელი მთის ხალხი და ის სიმაგრეები, რომელსაც კავკასიის კარს უწოდებენ - დარიელა.

ეს პირი ჯერ წინააღმდეგი იყო რუსეთის მფარველობის ქვეშ შესვლისა, მაგრამ უკანასკნელს რჩევაზედ, რომელიც მეფის სასახლეში იყო გამართული, იმან შეიტყო მეფის გარდაწყვეტილი სურვილი და, როგორც მეფის ერთგულთაგანი, რომელსაც მეფის წადილის წინააღმდეგობა მომაკვდავ ცოდვად მიაჩნდა, დაჰმორჩილდა ბრძანებას და მიემხრო შეერთების მსურველთ.

რჩევის შემდეგ ის ისევ თავის მთებში დაბრუნდა და, მეფის ბრძანებისამებრ, თავის თავზედ მიიღო ზრუნვა მომავალს რუსებზედ.

ის გულმოდგინედ ასრულებდა ამ სამსახურს და ცდილობდა მეფე გიორგის აღსრულებოდა ის წადილი და ის სარგებლობა, რომელსაც მეფე და მისი მომხრენი ამ მფარველობისაგან მოელოდნენ.

ის რუსებმაც ჩქარა შენიშნეს.

იმათ დაინახეს იმისი გავლენა მთაში და თავის მხრითაც ჯარების შესახებ მიანდეს სხვადასხვა განკარგულება. რასაკვირველია, ეს იმათთვის სასარგებლო პირი, კიდევაც დააჯილდოვეს და პირდაპირ მაიორის მუნდირით და ეპოლეტებით მხარბეჭი აუყვავეს.

სვიმონის ამგვარმა მდგომარეობამ შური აღუძრა გაგის, რომელსაც სამუდამო ზრუნვად შეექნა სვიმონის დამცირება, რომ იმისი ადგილი თითონ დაეჭირა. ამისათვის გაგი შეუჩნდა ალექსანდრე ბატონიშვილს, დაარწმუნა, რომ რუსების შემოსვლის მიზეზი მხოლოდ სვიმონი

იყო, და ეს რომ არ ერეოდეს საქმეში და არ უშლიდეს, რუსების განდევნა ადვილი იქმნებოდაო. ბატონიშვილი წინადავე იცნობდა სვიმონს, როგორც ერთ სასარგებლო და ჭკვიან კაცს და ამისათვის იმის დაცემა იქამდის არ უნდოდა, სანამ იმის მომხრობას არ სცდიდა.

ალექსანდრემ, რომელსაც ხევსურეთში თავის მომხრე ჯარები შეეყარა, გამოუგზავნა კაცი სვიმონს და ითხოვდა მისგან სრულს მორჩილებას, ხვეიდან რუსების გარეკას და ამ უკანასკნელებისათვის შემოსავლელ გზების შეკვრას. ამ ბრძანების აღსრულებისათვის მეფე ჰპირდებოდა დიდ პატივს და წყალობას, მაგრამ უკეთუ სვიმონ არ დაჰმორჩილდებოდა, მაშინ ემუქრებოდა სარჩო-საზადებელის გადაწვას და ცოლშვილით ამოწყვეტას.

- როცა დრო იყო, მეც ვიძახოდი: რად გვინდა რუსები-მეთქი? მაგრამ მეფემა ბრძანა, შემოუშვიო, და მეც მეფის ბრძანებას საით გადაუვლიდი? - წარმოსთქვა სვიმონმა და ჩაჰკიდა თავი.

- მაშ ეხლა, ეხლა რას აპირებ?

- ეხლა გვიან-ღაა, გვიან!..

- მაშ რა პასუხს აძლევ - ბატონიშვილს, - იმის მხარეს არ იჭერ?

- არა.

- რას ამბობ? ხომ სულ ამოგწყვეტავს, სახლკარს ამოგიწვავს!

- რა ვუყო?.. თუ რუსების შემოშვება არ გინდოდათ, მაშინ წინადავე უნდა გეფიქრათ, თუ არა და ეხლა, როცა ყველა სიმაგრეები ხელში ჩაიგდეს, მე რით-ღა განვდევნო?!

- შენ გაიგე კარგა, რომ რუსებს მეფე მფარველობასა სთხოვს, მაგრამ...

- მეც ეგრე მგონია!.. აბა, რაი ვუყო? მეფეს ეგრე უნდა...

რადაც მწუხარებით წარმოსთქვა სვიმონმა და დაეტყო, რომ ის მოქმედებდა თავის სურვილის წინააღმდეგ.

გაკვირვებული მოციქულები ყურს უგდებდნენ სვიმონის გარდაწყვეტილებას. ისინი იცნობდნენ სვიმონს მთის კაცად, რომლისთვისაც თავისუფლება ყველაზედ უმაღლესი ჯილდო არის, და ეს კი თავის თავს და თავის ქვეყანას სხვა გვარტომობის ხალხს მონად აძლევდა! მონად აძლევდა ამისათვის, რომ თითონაც დარწმუნებული იყო, რომ საქართველო რუსების ბატონობას ვერ გადურჩებოდა.

- მაშ ბატონიშვილს რა პასუხს უთვლი?

- ბატონიშვილსა? ჩემგან ხვეწნა და მუდარა მოახსენე: მეფეს ნუ ეწინააღმდეგება და საქართველოს ძალას შუაზე ნუ ჰყოფს... თუ ერთად ვიქნებით, რუსები კიდევ ვერას გვიზამენ, მაგრამ, თუ შუა გავიყავით, მაშინ ჩვენი საქმე წასულია!.. ჩავიდეს მეფესთან. მოუდგეს გვერდსა და რაიცა რუსებთან პირობები გვაქვს, ისინი აასრულებინოს! თორემ თუ ეგრე მოვიქეცით, ჩვენ ერთმანეთთან ბრძოლაში დავიქანცებით, დავსუსტდებით, და რუსები კი, თავიანთ წადილს აასრულებენ...

ჩავიდეს მეფესთან, ჩა! მეფე ღვთისაგან არის დანიშნული, იმის გულის პასუხს კაცი ვერ მისწვდების, - მეფეს ყველა უნდა ემორჩილებოდეს.

- უბრთხილდი, სვიმონ, ბატონიშვილი განრისხდება მაგ პასუხით, და მაშინ ველარავინ გიხსნის.

- რა ვუყო!.. მეფის ბრძანებას და სურვილს ვერ გადავალ და, თუ მეფე ბრძანებს, მარტო მე შევებმი რუსებს.

ამ პასუხით გაისტუმრა იმან შუაკაცები, რომელთაც ბატონიშვილს ამ სიტყვების აზრი სრულებით სხვარიგად გადასცეს. იმათ ჩააგონეს, რომ სვიმონ ჰდლატობს სამშობლოსაც და თითონ მეფესაც, რომ სვიმონს ხალხის მოსვენება და თავისუფლება ბრჭყვიალა ტანისამოსზედ გაუცვლია.

ბატონიშვილმა გამოსტუმრა ჯარები სვიმონის დასასჯელად და გაგის ჩააბარა იმათზედ უფროსობა.

ეს ამბავი სვიმონს შეატყობინეს და ის თავის ცოლშვილით გაიხიზნა ჩერქეზეთში, თავის ცოლის სამშობლოში, სადაც რამოდენიმე ხანს დარჩა.

სვიმონს ისე საჩქაროდ მოუხდა თავის სახლიდგან გაქცევა, ისე მოულოდნელად, რომ ძლივს მოასწრო ცოცხალი თავის გახწევა და საქონელი, სიმდიდრე თუ სხვა ბარგი, ყველაფერი იქ დარჩა და შეიქმნა განადგურებული შემოსეულის ჯარისაგან.

სვიმონის სახლი გაცარცვეს, შემდეგ ცეცხლი წაუკიდეს და, რისაც წაღება ვერ შეიძლეს, მთლად ჩაბუგეს. ეს იყო მიზეზი, რომ სვიმონ აქამდის არსადა სჩანდა და არ მოქმედებდა.

სვიმონ სწორედ იმ ხანში დაბრუნდა შინ, როდესაც ელგუჯამ ქალი გაიტაცა და გაგი კლდეზედ გადააგდო. ამავე ხანში დანიშნეს მთის ხალხის ნაჩაღნიკად და, - როგორც მეფე გიორგიმ, ისე რუსის მთავრობამაც, დიდის პატივით მიიღეს, წყალობით უნდოდათ აღედგინათ იმისი დაცემული ოჯახი. თუმცა გაგი შორი ნათესავი იყო სვიმონისა, მაგრამ იმის მემკვიდრე მაინც ეს უკანასკნელი უნდა ყოფილიყო, რადგანაც თითონ გაგი უშვილოდ ამოწყდა, და არც ახლო ნათესავი დარჩენია.

ამისათვის, როგორც სხვა საცხოვრებელი, მზალოც სვიმონის საკუთრებად უნდა შექმნილიყო.

სვიმონმა ჩაიბარა ნაჩაღნიკობა, შეუდგა ახალს სამსახურს და ჩქარა ისეთი გავლენა და ძალა მოიპოვა საზოგადოდ მთის ხალხში, რომ ყველა შურითა და კრძალვით უყურებდა.

რაკი სვიმონის ამბავი და სიჩუმის მიზეზი შევიტყეთ, ეხლა შეგვიძლიან დავუბრუნდეთ ისევ ჩვენის მოთხრობის გმირებს და თვით მოთხრობის მდინარეობას.

მზალო შეაგდეს საპყრობილეში და, როდესაც ის მარტოკა დარჩა, მხოლოდ მაშინ შეიძლო თავისუფლად თავის მწუხარებას მისცემოდა. პირველი გამტერების, გაბრუების შემდეგ, დიდხანს შეგუბებულს ცრემლებს გზა გაეხსნათ, და დაიწყო ტირილი ცხარე ქვითინით.

ამ ტირილის დროს იმას აგონდებოდა ყოველივე შემთხვევა თავის წარსულიდგან და როდესაც რომელიმე სურათი თვალწინ წარმოუდგებოდა, ის სტიროდა გულადულებით. ვერ მოასწრებდა აღძრული გრძნობის მიწყნარებას, გამოხატული სურათის გატარებას, იმის გონებაში წარმოსდგებოდა ახალი სურათი, უფრო სანატრელი, უფრო სასიამოვნო და უფრო შესანიშნავი დასაკარგავად, და ცოტა ხანს შეწყვეტილი ცრემლები ისევ მდულარედ ღაპა-ღუპით გადმოედინებოდა.

ყოველგვარ მწუხარებას ცრემლი უფრო შეამსუბუქებს ხოლმე და კაცს დაუმშვიდებს თუ დაუჩლუნგებს გრძნობის ძალას და აგდებს დაღალულსავით რაღაცა უძლურებაში. მზალოსაც ასე მოუვიდა. როდესაც გული კარგა იჯერა ტირილით, როდესაც იმის დაღალულმა ტვინმა ვეღარ შესძლო თავისუფლად მუშაობა, ის მიეგდო და დაიძინა.

კარგა ხანს იმას არავინ აწუხებდა, რადგანაც ყველანი გართული იყვნენ ახალი ნაჩაღნიკის დანიშვნით და ძველის გამოცვლით.

იქნებოდა ღამის ცხრა საათი, როდესაც საპყრობილეში შევიდნენ და მზალოს გამოუცხადეს, რომ ნაჩაღნიკი იბარებდა.

ქალს გული გადაუტრიალდა, იმან არ იცოდა ძველი ნაჩაღნიკის გამოცვლა და მოელოდა ისევ იმ ძალადობას და დამცირებას, რომელიც ამ რამოდენიმე ხნის წინათ მიაყენეს.

- არ წამოვალ, არა! - შესძახა იმან სიანჩხლით და შიშით დაიწყო ცახცახი.

- წამოდი, თორემ ძალად წაგიყვანენ და უფრო ცუდია.

- უკაცურებო, გააურებო!.. სხვა მაგის მეტი რა შეგიძლიანთ? ლეჩაქები მაინც დაიხურეთ, თქვენ კაცები კი არა, დიაცები ხართ, დიაცები!.. ვაჟკაცისაგან დიაცის ძალადობა?! წყეულიმც იქმნებით, წყეულიმც, თქვე გააურებო, თქვენა!

- წამოდი, წამოდი! - მკაცრად გაუმეორეს იმას.

მზალო შესდგა ერთს წუთს, გაიღიმა და თვალეები რაღაც ცეცხლით აენტო, სჩანდა, რომ იმის თავში რაღაცა აზრმა ელვასავით გაირბინა.

- მაშ თქვენ გინდათ, რომ წამოვიდე?..

კარგი, კარგი... წამოვალ, წავიდეთ ჩქარა... - საჩქაროდ და მთრთოლვარეს ხმით წარმოსთქვა იმან და გაჰყვა გამოგზავნილ კაცს.

ქალი მოელოდა თავის მტარვალის ნახვას, რომელსაც გადახდას უპირებდა და ამისათვის ემზადებოდა. მაგრამ წარმოიდგინეთ იმისი მდგომარეობა, როდესაც ძველი ნაჩაღნიკის მაგივრად, სვიმონი დაჰხვდა, და ჩერქეზულად, ტკბილად უთხრა:

- შენ უბედურება შეგმთხვევია, მე გულითადი მწუხარე ვარ იმ უკაცურობისათვის. ვინც შენ ეგრე მოგპყრობიან, დიაცურად მოქცეულან!

- ღმერთო, ღმერთო! - ამის მეტი ვერა წარმოსთქვა-რა ქალმა და ჩაეკეცა მუხლები. სვიმონ მიეშველა, დასვა ტახტუედ და დააცალა იქამდის, სანამ ქალი გულს გაიმაგრებდა.

- მე მინდა გამოვისყიდო ის უკაცურობა, რომელიც შენთვის მოუყენებიათ. მოხოვე რა გინდა?

მზალომ შეჰხედა მადლობის თვალით და ამ ალერსიანის სიტყვებით გული სიხარულით აევსო.

- მიშველე, მიშველე, დამიხსენ ამ გააურების ხელიდგან! - შესძახა მწუხარებით ქალმა.

- ეხლა ნულარ გეშინიან, ველარას გიზმენ.

მზალომ, ამდენი მწუხარებისა და დამცირების შემდეგ, ძლივს გაიგონა ტკბილი სიტყვა და ამასთან თავის სამშობლო ენაზედ. იმას კიდეც ეჭირვებოდა ეს დამამშვიდებელი სიტყვები, რომელმაც მკურნალ ნეკტარად დაუარა იმის დაჩაგრულ გულსა და არეულ გონებას.

ქალი სიხარულმა აღიტაცა, ააღელვა და პირველი იმისი სიტყვები შეეხო იმ საგანს, რომელსაც ყველაზე მომეტებულად შეეპყრო იმისი გონება.

- ელგუჯა, ელგუჯა მოჰკლეს! - წამოიძახა იმან, - და ისე გადააგდეს... დამარხვის ნებაც აღარ მისცეს.

- ჩვენი მთის ხალხი მკვდარს დაუმარხავს არ დააგდებდა!.. - წარბებზე მჭიმუნით წარმოსთქვა სვიმონმა.

რაწამს ეს მხარე დააკმაყოფილა მზალომ, მაშინ იმას თავში სხვა აზრმა გაურბინა, სხვა ფიქრი, მწუხარებით სავსე, აღეძრა.

- იქნება ცოცხალი იყო? - წამოიძახა იმან და სახე დაეპრანჭა მწუხარებით, - იქნება ცოცხალი იყო და ისე დამარხეს?

- ჩვენმა ხალხმა ცოცხლისა და მკვდრის გარჩევა კარგად იცის, და თუ ცოცხალი იყო, არ დამარხავდნენ...

- მაშ ცოცხალი რომ დარჩენილიყო, რას უზამდნენ?..

- ჰკითხა და გულის კანკალით დაუწყო პასუხს ლოდინი.

- ჩვენი ხალხი მტერთან იქამდისინ შეუბრალებელი არის, სანამ ის ღონიერია, მაგრამ, თუ დასუსტდა, უბედურებაში ჩავარდა, მაშინ იმასთან მტრობა დიაცობად მიაჩნია. ელგუჯას აქ მტრებიც არავინ ჰყოლია, თუ ცოცხალი გადარჩა, მასპინძელი აღმოუჩნდებოდა და შეიფარებდა.

- მართლა, მართლა? - წამოიძახა იმან და მაშინვე დაუმატა: - ელგუჯა, ელგუჯა ცოცხალი იყო! იმას წაიყვანდა ვინმე... დიახ, ცოცხალი იყო... მე თითონა ვნახე - სუნთქავდა, კიდეც შეინძრა, კიდეც ამოიოხრა!.. - მზალო გატაცებით ლაპარაკობდა, რადგანაც იმედმა წარმოუდგინა სხვადასხვა შეუძლებელი სურათები, ის იმ დროს ისე გატაცებული იყო, რომ სუყველა ოცნების წარმოდგენა ნამდვილს ჭეშმარიტებად მიაჩნდა და აღფრთხილებულ აზროვნობის მოლანდება ნამდვილს მოქმედებად მიეღო.

თორემ ელგუჯას მართლაც რომ ამოეოხრა, განძრეულიყო, დალაპარაკებოდა კიდეც, მზალო ისე გაბრუებული იყო, რომ ვერაფერს შეამჩნევდა.

- შენ ლაპარაკობ ჩვენს ენაზედ, შენ ჩერქეზის ქალი გყავს ცოლად, შენ გესმის, როგორ შეუძლიანთ ჩვენი მხრის ქალებს სიყვარული... შემიბრალე, მოანახვინე ელგუჯა, შეიტყე სად არის და გამიშვი მოვუარო.

- ელგუჯამ მე სახლის კაცი მომიკლა, იმას ჩემი სისხლი ჰმართებს! - წარმოსთქვა სვიმონმა.

- იალაჰ! - წამოიძახა მზალომ, რომელიც სვიმონს თავის დღეში ვერ წარმოიდგენდა გაგის ნათესავად; - მაშ გაგი, გაგი შენი ნათესავი იყო?

- ჩემი ნათესავი იყო, მაგრამ ნუ გეშინიან მაგისი. ელგუჯას რომ კარგამყოფს შევეყოდი, მოვკლავდი, მაგრამ ეხლა, ეხლა სხვა არის!.. ელგუჯა თუ ცოცხალია, სიკვდილთან გასწორებული იქნება.

- მაშ სიკვდილს რომ გადარჩენილიყოს, რას უზამ? - გულისძგერით იკითხა ქალმა.

- თუ კარგად იქნა, მოვკლავ, და ნახევარ კაცზედ კი სისხლის ალება აღარა ღირს, - ეგ კაცს არ შეშვენის.

- რისთვის, რისთვის მოჰკლავ, რა დააშავა?

- სახლის კაცი მომიკლა.

- მართალია, მაგრამ თითონაც უპირებდნენ მოკვლას.

- მაინც ჩვენი სისხლი ჰმართებს.

- შეიბრალე, შემიბრალე! გევედრები... შენი ცოლის, შენი შვილების გულისთვის!

- არ შემიდლიან.

- ღმერთო, ღმერთო! შენ დააკელ, იმას რომელიმე სხეული და ცოცხალი კი შეინახე! - წარმოთქვა მზალომ და დაიწყო გულმხურვალედ ლოცვა და, რომლის დროსაც მდულარებით იბანებოდა.

სვიმონს ჩქარა გული მოუღბო ამ სურათმა.

- გაგი ბოროტი იყო და ბოროტად გაიარა იმისმა დღეებმა, - წყნარად დაიწყო სვიმონმა: - იმის სისხლი არც კი უნდა მომეძებნა, მაგრამ ჩვენი მთის ჩვეულება მოითხოვს, რომ სისხლი არ შევარჩინო. ელგუჯა რომ მკვდარი იყოს, მაშინ იმისი გვარიდგან უნდა მომეკლა ვინმე. ეხლა გამღევ სიტყვას, რომ უკანასკნელს საშუალებას ვიხმარებ და სისხლს აღარ დავღვრი. მე შევეყრი სამების სამჯეოში თემობასა, და რასაც ხალხი გადასწყვეტს, დავმორჩილდები.

თუმცა ამგვარად სისხლის საქმის გარდაწყვეტა მთაში მოხდებოდა ხოლმე, მაგრამ ეს ისეთი ძნელი საქმე იყო, იმდენი შუაკაცებისა და ხვეწნის შემდეგ თავდებოდა, რომ დაბოლოებამდის ერთი წელიწადი მაინც გაივლიდა.

სვიმონი კი, ის სვიმონი, რომელიც იმავე მთის ჩვეულებაში იყო აღზრდილი, ერთბაშად ასე ჩქარა ჰმორჩილდებოდა ქალის ხვეწნას. რასაკვირველია, ამის მიზეზი იყო იმის გულკეთილობა და ჭკუის გამჭრიახობა, მაგრამ გაგის სიკვდილს უფრო ღვთის სამართლიანს რისხვას მიაწერდა და ელგუჯას კი ღვთის სურვილის აღმასრულებელ იარაღად უყურებდა.

როდესაც ესენი ამ მდგომარეობაში იყვნენ, როდესაც სვიმონის მტრის შეუბრალებელი გული თითქმის დაჰმონებოდა მზალოს ცრემლს, - ამ დროს ქიმბარიანთ-კარს, ნინიას სახლის დერეფანში ერთი ავადმყოფი იწვა და რაღაცას ბოდავდა. იმისი შეხვეული თავი, ფერმკრთალი პირისახე ადვილად დაგარწმუნებდათ, რომ ეს კაცი დაჭრილი უნდა ყოფილიყო.

- მზალო! მზალო! - საშინელის ხმით წამოიძახა იმან და წამოიწია.

მთიულის მოხუცი დედაკაცი, რომელიც აქამდის თავით უჯდა და თხილის შტოთა მოუსვენარს ბუზებს უგერებდა, ეხლა მისწვდა და ისევ მიაწვინა. ავადმყოფი დაჰმორჩილდა მოხუცს, რადგანაც მეტის სისუსტისაგან ბრძოლა ვეღარ შესძლო.

ავადმყოფი გადაესვენა საგებელზე და ცოტა ხანს მიჩუმდა. დედაკაცი კი წარმოუთქმელის მწუხარებით დიდხანს დაჰყურებდა იმას. ბოლოს თვალები გაუბრწყინდა, და კილოზედ მარგალიტის მარცვალივით ცრემლი გადმოეკიდა, რამდენჯერმე გათრთოლდა, გაციმციმდა, იმას მოჰყვა მეორე, მეორეს მესამე და დაუწყო ნაკადულსავით დენა.

ამ ბებერს მოაგონდა თავისი შვილი, რომელიც ამ რამოდენიმე ხნის წინათ მტრის უსამართლო ხელს გაეციებინა და გაეციებინა ისე, რომ თვალების დასახუჭად დედის ხელი ვერც კი მიჰკარებოდა.

რამდენადაც მოხუცი მეტს უყურებდა დაჭრილს ვაჟკაცს, იმდენად მეტის მზრუნველობით ეკიდებოდა.

რასაკვირველია, მკითხველი მიჰხვდებოდა, რომ ეს დაჭრილი ელგუჯა უნდა ყოფილიყო და იმის მომვლელიც ერთი გულკეთილი მთიული დედაკაცთაგანი.

ცოტა ხანს კიდევ მისუსტებული იწვა ელგუჯა, ხოლო შემდეგ წყნარად გაახილა თვალები და წარმოსთქვა:

- სად ვარ, რა ამბავია? - იკითხა იმან დასუსტებულის ხმითა და მოხუცს ყურება დაუწყო.
- ნინიასასა ხარ, შე ბედშავო, ნინიასასას! - უპასუხა მოხუცმა.
- ნინიასასა? - გაკვირვებით წარმოსთქვა იმან და დაუმატა: - ვინ ნინიაა არის, ან აქ რაი მინდა?
- გაყუჩდი! გაყუჩდი! ექიმმა თქვა, ლაპარაკი გაწყენსო.
- მამ ავად ვარ?.. ჰო, მეც არ მიკვირდა, ღონე ასე რამ გამომაცალა მეთქი... ამ ხელს რაილა მოჰსვლია, რომ ვეღარ დამიძვრია კი-და.
- არც რა, არც რა, მაგ მხარეს თუ იწექი და დაგიბუჟდა.

- დამიბუჟდა? - კიდევ წყნარად იკითხა იმან და ჩაფიქრდა.

ელგუჯას თავის თავისთვის ჯერ კიდევ ანგარიში ვერ მიეცა, რადგანაც დასუსტებულ სხეულს გონების ძალა მეტად მიესუსტებინა. შემდეგ თითქოს თავში გაუელვა რაღაცა აზრმა, შეკრთა, ჩაფიქრდა და ყოველისფერი მოაგონდა.

- მზალო, მზალო რა უყვეს! - წამოიძახა ავადმყოფისაგან ძნელად წარმოსადგენის ხმით. ისე ძლიერი, ისე შესაწუხებელი იყო იმისათვის ეს მოგონება, რომ ტკივილები გადაავიწყდა და ზეზე წამოდგომა შეიძლო. დედაკაცს შეეშინდა და გარეთ გამოვიდა ვისმეს დასაძახებლად. იმას პირველი სწორედ ის ყმაწვილი მთიული შეჰხვდა, რომლის ნაბდითაც ელგუჯა მოიტანეს.

- არიქა, მათიაუ! მიშველე, შენი კვნესა-მე, მიშველე! - შესძახა დედაკაცმა.

- რაი ამბავია? - დაუძახა მთიულმა და გაეშურა დედაკაცისკენ, რომელმაც აუხსნა, საქმე რაშიაც მდგომარეობდა.

მთიული საჩქაროდ შევიდა სახლში, რომელშიაც ელგუჯა პირველის გაბრძოლების შემდეგ დასუსტებული ტახტზედ მიწოლილიყო, რადგანაც მკლავიდგან სისხლი წავარდნოდა. მათია მიეშველა და ჭრილობის შეკრულობა გაუმაგრა.

ელგუჯას თუმცა სისხლი შესწყდა და ტკივილს ვედარა გრძნობდა, მაგრამ მის მაგიერ უძლურების სიბრაზემ აიტანა. მეტის მწუხარებით ცრემლები გადმოედინა.

- კარგია, იყურე! - დასძახა მათიამ და შეიჭმუხნა წარბები: - დიაცი ტირის, ვაჟკაცი კი სისხლს იღებს, - დაუმატა იმან ცოტა სიჩუმის შემდეგ.

- ჰო, მართალს ამბობ, დიაცი ტირის, და ვაჟკაცი კი სისხლს იღებს! - გაიმეორა ელგუჯამ, მოიწმინდა თვალები, და ამ დღიდგან იმის თვალზედ ცრემლი აღარ გაბრწყინებულა.

ცოტა ხანმა გაიარა; ელგუჯამ სიჩუმე ვედარ გასძლო და იკითხა თავის სანატრელ მზალოს ამბავი.

მათიამ თავიდგან ბოლომდე ყველაფერი დაწვრილებით უამბო და აუწერა იმისი ამხანაგების, მარტიასი და გიორგის გმირული სიკვდილი. ბოლოს უამბო მზალოს მდგომარეობა, თუმცა ზოგიერთი დაწვრილებული შემთხვევა კი დაუმალა, რადგანაც ეშინოდა ამ ამბავს ავადმყოფზედ მეტისმეტად ცუდი მოქმედება არა ჰქონოდა.

- ეხლა ის ქალაი სვიმონთან არის და ეგრე უვლიან, ლომისის მადლმა, როგორც თავის შვილსა, ერთი ჩქარა მორჩი და კიდევ გავიტაცოთ.

ამ სიტყვებზედ ელგუჯას სიამოვნების ღიმილმა გაურბინა პირისახეზედ, მაგრამ ისევ ჩქარა გაჰქრა და წარმოუთქმელის მწუხარებით წარმოსთქვა:

- რაი-ღა უნდა მოვრჩე ნახევარი კაცი! ხელი მე აღარ გამაჩნია და ფეხი.

- ნუ გეშინიან, შენი კვნესა-მე, ნუ! ბერდიაი ამბობს: ისე მოვარჩენო, როგორც დედის მუცლიდგან დაბადებულაო.

მართლაც, ელგუჯა განსაცვიფრებელის სასწაულით არამც თუ სიკვდილს გადარჩა, არამედ იმის ჭრილობანი ისე ბედნიერად მომხდარიყო, რომ არც სიცოცხლისათვის იყო საშიში და არც დასახიჩრდებოდა.

- გივარგი მომიკლეს, მარტია მომიკლეს, მე რაღად მინდოდა ცოცხალი თავი? - გააგრძელა ელგუჯამ და გაახრჩიალა კბილები.

- იმად, რომ იმათი სისხლი აგელო.

- მართალს ამბობ, მართალს! ღმერთმა იმიტომ გადამარჩინა, რომ იმათი სისხლი ავილო! და გეფიცები წმინდა გივარგის, თუ ღმერთმა ცოცხალი გადამარჩინა, იმათ სისხლს არ შევარჩენ.

- აი შენი კვნესა-მე, შენი! - გატაცებით წამოიძახა მათიამ: - ვაჟი იყავ და ვაჟური სიტყვაცა სთქვი!

- ღონივრები არიან, მათიავ, ღონივრები... რაი ექმნას ერთმა ათასთან? - წარმოსთქვა ელგუჯამ და ისევ დაფიქრდა.

- კაცს კაცზედ მეტი ღონე არა აქვს, შენი კვნესა-მე, არა, ლომისის მადლმა!.. ერთს ერთი ტყვია გააცივებს.

ჩვენც თითო გამოვარჩიოთ ხოლმე და მთაში კიდევ არ დალეულა ვაჟები, ძმობილებს კიდევ ვიშოვიო.

- ვაჟები კი არიან, მაგრამ პირი აღარ არის, კაცს ვეღარ გაუგია: ვინ მტერია და ვინ მოკეთე... მაგრამ რაი ვუყოთ, თუნდა დუნია ჩემ მტრად გადაიქცეს, არც-ვის შევარჩენ იმათ სისხლსა.

- ლომისის მადლმა, მეც მოგყვები... ნაღვარევი იყოს თავდები, სადაც შენ მოჰკვდე, მეც შენთან დავლიო სული!

- მთიულნი ვაჟკაცნი ხართ, კაცს არ უღალატებთ, უსამართლობას ვერ მოითმენთ!.. მაგრამ ჩემი გულისათვის ორთ გაიშავეს დღე, ორთ დალიეს უდროვოდ სული, ჭირი შენ რაისთვის-ღა უნდა გადაგკიდო?

- აბა რაიღა ჭირი იქმნება ამ სიცოცხლეზედ უარესი!? და ვეღარ შეგვინახავს და ცოლი! ბარემ სულ დავიხოცნეთ!

- მართალს ამბობ, მართალსა! დავიხოცნეთ, თუ სიკვდილის დღე მოსულა. კაცი ერთხელ დაიბადების, ერთხელ უნდა მოკვდეს...

სახელით მაინც დავიხოცნეთ, თუ აგრეა! - წარბებზეჭმუხვნით წარმოსთქვა ელგუჯამ.

ამ უკანასკნელ სიტყვებზედ კიდევ რამდენიმე მთიული შემოვიდა, რომელნიც, მთის ხალხის ჩვეულებისამებრ, ავადმყოფის საკითხავად მოსულიყვნენ. ყველანი მიესალმნენ ელგუჯას და ამ საღამომი რაღაცა მოწიწებით ექცეოდნენ. იმათ საქციელში იყო გამოხატული ის პატივისცემა, რომელსაც მოიპოვებს ხოლმე უსამართლობის მსხვერპლი და ამ უსამართლობის წინააღმდეგობას თავის გამირულის ვაჟკაცობით დაამტკიცებს.

თუმცა თითონ ელგუჯას დღევანდლამდი არ იცნობდნენ, მაგრამ დღეს ისინი ხედავდნენ იმის იარებს, ესმოდათ იმისი ლომებრივი გულადობა, უშიშრობა, - და ეს საკმაო იყო, რომ იმას ხალხის პატივისცემა მოეპოვებინა.

უეჭველად ასეც უნდა ყოფილიყო იმ ხალხში, სადაც “ვაჟია ნაჩეხი სჯობია” და სადაც რიგიანი ქალი არ გათხოვდებოდა იმისთანა კაცზედ, რომელსაც თავ-პირი დაჭრილობის ნიშნებით დამახინჯებული არ ექმნებოდა.

ლაპარაკი სულ ერთსა და იმავე საგანს შეეხებოდა და ეს საგანი იყო ხალხის მდგომარეობა.

იმ ხანებში ყველას რომელიმე უსამართლოება და ხალხზედ ძალის მიტანა გაეგონა, ყველა ამაზედ ლაპარაკობდა, ყველას ეტყობოდა გულის ღრენა და აშკარა სურვილი შეერთებისა, ერთად შებრძოლებისა ხალხის შემაწუხებელ მდგომარეობასთან, რომელსაც ბოლო აღარ უჩანდა და თანდათან ფესვებს ისე იმაგრებდა... ხალხს ერთი იმედი-და ჰქონდა და ეს იმედი იყო - სვიმონ ჩოფიკაშვილი, რომლის სახელიც, ხალხის რწმუნებით, “ხელმწიფის კარებზედ იყო დაწერილი”.

ეხლა სვიმონ მათი მაზრის მმართველი იყო. მაგრამ რა შეეძლო იმას, იმდენ ბედის მძებნელ ხალხთან, რომელთაც ხელი აეღოთ სინიდისზე, ნამუსზე და გამოქცეულიყვნენ საქართველოში, რათა ასცდენოდნენ თავიანთ ქვეყანაში კანონიერ სასჯელს; გამოქცეულიყვნენ საქართველოში, ჩაეგდოთ მმართველობა ხელში და ისე შემაგრებულიყვნენ, რომ თვითონ მთავრობისაგან დანიშნულ მოთავეებსაც ვერა გაეწყოთ-რა იმათთან.

ამავე ხანში გავარდა ხმა, რომ გიორგი მეფეს ვიღაცა შუაკაცები გაუგზავნია რუსეთშიო, - რომ ეს ხალხი სანდო პირები არ არიან და თავიანთ ქვეყანას და ხალხს უეჭველად დაჰლუპავენო. ეს ხმები უფრო ამღელვარებდა ხალხს, რომელიც დაჩვეული იყო საქვეყნო საქმის ერის დაკითხვით გარდაწყვეტას, და ეხლა კი რაღაცა საჩუმათო გაეხადათ.

ელგუჯა დარწმუნდა, რომ ხალხის აზრი ერთდება, იმათი კანტიკუნტად ამოჩენილი გულის მღელვარება გროვდება და ერთმანეთს ეკვანძება; ის დრო, როდესაც ხალხი გრგვინვასავით ერთხმად გამოაცხადებს თავის უკმაყოფილებას, შორს აღარ იყო.

- როდის იქმნება ეს დღე, როდის? - წამოიძახა ელგუჯამ, როდესაც მარტო მათიასთან დარჩა.

- რაი დღე?

- ის დღე, როცა ყველა ხმაღს გაივლებს ხელსა.

- ღმერთმა უწყის!

ამ დროს ნინია შემოვიდა და მეგობრებმა შეწყვიტეს ლაპარაკი.

ნინიას დაფიქრებული პირისახე ამტკიცებდა, რომ რაღაცა სამწუხარო ამბავი უნდა სცოდნოდა. ის შემოვიდა, დაჯდა, წყნარად ჯიბიდგან ამოიღო ჩიბუხი, გამობერტყა ხელის გულზედ, მერე ამოიღო ქისა, გაფშენიტა თამბაქო, ჩაჰყარა ჩიბუხში და ისევ ისე აუჩქარებლად დაუწყო ტალკვესს კვესება. მოუკიდა ჩიბუხს, გამოუშვა რამდენჯერმე კომლი და ამოიოხრა.

- ელგუჯავ, თუშებში უნდა გაგზავნო! - დაიწყო იმან.

ელგუჯამ კარგად ვერ გაიგო ნინიას სიტყვები და გაშტერებული უყურებდა.

- მართალია, ეხლა შენ დასუსტებული ხარ, მაგრამ, რაი ვუყოთ, ცხოფრივ არ იქნების... ძველი ნაჩალნიკი ქალაქში ჩამოსულა და დაუბეზღებიხარ. ეხლა იქიდგან კაცები გამოუგზავნია, რომ - ცოცხალი, თუ მკვდარი - იქ უნდა ჩაგიტანონ

- აჰუ, ნინიაუ, აჰუ!.. ცოცხალ-მკვდარს სტუმარს მაგისტვის როგორ ჰგზავნი თუშებში? - წამოიძახა მათიამ: - ერთს სტუმარს ვედარ შევიწახავთ? მამ თავი ცოცხალი რალად გვინდა? გავსწყდეთ ყველანი და სტუმარი კი შევიწახოთ.

- ჰაი, ჰაი! - ჩაცინებით წარმოსთქვა ნინიამ: - ჩვენებურები იყვენენ, კიდევ ვაჩვენებდი, როგორ ვატრიალებდი ფრანგულსა, მაგრამ ჯარს რაი ვუყო?.. ვერც სტუმარს დავიხსნით და ჩვენს თავსაც უბრალოდ წავახდენთ.

- ეგ ურჯულოები სტუმარზედაც ხელს გვადებინებენ? არა, ნინიავ. არა! ჩვენი სოფლის სიკვდილი იქნება, რომ ერთი სტუმარი ვერ შევიწახოთ და სხვებს მივაყენოთ კარზედა.

- იყურე, ვაჟო! შენ ჯერ ბავშვი ხარ და სისხლი გიდულს...

- ნინია, შენი სტუმარი ვარ და, რაც გინდა, ის მიყავ! - წარმოსთქვა ელგუჯამ: - შენ უმფროსი კაცი ხარ და, რაიცა შენ გინდა, იმას თავს ვინ გადაუვლის.

- ლომისა იყოს მოწამე, რომ არ იქნების, - ჟინიანად წარმოსთქვა მათიამ...

- კარგია მათიაუ, წმინდის გივარგის თავით გეხვეწები - გაყურდი!.. - მიუბრუნდა ელგუჯა: - მე მოვრჩები, თუ მოკვდები, უფალმა უწყის, და ჩემით ვის რაი-ლა სისხლის დაღვრა გინდათ?..

ისეც ცოტა სისხლი არ დაიქცა.

- სტუმარი, სტუმარი ცხოთ მივაყენოთ კარზედა? - არ ისვენებდა მათია. - სიკვდილი არაა!

- იყურე! - წარბებშეკმუხვნით და მბრძანებელის ხმით წარმოსთქვა ნინიამ: - დღეს მე ვარ უფროსი და მე ეგრე მიწდა.

ამ სიტყვებმა თითქოს ენა ჩაუგდეს მათიას, რომლისათვისაც, როგორც ყველა მთის ხალხისათვის, უფროსის ბრძანება, უფროსის ნება ხმამაღოლებლად და გადაუბრუნებლად უნდა ასრულებულიყო.

- განა მე კი არ მესმის, რომ ესეთის ავადმყოფის ცხოთა კარს მიყენება სირცხვილია, მაგრამ გაჭირვებამ მოიტანა და აგრე უნდა იყოს... შენ, მათიავ, ამალამ მოამზადებ რამდენიმე მარჯვე ბიქს და გაისტუმრებ ხარანაულისას... ისე კი წადით, რომ გუდამაყრის ხეობას ღამე ჩაგყვეს და მერე ფიქრი აღარ გინდათ!

როგორცა სთქვა ნინიამ, მათიაც ისე მოიქცა.

სადამოსთვის მოამზადეს რამდენიმე მთიულის მარჯვე ბიჭი, გააკეთეს, დაწნეს თხილის ფოთლიანი შტოების საკაცე, სილბილისთვის ზედ გაშალეს თივა და ზეიდგან ნაზადი. ყველა ამ სამზადისს ეტყობოდა სრული მზრუნველობა.

როდესაც ყველაფერი მომზადდა, მათია შევიდა ელგუჯასთან და დაითხოვა დედაკაცები, რომელნიც იქ ისხდნენ. მარტოკა რომ დარჩნენ, მიუბრუნდა ელგუჯასა და უთხრა:

- ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ... ვინ იცის, ვინ მოკვდების და ვინ დარჩების!..
სათქმელი თუ არა გაქვს-რა?

- მათიავ, ღვთის მადლმა, ძმაზედ უკეთესად გიყურებ...

- შენს მოღალატეს მტერზედ მოქნეული ხმალი ტარშიამც გადაუტყდების! - უპასუხა მათიამ.

- აბა, რაი დაგიმალო, ვინ იცის, რამდენს მთას იქით მივდივარ და გული კი აქ მრჩების...

- ლომისა შეგეწევის, ჩქარა მორჩები და ისევ აქ მოხვალ.

- მოვრჩები, თუ არა, - ეგ უფალმა უწყის, მაგრამ აქედგან წასვლით - გული მიღონდების.

- რათა, შენი კვნესა-მე, რათა?

- ვაჟკაცისათვის გულჩვილობა სიკვდილია, და ცხოს არც ვეტყოდი, მაგრამ რაი დაგიმალო: მიყვარს, ძალზედ შემეყვარდა.

- გიყვარდეს, შენი კვნესა-მე, გი!.. გული ცხოს როდის ეკითხების.

- სანამ აქ ვიყავ, მეგონა, ის ჩვენთან არის მეთქი, დამშვიდებული ვიყავ და ეხლა!..

- ჩაიქნია ხელი და ამოიოხრა.

- ეხლა რაილაა?

- ეხლა თითქოს გულიდგამ რაღაცა მწყდების! აქამდის ხმა მაინც მოდიოდა იმაზედ, ეხლა ვინ-ღა რას შემატყობინებს, ვინ-ღა რას გამაგებინებს!

- ღმერთი იყოს შენი თავდები, როგორც ძმა, ისე დავიჭერ იმაზედ თვალყურსა... შენ ნუ რა გენადვლების-რა.. ჩვენი ხალხი სულ მიდის-მოდის თუშებში, და სიტყვას იქაც მოგაწვდენ ხოლმე.

- არიქა, არიქა, მათიასი, თორემ სულ დავილევი, - წამოიძახა ავადმყოფმა.

- შენთვის ძმა დამირქმევია და, თუ შენს გულის საყვარელს ვუღალატო, დედის ძუძუმც მომიჭრია...

- შენი ჭირიმც დამილევია, შენი! ეხლა თუნდ ცის კიდურთან გავალ, ჯავრი აღარ მექნების...
არას გაუჭირებ, თუ შენ ცოცხალი ექმენ.

- ცხო რაილა გინდა, მითხარ?

- ცხო?... - წარმოსთქვა ელგუჯამ და დაიწყო აჩქარებული ქშენა. იმას ეტყობოდა, რომ ეს ლაპარაკიც სირცხვილისაგან უჭირდებოდა და რა უნდა მოსვლოდა, როდესაც ძნელად წარმოსათქმელი სიტყვები გულს მეტად შემოსწოლოდა. მათიამ შეამჩნივა ეს მდგომარეობა.

- რაისთვის მიმაღავ რასმე, რად არ მეუბნები? განა შენი ძმა არა ვარ?... როგორც ღმერთს არ ელაღატების, ისე შენა! თუ არ მენდობი?

- აჰუ! მაგას როგორ ამბობ?! შენც რომ არ გენდო, მაშ ვილას უნდა ვენდო?

- კარგია, მითხარ ყველა.

- აგრე, აგრე!.. არას დაგიმაღავ... მზალო დიაცია, დიაცი კი მალე მოტყუვდების... მაშ შენი ჩემთან წამოსვლა საჭირო არაა; მე რაი მინდა, თქვენებურებიც წამიღებენ და შენ კი ქვეშეს გადი.

- მერე?

- ნახე, როგორც იყოს, ნახე! უთხარ, რომ ცოცხალი ვარ, ისევ ისე მიყვარხარ-თქო, და თუ ღმერთმა გადამარჩინა, თავს არ დაგანებებ-თქო... მაგრამ... მაგრამ, თუ მიღალატე, თუ ქვეყანაში გამაწბილე, ქუდი მომხადე-თქო, მაშინ!..

მაშინ ორი თვალის მეტი ველარა გიხსნის-რა თქო.

- კარგი, შენი კვენესა-მე! წავალ, სიცოცხლედ რომ დამიჯდეს, ვნახავ და ვეტყვი, ყველაფერს ვეტყვი...

- მე ვიცოდი, რომ დამიჯერებდი! - წარმოსთქვა ელგუჯამ და თვალეზი სიხარულის ცეცხლით გაუბრწყინდა.

მზალოს მისწვდებოდა იმისი სიტყვები, ის გაიგონებდა და თავის ტუჩებით წარმოსთქვამდა ელგუჯას სახელს! განა ამაზედ მეტი ბედნიერება იქმნებოდა შეყვარებულისთვის?

იმ წუთებში ელგუჯა ისე გატაცებული იყო ამ ფიქრებით, რომ მზალოს მშვენიერი სახე, ნაზი ტანი, ჟუჟუნა თვალეზი გონებაში ეხატებოდა და ისიც გატაცებითა, გაუმადლრად შესცქეროდა წარმოდგენილს სურათს: შესტრფოდა და ციურს სიამოვნებას ბოლო აღარა ჰქონდა.

მთიულეზმა, რომელნიც შემოვიდნენ და მოაგონეს წასვლის დრო, გამოიყვანეს ელგუჯა ამ ტკბილი ოცნებიდამ...

ყველანი მოემზადნენ, დაჭრილი წყნარად ჩააწვინეს საკაცეში, რომელიც ოთხმა ღონიერმა მთიულმა ასწია და გზას გაუდგნენ აქეთ-იქით მისდევდნენ ათი-თორმეტი თოფებიანი მთიული და წინ მათია ბელადად მიუძლოდა.

ასე მიდიოდნენ იმ ადგილამდის, სადაც გზა გაყოფილი იყო და მათია ქვეშისაკენ უნდა გაბრუნებულიყო.

მგზავრეზმა ცოტა შეისვენეს.

მათიამ დაუძახა ყველას, რათა დაეცვალოთ ტყვიები და ყველასთან ძმად გაფიცულიყო. როდესაც ყველა ეს გაათავეს, ერთბაშად წამოიძახა:

- დედამც შეურთამს ცოლად, ვინც ერთმანეთს უღალატოს!

- დედამც შეურთამს!.. - გაიმეორეს სხვებმა და გაემართნენ თავიანთ გზას: მათია - ქვეშესაკენ და დანარჩენნი - თუშებისაკენ.

მზალო შევიდა სვიმონის სახლში სრულიად დარწმუნებული, რომ მოსვენებას მოიპოვებდა და დრო დარჩებოდა ეფიქრა სანატრელს ელგუჯაზედ და თავის მდგომარეობაზედ, მაგრამ იმედმა უღალატა.

მართალია, თვითონ სვიმონ ტკბილად ექცეოდა, იმისი ცოლი ეალერსებოდა მზრუნველის და კეთილის გულით, მაგრამ სახლობაში, რომელიც გავსებული იყო სხვადასხვა დამონებულ, ხასიათ-გაფუჭებულ მოსამსახურეებით, ათას გულმოსაკლავს და დამჩაგვრელს უსიამოვნებასა ჰხედავდა. ქალს აშკარად დასცინოდნენ, მასხარად იგდებდნენ იმის წარსულს უბედურებას ძველ ნაჩაღნიკთან, და ეს ყველა ერთად ღალავდა, ასუსტებდა.

გოგოებს ჰყვანდა თავთავისი ამორჩეულები, ყველა უარშიყდებოდა ვისმე და ესენი კი აშკარა უპირატესობას აძლევდნენ მზალოს, და ეს ცოტა მიზეზი არ იყო, რომ აეთვალწუნებინათ საბრალო ქალი.

თუნდა ეს ასეც არა ყოფილიყო, რამდენიმე დღის უბედურებამ მზალოს ისე გაუტეხა გული, რომ თითონაც ეჭვიანი, დაუნდობელი შეიქნა, და სხვების მხიარულება თავისზედ სიცილს ჰხედავდა.

მართლაც, რა იქნება ისეთი სატანჯველი, როდესაც კაცს იქამდის გაუტყდება გული, და პირდაპირ ველარავისთვის შეუხედნია იმ შიშით, რომ თანაგრძნობის მაგიერ სხვის სახეზე დაცინება არ დაინახოს?

ამ სატანჯველს ემატებოდა კიდევ ელგუჯაზედ ფიქრი, რომელზედაც ხმა მისწვდებოდა ხოლმე, იცოდა, რომ არ მომკვდარიყო და დაჭრილს კი ვინ იცის, როგორ უვლიდნენ, რა გაჭირვებაში იყო? არ მომკვდარა, მართალია, მაგრამ იქნება იმ დროს, როდესაც მზალო იმაზედ ჰფიქრობდა, ელგუჯა სულმობრძავი იყო, სულსა ჰლევდა და მომვლელი კი არავინა ჰყვანდა.

იქნება უკანასკნელ სიტყვებში სიყვარულით ახსენებდა მზალოს სახელს და ის კი იქ არ იყო. ასე ჰფიქრობდა ჩერქეზის ქალი და ეს ფიქრები მწუხარების ჟრუანტელად დაურბენდა სხეულში... მერე წარმოუდგებოდა, რომ ელგუჯას მზალოს უბედურება შეტყობილი ჰქონდა, ზიზღით და წყევლით ახსენებს იმის სახელს, - და ეს ფიქრები ღახვარსავით დაუვლიდა გულში.

ვერავის ანდობდა თავის გულის დარდს, ვერავის უბედავდა, და ყველა მწუხარება უგროვდებოდა: ეს ამძიმებდა და ერთი-ორად მეტად სტანჯავდა.

ამბობენ, - და სწორედ არის, - რომ კაცის მწუხარებას ისე ვერა შეამსუბუქებს-რაო, როგორც მოლაპარაკება, მინდობა მეორე პირთან თავის მწუხარებისაო. მზალოს კი ესეთი პირი არავინა ჰყვანდა და ყველა ფიქრი, ყველა მოსაზრება უნდა ჩთაბეჭდოდა იმის გონებაში, გრძნობიანი გულის ცეცხლით თითქოს გამომცხვარიყო ის და სამუდამოდ მეჩოთირე, მტანჯავს გრძნობად დარჩენოდა გულში.

ერთს მთვარიანს საღამოს, მზალო გამოსულიყო და იქვე სახლთან მდგომს წიფლის ხესთან თავის ფიქრებს ეძლეოდა. მშვენიერი ბუნება კაცის გრძნობას უაღერსებდა რაღაცა გულდამამშვიდებელის ძალით. ზაფხულის სითბო შეიცვლებოდა მსუბუქის ნიავეთ, რომელიც ნაზად გაურბენდა ფოთლებს და სასიამოვნო შრიალს აატეხინებდა.

აქა-იქ მოფენილი ყვავილები დამატკბობელს სურნელებას გამოსცემდნენ, აძლევენ ქარსა და ისიც ჰფენდა ყოველს ადგილს. ახლომახლო წყარო ჩამოჩხრიალებდა და თითქო ნანას ეუბნებოდა დამინებულს ბუნებას.

მზალო იდგა და შესულიყო რაღაც უგრძნობელ მომხიბვლელს მდგომარეობაში.

იქვე ახლო მყოფი ბუჩქები თითქოს ქარისაგან შეინძრა და ისევ გაჩერდა. ქალი ისე შეჰკრთა, ისე შეაშინა ამ მოულოდნელობამა, რომ ხმა ვეღარ ამოიღო და გაშეშებულსავით დარჩა იმავ ადგილს. ბუჩქები გადიწია და ვიღაცა უცნობი ვეფხვსავით გადმოხტა.

- შენ და მე ძმა! - შესძახა კაცმა მისვლის უმაღ.

- რაი გინდა ჩემგან, ვინა ხარ? თავი დამანებე! - შეშინებულის და მთრთოლარეს ხმით ეუბნებოდა ქალი: - მომშორდი, თორემ დავიყვირებ!

- იყურე, ქალაუ!.. სამშვიდობოდ მოვსულვარ!..

შენს მოღალატეს ლომისამ უღალატოს.

ქალს კიდევ ვერ გაეგო, რას ელაპარაკებოდნენ და ყოველის ღონისძიებითა ცდილობდა თავიდგან მოეშორებინა ეს კაცი.

- შენი არა მინდა-რა, გამიშვი, გამიშვი!

- მე ძალადობას არ ვხმარობ. დიაცთან ძალადობა რაი ვაჟკაცის წესია.

- მაშ რაი გინდა, რაი?.. რაისთვის თავს არ მანებებ?

- იმისათვის, რომ სიტყვა მაქვს, ელგუჯამ დამაბარა.

- ელგუჯამ! - გიჟსავით წამოიძახა და მთიულს მათიას გაშტერებულმა დაუწყო ყურება.

- ჰო, ელგუჯამ! ჩემთან ძმად ნაფიცია, შენც და-ძმობას გეუბნები.

- ელგუჯა, ელგუჯა!.. მაშ გადარჩა, კარგად არის, არ მომკვდარა? - გულის კანკალით ჰკითხავდა მზალო.

- ლომისის მადლმა. რომ კარგად არის. სულ შენზედ ლაპარაკობს, სულ შენს გონებაშია.

- მაშ უყვარვარ?! უყვარვარ? არ დავეიწყებოვარ? მითხარ, გაფიცებ, რაც კი საფიცარი გყავს.

- ელგუჯაი ვაჟია, ვისაც ერთხელ შეიყვარებს, სამარეც ველარ გადაავიწყებს.

- მორჩება? კარგა შეიქმნება?.. მითხარი! ოჰ, ღმერთო! აგრე ცოტას რად ლაპარაკობ? - ეუბნებოდა მზალო, რომელსაც უნდოდა, რომ განუწყვეტლივ ეამბო იმისთვის ყველაფერი დაწვრილებით, რაც კი შეეხებოდა ელგუჯას ცხოვრებას, და ეს სურვილი ისე ძლიერი იყო, რომ ლაპარაკსაც აღარ აცლიდა და წამდაუწყუმის კითხვით მათიას საუბარს აწყვეტინებდა.

- ელგუჯა ეხლა თუმეზში გავგზავნეთ; იქ უფრო უშიშარს ალაგს იქნება და რა წამს სრულებით მორჩება, მაშინვე ჩამოვალთ და წაგიყვანთ, ასე დამაბარა ელგუჯამ: ჩემი ფიქრი ნუ გექნებისო, მე ეგრე არ დაგაგდებო... ვინძლო, შენც არ დამივიწყო.

- წამიყვანე, წამიყვანე ეხლავ!.. ის ავად იყოს და მე გვერდით არა ვყვანდე, რაი ჩემი სიცოცხლეა!

- იყურე, იყურე! შენი წაყვანა ეხლა საით იქნების?..

შენ რომ იქ იქნა, ელგუჯა შენის ცქერით სულ დაილევის.

- მაშ რაი-ლა მეშველება, მე დაღუპულს? საით-ლა უნდა გავუძლო იმის უნახაობას... რაც იმას მომამორეს, იმის ამბავი ასე დაწვრილებით ეხლა პირველად მესმის.

- ლომისა იყვეს შენი თავდები, ოღონდაც შენ მშვიდობიანად იყავ და მალ-მალ შეგატყობინებ ხოლმე ელგუჯას ამბავს.

- ჰო, ჰო შემატყობინე! მაღლია შენთვისაც.

- მაშ მშვიდობიანად იქმნები? დაიფიცე.

- ოღონდაც ელგუჯას მშვიდობიანად ნახვა მეღირსოს, და მე...

ცხო რაი-ლა მინდა?

ამ მუსაიფით გაათავეს იმათ და დასდევს პირობა, რომ მათია ყოველ შაბათობით მზალოსთან ერთად უნდა შეიყარონ ამ წიფლის ქვეშ. ამ პირობის შემდეგ ისინი გაიყარნენ, - მზალო დამშვიდებული, რამდენადაც შეიძლება დამშვიდება იმ მდგომარეობაში, რომელშიაც ის იყო და მათია კი - გახარებული თავის მეგობრის სურვილის აღსრულებით.

მაგრამ საკვირველი ეს იყო, რომ ამ გაყრის შემდეგ მათიას ნამდვილი სიხარულის მაგივრად, რაღაცა სევდა მოაწვა და თითონაც ვერ გაეგო, თუ რასა ჰგრძნობდა და რა უნდოდა, ან ამ მდგომარეობაში რად ჩავარდნილიყო!..

ამ დროსვე სვიმონის სასტუმროში იყვნენ შეყრილნი თემის უფროსი კაცები, რომელთაც სისხლის სამართალი უნდა გარდაეწყვიტათ ელგუჯასა და სვიმონის შორის. ყველანი ჯოხებით, თმაწვერგათეთრებულნი, ისხდნენ სკამებზე და დამშვიდებულ-დარბაისლურად სჯიდნენ ამ სამწუხარო შემთხვევას ერთი, ყველაზე უფროსი, ასრულებდა თავმჯდომარის

მოვალეობას და დანარჩენები ისეთის კრძალვით და პატივისცემით ეკიდებოდნენ მას, რომ კაცი გამტერებული დარჩებოდა.

აქ იყვნენ მოწმეები, მოჩივარი სვიმონ ჩოფიკაშვილი და ელგუჯას შორეული მოკეთეები, იმის მხრით მოლაპარაკენი.

სამ-სამი, ოთხ-ოთხი კაცი, თითქოს ცალ-ცალკე კრებას შეადგენდა და ჩუმად სჯიდნენ, ლაპარაკობდნენ გასარჩევს საქმეზედ.

მოხუცი თავმჯდომარე წამოდგა, მოიხადა ქუდი და წყნარა პირჯვარი გადაიწერა და სთქვა:

- სმენა იყოს და გაგონება!

ერთბაშად ყველანი წამოდგნენ და ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, რომ კაცი ბუზის გაფრენასაც კი გაიგონებდა.

- ხალხნო და ჯამათნო! თქვენ ყველამ იცით, რაისათვისაცა ხართ აქ შეყრილი. ორი მოსისხლე გვარი უნდა გაასამართლოთ...თუ ვინმე ერთერთი მხრის ან მოწინააღმდეგე ხართ, ან მოკეთე, განშორდით თემის ყრილობას: კაცის გული რბილია! მიდგომ-მოდგომით არ წარმოსთქვათ თორემ ცოდოა... ხალხის წინაშე სირცხვილი... საიქიოს ჯოჯოხეთი ერგების იმას! ვინაა ეგეთი, - გაგვშორდეს! ვინაა ეგეთი, - გაგვშორდეს! ვინაა ეგეთი, - გაგვშორდეს!

ამ სიტყვების შემდეგ რამდენმამე კაცმა დაიხურა ქუდი და გავიდნენ საბჭოდგან.

ამის შემდეგ მოხუცმა ისევ დაიწყო:

- ღმერთო დიდებულო, ღმერთო! ხევ-მთიულეთის ჯვარ-ანგელოზნო! თქვენ წინაშე აქა ვართ შეყრილი თემის ხალხი... თქვენ მოგვეცით ძალა და ჩაგვაგონეთ, რომ ჩვენის უგნურობით უსამართლობა რაიმე არ მოვახდინოთ!

- ამინ, შენს მადლსა! - დაიმახეს დანარჩენებმა.

- და თუ ჩვენში გამოვიდა ვინმე ისეთი, რომ მიდგომით სიტყვა დახარჯა, სწორე ჩვენება არ მოგვცა, რაიმე დამალა, - თვენი რისხვა გააყოლეთ შვილის შვილამდე.

- ამინ, შენს მადლსა! - კიდეც იყო ხალხის პასუხი.

- ისეთი კაცი გამოაკელ ტოლ-სწორებს, აცოცხლე დიდხანს, მაგრამ სამასხარაოდ გაჰხადე, მოსვენებას ნუ მისცემ!

- ამინ, შენს მადლსა!

- აბა, ახლა კი დასხედით, თქვენს ღმერთს შეჰხედეთ, თქვენს სულს გაუფრთხილდით, დაფიქრდით და ისე თქვით!

ხალხმა დაიხურა ქუდები და დამშვიდებულად დალაგდა. ყველას პირისახეზედ ეტყობოდა განსაკუთრებითი დაკვირვება თავიანთ მოვალეობაზედ და კარგად ესმოდა, რა მნიშვნელობაც ჰქონდა იმათ სიტყვებს ორ გვარეულობისათვის.

პირველი გამოიწვია თავმჯდომარემ სვიმონ ჩოფიკაშვილი, როგორც მომჩივარი. სვიმონ გავიდა შუა ადგილას, მოიხადა ქუდი, დაიჩოქა ცალ მუხლზე და დაიწყო თავისი საჩივარი, რომელშიაც გამოხატა გაგის სიკვდილის მიზეზი, ამტყუნებდა ელგუჯას და ითხოვდა გასამართლებას.

იმის შემდეგ გამოიწვიეს ელგუჯას შორეული ნათესავები, როგორც დამცველნი იმის გვარეულობის ინტერესისა.

ისინიც, როგორც სვიმონ, ისე გავიდნენ შუა ადგილას, დაიჩოქეს და ამტკიცებდნენ, რომ ელგუჯას ხელით არ იყო მოკლული გაგი და სისხლის ძიება ამ შემთხვევაში არ ეკუთვნოდა ჩოფიკაშვილებს.

როდესაც ორთავ მხრისაგან მოისმინეს ჩვენება, თავმჯდომარე ისევ წამოდგა და საჭიროდ დაინახა რამდენისამე სიტყვის წარმოთქმა.

- ხალხო, სმენა იყოს და გაგონება!.. დღეს ისეთი დღე მოგვადგა, რომ ჩვენ თითონაც ვეღარ გავგიგია, რაი ჭირი დატრიალდა! რაი მეხი დაგვატყდა თავზედ... ალა-მაჰმადის დროსაც არ გვქონია ეს გაჭირვება... გეხვეწებით ამ მოხუცის თავით, უფროხილდით ერთმანეთსა, უბრალოდ მტრობას უფროხილდით!.. იქნების ხვალ და ზეგ ეგეთი დღე დაგვადგეს, რომ თითოს თავი ათასად დაგვიფასდეს...

მშვიდობიანობას ეცადეთ, თქვენი ჭირიმეთ, მშვიდობიანობას.

ამ სიტყვების შემდეგ გამოიწვიეს მოწმეები, რომელთაც ჩამოართვეს ჩვენება.

შემდეგ დაიბარეს მზალო, როგორც ერთი უმთავრესი მოწამე, რომლისაგანაც გაგება უნდოდათ - ძალით იყო გატაცებული, თუ თავის საქმროს ნებით გაჰყვა. მაგრამ ქალი არ წამოჰყვა და იმის საკითხავად ორი კაცი გაგზავნეს, რომელთაც მოუტანეს შემდეგი პასუხი:

- ის ქალაი ამბობს, რომ თავის ნებით გაჰყვა, უყვარდა და იმისთვის; რომ ღვთისგან იმედი არა ჰქონდეს ელგუჯას გადარჩენისა, მაშინ ის თავს მოიკლამდა, რათა საიქიოსაც კი იმას არ მოჰშორებოდა.

ამ პასუხის შემდეგ ბჭეების მეტი ყველანი დაითხოვეს და დაიწყეს განსჯა და აწონა ყველა ჩვენებისა და გაგონილისა.

რაკი მოსამართლენი მარტოკა დარჩნენ, ისევ დაიყვნენ ჯგუფებად და დაიწყეს ერთმანეთში მოლაპარაკება.

შემდეგ ისევ შეგროვდნენ, უხუცესმა დაიჭირა თავისი ადგილი, სხვები უფროსობით ჩამომწკრივდნენ გვერდით და უფროსობითვე დაიწყეს თავიანთის აზრის წარმოთქმა.

ასე რიგად გასწია რამდენიმე საათმა, რომლის შემდეგაც დაიბარეს მომჩივარ-მოპასუხის მხარენი თემის ყრილობის გადაწყვეტილების მოსასმენად.

როდესაც ისინი შემოვიდნენ და ადგილი დაიჭირეს, უხუცესი წამოდგა და უთხრა მომჩივრებს შემდეგი:

- თქვენის თხოვნით და სურვილით ჩვენ შევიყარენით თემის კაცნი და რაიცა უფალმა გვაგონა, ისე გავასამართლეთ. ჩვენი გადაწყვეტილება უნდა მტკიცედ ასრულდეს თქვენგან და, თუ ვინმემ მოინდომოს თემის გაუგონრობა, ის გაგდებული იქნების თემისაგან, აღარ ჩაითვლების ჩვენს სისხლად და ხორცად, აღარც ექმნების ადგილი ჩვენ კერასთან. უნდა დაიფიცოთ ამაზე!

- რაისთვის არა, დავიფიცდით!.. თემის სიტყვა საით გატყდების!.. - უპასუხეს მომჩივრებმა.

- შემოიყვანეთ დეკანოზები, - ბრძანა თავმჯდომარემ.

ამ სიტყვებზედ შემოვიდა ორი დეკანოზი, რომელთაგანაც ერთს ხელში ეჭირა მერდინის დროშა, რომელსაც ჰქონდა ასხმული სხვადასხვა სიდიდის ხატები, ჯვრები, ზარები და სხვადასხვა შეწირული ნივთები; მეორესაც - ვერცხლის ჯვარი მერდინშივე შეხვეული.

იმათ შემოსვლაზედ ყველანი ფეხზედ წამოდგნენ და ქუდები მოიხადეს. დეკანოზები მივიდნენ და დადგნენ უხუცესის აქეთ-იქით.

ყველანი რომ დამშვიდდნენ, ისევ უხუცესმა დაიწყო პირველი სიტყვა:

- მოდით, დაიფიცეთ!

მომჩივრები მივიდნენ, პირჯვარი დაიწერეს, მუხლი მოიყარეს და ხელი მოჰკიდეს დროშას.

- ღმერთო დიდებულო! - დაიწყო ერთმა დეკანოზმა: - ღმერთო, ივანე ნათლისმცემელო, წვერისა სპარს-ანგელოზო, ხევის სამებაო, ღუდის ყოვლადწმიდაო, ლომისა მთავარმოწამეო, შენი მადლი შეაწიე ამ ხალხსა!

- ამინ, შენს მადლსა! - იყო პასუხი.

- შენ არიდე შფოთი და მწუხარება, ჩამოაგდე ამის შემდეგ მშვიდობიანობა ჩვენს თემობაში!

- ამინ, შენს მადლსა!

- საშვილიშვილოდ გააყოლე შენი წყალობა საქართველოს ერთგულსა, თემის პირის შემნახავსა, მმა-ნათესავის გამტანსა, საწყლის შემბრალელებლსა, მშვიდობიანობის დამთესსა!

- ამინ, შენს მადლსა!

- თემის პირის გამტეხს კი, ნათესავის დაუნდობელს, მამულისა და მეფის მოღალატეს ნუ მისცემ ნურსად მოსვენებას!

- ამინ, შენს მადლსა!

- ნუ მისცემ ამისთანა კაცს ნურც სახლს, ნურც თავშესაფარს, ნურც კერას, ნუ მოაკვლევინებ ნადირს, ნუ გაამარჯვებინებ მტერზედ!

- ამინ, შენს მადლსა!

- აბა, ემთხვევით ხატებს! - გაათავეს დეკანოზებმა და დააჟღერიალეს ზარები. ხალხი, რომელიც აქამდის დაჩოქილი იდგა, ეხლა წამოიშალა, მომჩივრები კრძალვით და მოწიწებით ემთხვევნენ, დროშას, ჯვარს და დაიჭირეს ისევ თავიანთი ადგილი.

უხუცესი (თავმჯდომარე) წამოდგა და კრებას შემდეგი გარდაწყვეტილება გამოუცხადა:

- „ელგუჯამ მართალია, ქალი გაიტაცა და ამითი სირცხვილი მიაყენა ჩოფიკაშვილის სახლს, მაგრამ ძალადობა არ უხმარია, და ქალი თავისის ნებით წაჰყვოლია.

„გაგი შეჰხვედრია წინ და თავის სახლის პატივის დაცვისათვის შეჰბმია ელგუჯას და იმასაც თავისი ამხანაგებით თავიანთი თავის დასაცველად იარაღი უხმარიათ, რომლის შედეგიც რამდენიმე კაცის სიკვდილი ყოფილა.

„ელგუჯას გაგის ცხენი დაუჭრია და ამ მიზეზით გაგი გადავარდნილა კლდეზედ და დამსხვრეულა.

„მერე რუსის ჯარებს დაუხოცნიათ ელგუჯას ამხანაგები, თითონ ელგუჯა მძიმედ დაუჩეხიათ და ქალი წაურთმევიათ.

„ჩვენ, ჩვენის გონებით, ჩვენის ჭკუით გავსამართლეთ ეს ხალხი და გადავწყვიტეთ:

„რადგანაც გაგის ამაღაში დახოცილები ორი ყოფილა ჩვენებური, ელგუჯას ამხანაგების სიკვდილი - იმათ სისხლში.

„გაგის კლდეზედ გადავარდნა არ არის პირდაპირი ელგუჯას ხელით სიკვდილი, და სისხლი არ ეძიება ამისთვის. ამის სამაგიეროდ ელგუჯას ჩამოერთოს მამული და მიეცეს სვიმონ ჩოფიკაშვილს...

სვიმონმა თავის მხრით გაიღოს ელგუჯას საექიმო.

„ელგუჯას ნათესაობა, თემის კაცების დასწრებით, მოვიდეს ხართა და ლუდით გაგის საფლავზედ შესახვეწად.

„ქალი დარჩეს სვიმონს, როგორც ნასყიდი, და, თუ ელგუჯამ წაყვანა მოინდომა, ურვადად გადაეხადოს ორმოცი ძროხა.

„ამის შემდეგ ელგუჯას და სვიმონის გვარეულობაში ჩამოვარდეს ძმობა, მეზობლობა და სიყვარული“

ეს სიტყვები ყველასაგან მიღებული იყო წესიერის მორჩილებით, და მასუკან გაიშალა „სიფრო“ კურის საჭმელად რომელზედაც სადღეგრძელოები უწყვეტივ ისმოდა.

მზალო გულის კანკალით ელოდა ამ გარდაწყვეტილებას, თუმცა წინადაც დაიმედებული იყო სვიმონისაგან!..

წარმოიდგინეთ ქალის სიხარული, როდესაც გაიგო, რომ ელგუჯას სიცოცხლეს აღარავინ შეეხებოდა და ისიც ცოცხალი დარჩებოდა.

მართალია, ის არ არგუნეს ელგუჯასა და ურვადი ისეთი დაუნიშნეს, რომ იმის გარდახდა შეუძლებელი იყო, მაგრამ თუნდა გათხოვების ნება რომ მიეცათ კიდევ, განა თითონ გათხოვდებოდა? ეს მან კარგად არ იცოდა, თუმცა მზად იყო დღესვე თავი შეეწირა თავის სიყვარულის საგნისათვის.

ამჟამად იმას დავიწყებოდა თავისი თავი და მხოლოდ თვალწინ ედგა ელგუჯას სიცოცხლე, რომელსაც ბედნიერების მოპოება შეეძლო.

გაიარა ამ ღამემ და იქ მყოფთ ცხოვრებამ მიიღო ისევ ჩვეულებრივი მდინარეობა: მუშა ხალხისათვის დადგა ისევ ის მთრთოლარე მოუსვენრობა, რომელიც თითქმის ჩვეულებად გარდაექცათ იმ უბედური წლების ხალხს.

ერთს დღეს მზალო გარეთ იჯდა და საჩოხე მატყლსა სჩეჩავდა. გვერდით უჯდა ჯაჯალა, რომელიც მზალოს პირველ მოყვანაში ალერსიანის სიტყვით შეჰხვდა. ჯაჯალა იმ დღეებში მოსულიყო მეორე სოფლიდგან და ისევ ისე თანაგრძნობით ექცეოდა, ისევ ისე გულმხურვალედ ეკიდებოდა მზალოს საქმეს და მდგომარეობას, როგორც უწინ.

როდესაც ისინი ერთად მუშაობდნენ და ერთმანეთს უამბობდნენ სხვადასხვა ამბებს თავიანთ ცხოვრებიდგან, ერთბაშად სიტყვა გაწყვიტეს, ფეხზედ წამოდგნენ - იმათ დაინახეს სვიმონა, რომელიც იმათკენ მიდიოდა.

დედაკაცებს რომ გაუსწორდა, შესდგა და ჯაჯალა წყლისათვის გაგზავნა.

მოახლე სირბილით გაემურა თავის ბატონის ბრძანების აღსასრულებლად.

მზალო და სვიმონ მარტონი დარჩნენ; ეს უკანასკნელი მიუბრუნდა ქალსა:

- მადლობელი ხარ თემის გარდაწყვეტილებისა? სისხლი აღარ დაიღვრება.

- თემი გონიერია, შენი წყალობა ნუ მომაკლოს ღმერთმა!

- არ იცი, ეხლა სად არის ელგუჯა?

ამ კითხვაზე ქალი შეშინდა, ეგონა, რომ სვიმონ სისხლის საძიებლად ეძებდა იმის ბინადრობას და გაფითრდა.

- ნუ გეშინიან, მითხარ!.. მე სიტყვა მოგეც, რომ იმის სიცოცხლე დაფარულია... თუნდა ეგეც არ ყოფილიყო, თემის გარდაწყვეტილება ჩემთვის გაუტეხელია.

- მე რაი ვიცი? - კიდევ უნდობლად წარმოსთქვა მზალომ.

- შენ იცი და თუ იმისთვის კეთილი გინდა, უნდა გამაგებინო.

- არ ვიცი, არა, შენი ჭირიმე!

- არ გინდა სთქვა, შენი ნებაა, - მე ძალას აღარ დაგატან, მხოლოდ იმას კი გეტყვი, რომ შეატყობინო, მოშორებით წავიდეს. მე თითონ გავაგებინებდი, მაგრამ მეშინიან, ხალხში ხმა არ გავარდეს, რომ მე ელგუჯას ბინადრობა ვიცი.

- თემმა ხომ მოგარიგათ, შენ აღარ ემტერები, და რაისი-ღა უნდა გეშინოდეს?

- შენ ჯერ ბავშვი ხარ... მე მყავს მტრები და ჩემი მტრები ელგუჯას მტრებიც არიან.

- მე არ მესმის; რას ამბობ?

- ამას, რომ ძველი ნაჩალნიკი ჩავიდა ქალაქს და ცდილობს ელგუჯასაგან გაგის მოკვლა მე დამაბრალოს. მითომც მე მოვისყიდე, და ვითომც ელგუჯას ეხლა მე ვმაღავ...

- მამ რაი-ღა გვეშველება? - შეშინებით წარმოსთქვა მზალომ.

- ისა, რომ, როგორც იყოს, ელგუჯას გააგებინე ეს ამბავი, ის გიჟი არაა, თითონ იპოვის საშუალებას.

- ვისის პირით შევუთვალო, საით გავაგებინო? - კიდევ იემშაკა მზალომ.

- ეგ ჩემი საქმე არაა... - უპასუხა სვიმონმა ისეთის კილოთი, რომ ადვილად დარწმუნდებოდი, იმან ყველაფერი იცოდა, მაგრამ რომელიმე მოსაზრების მიზეზით თითონ არ უნდოდა ემოქმედნა.

სვიმონ წავიდა. რაწამს ის მოეფარა იქვე აშენებულს საიასაულოს, ჯაჯალა სირბილით მოვიდა და ლიტრით წყალი მოიტანა.

- რა იქმნა ბატონი?

- წავიდა... იმან შენ განგებ გაგგზავნა, ჩემთან ლაპარაკი უნდოდა... - უპასუხა მზალომ და გარდასცა, რაზედაც იმათ ლაპარაკი ჰქონდათ, შემდეგ გამოუტყდა, რომ წარსულს შაბათს ერთი მთიული, სახელად მათია, იყო და იმან ყველაფერი უამბო ელგუჯაზე.

მერმე ლაპარაკი გადავიდა სხვადასხვა საგნებზედ, რომელიც შეეხებოდა იმათ წარსულ ცხოვრებას. მზალოს ეჭირვებოდა ისეთი მეგობრის მიშველება, როგორც ჯაჯალა იყო, რადგანაც იმის გულს ამდენი მარტოობა აღარ შეეძლო და მოგროვებული ნაღველი ითხოვდა გარეთ გამოსვლას.

როდესაც ენა მოიჯერეს ლაპარაკით, გულს ჩამოჰხადეს მომეტებული ბარგი და ცოტაოდენი დაამშვიდეს, შინ წავიდნენ, სადაც მზალო ეხლა უფრო გულადად შედიოდა, რადგანაც ისეთს ქომაც და მეგობარს გვერდით ჰხედავდა, როგორც ჯაჯალა იყო.

იმათ გარდასწყვიტეს, რომ შაბათამდინ, როგორც იქნებოდა მოითმენდნენ და შაბათს მათიასაგან გაიგებდნენ ელგუჯას ამბავს დაწვრილებით.

გაატანდნენ იმისთვის საგულეს და საჩოხეს, რომელიც უთუოდ საშაბათოდ ამ ორ ქალს უნდა მოესწრო.

როდესაც ესენი ამ გაცხარებულ საქმეში იყვნენ, მათიას ცხვარი გაერეკა სამოვარზედ. თითონ დაყუდებული იყო შვინდის კომბალზედ და მთებს გაჰყურებდა. ცხვრები, ერთიერთმანეთის შურით ერთმანეთს წინ გადაუბრუნდნენ და გაუმაძღრად სწიწნიდნენ ბალახს.

ცხვარი ძოვნით მიდიოდა და ჰშორდებოდა მწყემსს, რომელიც ისევ იმ ადგილს გაუნძრევლად იდგა და ერთის ალაგისათვის მიექცია თვალეზი. საკვირველი იყო, რომ, ყოველთვის მუყაითი მათია, განთქმული მწყემსი, რომელიც ერთს ბიჯსაც არ მოჰშორდებოდა თავის საქონელს - დღეს ასე ჩაფიქრებულიყო და ერთს ალაგს მისციებოდა. იქნება ის გაიტაცა ბუნების მშვენიერმა სურათმა, რომელიც იმის თვალწინ იხატებოდა? არა, ის იმ დროს არც იმ ამაცად აყუდებულს მთებსა ჰხედავდა, არც მშვენივრად გადაფენილს ტყეებს, არც ნახატებს, რომელიც ჩხრიალით თეთრ რძესავით ქაფდებოდა, გადმოდიოდა კლდეებიდან და ათას წინწყლებად იფანტებოდა; არც მწვანედ მოდებულს ველებს, რომელიც ათასფერის სურნელოვან ყვავილებით ბუნებას შეემკო.

მაშ რა უნდა ყოფილიყო იმჟამად ამ კაცის გონების ასე რიგად მიმზიდველი და გამტაცებელი?

ეს რამოდენიმე დღე იყო, რაც მათიას ეს ჩვეულება დასჩემდა და ჯერ თითონაც კარგად ვერ გამოერკვია რა მიზეზი იყო ამისი, თუმცა ყოველ ამ დაფიქრებასთან ერთად თვალწინ წარმოუდგებოდა ხოლმე მომლიმარი სახე მშვენიერის ქალისა, რომელიც თავის ჟუჟუნა თვალებით მათიასავე უნებურად, იქამდინ იზიდავდა იმის გონებას, სანამ თავდავიწყებამდინ არ მიიყვანდა ხოლმე. და რა ამ მდგომარეობამდის მივიდოდა, ისეთს სანატრელს, თუმცა ტანჯვით სავსე, გრძნობაში შედიოდა, რომ იმასთან გაყრა წარმოუდგენელ უბედურებად მიაჩნდა.

ვისი სურათი იყო, რომელმაც მათიას ქვის გული ისე მაგრად შეჰბოჭა?

ის გახლდათ ჩერქეზის ლამაზი ქალი, ელგუჯას სატრფო, რომელიც მათიას უნებურად სოლსავით ჩასჭედოდა გულში.

პირველში მთიულს ეგონა, რომ ეს სიყვარული იყო დაძმური, რომელიც დაბადებულიყო ელგუჯას მდგომარეობის თანაგრძობით, მაგრამ რამდენიც ხანი გადიოდა, რამდენსაც მეტს აკვირდებოდა ამ საქმეს და სცდილობდა თავიდან მოეშორებინა აღძრული გრძნობა, იმდენად უფრო ცოცხლად ეხატებოდა მზალოს სახე.

იმას უნებურად სწყუროდა მასთან განუშორებლად ყოფნა, იმის ყურება და ალერსი.

მათია უბრალოდ არწმუნებდა თავის თავს, რომ მაცდურს შეეპყრო, რომელსაც უნდოდა ეღალატებინა ძმობისა, მეგობრობისა და წესისათვის; უბრალოდ სცდილობდა შეეყენებინა თავისი გრძნობა, რომელსაც დღითი-დღე ემატებოდა ცეცხლი და უმეტესად უდუღებდა სისხლს. ყოველ ამგვარ ძალდატანების შემდეგ დაუმორჩილებელი გრძნობა უმეტესის ძალით იჩენდა თავს.

ამ რამდენიმე დღეში მხიარული, მოცინარი და უზრუნველი მათია შეიქმნა დაფიქრებული, დაღონებული, იმისმა ყმაწვილობის კარგად მყოფობის ფერმა დაჰკარგა ელვარება. გაიცრიცა და გაყვითლდა, გახდა და თვალეზი ჩაუცვივდა.

მეზობლები უყურებდნენ მათიას, უკვირდით იმისი ცვლილება და მიზეზს ვერ მიმხვდარიყვნენ. როდესაც მათიას ამ საგანზე ვინმე დაელაპარაკებოდა, ის პასუხის მაგივრად ამოიოხრებდა, გააკეთებდა ყალიონს და ძალზედ წევას დაუწყებდა. და თუ ვინმე

მოახერხებდა აელაპარაკებინა, მაშინ მთიული პირდაპირ პასუხს მაინც არ აღირსებდა, ლაპარაკს სხვა საგანზედ გადაიტანდა, თითქოს ეშინოდა ამ გრძნობის სხვასთან გაზიარებისა.

მათია ჯერ კიდევ დაფიქრებული იდგა, როდესაც ერთი კაცი გამოჩნდა მოპირდაპირე მთის წვერზედ და ხტუნა-ხტუნაობით დაეშვა თავქვე. როგორც მომავალს ეტყობოდა, ისიც მთიული მწყემსი უნდა ყოფილიყო.

იმას, უქველია, მათია შეემჩნია და პირდაპირ იმისაკენ დაეჭირა გზა.

როდესაც უცნობი იმ ადგილს მოახლოვდა, სადაც მათია იყო, ის გაშტერდა და გაკვირვებით დაუწყო ყურება მწყემსსა და იმისაგან დაშორებულს ცხვარს. ცხვარი, დაფანტული, ტყეში შესულიყო, და პატრონი კი დაფიქრებული თავისათვის იდგა. მწყემსის ამგვარმა უყურადღებობამ ახლადმოსული იქამდინ ააღელვა, გააჯავრა, რომ გულმა ვეღარ მოუთმინა და შესძახა:

- მათიაუ! ჰა, მათიაუ!

მათია შეკრთა, ჩამოისო პირზედ ხელი და მიიხედ-მოიხედა.

- რაი მოგსვლია, მათიაუ!.. ცხორი დაილუპა! აგერ ტყეში შესულა.

- რაი ვუყო, - ჩაფიქრებით წარმოსთქვა იმან.

უცნობი მიუახლოვდა მათიას და შეტევით უთხრა:

- უგონოთ თუ არა ხარ? ცხორი გაგპარვია-მეთქი.

- აბა, რაი ცხორი? - ერთბაშად შეკრთა მათია და რა თვალი შეჰკრა ტყეში შემავალს ცხვარსა, მაშინვე იმათკენ გაიქცა.

ახლადმოსული მწყემსი გაშტერებული დარჩა, შემდეგ ერთბაშად წამოიძახა:

- თუ გაგიჟდა! - და ისიც უკან გამოუდგა, რათა ეშველა მათიასთვის ტყიდგან ცხვრების გამორეკა.

როდესაც ორნივე გამოვიდნენ და ცხვრებიც გამოიყვანეს ტყიდგან, მხოლოდ მაშინ იცნო მათიამ ახლადმოსული, რომელიც იმათი მწყემსი იყო და ხარანაულებისას გაეგზავნათ.

- მოხვედ მშვიდობით, ივანე! - მიესალმა მათია.

- მშვიდობა მოგცეს ლომისამა! - იყო პასუხი.

- რასა იქს ელგუჯაი?

- კარგადაა.

- ექიმი დააყენეს?

- ეგეთი ექიმი დააყენეს, ლომისის მადლმა, რომ თემობაში ბადალი არა ჰყავს!

- რას ამბობს, ჩქარა მორჩებო?

- ორ-სამ კვირაზედ ფეხზედ წამოვაყენებო.

- ღმერთმა ქნას, გისმინოს ლომისამ! ჩემთან ხომ არა დაგაბარა-რა? - ცოტა სიჩუმის შემდეგ ჰკითხა მათიამ.

- აბა შენთანაც რო არა დაებარებინა-რა, მაშ ვისთან-ლა დამაბარებდა?.. დღე ერთია და შენი მოგონება ათასი... უთხარი მათიასაო, რომ ჩქარა შემატყობინოს თავისი ამბავიო... მნახოსო.

- ვნახამ, ვნახამ, - რაღაცა მწუხარებით წარმოსთქვა მათიამ.

- შენი ძმობის იმედი მაქვს, რომ რაიც სიტყვა გითხარ, ისე აასრულებო.

- ჰაი, ჰაი, რომ ავასრულებ! მაშ არ ავასრულებ? იმის სიტყვა გაუტეხელი ბეჭედი ჩემთვის, - რაღაცა გაშმაგებით წარმოსთქვა მათიამ და შემდეგ დაუმატა: - შენ ამ ცხორს მიჰხედე, დაღალული იქნები, კიდევ დაისვენებ და ცხორსაც უყურებ; მე კი სხვაგან საქმე მაქვს და იქ წავალ. ჯალაბობაში თუ მიკითხეს, უთხარი: მატყლის ვაჭრები მოვიდნენ-თქო და იმათ გაჰყვა ქვეშესა-თქო.

- აგრე, შენი კვნესა-მე.

- ცხორი წყალზედ ჩააბრუნე, იქ უფრო გრილია, რიყზედ დეყრება.

ამ სიტყვების შემდეგ ჩოხის კალთები ჩაიკეცა ქამარში, გადაიგდო თოფი მხარზედ და გასწია ქვეშეთისაკენ.

ის მიდიოდა ჩქარა, გაქანებული, მაგრამ ჩქარის მისვლის სურვილი თითქოს გზას უგრძელებდა, და მოუთმენლად წამოიძახებდა: \"აღარ გათავდა ეს ბაითალმანი!\" მზე რომ გადაიწვერა, იმან მიაღწია ქვეშეთს და, რადგანაც ცოტა ადრე იყო და არ უნდოდა ვისმე შეჰხვედროდა, ამისათვის ის დაიმალა იქვე ტყეში და გულის ძგერით მოელოდა იმ წუთს, როდესაც სანატრელს მზალოს დაინახავდა.

თუმცა ერთი რამ აშინებდა მათიას: - ეს ის იყო, რომ სანახავად დანიშნული დღე შაბათი იყო და ის კი მოსულიყო პარასკევს. რასაკვირველია, ეს შიში მიემატა იმის მოუთმენელს მოლოდინს და სატანჯველი ერთი-ორად გაუცხარდა.

- რომ არ მოვიდეს, მთელი ღამე აქ უნდა გავშეშდე! - წამოიძახებდა თავისთვის და მერე ისევ დაუმატებდა: - ლომისა მოწყალეა, ის ჩააგონებს და გამოვა.

გაიარა საათმა, ორმა, მაგრამ თითქოს განგებ, არავინ სჩანდა. ყოველ წუთის გავლაზედ იმას მოთმინება ეკარგებოდა და მომეტებულად იჩენდა შეყვარებული კაცის ნიშნებს - იმედგარდაწყვეტილებას და იმედს.

ბოლოს ეს იმედიც დაჰკარგა და გაემზადა პირდაპირ სვიმონის სახლში წასულიყო და მზალო ენახა, თუმცა აშკარად ჰხედავდა გარს შემორტყმულს დარაჯებს, რომელთაც ყოველ ღამე უყენებდნენ ნაჩალნიკის სადგურს.

ის იყო ფეხი გადადგა იქ მისასვლელად, როდესაც დაინახა იმისკენ მომავალი ორი ქალი, რომელთაც დააშლევინეს მოუფიქრებელის გარდაწყვეტილების აღსრულება.

იმათ დანახვამ მათიას სული გააკმენდინა და გულისძგერა შეუყენა. ის მოეფარა ხეს და ცოტა ხანს ძგერისაგან შეყენებულმა გულმა ხელახლად დაუწყო მოუთმენლად ძგერა და სუნთქვა გაუხშირდა; კანკალმა აიტანა, როგორც ციებით ავადმყოფი, და მზად იყო გადაჭრილიყო, მოეხვია ძლიერი ხელები მზალოსათვის და დაეკოცნა იმ გაშმაგებულის, თავდამავიწყებელის გრძნობით, რომლის გადმოცემაც სიტყვით არ შეიძლება.

ქალები, რომლებშიაც მზალოს და იმის მეგობარს ჯაჯალას იცნობდით, მივიდნენ ხესთან და ცოტა ხანს შესდგნენ.

- აი, ზედ ამ ალაგზედ, დაიწყო მზალომ, - ზედ ამ ალაგზედ პირველად გაახარა ჩემი გული მათიას სიტყვებმა. პირველად გავიგე სიმართლით ელგუჯას ამბავი.

ამ სიტყვებმა მათიას დანასავით გაუარეს და მწარედ დაუსერეს გული; მაგრამ ჩქარა დაჰმორჩილდა ბედს.

- იქნება მათიაი გატყუებს, ცხვისგან მოგზავნილი კი არ იყოს! - გააფრთხილა ჯაჯალამ.

- მატყუებს?... რაისათვის მომატყუებს!..

არა, ის ეგეთი კაცია, რომ ვინც ერთხელ ნახავს, მაშინათვე მიენდობა... არა, იმან და-ძმობა მითხრა, და მე მრწამს იმისი სიტყვა.

- არც მოსტყუვდები, ლომისის მადლმა! - წამოიძახა მათიამ, რომელმაც სიამოვნებით გაიგონა საყვარელი ქალისაგან ეგეთი ნდობა, - შენ მე მენდობი, და სიცოცხლედ რომ დამიჯდეს, ვერ მოგატყუებ, ვერ გიღალატებ.

ამ სიტყვების შემდეგ ის წყნარა, ჩუმად მივიდა ქალებთან და წყნარადვე უთხრა:

- საღამო მშვიდობისა!

ქალებს ისე შეეშინდათ, რომ გაქცევაც კი დააპირეს, მაგრამ რა მზალომ თვალი შეჰკრა მათიას და იცნო, სიხარულით გაექანა, ჯაჯალა მოჰშორდა იმათ.

- მათიაუ, მათიაუ! გენაცვალოს ჩემი თავი, - უთხრა მზალომ და მოავლო ხელი.

მათიაც კანკალედა და მღელვარება ნებას არ აძლევდა ხმა ამოელო, პირველსავე ხელის მოკიდებაზედ იმას ეგონა ცეცხლის მოხვედრა ხელში, რომელიც განუწყვეტლად, რაღაცა ძალით, გადადიოდა მათიას ხელებში, უვლიდა გულში, თავში, მთელს სხეულში, თავბრუს ახვევდა და შეჰყვანდა ბურანში. გონება და აზროვნება ჰდალატობდა... ბოლოს იმან მოჰხვია მკლავები, მიიკრა გულზედ და გაშმაგებულმა რამდენჯერმე აკოცა. შეშინებული მზალო გამოუსხლტა მათიას ხელიდან და იქვე გაჩერდა.

- რას სჩადი, არა გრცხვენინან? - ყვედრებით უთხრა იმან: - შენ და-ძმობა მითხარ, მე შენ გენდე და...

- ჰო, ჰო, მე შენ და-ძმობა გითხარ, - წარმოსთქვა მათიამ, რომელიც გონს მოვიდა, - და, თუ გიღალატო, სადაც არ მოველოდე, ღმერთმა იქ მომიკითხოს.

ქალი დამშვიდდა, დარწმუნდა, რომ ეს გატაცება ძმური გრძნობა იყო; კაცმა კი იფიქრა, რომ ამგვარი ბედნიერების ღირსი არ ყოფილა, და ღმერთს მზალო სხვის სასიხარულოდ გაუჩენია.

- დღეს არ მოგელოდი, - უთხრა მზალომ.

- დღეს მოვიდა კაცი, ელგუჯას ამბავი მომიტანა, მეც ვეღარ მოვითმინე და დღესვე წამოველ.

- მერე რაი ამბავი მოგივიდა?

- ელგუჯა კარგადაა. მოკითხვა შემოუთვლია შენთვის. რაი უჭირს ბედნიერსა?.. სამარის პირს რომ ყოფილიყო და შენი სახელი გაეგონა, გაცოცხლდებოდა, გა... ღვთის მადლსა.

- დამირჩა შენი თავი, მათიაუ, რომ შემატყობინე იმის ამბავი... ჩქარა ადგებაო?

- ჩქარა.

- მაშ სულ კარგად იქნება, ზეზე ადგება?

- ადგება, ადგება, მაგის ფიქრი ნუ გაქვს!

- მოუკვდა ჩემი თავი! იქნება მომვლელიც არავინა ჰყავს!

- რისთვის არ ეყოლებს, დობილებს გაიჩენდა.

- დობილებს? - ჰკითხა მზალომ და ეჭვმა გაურბინა გულში.

- რაი გაგიკვირდა? - ჰკითხა მათიამ და ჰმუნვით დაუწყო ყურება.

- არა მე არ გამკვირვებია... - შერცხვა მზალოს: - მაგრამ რა ვიცი, რიგზე მოუვლის ვინმე?

- მაშ მე რომ დაჭრილი ვიყო, შენ არ მომივლიდი? - ჰკითხა მათიამ და დაღონებულმა დაუწყო ყურება.

- მე არ მოგივლიდი? მე დღესვე მზად ვიყავ თავი გადამედო შენთვის, თუ შენ გაჭირვებიდან დაგიხსნიდი, ერთს წამს არ დავფიქრდებოდი, სიცოცხლეს შეგწირავდი.

- ვიცი... შენ მართალს ამბობ.

- მართალს, ეგრემც შემეწევა ღმერთი!

- შენ კეთილი გულისა ხარ, ყველა გაჭირვებულს აგრე მოექცეოდი! - წარმოსთქვა ოხვრით მათიამ, რომელსაც უნდოდა, რომ მზალოს იმისადმი სხვა გრძნობაცა ჰქონოდა და არა მარტო უბრალო კაცთმოყვარეობა.

ამ სიტყვების შემდეგ რამოდენიმე ხანი სიჩუმე ჩამოვარდა, რომელიც დაარღვია ჯაჯალას მოსვლამ.

- წავიდეთ ჩქარა, შინა გვკითხულობენ, - უთხრა მზალოს.

- აი, ესაა მათიამ, ჩემი ძმად ნაფიცი.

ჯაჯალამ თავი დაუკრა.

- ღვთის მადლმა, ეგრე მიამა შენი ნახვა, როგორც მზის ამოსვლა, - წყნარად თავის დაკვრით უთხრა ჯაჯალამ.

- შენი ნახვა მეც გამიხარდა, ლომისის მადლმა, - იყო პასუხი.

- ჩემი დობილის ძმობილი, ჩემიც ძმობილია! ცხო, რასა იქ, თავათ, ჯალაბობით, საქონლით?..

- დამირჩა შენი თავი.

- რაი ამბავი მოგვიტანე ელგუჯაისი?

- მშვიდობა, მშვიდობა.

- ხვალ კიდევ მოხვალ? - ჰკითხა მზალომ.

- თუნდა სულ აღარ წავალ ამ ტყიდგან, არა, ლომისის მადლმა!

- მაი, მათიასი! ხვალ ამ დროს გამოდი აქა, ჩოხას მოგცემთ და კვირას წადი ელგუჯასთან, ჩოხაც წაუღე და შენ თავადაც ნახე.

- აგრე.

- შენ უფრო დაწვრილებულს ამბავს შეგვატყობინებ. შენ თავადაც ხომ გინდა ელგუჯას ნახვა?

- ჰაი, ჰაი, რომ მინდა!

- წავიდეთ, წავიდეთ, - ისევ გააწყვეტინა ჯაჯალამ, - თორემ თქვენ ელგუჯაზედ ლაპარაკს ხვალამდინაც ვერ გაათავებთ და შინ კი გვეძახიან.

ამ სიტყვების შემდეგ ისინი გამოესალმნენ ერთმანეთს და დასდვეს პირობა მეორე დღეს ისევ იმ ალაგას შეყრილიყვნენ.

გაიარა კარგა ხანმა იმათი გაყრის შემდეგ. მაგრამ მათია ისევ ისე იდგა და არ იცოდა - როგორ მოქცეულიყო.

ბოლოს მოიაზრა, რომ ღამეს იქვე ტყეში გაატარებდა, მეორე დღეს მიზეზს რასმე მოიგონებდა, გავიდოდა დუქნებში და ამაოზაში საღამოც მოაღწევდა.

- წავალ, ადგილს ამოვირჩევ და მივწვები! - ოხვრით წარმოსთქვა მათიამ და შევიდა ტყეში.

ღამე გარეთ გატარებას დაჩვეული, მიწვა ერთს მინდორზედ და დახუჭა თვალები. დაძინებას აპირებდა, მაგრამ ძილი თითქოს განგებ დაჰკარგოდა და ყურებში თითქოს ვიღაცა ჩასჩიჩინებდა: „შენ გინდა დაიძინო, მაგრამ მე არ დაგაძინებ; შენ გინდა ის ქალი გადაივიწყო, მაგრამ მე არ გადაგავიწყებ!“

მათიამ ამოიოხრა და მეორე გვერდზედ გადაბრუნდა.

მთვარე, რომელიც იმ ღამეს, თითქოს განგებ, ისე გაკაშკაშებულიყო, დედამიწას ნაზ სხივებს ჰფენდა და კაცის გულს მღელვარებას, მწუხარებას უღვიძებდა. მათიას გადაბრუნებაზედ

მთვარის შუქი პირდაპირ პირისახეზედ მიადგა და ძალათი თვალები გაახელინა. მთიული ამობრუნდა გულალმა და მთვარეს გატაცებით ყურება დაუწყო.

შუქი თანაგრძნობით უალერსებდა იმის გახურებულს გრძნობას და ეუბნებოდა:

„შენ უბედური ხარ და მე, მარტო მე თანაგიგრძნობ. მე მომენდე, მე არასოდეს არ გაგცემ, მარტო მე შემიძლიან შენი საიდუმლოს შენახვა“...

ასეთი მოქმედება ჰქონდა მთვარეს მათიაზედ, და იმანაც გაშალა თავისი გული, თავისი გრძნობა და ყველა, ყველაფერი მიანდო შეყვარებულთ საერთო მოწამეს.

მამ ვისთან უნდა გამოტეხილიყო, ვისთვის უნდა ეთქვა, რომ თავისი ძმად-ნაფიცის მიჯნური, რომლისთვისაც და-ძმობა უთქვამს, ამას შეჰყვარებია იქამდის, რომ გონებიდგან ჰშლის, სულს უხუთავს და მოსვენებას არ აძლევს? ამ წვალებით გაატარა მთელი ღამე, მაგრამ მათიას თვალს ძილი არ მოჰკარვია. ღამემ დღისაგან გაყრა დაიწყო და მათია ფეხზედ წამოდგა; მივიდა იქვე ახლოს წყაროსთან და რამდენიმე მუჭა წყლით გაიგრილა გახურებული შუბლი და თვალები, ახსენა ღმერთი და გაშინჯა თოფი, რომელსაც ფალია დაჰნოტიებოდა, და გამოუცვალა.

ერთბაშად ტყიდგან მოესმა რაღაცა ფაჩიფუჩი, თითქოს ხმელ წიწკებს ვიღაცა ამტვრევდა. ცოტა ხანმა გაიარა და რამდენიმე ნაბიჯზედ დათვის ღრიალი შემოესმა, და ამ ღრიალთან გამოჩნდა უზარმაზარი მხეცი, ორის პატარა ბელით.

ძნელად იქმნება ისეთი საშიში მხეცი, როგორათაც დათვი, როდესაც ის თავის შვილებით არის და იმათ რომელსამე განსაცდელში ჰხედავს. საზოგადოდ მშიშარა, და კაცის დანახვაზედ უკუმოუხედავად გამქცევი, თუ დაჭრილი არ არის, - შვილებთან ის მძვინვარი, შეუპოვარი ჰხდება და თავგანწირულობით იბრძვის.

აქედგან შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, რა განსაცდელშიაც უნდა ყოფილიყო მათია.

მათიას არამც თუ შეეშინდა ამ მოულოდნელის სტუმრისა, კიდევაც გაუხარდა.

დათვს შეეძლო იმის სიკვდილი, მაგრამ ამჟამად ეს სასიხარულოც კი იყო მათიასათვის.

დათვი გამოვიდა თუ არა, შესდგა და ბლულით დალუნა თავი, თითქოს მიწას დაჰსუნა და ძლიერის ტოტებით თხრა დაუწყო, თითქოს სამარეს უმზადებდა ვისმე.

მათიამ რამდენიმე ნაბიჯი უკან წასდგა, მოეფარა მოჭრილს ხეს, მოამზადა თოფი და ხანჯალი ნახევრამდის ამოსწია.

მათია ისე დაწყნარებით ემზადებოდა, თითქოს იქ არაფერი ამბავი იყო და ამ შემთხვევას კიდევ მოელოდა.

- გინდა შენი ძალა გამოსცადო?... მობრძანდი, ვნახოთ... - ამ სიტყვებთან ერთად მათიამ ჩახმახი წამოაყენა. დათვმაც თითქოს იგრძნო ბრძოლის მოახლოვება და შესდგა უკანა ტოტებზედ. რამდენიმე წუთს ისინი თვალითა ჰზომავდნენ ერთმანეთს და განრისხებულნი ცეცხლებსა ჰყრიდნენ თვალებიდგან: კაცი და მძვინვარე მხეცი აპირებდნენ შებმას!

რამდენიმე წუთიც და დათვი საზარელის ღრიალით გადმოხტა. იმის გადმოხტომასთან ერთად გავარდა თოფი და დათვი ყირამალა გადატრიალდა, მაგრამ მაშინვე წამოხტა და ეძგერა მათიას.

მათიამ თვალის დახამხამების უმაღლეს თოფი გადააგდო იქით, გაიკრა ხანჯალს ხელი და წინ მიაგება. მხეცი და კაცი ორნივე გაგორდნენ დედამიწაზედ, რომელზედაც რამოდენიმე ხანი იბრძოდნენ და ფართხალობდნენ. მერე ორნივე გაჩუმდნენ და რამოდენსამე ხანს ისე გაუნძრევლად დარჩნენ. ბოლოს კაცი წამოდგა გამარჯვებული, თუმცა არც ის დარჩენილიყო უნიშნოდ და იმის მხარს ეგრძნო დათვის კბილების ძალა. სწორედ იმ დროს, როდესაც მხეცს კბილები მოველო მათიასთვის, ამის ხანჯალსაც შიგ გულში გაეველო მხეცისთვის და მისი ძალა დროზედ დაედუნებინა.

მათია წამოდგა, გაწმინდა ხანჯალი, ჩააგდო ქარქაშში და შემდეგ მოიბანა და შეიხვია მსუბუქი ჭრილობა. მივიდა, გაშინჯა დათვი, რომელსაც მკერდში მოჭხვედროდა ტყვია, მაგრამ შიგნით კი ვეღარ შეეტანებინა და ვერ დაემორჩილებინა.

ამ შემთხვევამ მათია ცოტაოდენი გაართო, მაგრამ, რა წამს ბრძოლას მორჩა და ფათერაკი აიციდინა, იმის აზრები ისევ მზალს მიუბრუნდა და გულმა შფოთვა დაუწყო. იმან იფიქრა, რომ დათვის გაჭხდიდა ტყავსა, წაუღებდა სვიმონს საჩუქრად და ამითი შეეძლო, არამც თუ ეხლა, არამედ ყოველთვის სვიმონის სახლში თავისუფლად სიარული. როგორც მოიაზრა, ისევ მოიქცა: გაჭხადა ტყავი, წამოიკიდა ზურგზედ და გაიტანა ქვეშეს, სადაც სვიმონი სახლის გვერდით მინდორზედ იყო და რამდენიმე მთიულს ელაპარაკებოდა. რაწამს ნაჩაღნიკმა ასეთი საჩუქარი დაინახა და გაიგო მათიასაგან დათვის ასე გულადად სიკვდილი, დიდად იამა და ჰკითხა:

- თუ არ დაგგლიჯა?

- არა, შენი კვნესა - მე, ისე ცოტა რამ გამკენწლა.

- იქნება ძალიანა ხარ დაჭრილი?

- არა, შენი კვნესა - მე, არა მინდა-რა.

- წაიყვანეთ ესა და კარგა პური აჭამეთ, დაასვენეთ, დაღალული იქნების! - უბრძანა სვიმონმა იქვე მყოფს იასაულებს, - მაგრამ ვისი გვარისა ხარ?

- მე, შენი კვნესა-მე, ნადიბაიმე გახლავარ.

- ვისი შვილი?

- ნინიასი, შენი კვნესა-მე.

- ნინია მთელს მთიულეთში ვაჟკაცობით და გულადობით განთქმულია... მიხარია, რომ ღირსეულს ღირსეული შვილი გამოუხველ... წადი, წადი, დაისვენე: დღეიდგან ჩემი სახლი შენთვის ღიაა, როცა გინდოდეს მოხვიდოდე.

- შენი ჭირი მომცა ლომისამ! - თავის დაკვრით უპასუხა გახარებულმა მათიამ, რომლისათვისაც ყველაზედ მომეტებული წყალობა ეს იყო.

რა მათია შეიყვანეს სასტუმროში, რომელიც სვიმონს ცალკე ჰქონდა გამართული, მაშინათვე ყველანი მიეხვივნენ, დაუწყეს კაცს მილოცვა, დათვის ტყავს კი - შინჯვა, რომლის თავი, კბილები და ტოტები განსაცვიფრებელის სიდიდისა იყვნენ. მზალომაც გაიგო მათიას გამარჯვება და იქ მივიდა, მაგრამ იმის შიშით, რომ მათიასაგან მისი ცნობა სხვებს არ გაეგოთ, მოშორებით და კრძალვით დადგა.

- გაიარე, ქალაუ, ჯაჯალას უთხარ, სტუმარს საჭმელი მოუმზადოს! - უთხრა იმას ერთმა იასაულთაგანმა.

მზალო სიხარულით გაიქცა, რათა მითი მაინც გამოეცხადებინა მათიასათვის თავისი თანაგრძნობა. ჩქარა მოუტანეს სადილი, ჩქარა მოშორდნენ იასაულები და დანარჩენი ხალხი მათიას, რომელიც მარტო მზალოს და ჯაჯალას დარჩა. ისინი წრფელის გულით ულოცავდნენ მთიულს და უხაროდათ მისი ამგვარი გამარჯვება, რომელმაც ვაჟკაცობის და გულადობის სახელი მისცა თავიანთ მეგობარს მათიას. თუმცა მთიულს უხაროდა ეს მდგომარეობა, მაგრამ სახეზედ სიამოვნების ღიმილი მაინც არ მოსვლია.

- მადლობა ღმერთს, რომ მშვიდობით გადარჩი! - მეხუთედ და მეექვსედ ეუბნებოდა მზალო.

- რაის მაქნისი ვარ, რო გადავრჩი? - უპასუხა დაღონებულმა მათიამ და ჩაფიქრდა.

- ალალა შენი დედის ძუძუ! - უჯთხრა ჯაჯალამ.

- ღმერთსამც შეურგია შენთვის! - მერმე მიუბრუნდა დათვის: - ააუ... პირი რამოდენად დაუღია, - გაიკვირვა იმან.

- რომ მოვეკალ, იქნება უკეთესი ყოფილიყო, - ისევ იმ გულდათუთქვით წარმოსთქვა მათიამ.

- რაისათვის, რაისათვის? - შეტევით მისწვდნენ ქალები.

- ისე! - მხრების აწევით, ბედშავად უპასუხა იმან და ჩაღუნა თავი. ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაიწყო ისევ მზალომ:

- ჩოხას „ბატარა“ სირმა-ღა აკლია, მზის ჩასვლამდინ გავათავებთ.

- თქვენ იცით.

- მამ ხვალ წახვალ?

- ჰაი, ჰაი, რო წავალ! შენის გულისთვის იქ კი არა, ლომისის მადლმა, ჯოჯოხეთშიაც კი ჩავალ.

- რაია, ბეჩა! შენ სულ შენი ელგუჯაი გაგონდება!.. - შეეხუმრა ჯაჯალა: - პური მაინც შეაჭამე.

ამ სიტყვებზედ მათიამ მადლიერის თვალთ შეჰხედა.

- რაი ხარ, ღვთის მადლმა! - გაწითლებით და მორცხობით უთხრა მზალომ.

- მამ რაია, სულ ელგუჯა და ელგუჯა! პატარა დაასვენე.

- არა მინდა-რა, შენი კვნესა-მე! თუ კი თქვენ როგორმე გაგახარებთ, ეგ ჩემთვისაც სიხარულია.

სადილი გაათავეს, მათია დაიბარა სვიმონმა, რომელსაც ძალიან მოეწონა და იასაულადაც უნდოდა დაენიშნა; ქალები კი წავიდნენ და გულმხურვალედ, ფაცა-ფუცით მოეკიდნენ საქმეს.

სალამოზედ ჩოხა მზად იყო და მათიამ წაიღო ელგუჯასთან.

იქნებოდა გლეხების ვახშმობა, როდესაც მათიას გამოუჩნდა ხარანაულების სახლი და მოესმა ძაღლების ყეფა. იმ დროს ის თავის განუმორებელს ფიქრში იყო და ძაღლების ხმაურობამ შეაკრთო. მთიული შედგა და წამოიძახა:

- რა პირით უნდა შევხედო ელგუჯას?.. - და მერე დაუმატა: - რაი ჩემი ბრალია, მიყვარს და რაი უნდა ვქმნა!..

იმასა სტანჯავდა ის გრძნობა, რომელიც ცეცხლსავით უვლიდა გულში და რომლის მოშორებაც უნდოდა, მაგრამ ძალა აღარ სწვდებოდა.

ყოველი იმის სხეული, ყოველი ასო, ყოველი ნიჭი მზალს შეეპყრო, დაემორჩილებინა და თავის დახსნის შეცდა მხოლოდ მომეტებული წვალება-ლა იყო მათიასათვის. ერთი აზრი-ლა უმაგრებდა გულს და ეს აზრი ძმად ნაფიცის წინაშე მოვალეობა, მაგრამ ვინ იცის, დიდხანს შეიძლება ამით ბრძოლას?

მათია მივიდა ხარანაულების სახლთან და სახლის პატრონს შეუძახა. ძაღლები გადმოესივნენ, მაგრამ ყმაწვილმა თუმმა, რომელიც გადმოემველა, მოაშორა და შესძახა:

- გზა მშვიდობისა, მათიაუ!

- მშვიდობა მოგცეს უფალმა!

ისინი შევიდნენ შინ, იმ საწოლში, რომელიც ელგუჯასთვის დაეთმოთ. წარმოიდგინეთ უკანასკნელის სიხარული, როდესაც მათია დაინახა. იმან აღარ იცოდა სიხარულით რა უნდა ექნა და როგორ მოჰქცევოდა; არ იცოდა საიდგან დაეწყო ლაპარაკი ან როგორ მიჰსალმებოდა.

მათიაც სწორედ ამავე მსგავს მდგომარეობაში იყო, თუმცა იმათი მღელვარება სხვადასხვა მოპირდაპირე საბუთისაგან წარმოსდგებოდა.

ათასჯერ ერთსა და იმავე საგანზედ იწყებდნენ ლაპარაკს და ყოველთვის გაუთავებელი ჰრჩებოდათ.

ელგუჯას ნაწრთობს და გამოცდილს, გამაგრებულს აგებულებას, ადვილად აეტანა თავისი ჭრილობა და ეხლა ზოგიერთს ალაგას იარები არ შეჰკროდა, თორემ სხვაფრივ სრულებით კარგად იყო და თავისუფლად სიარული შეეძლო.

პირველი მისალმების შემდეგ სტუმრებს ვახშამი მოუტანეს და უფროსი ხარანაულიც იქ შემოვიდა. რა ვახშამზედ დასხდნენ, ლაპარაკი გადავიდა თემის ყრილობაზედ და იმათ გადაწყვეტილებაზედ, რომელმაც ელგუჯა სრულიად გაადარიბა და ულუკმოდ დააგდო.

- ელგუჯაუ!.. - დაიწყო ხარანაულმა: - ღმერთს ლუკმა მოუცია ჩემთვის, ღვთის მოწყალეა არა მკლია-რა, ცხორონიცა მყავს... დასახლდი აქ, დადექ ცხორში და დაგიზიარებ.

- დამირჩა შენი თავი! ღმერთიც იმად გაძღვეს საცხოვრებელს, რომ ეგეთი ხარ.

- მართალის გულით გეუბნები, აგრემც ხელს მომიმართავს ლაშარის ჯვარი!

- არა, შენაი ჭირაიმე, მე ერთს უბედურს გზას გამოგვიდებივარ და დეე უბედურად გავიარო!

- რაი გინდა ჰქმნა, თემის გარდაწყვეტილებას ხომ არ შეეხმი?

- თემის წინააღმდეგობა საით იქნების?.. თემის სიტყვა ღვთის ბრძანებაა, კაცი ვერ გადავა იმას.

- ვაჟკაცს, ვაჟკაცური სიტყვა ექნების! - მოუწონა ხარანაულმა. - მაშ რას იქ?

- რაი ვიცი! დედამიწა დიდია და ცა მაღალი, ყველას დაიტევს.

- მაი, აგრე ნუ, ელგუჯავ! - გაურია სიტყვა მათიამ; - ხარანაულნი შეძლებული გვარია, დადექი მაგათას, მოკეთდი, დამშვიდდი და მერმე რასაც ღმერთი გვაგონებს, ისა ვქმნათ.

- ეგრე ჰქმენ, ეგრე, ელგუჯაუ! - დაუმატა ხარანაულმა, - აქ დაგაქორწინებ, თითონ მე მოგგვრი ქალსა!.. ლაშარის ჯვარის მაღლმა, ვისაც შენ დამისახელებ, იმას მოგგვრი.

აი დედიჩემის ღმერთსა! ქალს როგორ ვინმე დაგვიჭერს! ჩემი ბაღლები შენთვის სულ გასწყდებიან!

- ამას ამორჩეულიცა ჰყავს, - მოაგონა მათიამ: - იმას ვეღარ უღალატებს.

- მაშ ის მოუყვანოთ! - წამოიძახა ხარანაულმა მხიარულად, ჩაიტეხა ქუდი და დაუმატა: - თითონ მე წამოგყვები მაყარში... ყაბულს არა ხარ?

ბევრი უარის შემდეგ ელგუჯა დაჰყაბულდა, დადგა ხარანაულებისას, რომელთაც მათიას დასწრებით, ოთხმოცი ცხვარი დაუზიარეს.

მათიამ, ელგუჯამ და კიდევ რამდენიმე ყმაწვილმა ბიჭებმა პირობა დასდვეს, რომ რაწამს ელგუჯა ცოტა უკეთ შეიქმნებოდა, მზალოს მოიტაცებდნენ.

მათია ჩამოვიდა შინა და გზიურ ქვეშეთს გაემართა, რადგან ელგუჯას ამბით მზალო უნდოდა გაეხარებინა. მთიული პირველში თითონაცა ხარობდა ქალის ამგვარად გახარებას, მაგრამ რამდენადაც ქვეშეთს უახლოვდებოდა, იმდენად გული ელეოდა. იყო ისეთი წუთიც, როდესაც მათია სრულებით გამოზრუნებასა და გადაკარგვას აპირობდა იმ ადგილებიდგან, სადაც ასეთი სატანჯველი ასტეხოდა.

- სიტყვა?.. ფიცი?.. - იტყოდა გამწარებული მთიული და გააგრძელებდა გზასა.

ამ ხანში მზალო და ჯაჯალაც მათიაზედ და ელგუჯაზედ ლაპარაკში იყვნენ. ისინი სხვა გოგოებთან ერთად წასულიყვნენ იქვე ჭალაში თხილისა და მარწყვის მოსაკრეფად. ჭალაში ყველანი ჯგუფ-ჯგუფად დაიყვნენ და ისე დაიფანტნენ. შუადღემ მოაღწივა და ჩამოცხა.

ქალები მივიდნენ არაგვის პირთან, ჩრდილში დასხდნენ, რომელიც მოსდებიყო იმ ადგილს იქვე მდგარის ხეებიდან.

ქალებს თითქოს მოსწყენოდათ ერთმანეთთან საუბარი და ეხლა გაჩუმებულნი თავთავიანთ ფიქრს ეძლეოდნენ.

- ძალიან გიყვარს ელგუჯაი? - ბოლოს გაწყვიტა სიჩუმე ჯაჯალამ და დაუწყო ყურება მზალოს.

- ბეჩა, მაგას რაილა კითხვა უნდა? განა შენ კი არ გიყვარს მათიაი?

- რაი უყოთ რომ მიყვარს?.. ჩემი ძმია და ძმასავით მიყვარს. ის ყველა ქალს შეუყვარდება, - ოხვრით დაუმატა ჯაჯალამ და გაჩუმდა.

მზალოს პირისახეზედაც ღიმილი გამოიხატა, გახედა მოსაუბრეს და ერთბაშად წამოიძახა:

- გონჯია მათიაი, გონჯი!

- რაი სთქვი? - წამოწევით და გაკვირვებით შეხედა ჯაჯალამ.

- გონჯია-მეთქი მათიაი, - იმავე ხმით გაიმეორა მზალომ, რომელსაც გუნებაში გაურბინა ბავშვურმა სურვილმა - ჯაჯალა გაეჯავრებინა.

- ჰხუმრობ, - უპასუხა ქალმა და ხეს მიეყუდა.

- კი არ ვხუმრობ, მართალს ვამბობ. იმას ქალი არ მისთხოვდება.

- რად არა?

- იმად, რომ გონჯია.

- დიახ, გონჯია!.. შენი ელგუჯაი ემჯობინება, არა? - ვედარ მოითმინა ჯაჯალამ.

- ჰაი, ჰაი, რომ სჯობს. მათიაი რაი კაცია?

- აგრე რაისთვი ლაპარაკობ, ღვთის მადლსა? - წყენით უპასუხა ჯაჯალამ.

ამაზედ შეჰყვნენ ერთმანეთს და საქმემ იქამდის მიაღწივა, რომ ჯაჯალამ ტირილი დაიწყო და იმითი გამოაშკარავა თავისი გრძნობა. მზალოს არ უნდოდა მეგობრის წყენა და ამისათვის მოეხვია ჯაჯალას ყელზედ და დაუწყო კოცნა.

- ავაიმე, ჯაჯალაუ! რას სჩადი?,, მე გეხუმრებოდი ბეჩა და შენ კი მართლა ტირილი დაიწყე?.. დაჩუმდი, შენაი ჭირაიმე, დაჩუმდი... ღვთის მადლმა, ალალ დას არ ეყვარება მათიაი ისე, როგორც მე მიყვარს.

მაგრამ უბრალოდ აჩუმებდა მზალო ჯაჯალას, რომელსაც ლაპალუპით გადმოსდიოდა ცრემლები და ამბობდა:

- არავის არ უყვარვარ, ყველას ვეჯავრები, შენც, შენც კი გეჯავრები.

კაცი ვერ იტყვის, როდემდის გაგრძელდებოდა ქალების საუბარი, თუ იმათ სმენას სხვა დედაკაცების ხმაურობა არ მისწვდომოდათ. ისინი შეყრილიყვნენ და ამხანაგებს შინ წამოსასვლელად ეძახდნენ.

ჯაჯალამ საჩქაროდ მოიწმინდა თვალები, შესდგა რაოდენსამე ხანსა და დაღონებულს მზალოს ყურება დაუწყო; უკანასკნელმა არ იცოდა, რითი გაესწორებინა თავისი შეცდომა, უნებურად ჯაჯალას წყენინება ასე იდგნენ კიდევ რაოდენიმე ხანს, თითქოს გაბუტულები არიანო; მერე შეჰხედეს ერთმანეთს, ორთავ გაიღიმეს და მოეხვივნენ ერთმანეთს, ორთავეს ერთმა და იმავე აზრმა გაუელვა თავში, და ეს აზრი შეეხებოდა სინანულს. ამ დროს კიდევ მოესმათ სხვების ძახილი და სახლისკენ გაიქცნენ გულის კანკალით.

როდესაც ყველანი შეგროვდნენ, ჯაჯალამ დასძახა სიმღერა, იმას სხვებმა მისცეს ბანი და ასე გასწიეს შინისაკენ. ჯაჯალას ქალამნებში ქვიშა ჩასცვივნოდა და სიარულს უშლიდა ის დაჯდა გზის პირს მიწაზედ, გაიხადა ქალამნები და ბერტყა დაუწყო.

ამაობაში ამხანაგები კარგა გასცილდნენ და მოეფარნენ ცხვირწამოწვდენილს კლდესა. ჯაჯალა სცდილობდა ჩაეცვა ქალამნები და მოსწევოდა თავის ამხანაგებს, მაგრამ, როგორც ყოველთვის არის ხოლმე, როცა კაცს ეჩქარება, უფრო უგვიანდება, იმას ველარ ჩაეცვა ქალამანი და ძაბრიგანა მეათედ უსხლტებოდა. შორი-ახლო ტყეში შუბი გამოჩნდა, რომელიც წყნარ-წყნარად ირხეოდა და გზაზედ გამოვიდა რუსის ყაზახი, რომელსაც ჯაჯალას გვერდით უნდა გაევილო. ქალს შეეშინდა, წამოავლო ქალამნებს ხელი, მაგრამ ყაზახმა მხოლოდ შეჰხედა და ჩუმად გაიარა; ბოლოს შესდგა ცოტა ხანს, მოაბრუნა ცხენი, ჩამოხტა და დაუფიქრდა. შემდეგ გაქანდა შეშინებულის ჯაჯალასაკენ და ხელი გაავლო.

- კარგი, კარგი, მარუშკა, - უთხრა იმან დაღმეჯით, რომელსაც ღიმილი უნდა მოესწავებინა.

- დაგიბრმეს თოლი! გამიშვი, მომეცალე, გზაზედ! - შესძახა ქალმა და გაემართა წასასვლელად.

- რა გაყვირებს? აი, ფულს მოგცემ, - უთხრა რუსმა და წინ გადაუდგა.

ყაზახმა ამოიღო ჯიბიდან კაპიკიანი, რომლისათვისაც სარკიდან ანაფხეკი ვერცხლის წყალი წაესვა და ვერცხლისფრად დაეფარა.

- არ მინდა, არა! თქვენგან საცოცხლეც კი არ მინდა, არამც თუ ფული! მომშორდი.

- რასა ჰკვივი?.. აქ არავინ არის და არც არავინ მოგეშველება, აიღე, უყურე, როგორი ვერცხლის მანათია... მოდი, შენის ნებით მაკოცე, თორემ ინანებ.

ქალს არ ესმოდა რუსული, მაგრამ კარგად ჰხედავდა, რომ ამ ყაზახს ჩვეულებრივი უპატიოსნება განეზრახა და ძალდატანება მოეწადინა.

- რაღა მეშველება მე დალუპულს! - წამოიძახა ჯაჯალამ და მეორე მხარეს გატრიალდა გასაქცევად.

საგულის ბოლოები ქარისაგან გაფრიალდა, ყაზახს პირდაპირ ხელში მოჰხვდა; იმანაც მაგრა მოჰკიდა ხელი და მიიზიდა თავისკენ; ჯაჯალამ დაინახა, რომ ველარ გაექცეოდა, გამობრუნდა

და დაუწყო უზრდელს თავ-პირში ცემა; გამხეცებულმა ყაზახმა მაგრად მოჰხვია მკლავები, აიყვანა ხელში და დადორბლილის ტუჩებით დაუწყო ლოშნა. ქალი იბრძოდა, რაც კი ძალი და ღონე ჰქონდა, მაგრამ რას გახდებოდა კაცთან, რომელსაც გადაეწყვიტა უეჭველად იმისი გაწბილება. ჯაჯალას ღონე უსუსტდებოდა. ბრძოლაში რუსმა სიხარულით გარდააქცია, ქალმა შიშით ცახცახი დაიწყო; სისუსტე დაყვირების ნებასაც კი აღარ აძლევდა და სწორედ ამ დროს, როდესაც იმედი უნდა გარდასწყვეტოდა, ვიღასიც ღონიერი ხელი წამოსწვდა რუსს კისერში, გადაატრიალა იქეთ და ბურთსავით დასცა.

ჯაჯალამ შეჰხედა და დაინახა მათია, რომელიც თითქოს მიწიდგან ამოსულიყო დედაკაცის კივილზედ და ასე დროზედ მოესწრო იმისთვის.

- წადი, შინა! - თითქმის ბრძანებით შესძახა მათიამ და მიუბრუნდა რუსსა.

ქალმა წინააღმდეგობა ვეღარ გაბედა და დარცხვენილი შინისკენ გაიქცა.

- აი. შე დაუნდობელო ძაღლო, შე დიაცო, შენა... ცხო რაი შეგიძლიათ, თუ არ დიაცთან ბრძოლა! - შესძახა მათიამ ყაზახს.

ყაზახი წამოდგა და რაკი ძალა დაინახა, ჩვეულებისამებრ გამოიჭიმა.

- დამნაშავე ვარ, ბატონო, - წამოიძახა შეშინებულმა რუსმა.

- დამნაშავე კი არა, ძაღლი ხარ და ძაღლსავით და უნდოდ იქცევი! აბა დედა შეირთე ცოლად, თუ შენი ძაღლობა არა სცადო.

ყაზახი ისევ გამოჭიმული იდგა, მაგრამ რა შეჰხედა მათიას განრისხებულ სახეს და ამოღებულს ხანჯალს, ის მაშინვე დაეცა მუხლის ჩოქზედ და დაუწყო ხვეწნა:

- თქვენო მაღალკეთილშობილებავ! თქვენო ბრწყინვალეებავ! მომიტევეთ... მოიღეთ ღვთიური მოწყალება.

მათია ყურს არ უგდებდა, მიდიოდა რუსისკენ განრისხებული, მაგრამ რა შეჰხედა იმის შიშისაგან დამახინჯებულს სახეს, ზიზღით წამოიძახა:

- მე ხანჯალს პირუტყვევზედაც კი ვხმარობ, მაგრამ შენზედ კი არ წავბილწავ, არ გავმურტლავ, ცოდოა ხანჯალი.

შემდეგ მივიდა, შეუკრა ხელები, აჰყარა იარაღი, გახადა შარვალი და ისე შესვა ცხენზედ, რომელიც დააყენა გზაზედ და გაუშვა.

ასე ადვილად გადარჩენით გახარებული ყაზახი, სიხარულით მიაჭენებდა ქვეშეთისკენ, მაშინ, როდესაც მათია რუსს ზიზღით უყურებდა და იძახდა:

- სხვა კაცს რომ მოჰსვლოდა ეგეთი საქმე, მაშინ ის თავად ეცდებოდა ცხენიდგან მაინც გადმოვარდნილიყო, თავი ქვაზედ გაეხეთქა და აგრე სასირცხვილოდ კი არ გამხდარაყო... ეგ კი, უყურეთ-ღა, როგორ მიაჭენებს!.. აჰუ! შეგირცხვათ კაცობა! - ხელის ჩაქნევით წამოიძახა იმან.

ამ დროს ყაზახმა მიაღწია ერთს ფერდოს, რომელიც მუდამ იშლებოდა და წვრილ-წვრილად ჩამოდიოდა გზაზე. ვნახოთ ერთბაშად რაღამაც იჭექა, და მოხეტეილი კლდე წამოვიდა ხრიალით. ამ ხმაზედ ცხენი დაფრთხა და განზედ გახტა; ყაზახმა თავი ველარ დაიჭირა და გადმოეკიდა, უბედურმა უზანგიდან ფეხი ველარ დაახწია და ამან კი ცხენი უფრო დააფრთხო; აითრია პატრონი და უკანა ფეხების ცემით თავი მთლად გაუნაყა და პირისახე შესაზარად დაუგლიჯა.

- რაისიც ღირსი იყო, ლომისამაც ისე მოუმართა ხელი... ძაღლს ძაღლური სიკვდილი მიერგების! - სთქვა იმან და გამობრუნდა. მათიას გულში ამ სურათმა სიბრაღის ნაპერწკალიც კი არ აღძრა.

იქამდისინ აბეზარს მოსულიყო, რომ ჩვეულებრივს სიბრაღულსაც კი ველარ გრძნობდა.

მათიამ ზიზლით გადაჰყარა ყაზახის ტანისამოსი და იარაღი, რომელსაც ისე უყურებდა, როგორც უწმინდურს რასმეს და თავის გზას გაუდგა.

ქვეშეს ისე შევიდა თავისუფლად, რადგანაც ეხლა მალვის მიზეზი აღარა ჰქონდა.

მზალო მოელოდა, რადგანაც ჯაჯალას შეეტყობინებინა მთიულის მოსვლა, თუმცა თავის შემთხვევაზედ კი ყოველისფერი დაემალა.

იმათ დიდხანს ლაპარაკი არ დასცალდათ, რადგანაც მათიას სვიმონმა დაუმახა.

მზალომ გაიგო მხოლოდ, რომ ელგუჯა კარგად იყო, ჩქარა მორჩება და მზალოს გაიტაცებდნენ, რადგანაც ელგუჯას ურვადის მიცემა ვერ შეეძლო.

მათია შევიდა სვიმონთან, რომელიც სავარძელში იჯდა და რაღაცა ქალაღებს ჰკითხულობდა.

- საღამო მშვიდობისა! - თავის დაკვრით უთხრა მათიამ სვიმონს.

- ო, მათია!.. გამარჯვება შენი, როგორა ხარ?

- კარგად! შენი კვნესა მომცა ლომისამ!..

- მამაშენს არ დაეკითხე: გაყენებს იასაულად თუ არა?

- რად არა, შენი კვნესა-მე! შენთან ხლების ღირსიც არა ვარ.

- შენ ძალიან მომეწონე და იასაულად კიდევ ჩაგწერე... ცხენით გინდა იყო, თუ ქვეითად?

- ჩემთვის რა ბედენაა, შენი კვნესა-მე... როგორც შენ გინდა.

- მაშ კარგი, მე ცხენიანად ჩაგწერ და შენ კი ქვეითი იქნები. თუ ცხენი დაგჭირდა როდისმე, ერთერთს ჩემ ცხენზედ შეჯდები.

- შენ იცი, შენი კვნესა-მე!

- ეხლავე დარჩები, თუ შინ წასვლა კიდევ მოგიხდება?

- შინ ჩასვლა მინდა, შენი კვნესა-მე... აქ ახლო სოფელში ვიყავ, საქმე მქონდა და მამაჩემს სიტყვა უნდა ჩავუტანო.

- აგრე ჰქმენ...

მათიამ თავი დაუკრა და გაბრუნებას აპირებდა, მაგრამ სვიმონმა ისევ მოაბრუნა:

- ელგუჯა მართლა თქვენსა იწვა?

მათია შეკრთა ამ მოულოდნელს კითხვაზედ, რადგანაც ეგონა, რომ სვიმონი გაუწყრებოდა, მაგრამ თავი ჩქარა შეიმაგრა და ამაყად უთხრა:

- იწვა, შენი კვნესა-მე.

- ძმად ხომ არა ხარ იმასთან გაფიცული?

- ვარ, შენი კვნესა-მე.

სვიმონს იამა, რომ მათიამ ასეთი გულადობა გამოიჩინა; მით უფრო, რომ იმან კარგად იცოდა, რომ ელგუჯა სვიმონის მოსისხლე იყო და ვინც უნდა გამასპინძლებოდა მას, მთის მეტატონეს სასიამოვნოდ არ უნდა დარჩენოდა.

- ეხლა სად-ლა არის?

- არ ვიცი, შენი კვნესა-მე!

- არ იცი? - ჰკითხა სვიმონმა და დაუწყო გამომცდელის თვალეზით ყურება,

- არა.

- იცი, რა გითხრა, მათიაუ? მე შენთან ძმად გაფიცვა მინდა.

- ნუ, შენი კვნესა-მე! რაი ღირსი ვარ შენს ძმობას?

- ეგ მე ვიცი... პირდაპირ მითხარ; რად არ გინდა ჩემთან ძმობა?... ვაჟკაცი პირდაპირი უნდა იყოს.

მათია გასწორდა და ამაყად შეჰხედა სვიმონს:

- შენ რაისთვი-ლა არ მეუბნები პირდაპირ?

- მეც პირდაპირ გეტყვი.

- მაშ კარგია. მე შენთან ძმობა იმად არ მინდა, რომ ელგუჯასთან ვარ ნაფიცი და შენ კი ჩემი ძმობილობა იმის დასალუჰად გინდა. იმას კი ჩემგან ისე არ ეღალატების, როგორც ლომისასა, ჩემგან ფიცი ველარ გატყდების, თუნდა დღესვე ჩამომახრჩო... ახლა გითხარ ყველა... უთხარ დამიჭირონ, შემკრან, დამხვრიტონ და მე ჩემს სიტყვას არ გადავალ, ფიცს არ ვუღალატებ.

- ნუ ჩქარობ, ვაჟო! - უთხრა სვიმონმა მათიას და წყნარა ამოიღო ნაწილები, რომლებიც გულზედ ეკიდა: - ამათ გეფიცები რომ ღალატი არ გავივლო გულში... არც ეგეთი კაცი ვარ, ღვთის მაღლმა, რომ ღალატით ვიცხოვრო.

მე ყველა ვიცი - ისიც ვიცი ეხლა ელგუჯა სადაც არის! მე იმის გატანჯვა, სიკვდილი არ მინდა, ღმერთი იყოს შენი თავდები.

- მაშ რაი გინდა? - გაშტერებით იკითხა მათიამ და დაუწყო ყურება.

- მკითხავ? გინდა შეიტყო - რაი მინდა? კარგი, მეც ყველას გეტყვი: მართებლობა ელგუჯას ხელმწიფის მოლალატედ უყურებს და იმისი ან დაჭერა, ან სიკვდილი განუზრახავს; მეც მომივიდა ქალაღი, რომელშიაც იწერებთან, - ხალხს გამოვუცხადო, რომ ვინც ელგუჯას ცოცხალს დაიჭერს, ორმოცს ვერცხლის მანეთს მისცემენ, და ვინც მოჰკლავს, ოცდახუთს.

- მერე? მე ან უნდა მოვკლა, ან ცოცხალი დავიჭირო, არა? - თითქმის დაცინვით წარმოსთქვა მათიამ.

- ბაღღო, შენ გული წმინდა გაქვს და სიტყვა წინ გირბის!

- რაი უყო, შენი კვნესა-მე!.. თუ კაცთან მტრობა მექნა, მევე გადავახდევინებ, სხვას შემწეობას არა ვსთხოვ... ფულის გულისთვის ძმას ვერ ვუღალატებ, ვერა, ლომისის მაღღმა!

- ვიცი, ვიცი, მათიაუ, და ჩემი გულის პასუხსაც იმისთვის განღობ.

- თუ კი იცი, მაშ რაღადა მცდი, შენი კვნესა-მე?!

- იმაღ, რომ ელგუჯა უნდა გადავარჩინოთ.

- შენ გინდა გადაარჩინო? - გაკვირვებით წამოიძახა მათიამ, რომელიც სრულეღით არია სვიმონის სიტყვებმა.

- გიკვირს?

- ჰაი, ჰაი, რო მიკვირს!

- ელგუჯა მეტად ვაჟკაცია, რომ კაცმა სასიკვდილოდ გამოიმეტოს... ის ჩემი მეზობელია, ჩემთვის სირცხვილია იმის სიკვდილის სურვილი... დაიჯერე, ღმერთი იყოს შენი თავდები, მე არ მინდა იმისი სიკვდილი.

- შენ რომ სხვა იყო, არ დავიჯერებდი, - ცოტა ფიქრის შემდეგ წარმოსთქვა მათიამ: - მაგრამ შენი კი მჯერა... მითხარ, რაი გინდა ჩემგან?

სვიმონს სიამოვნება გამოეხატა - პირისახეზედ და ღიმიღით უთხრა:

- ყური დამიგდე...

მე არ შემიძღიან ეს ქალაღი დავმაღო. ქვეყანაში ავი კაცი არ დაიღევა... საქვეყნოდ რომ გახდეს ეს ქალაღი, მეშინიან, ფუღმა არ დასძღიოს ვინმე და მართღა არ მოჰკლან ელგუჯაი!

- ჩვენში ეგეთი არც ვინ არ გამოვა, - ამაყად უპასუხა მათიამ.

- მეც აგრე მგონია, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივია... შენ შეჰყარე შენი მეგობრები, რომლებზედაც იმედი გქონდეს მოიყვანე აქა და ამათ გამოვუცხადებ! ისინი ჯვარს დაუსმენ ამ ქალაქს და ისე დავუბრუნებ ქალაქში, რომ მეც გასამართლებელი საბუთი მქონდეს.

- ვის გაჰგზავნი, შენი კვნესა-მე?

- ქალაქებს... გაიგე?

- გავიგე, შენი კვნესა-მე?

- ეხლაც არ გამეფიცები ძმად?

- ეხლა ჩემი თავი, როგორც გინდა, ისე იმსახურე, შენი კვნესა-მე!..

მათია გაჩვენებს, რომ ის მთიულია და იცის მეგობრობა!

ერთმა კვირამ გაიარა ამ შემთხვევის შემდეგ, როდესაც სვიმონის სახლში მათია და სვიმონი, მოხუცი კაცების დასწრებით, ძმად იფიცებოდნენ.

როგორც სვიმონს უნდოდა ბრძანების ხელის მოწერა, მათიამ სწორედ ისე მოუხერხა და ამის შემდეგ დადგა იასაულად.

ეს შემთხვევა მათიას პირველში უხაროდა, რადგანაც მზალოსთან უფრო დაახლოვდებოდა და ყოველთვის იმის ცქერა თავისუფლად შეეძლო. მაგრამ, საუბედუროდ, ისე არ მოუხდა, როგორც ეგონა.

მზალოს ყოველდღიური შეხვედრა იმას კი არ აშვიდებდა, უფრო ამღელვარებდა და უღძულებდა სისხლს. საკმარისი იყო იმისთვის ერთი შეხედვა, ერთი დალაპარაკება, ერთი გაღიძება მზალოსაგან, რომ მათია გაფითრებულიყო და იმ მდგომარეობამდის მისულიყო, როდესაც ადვილად შეეძლო ყოველი დანაშაულობა მოეხდინა.

ამავე დროს, მზალოს სასიხარულოდ, ელგუჯას კარგად მყოფობაზედ ხმა მოდიოდა.

ჯაჯალა, რომელსაც გაგიჟებით, უანგაროდ შეჰყვარებოდა მათია, იტანჯებოდა, ჩუმად, განმარტოებით, რადგანაც აშკარად ამჩნევდა მათიასაგან მზალოს სიყვარულს. ყველაზედ მეტად ამას სტანჯავდა მათიასთან შეყრა და ლაპარაკი, რადგანაც მთიულის სიტყვები მზალოს ყოველთვის ისე ნაზად და სიყვარულით შეეხებოდა ხოლმე.

ჯაჯალა იტანჯებოდა და ხანდისხან იქამდისინაც კი მივიდოდა, რომ კინაღამ შესძახებდა: „რაისთვის მტანჯავ რას მემართლები?“ მათიას არც ამ ქალის დატანჯვა უნდოდა და ვერცა ჰხედავდა მის ამ სატანჯველს.

გულდანადვლილს ჯაჯალას ვერ გაეხედნა გაჩუმებულიყო, არ ეპასუხნა მათიასთვის, და თუმცა მძიმე, ძალიან მძიმე იყო იმისთვის მზალოზედ ლაპარაკი, როდესაც გული სულ სხვა საუბარს ითხოვდა. მაინც ასრულებდა მთიულის სურვილს.

ერთ ღამეს მათია მეტად დაღონებული იყო, თუმცა განსაკუთრებითი დაღონების მიზეზი არა ჰქონდა-რა, და ცხოვრების მდინარეა არავითარს ცვლილებას არ წარმოადგენდა. ერთს

მშვენიერს სადამოს, როდესაც სვიმონ ფასანაურში წასულიყო, იქ დახოცილის ყაზახების საქმის გამოსადიებლად და დამნაშავეების მოსაძებნად, ქვეშეთში რაღაც სიჩუმე ჩამოვარდნილიყო, თითქმის ბუნებაც კი გაჩუმებულიყო, რაღასაც მოელოდა.

მშვენიერი სადამო, ნათელი მთვარე, ნაზი ბუნება, განმარტოებულ ოცნებისთვის იზიდავდა კაცს. მათია გამოვიდა საიასაულოდგან, წყნარა გაიარა მინდორი და არაგვის პირს ჩავიდა. წყალი ჩხრიალით თითქოს უაღერსებდა დაძინებულს ბუნებას.

ეს ხმა ამ მყუდროში ისე ტკბილად მოისმოდა, ისე უაღერსებდა, ისე უყვავებდა მათიას, რომ მისი რკინის გული მოაღბო და ათასგვარი ფიქრი აღუძრა, ერთი ერთმანეთზედ სანატრელი, შეუძლებელი. ის შევიდა ოცნებაში და წარმოიდგინა თავისი თავი ბედნიერად, რომელსაც ალერსით ახარებდა მზალო. იმ წუთში ის დარწმუნებული იყო, რომ ამ ქალს მარტო ის უყვარდა, მარტო იმაზედ ფიქრობდა და ქვეყანაზედ არავისზედ არ გასცვლიდა!.. მთიული ოცნებამ იქამდინაც კი გაიტაცა, რომ საყვარელი ქალი მთელი თავის მშვენიერებით თვალწინ წარმოუდგა, ის ხელსა ჰკიდებდა ნაზ ტანსა, შეჰყურებდა მშვენიერს ჟუჟუნა თვალეში და პირი ისე ახლოს მიეტანა, რომ თითქმის სუნთქვასაც კი ჰგრძნობდა.

მათიას თვალწინ ეხატებოდა გიშრის ფერი თმები, რომელიც ქარს გაეწეწა, და წყნარად არხევდა, ჰხვდებოდა იმის პირისახეს და სასიამოვნო ღუტუნით ნეტარების მღელვარებას აღუძრავდა... მათია ნიავის მსგავსი ჩურჩულით, სავსე კრძალვით და უმანკოებით წარმოსთქვამდა ფიცს სამუდამო სიყვარულისა და ერთგულებისას. მათია დარწმუნებული იყო, რომ ეს ყველა არამც თუ ოცნების ნამუშევარი იყო, რომელშიაც გულს ისე დაეჯალდა გონება, რომ თავის სასურველს სურათებს ცოცხალს ჰქმნარიტებად წარმოუდგენდა...

როდესაც მათია ამ ნეტარებაში იყო, ერთმა კაცმა გამოიჩქეფა არაგვი. ამოვიდა გორაზედ და მთიულის წინ გაჩერდა. ახალმოსულმა დაუწყო იმას ყურება და უკვირდა, რომ უკანასკნელი მას არამც თუ არავითარს ყურადღებას არ აქცევდა, თითქოს არც კი ამჩნევდა მის მოსვლას.

- მათიაუ, მათიაუ! - უთხრა იმან და ხელი დაადო მხარზედ.

ამ სიტყვებზედ მათია ისე შეკრთა, რომ ახალმოსული შეაშინა.

- ბეჩა! რაი მოგივიდა, მათიაუ?! ველარ მიცანი?

- ჰა!.. შენა ხარ?.. ჰო, შენა, შენა... - და ამ სიტყვებთან ერთად გაიშვირა ხელები.

ახალმოსულს ეგონა, რომ იცნო და გადახვევნას უპირებდა, მაგრამ მათია ისევ ისე შეუნძრევლად იდგა, და მხოლოდ მაშინ მოვიდა გონსა, როდესაც უცნობმა მკლავი დაუჭირა და დაუწყო ნძრევა.

- ვინა ხარ? რაი გინდა? - ოხვრით გაეშვებინა ისა და უკან მიდგა.

- ბედშავო ჩემო თავო!.. რაი მოგსვლია, ველარ მიცანი?

მაშინ მათიამ შეხედა და დაინახა, რომ იმის წინ ელგუჯა იდგა.

მკითხველს შეუძლიან წარმოიდგინოს, რა სატანჯველიც უნდა ეგრძნო მათიას გულს, როდესაც თავისი მეტოქე დაინახა! სანატრელის მდგომარეობიდან, სწორედ იმ დროს, როდესაც ოცნებას ისე სასიამოვნოდ გაეტაცნა, გამოიყვანა იმ კაცმა, რომელსაც მზალო ეკუთვნოდა და რომლისთვისაც შეუბმელად, უცდელად უნდა დაეთმო!.. არამც თუ მხოლოდ უნდა დაეთმო, არამედ თითონ უნდა მიეცა შემწეობა, ეშველა იმათ შეერთებისთვის.

გრძნობაგავსებულ მათიას სატანჯველი ნაღველად გადმოედინა, აგრძნობინა თავისი მდგომარეობა. მთიულმა თავი ველარ შეიმაგრა და თითქმის ქვითინით, გადაეხვია ძმად ნაფიცს, რომელმაც მათიას ქცევა ნახვის სიხარულად მიიღო.

- ელგუჯა, ელგუჯა, შენი კვნესა-მე!..

- კარგიდა, მათიაუ, ღვთის გულისათვის გაყუჩდი!.. რაი მოგსვლია, ბედშაო?

- არაფერი, არაფერი! - დარცხვენით წარმოსთქვა იმან და გული შეიმაგრა: - ცხო როგორ ხარ, საიდამ?

- ვმადლობ უფალსა, კარგადა ვარ...

- ხომ სრულებით მორჩი, აღარა გტკივა-რა?

- ვმადლობ უფალსა... თავად რაღასა იქმ?

- მე რაიღა საკითხავი ვარ! რაი მიჭირს? - მწარის ღიმილით მისცა პასუხი.

- ცხო? მთიულეთს რაი ამბავია?

- არც რა.

- მზალო როგორაა? რაისთვის არას მეუბნები იმაზედ?

- მზალო?.. ჰო, რაი უჭირს ბედნიერსა...

შენ გელის. შენს გონებაში იყო სულ! საჩქაროდ დაიწყო მათიამ, რომელსაც ამ საგნის შეხება ისე ამღვრევდა: - წავიდეთ! ახლავ გამოვიყვან!..

ამ სიტყვების შემდეგ ისინი წავიდნენ იმ წიფელთან, რომლის გვერდითაც მათიამ მზალო პირველად ჰნახა, ელგუჯა იქ დააგდო და თითონ კი მზალოს მოსაყვანად წავიდა.

ელგუჯა მოუთმენლად ელოდა ქალის მოსვლას, და თითო გავლილი წუთი წლებად ეჩვენებოდა. ერთბაშად გაიშრიალა რაღაცამ და ელგუჯას მკლავებში მიესვენა გონებადაკარგული მზალო.

- შენა ხარ, შენა?! კიდეც მშვიდობით გხედავ?! - გატაცებით ჩასჩურჩულებდა მზალო.

- დამშვიდდი, ჩემო ყველავე! ნუ გეშინიან, ეხლა აღარ გავიყრებით...

გცივა?.. ეგრე რა გაკანკალებს?

- არა, არ მცივა, არა... - და ამ სიტყვებთან ერთად მაგრა მიეკუნჭებოდა ელგუჯას.

ბოლოს, როგორც იყო, იმათი გონება დონს დაადგა და ელგუჯამ უთხრა:

- მზალო, მოემზადე, შენს გასატაცებლად ჩამოველ!

- ჩემს გასატაცებლად? - თითქო შეკრთა მზალო.

- ჰო, შენს გასატაცებლად... რად შეგეშინდა? - ჰკითხა ელგუჯამ და გაკვირვებით დააცქერდა.

- არა, არა, მე არ შემშინებია...

შენთან რისა უნდა მეშინოდეს!

- მაშ რას ამბობ, რად გაგიკვირდა?

- არ გამკვირვებია... არა, მაგრამ... ვაი თუ კიდევ გამოგვეკიდნენ, კიდევ ვაი-ვაგლახი მოხდეს.... შენ ერთხელ გადარჩი, ახლა კიდევ ხელმეორედ...

- ჩემო ყველავე!.. მოხვევნიტ გააწყვეტინა ელგუჯამ: - სულ ჩემზედა ჰფიქრობ!

- არა, არა, ეგრე მეყვარები, ნუ გამიტაცებ!..

- ეგ შეუძლებელია.

- ეგ შეუძლებელია?.. - ჩაფიქრდა ქალი და ერთბაშად წამოიძახა: - აგრე უნდა იყო, აგრე... დამიჯერე, თავი დამანებე... მე უბედური ვარ, ამდენი მსხვერპლიც კმარა...

- ათი იმდენი მსხვერპლიც რომ მოხდეს, თავს მაინც არ დაგანებებ.

- არ ვღირვარ მაგათა, არა! - წამოიძახა მზალომ და ტირილით მიეყრდნო ელგუჯას.

ის ტიროდა მდულარედ, თრთოლვით და ალელვებით.

ამკარად სჩანდა, რომ რაღაცა მძიმე ლოდი აწვა გულზედ, რომლის გამოთქმაც უნდოდა და ვერ გაებუნა.

ელგუჯა დაღვრემილი, შეწუხებული შეჰყურებდა, თითქოს იმასაც ეგრძნო მზალოს მდგომარეობა.

„იქნება აღარ ვუყვარვარ?..“ - თავში გაუელვა ელგუჯას.

როდესაც მზალომ გული მოიჯერა ტირილით, ელგუჯამ წყნარად მოიშორა გულიდგან, დაუჭირა პირისახე, ააწევინა თავი და პირდაპირ თვალებში შეჰხედა.

- მზალო შენ რაღაცა გაქვს ჩემთან დამალული, პირდაპირ რად არ მეუბნები? ხვალ თუ ზეგ ჩემი ცოლი იქნები, განა ცოლს ქმართან დამალული უნდა ჰქონდეს რამე?

მზალოს ტანში ჟრჟოლამ გაურბინა ამ სიტყვებზედ; იმან დახარა თავი და რაღაცა წაიბუტბუტა.

- ვაჟკაცს ჭირში გამაგრება უნდა, მითხარ ყველა.

მზალო ებრძოდა თავის გრძნობას, მერმე ერთბაშად დაეცა მუხლებზედ და მწუხარებით წამოიძახა:

- დამნაშავე ვარ...

თავი უნდა მომეკლა, მაგრამ შენი ნახვის სურვილმა შემიშალა ხელი...

ამ სიტყვებზედ ელგუჯა ხანჯალს მისწვდა, მაგრამ თავი შეიკავა, ისევ დაიკრიფა გულ-ხელი და ისე შეჭმუხვნილი უყურებდა.

- მითხარ, რაი ამბავია?

მზალო მოუყვა თავის გაწბილების ამბავს, რომელზედაც ლაპარაკი მთელ სიცოცხლედ უღირდა.

- ეხლაც არ დარწმუნდები, რომ შენი ღირსი აღარა ვარ?

- ბარემ, ბარემ მინდოდა, აგრე მეთქვა, მაგრამ რაი ვქმნა, რომ მიყვარხარ, ჩემ თავზედ მეტად!.. მიყვარხარ... - ელგუჯამ ძალზედ მიიკრა გულზედ მზალო და დაუწყო გამშაგებით კოცნა.

რამდენიმე დღის შემდეგ, ხარანაულების მთაზედ შედიოდა მეფიონი, რომელთა შორის ელგუჯას თავის საცოლე მზალოთი იცნობდით.

მაყრებმა შესძახეს:

მოვდივართ, მოგვიხარინ,

მოგვყავს დედალი ხობობი!

III

ელგუჯა და მზალო დასახლდნენ ხარანაულებისას, სადაც მტერი ისე ადვილად ვერ მიუდგებოდა, და მაშასადამე, იმათი ცხოვრება უნდა წასულიყო ტკბილად და მშვიდობიანად. ელგუჯა დადიოდა ცხვარში და თავის მუყაითობით და სიბრთხილით ყველას აკვირვებდა. მზალოს თითქმის ყოველდღე მიჰქონდა იმასთან მთაში ჯერი. ისინი დასხდებოდნენ ხოლმე რომელიმე მთის ფერდობზედ, ან სერზედ. მაღლა, მაღლა, ისე მაღლა, რომ ბევრჯერ ნისლი და ღრუბელი იმათ ქვეით მოიქცეოდა, და მაშინ ამაყად შეეძლოთ ეთქვათ, რომ ღრუბელს ფეხითა ვთელავთო! იქ იალაღზედ ხუმრობდნენ, ხარობდნენ, იცინოდნენ.

ასე გადიოდა დღეები, კვირები...

ამ დროს ორი ამათი მეგობარი ქვეშეთში ერთ რიგის ცეცხლით იწოდნენ, თუმცა ამ ცეცხლის აღმგზნებელი სრულიად სხვადასხვა პირი იყო.

ესენი გახლდნენ მათია და ჯაჯალა. მათია, რომელსაც არ ავიწყებოდა მზალო და ჯაჯალა, რომელიც თავგანწირულებამდის მიეყვანა მათიას სიყვარულს.

მზალს მოტაცებისთვის სვიმონს განსაკუთრებით ყურადღება არ მიუქცევია და თითონ მდევარი, რომელიც გამოუყენა გაქცეულებს, ხალხის თვალად იყო გაგზავნილი და ამისთვის მდევრის მოთავედ მათია დაენიშნა. ეჭვი არ იყო, რომ მათია ელგუჯას უეჭველად შემწეობას მისცემდა და არასოდეს არ გამოეკიდებოდა, როგორც მოსისხლე. ეს ყველა იცოდა სვიმონმა და სწორედ ამისათვის დანიშნა მათია მდევრის მოთავედ.

სწორედ ამავე ხანებში მთიულთა შორის მოვიდა ამბავი საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა. ეს ხმა სწრაფად გავარდა ხალხში და მთელი საქართველო შეარყია.

რასაკვირველია, რომ მთაც არ დარჩენილა უგრძობლად და უმოქმედოდ ამ საერთო მოძრაობის დროს, და აქაც ისეთი მთრთოლვარე დღეები დადგა, როგორც დანარჩენს საქართველოში. მათიასთვის ეს საგანი კიდევ იმითი იყო სხვებზედ გადაჭარბებით საწყენი, რომ ყველაზედ ხშირად შეჭხვდებოდა ხოლმე რუსებსა და იმ დროის ჩინოვნიკების უთავბოლო და არა იშვიათად უსამართლო მოქმედებას. ამას ემატებოდა კიდევ ყაზახების და სალდათების მხეცური ქცევა, და რასაკვირველია, დაშინებულებს არ უნდოდათ ეს შეერთება.

ამ მდგომარეობით ისარგებლეს ალექსანდრე ბატონიშვილის მომხრეთა და დაინახეს საუმჯობესო წუთად ხალხის ასაჯანყებლად. ისინი ყველა შესაძლო და შეუძლებელს ხმას ავრცელებდნენ რუსების შესახებ, და უფრო ალელვებდნენ ისეც გულამღვრეულს მთიულთა, მოხევეთა და ფშავ-ხევსურთ...

ჯალაბაურები მთიულეთის ერთი განთქმული გვართაგანი იყო და მოხუცს აბდია ჯალაბაურს დიდი პატივი და სახელი ჰქონდა დამსახურებული. ის საქმე, რომელშიაც ეს მოხუცი მიიღებდა მონაწილეობას, უეჭველად თავგამობმული შეიქმნებოდა და ამისთვის ყველა მთიული აბდიას სრულის ნდობით მიემხრობოდა ხოლმე.

ერთს დღეს აბდიას კალოზედ შეყრილიყო რამდენიმე მთიული და რაღაცას ლაპარაკობდნენ. ყველას პირისახეზედ ეტყობოდა ჩაფიქრება, ჭმუნვარება; ყველას ეტყობოდა, რომ იმათ ყრილობის საგანი მეტად ალელვებდა: არც ჩვეულებრივი სიცილი და ხუმრობა, არც სიმღერა, არც ოხუნჯობა! არაყიც კი, ის უეჭველი საჭიროება ყოველგვარი ყრილობისა, არსად სჩანდა. ყმაწვილ მთიულებს აერჩიათ უფროსების მოშორებით ალაგი და იქ შეგროვებულიყვნენ; ყველა ამათგანს ხელში ეჭირა რომელიმე იარაღი, რომელსაც ისე უვლიდნენ, სწმენდავდნენ და მართავდნენ, როგორც „გულის საყორელს“.

აშკარადა სჩანდა, რომ ეს კრება არ იყო ჩვეულებრივი. უეჭველია განსაკუთრებითი რაღაცა ამბავი ხდებოდა, და ეს ამბავი უნდა შეჭხებოდა საერთოდ ყველას, რადგანაც იქ ჰხედავდით გაოფლიანებულს, დაღალულს ცხენებს, რომელთაც თავისი პატრონები შორის ადგილიდან უნდა მოეყვანათ.

ამ კრებას წამდაუწუმ ემატებოდნენ ახალ-ახალი მოსულები, რომელთაც იქ მყოფთაგანი რამდენიმე კაცი ჩუმად წინ მიეგებებოდა, ჩუმად მიესალმებოდა და ჩუმადვე მიაცილებდა მოხუცს - მოხუცებთან და ყმაწვილს - ყმაწვილებთან.

ბოლოს მოისმა სიმღერის ხმა და გამოჩნდნენ დეკანოზები დროშებით, რომელთაც სამასამდის შეიარაღებული, ქუდმოხდილი კაცი სიმღერით მოსდევდნენ.

ეს ხმა იყო რაღაცა დიდებული, ვაჟკაცური, მაგრამ შემაწუხებელი, რომელიც მომღერლებს შიგ გულის საძირკვლიდგან სწყდებოდა და მაღალის ბანით მედგრად გადაქცეული ჰაერში გრგვინვასავით გაივლიდა.

კალოზედ მყოფი ხალხი წამოცვივდა ფეხზედ, მოიხადა ქუდები და პირჯვრისწერით წინ მიეგება.

ყველანი მოწიწებით მიდიოდნენ, ყველანი გულმხურვალედ უყრიდნენ მუხლს იმ წმინდა დროშებსა, რომელნიც არაერთხელ წინ გასძლოდნენ ბრძოლის ველზედ და არაერთხელ იქიდგან გამარჯვებულნი და სახელოვანნი დაებრუნებინათ.

დროშები მოასვენეს კალოზედ და დაასვენეს ნიშთან, რომელიც იქვე კალოს ნაპირზედ უბრალო ჭაჭებისაგან იყო აშენებული.

დეკანოზები მოუდგნენ გვერდს და დანარჩენი ხალხი კი გაიშალა მინდორზედ, რომელიც იქვე, კალოს ქვეით, გადაშლილიყო. ყველანი გაჩუმდნენ და გაინაზნენ, ყველამ ხმა გაკმინდა, სული განაზა. ცოტა ხანმა გაიარა სიჩუმეში, და მოისმა ზარების ჟღრიალი.

- ამწყალობნებენ, ამწყალობნებენ! - შეინძრა ხალხი. ყველამ მიაქცია თვალები დეკანოზებს და ქუდებ-მოხდილებმა დაიჩოქეს.

დეკანოზებმა დაიწყეს ხალხის დამწყალობნება, რომელშიაც ხვეწნას გამოსთქვამდნენ ღმერთთან და წმინდანებთან, რომ იმათ არ დაეგდოთ თავის ხალხი და დაჰხმარებოდნენ იმათ გაჭირვებაში, დაეხსნათ მტრის ხელიდგან და მფარველად ჰყოლოდათ უბედურებაში. ეხვეწებოდნენ, რომ, როგორც მრავალჯერ, ეხლაც გემოეჩინათ თავისი სასწაული, და ქართველი ხალხისათვის თვალები აეხილებინა...

ამის შემდეგ ისინი შეუდგნენ იმათ „შეკვრას“ (წყევლასა), ვინც მათ შორის მოღალატე გამოვიდოდა და ვინც ამ მოღალატეს ან დაიფარავდა, ან დაინდობდა და ან რომელიმე შემწეობას აღმოუჩინდა.

ყოველ ამ სიტყვაში სჩანდა ხალხის საერთო სურვილი, საერთო გულის ძგერა, გულის ნადველი, რომელიც შეგუბებულიყო დიდხნის სატანჯველით, და დღეს კი ველარაფერს დაემაგრებინა, გადმოეხეთქა გარს შემოზღუდული სიმაგრე და წარმოუდგენის სისწრაფით მთელს ხალხს მიეღო...

ყოველ დალოცვის შემდეგ აღელვებულ ხალხში გრგვინვასავით გაივლიდა:

- ამინ, შენს მადლსა!

და ეს საერთო ფიცი, საერთო უბედურებისაგან გამოხმობილი ხმა, თითქოს ერთიორად ამხნეებდა, აგულადებდა და ამაგრებდა იქ მყოფებს.

ლოცვა და ფიცი რომ გათავდა, აზდია წამოდგა და დეკანოზებთან ავიდა. აჰყვა რამდენიმე მოხუცი; დანარჩენი ხალხი კი გაიყარა თავთავის საზოგადოებად, და თითო საზოგადოებიდგან რიგრიგად გამოვიდოდა წინამძღომელი და მედროშე, მივიდოდა დროშასთან, რომელიც აზდიას ეჭირა ხოლმე, მოუყრიდა მუხლსა, ემთხვევოდა და სახალხო

სიწმინდეს მოწიწებით ჩაიბარებდა, შემდეგ ჩამოვიდოდა და თავის საზოგადოებას უერთდებოდა; ხალხი მიეშურებოდა დროშას მთხვეოდა, გალობით და პატივით მიეღო.

აშკარადა სჩანდა, რომ ამ ხალხს დიდი რწმუნება ჰქონდა თავიანთ დროშებზე და იმათი პატივისცემა იქამდისინ მიაღწევდა, რომ ადვილად არც დაჰკარგავდნენ და არც დაანებებდნენ ვისმე; არამც თუ დაანებებდა ვისმე ამ სახალხო ნიშანს, - ის დიდიდგან პატარამდის გასწყდებოდნენ და ხალხის ეროვნობის დამაკავშირებელს ნიშანს არ დაჰკარგავდნენ.

როდესაც ეს ყველა გათავდა, - მედროშეთ ჩაიბარეს თავიანთი დროშები, და სხვადასხვა თანამდებობის პირნი იქმნენ ამორჩეულნი, - ხალხი თითქოს დაწყნარდა.

ამ წუთიდან მეთაურები უბრალო ხალხისაგან ერთბაშად ისეთს მბრძანებლებად გადაიქცნენ, რომელთა სიტყვასაც ყოველი უარის უთქმელად ასრულებდა, და ამორჩეულებიცა გრძნობდნენ თავიანთ ძალას და მნიშვნელობას.

აბდია გავიდა ცალკე და დაიძახა:

- მეთაურნი აქ გამოვიდნენ!

იმისი სიტყვები ხალხში რამდენჯერმე გამეორდა და მათგან თითო-თითოდ, ამაყად გამოდიოდნენ მეთაურნი და მიდიოდნენ აბდიასთან.

როდესაც ყველანი შეგროვდნენ, ისინი დასხდნენ განსაკუთრებით მარტონი და დაიწყეს სჯა თავიანთ მდგომარეობის შესახებ.

- ხალხო! გაიგეთ, რომ რუსის ხელმწიფესთან გაგზავნილები დაბრუნდნენ?

- გავიგეთ, შენი კვნესა-მე, გავიგეთ!

- მეფე გივარგის სიკვდილიც გაიგეთ?

- ეგეც გავიგეთ, შენი კვნესა-მე!

- გაიგეთ შუაკაცებს რაიც პასუხი მოუტანიათ?

- გავიგეთ, მაგრამ კარგად ვერ ჩავგისმენია.

- აი, ქლაქიდგან მოსული სტუმარი თვითონ გეტყვისთ! - შეჭმუხვნილის სახით წარმოსთქვა აბდიამ და მიუბრუნდა იქ შორიახლო მდგომს მთიულს: - წადი, სტუმარი მოიყვანე.

მოვიდა სტუმარი, რომელსაც ქართლული ტანისამოსი ეცვა და თავიდგან ფეხებამდინ შეიარაღებული იყო. სტუმრის მოსვლაზედ ყველანი ფეხზედ წამოდგნენ და მიესალმნენ. იმანაც მდაბლად დაუკრა თავი და უთხრა:

- მშვიდობა ვაჟკაცს მთიულებს!

- ნუ მოგიშალოს ლომისამ მშვიდობა! - იყო საერთო პასუხი.

აბდიამ მოიპატიჟა ქართლელი, თავის გვერდით მისცა ადგილი, და ყველანი ისევ დალაგდნენ.

- სტუმარო, - დაიწყო აბდიამ, - ამ ხალხს გაგონება უნდა, რაიც საქართველოში ხდება...

მართალია რომ გვიღალატეს, გაგვიცდეს?

- მართალია, მართალი... დღეის იქით თქვენ ვეღარ იხილავთ თქვენს მეფეს, თქვენ აღარ გეყოლებათ თქვენი საკუთარი მეფე.

ამ სიტყვებმა ხალხში ნაპერწკალივით გაიარა და იქამდის ააღელვა, რომ კარგა ხანმა გამოიარა, სანამ ახალმოსულს სალაპარაკოდ დრო დარჩებოდა.

- გაჩუმდით, გაიგონეთ! - ბოლოს წარმოსთქვა აბდიამ, და ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

- თქვენ ყველას გაგონილი გაქვსთ, რომ განსვენებულმა მეფე გიორგიმ რუსეთს შუაკაცები გაჰგზავნა იმ პირობათა შესაკრავად და დასამტკიცებლად, რა პირობითაც რუსები ჩვენში უნდა დარჩენილიყვნენ. ჩვენ ყველას ისე გვქონდა გაგებული და გარდაწყვეტილი, რომ რუსეთს, როგორც მართლმადიდებელს ხალხს, მძური ხელი უნდა გამოეშვირა ჩვენთვის და შეერთებულის ძალით წინააღმდეგობით მაჰმადიანებს; მაგრამ მეფე მაინც ჩვენი უნდა გეყოლოდა. ამის სამაგიეროდ ჩვენ უნდა შეგვენახა ის ჯარები, რომელიც საქართველოში იქნებოდა და ცოტაოდენი მახტის მაგიერი ხარჯი გვეძლია მათთვის.

- რად გვინდოდა ისინი, შენი კვნესა-მე? ათასჯერა ვყოფილვართ გაჭირვებაში, მაგრამ ჩვენვე მოგვიშორებია თავიდგან! - წარმოსთქვა რამდენიმე პირმა.

- მაგაზედ ეხლა ლაპარაკი გვიანაც არის და მეტიც. მეფემა და ხალხმა აგრე დაინახეს უკედ, აგრე ამჯობინეს თავის ქვეყნისათვის და აგრე გადასწყვიტეს... ამ პირობათა შესაკრავად მეფემ გაჰგზავნა შუაკაცები, რომელნიც დაბრუნდნენ და ქალაქში სწორედ მეფის სიკვდილის დღეს შემოვიდნენ. ისინი ჯერ ისევ ვერაზედ იყვნენ, ქალაქში არ შემოსულიყვნენ და მეფე არ ენახათ, როდესაც, ჩვენდა ვაგლახად, მეფემ დალია უმანკო სული... დიად, მეფემ დალია სული. და იმის უკანასკნელი ჟამი მნახველს გულს მოუკლავდა, ისე იტანჯებოდა განსვენებული.

იმის სიკვდილის შემდეგ შემოვიდნენ ქალაქში რუსეთს გაგზავნილი კაცები და მაშინდელმა მართებლობამ გამოაცხადა მეფე გიორგის სურვილად - საქართველოს რუსეთის მფლობელობის ქვეშ შესვლა!.. ეს ხმა ზარსავით დაგვეცა თავს, რადგანაც ჩვენ რუსეთისგან მფარველობა გვინდოდა და მოულოდნელად ყმად კი გადავიქცეთ... მართლა მეფემ გარდასცა საქართველო, თუ გაგზავნილებმა გამოსცვალეს ქალაქები და მეფე კი ქალაქში მოწამლეს, როგორც ხმა გამოვიდა, - ეხლაც არავინ იცის...

ამის შემდეგ პირობა შეჰკრეს, რომ რუსის ჯარებისთვის, რომელთაც ათიოდე დღეზედ უნდა ჩამოეარათ, გზები ისე შეუკრან ფასანაურის ვიწროებში, რომ ვეღარც წინ წავიდნენ და ვეღარც უკან; მოხვევთაც მოელაპარაკონ, რომ იმათაც დარიელის ხეობა შეჰკრან და რუსი აღარ გადმოაჭაჭანონ.

ამის შემდეგ კრება დაიშალა და ყველანი გარდაწყვეტილებისამებრ წავიდ-წამოვიდნენ, გზების შეკვრას შეუდგნენ.

დაცარიელებულს ადგილზედ მხოლოდ ერთი კაცი-ღა დარჩა, რომელიც მძიმე ფიქრებს წაელო, მაგრამ მალე გონს მოვიდა, შეიბერტყა და წამოიძახა:

- აბა ელგუჯაუ! ბატარაი გაბრძოლება გინდოდა და დროც მოვიდა.

ეს კაცი გახლდათ მათია, რომელსაც ხალხის არეულობა თავის მმადნაფიცისათვის უნდოდა შეეტყობინებინა.

მშვენიერად გამწვანებულს ფერდობზედ, ლამაზად შეფენილიყო ქაღალდივით თეთრი ცხვარი და წყნარ-წყნარად მოვიდ-მოდოდა აღმა. ორი ყოჩი ქვეით ჩამორჩენილიყო და თავგანწირვით იბრძოდნენ, რადგანაც რომელიმე „შიშაქი“ სადაოდ გაჰხდომოდათ და ერთმანეთს თავს აღარ ანებებდნენ, ოღონდაც სატრფოს მოწონებით და არჩევით გაბედნიერებულიყვნენ. ყოჩები უკან-უკან წავიდოდნენ, გაუდგებოდნენ ერთმანეთს განზედ და, როდესაც საკმაოდ განშორდებოდნენ, კამარით და ლაზათიანის ხტუნაობით, ყელმოღერებულები ერთი ერთმანეთისკენ გაექანებოდნენ; მიახლოვებულნი შუბლს ერთმანეთს მედგრად აჯახებდნენ, შემდეგ, გაბრუებულები, ფრუტუნით გაიქნევდნენ თავს და ისევე ხელმეორედ განშორდებოდნენ, რათა ხელ-ახლად ეცადათ თავიანთი რქების, კისრის და თავის სიმაგრე და ძალა, იქამდის მიდიოდა იმათი თავგანწირულება და სურვილი გამარჯვებისა, რომ ბევრჯერ შეტაკების შემდეგ, ორნივე თავრეტდასხმულნი გადაიქცევოდნენ უკან და რაოდენიმე ხანი ისე უსულონი ეყარნენ. გარეშე კაცს რომ შეეხედა იმათ ბრძოლისათვის, ეგონებოდა, რომ მებრძოლნი შუაზედ გაიხეთქდნენ შუბლს. მაგრამ მწყემსი, რომელიც ფარას სათავეში მოჰქცევოდა, სიამოვნებით უყურებდა იმათ ბრძოლას. მთიული ყოჩების გაშველებას არც კი სცდილობდა, რადგან ძალიან კარგად იცოდა, რომ მათი დამშვიდება, სანამ ერთი მათგანი გამარჯვებული არ შეიქმნებოდა, შეუძლებელი იყო; სანამ ერთს მათგანს არ ეღირსებოდა ალერსიანის ყმუყუნით გავლა თავის სატრფო შიშაქის წინ, და მეორეს კი, შერცხვენილ და თავდახრილს, - ფარაში დამალვა, მათი დაცხრომაც წარმოუდგენელი იყო.

მწყემსი დაყრდნობილიყო თავის შვინდის კომბალზედ და დასცქეროდა ცხვარს, რომელსაც მეტის მეტად წინ არ უშვებდა, რომ უფრო გულიანად ეძოვათ ღა წინ-გასულთ უკანებისათვის ბალახი არ ექელათ.

დიდის, გაბანჯგლულის ფეხებით და შესაზარის შეხედულობის ქოფაკს, ერთ მაღლობზედ ამოერჩია ალაგი და იქიდგან ჰდარაჯობდა ცხვარსა.

ერთბაშად ძალლი წამოვარდა, შეჰყმუვლა და გაექანა ერთი ქედისკენ, რომლიდგანაც ერთი დედაკაცი ამოჩნდა. ძალლი მივიდა ქალთან, დაუწყო ლაქუცობა, წკმუტუნით ყეფა და ზედ ხტებოდა; ეტყობოდა ახალმოსულის ნახვამ ძალლი მეტისმეტად გაახარა. ქალიც თავისი ნაზი ხელებით უალერსებდა და უყვავებდა პირუტყვს. რაწამს მწყემსმა თვალი მოჰკრა მომავალს ქალსა, სახემ გაუღიმა, თუმცა დიდი ხანი იყო, რაც ამგვარად ხშირად ხარობდა ხოლმე, მაგრამ გულმა ისე დაუწყო ძგერა, თითქოს შეყრის პირველი დღე ყოფილიყო.

ისინი მივიდნენ ერთმანეთთან, სიხარულით მოეხვივნენ და დასხდნენ. ქალმა მოიხსნა გუდა, ამოალაგა ხაჭაპურები, ყველი და ქადა.

პირველის ალერსის შემდეგ დაიწყო პურის ჭამა.

- ქალაუ, მთიულეთით თუ არავინ მოსულა? - ჰკითხა ელგუჯამ, რომელსაც უეჭველია, მკითხველი იცნობდა.

- არა, - უპასუხა ქალმა.

- რაისთვისღა იგვიანებენ? - წარმოსთქვა ელგუჯამ და დაფიქრდა.

- სოფელში კი ამბობენ, რაიმე არეულობა არის მთიულეთსაო, და არ ვიცი....

- არეულობაო?

- ვაჟები ლაშქრად ემზადებიან.

- მეფისას რას ამბობენ, ვინა დგებაო?

- არ ვიცი...

ხალხი გიორგისა გლოვობს, ყველა უფროსებმა წვერი დაიყენეს.

- რას გვარგებს წვერის დაყენება? ღვთის მადლსა!

ამ დროს ძალლი, რომელიც იქვე იწვა და ენაზებოდა მზალოს, წამოვარდა - და გაანჩხლებული, ყეფით გაქანდა გზისაკენ, სადაც ერთი მთიული მგლურის ნაბიჯით შემოდიოდა. თუმური ქუდი კოხტად გვერდზედ მოჰქცეოდა და უმშვენებდა სიცოცხლით სავსე პირისახეს, ჩოხის კალთები განიერს ღვედის ქამარში ისე ჩაეკეცა, როგორც სიარულში და ომის დროს იკეთებენ ხოლმე. ქამარზედ მოზრდილი ხანჯალი წელს უშვენებდა. სასწრაფო და საპირისწამლე, ორკენვე მხარ-ილლივ ჰქონდა გადაკიდებული, ამტკიცებდნენ, რომ მეომარი უნდა ყოფილიყო; გამიშვლებული თოფი, მხარზედ გადადებული, მზის სხივზე კრიალებდა. მთელი იმისი მიხრა-მოხრა ამტკიცებდა სიამაყეს და გულადობას. შეკრული და გაფრთხილებული, ისე გულადად მოდიოდა, რომ მტერსაც კი მისი ნახვა სასიამოვნოდ მიაჩნდებოდა; დამიზნებულს თოფს შეაყენებინებდა, რომ საკმაოდ დამტკბარიყო იმის მშვენიერებით.

- მათია, მათია! - წამოიძახა ელგუჯამ, რაკი მთიული დაინახა და გაექანა. ძალლი გამმაგებით დაემგერა ახლადმოსულს.

- ჰა, აზგამ, შე ბაითალმანო! აზგამ! - დასძახა ელგუჯამ ძალლსა, რომელიც მაშინვე გამობრუნდა და კუდი დაუშვა.

- ბედშავო! აფთარავ! მოკეთე ველარ გიცვია?.. - უფრო მშვიდობიანად დაუმატა ელგუჯამ.

- ელგუჯას გამარჯვება! - შემოსძახა მათიამ.

- გაგიმარჯოს, მათიაუ!

ამ დროს მზალოც მოვიდა, მაგრამ ვაი იმ მოსვლას!..

რაწამს მათიამ თვალი შეჰკრა, მაშინვე ფერი ეცვალა და წაიზარბაცა.

- რაი მოგივიდა? - მიეშველა ელგუჯა.

- არც რა, არც რა!.. თავს რეტი რამე დამესხა... - უპასუხა მათიამ და თვალეზდაშვეებული წყნარად მიუბრუნდა მზადოს:

- დას გაუმარჯოს!

- აუ, ბედშავო ჩემო თავო, მე კი გული გამიხეთქე-და, რაილა გამარჯვებისა?.. დაჯექ, დაჯექ, არ წაიქცე! - ეუბნებოდა მზადო.

- არა მიშავ-რა, შენი კვნესა-მე ცხელი დღეა, მზემ ძალა თუ დამატანა.

- წადი-ლა, წყაროდგან წყალი მოიტანე! - მიუბრუნდა ელგუჯა მზადოს, რომელიც საჩქაროდ გაბრუნდა.

- ნუ ირჯები, შენი კვნესა-მე! ნუ, არა მინდა-რა, გაიარა!.. - წარმოსთქვა მათიამ, თუმცა თავს ძლივს-ლა იმაგრებდა.

მთიული იმ დროს ჰგრძნობდა ჯოჯოხეთის ცეცხლსა, წამებას და სატანჯველს, რაც კი ადამიანისათვის გაჩენილა ამ სოფლად, მაგრამ ყოველს ღონისძიებასა ხმარობდა, არ შეემჩნივით.

ისინი მივიდნენ ბინასთან, დასხდნენ და დაიწყეს ლაპარაკი.

- რაი ამბავი ჰხდება მთიულეთს? - დაიწყო ელგუჯამ.

- რაი ამბავი, ომი იქნების.

- ომი?! - სიხარულით წამოხტა ელგუჯა.

- ჰო, ომი.

- ვისთან?

- რუსებთან.

- ძლივს!.. აბა დედალ-მამლობა ახლა გამოჩნდების, აი!

ამ სიტყვებზედ მზადო შეჰკრთა და წყნარად ჰკითხა:

- შენც თუ არ წახვალ?

- მე? მე ყველაზედ მეტი მიზეზი მაქვს.., ჩადი შინ და ხარანაულთ უთხარ, ცხორს მოეპატრონონ, და მე კი იქ წავალ, საცა. ჩემი ტოლ-სწორები იქნებიან...

მზადო ჩუმად წამოდგა, ჩუმად გამოესალმა მათიას და ჩუმად თვალეზში ცრემლმორეული გაემართა გზას.

მათია და ელგუჯა კი დაფიქრებულნი, გაჩუმებულნი დარჩნენ; ბოლოს უკანასკნელს გულმა ვეღარ მოუთმინა და უთხრა მათიას:

- პატარა ხანს ცხვარზედ თვალი დაიჭირე, შინ რაიმე დამავიწყდა, წავალ, იმ ქალას მივეწევი და დავაბარებ!

- აგრე, - იყო მოკლე პასუხი.

ელგუჯა გამოუდგა თავის ცოლს, რომელსაც ჩქარა მოეწია.

- ქალაუ, მოიცადე-ლა!

მზალო შესდგა და მადლიერის თვალით შეხედა.

- რაი გინდა?

- მე სოფელში აღარ ჩამოვალ, აქედგან წავალ პირდაპირა.

- კიდევ ომი, კიდევ ხალხის წყვეტა!.. წამოიძახა მზალომ გულის კანკალით.

- რაი ვუყოთ, მტერს - პასუხი უნდა, ძალის მომტანს - წინააღმდეგობა.

- ჩამოხვიდოდი, ბალებს მაინც გამოეთხოვებოდი, - უთხრა მზალომ, რომელსაც თავის ქმარი ვერ დაეთმო.

- მეტი ნახვა - მეტი მწუხარება იქნების. ბალებს რაი უნდათ? კეთილი მეზობლები არ დაილევს და შენ კი თავს არ დაანებებ, უპატრონოდ არ დაჰყრი...

- აუ, რას მეუბნები?

- იმას, რომ ფიცი უნდა მომცე... ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ... ვინ იცის, ცოცხალი მოვალ, თუ არა... თუ მომკლეს, მამობაც შენ უნდა გაუწიო და დედობაცა.

- უწინამც დღე დაგველევა, სანამ მაგ დღეს შევესწრებოდეთ.

- ვინ იცის... ვაჟკაცი ნამუსისა და ბრძოლისთვის არის გაჩენილი, დედაკაცი - შვილების აღსაზრდელად... მაშ შემომფიცე, რომ შენს მოვალეობას აასრულებ - შენს შვილებს თავს არ დაანებებ.

- ვფიცავ შენს თავს! - ძლივს წარმოსთქვა მზალომ, ტირილით ჩაეკრა გულში და ისე დარჩნენ რამდენიმე ხანსა.

- კარგი, კარგი! ღმერთი მოწყალეა... კიდევ შევიყრებით მშვიდობით...

მზალომ მაგრად მოჰხვია ხელები და თრთოლვით, თუმცა თავშეკავებით, სტიროდა; ელგუჯასაც გული დაუღბა და თითონვე ეშინოდა, რომ ჩქარა არ გაწყვეტილიყო სიყვარულის ეს სასიამოვნო ჯაჭვი. მაგრამ მოაგონდა მათია, მოაგონდა თავისი მოვალეობა, გაიფიქრა: „გულჩვილობა დიაცთ წესია“, - და ცოლს წყნარად გააშვებინა ხელები, შეხედა თვალებში, მოეხვია, გატაცებით აკოცა და საჩქაროდ გამობრუნდა.

- დაიცა, ცოტა ხანს კიდევ! სათქმელი მაქვს რაიმე! - დაიძახა მზალომ, მაგრამ გვიან-ლა იყო: ელგუჯა გადაეფარა იქვე ახლოდ მყოფს ქედს. მოხევე მიეშურებოდა თავის ძმადნაფიცისაკენ,

რათა ერთად წასულიყვნენ და გვერდს მისდგომოდნენ თავიანთ მოძმეთ და ერთადვე წინააღსდგომოდნენ შემადრწუნებელს უსამართლოებას.

მეორე დღეს ამოვიდნენ ხარანაულების ბაღლები, რომელთაც ჩაიბარეს ცხვარი.

ელგუჯამ და მათიამ გასწიეს მთიულეთისაკენ.

გზაში ისინი აგროვებდნენ თავისავით თავგამოდებულს ბიჭებს.

სანამ დანიშნულს ალაგს მივიდოდნენ, ოცამდის ბიჭები შეიყარნენ, მაგრამ ისეთი ბიჭები, რომელთაგანაც ერთი ათად დაფასდებოდა.

ისინი პირველსავე შეყრაზედ ძმად გაიფიცნენ, დასდვეს პირობა, რომ ყველანი ერთად გადიქნენ და ერთის სახელით იმოქმედონ, ერთმა ყველასთვის გადასდოს თავი და ყველამ ერთისათვის.

მაგრამ ეს ფიცი საჭიროც არ იყო, ისინი თავიანთის აღზრდით, თავის შეხედულებით და ჩვეულებით თავიანთ მოვალეობად ჰხედავდნენ ერთმანეთის შველას, ერთმანეთისათვის თავგადადებას. ასეც უნდა ყოფილიყო იმ ხალხში, რომელიც დედის ძუძუსთან ერთად შესწოვდნენ და ჩაინერგავდნენ - ამხანაგის მოღალატის ზიზღსა და სიძულვილს. იმ ხალხში, რომელთა ზღაპარი, თუ ლექსი, ამ საგანზედ ტრიალებდა და უნერგავდა გულში ამ ამაღლებულს შეხედულებას.

ეს არის ეხლა აბდია უნდა ენახათ, შეეტყობინათ მისთვის თავისი აზრი და საუბარი ჰქონოდათ იმაზედ, თუ რა რიგად უნდა ემოქმედნათ.

- მამ გავწყდეთ ყველანი და სირცხვილს კი ნუ შევირჩენთ! - წამოიძახა ელგუჯამ.

- გავწყდეთ, გავწყდეთ! - იყო საერთო პასუხი.

- რაი-ღა ვიქმნებით, თუ კი ჩვენა მეფეც აღარ გვეყოლება?

- არცა რა... ღვთის მადლმა...

- მერმე როგორ მოუკლავთ უღმერთოებს?... მოუწამლავთ!

- სიკვდილი მოღალატეს! სიკვდილი!..

ამ დროს მოვიდა ერთი მთიული, რომელიც სვიმონს გამოეგზავნა მათიასთან.

- გამარჯვება ვაჟებს! - მისვლის უმაღლეს წამოიძახა იმან.

- გაგიმარჯოს! გაგიმარჯოს!

- მათიამ აქაა?

- აქა ვარ, რაი გინდა?

- სვიმონმა გამომგზავნა, მათიას უთხარი, აბდია და სხვა უფროსი კაცები წამოიყვანოს და ეხლავე აქ ამოვიდესო.

- რას იტყვით, ვაჟებო? - ცოტა სიჩუმის შემდეგ ჰკითხა მათიამ ამხანაგებს.

- სვიმონ კაი კაცია, ღალატით არ მოიქცევის... ადი აბდიასთან, და როგორც იმან გითხრას, ისე მოიქეც. მაგრამ ძალიან კი მაინც ნუ ენდობი, რუსის სამსახურშია... ისინი აძლევენ ფულსა და ეშმაკმა არ წასძლიოს.

რვა საათი იქნებოდა ღამისა, როდესაც ქვეშეთში, სვიმონის სახლის კარებზედ, რაღაცა მოძრაობა იყო.

შეკაზმული ცხენები და შებმული ურმები ამტკიცებდნენ, რომ აქ ან ვიღაცანი მოსულიყვნენ და ან მიდიოდნენ სადმე.

თითონ სვიმონიც, ჩაშალვარებული, მთლად შეიარაღებული, რაღაცა მღელვარებაში იყო. ეტყობოდა, რომ სადღაც მიემზადებოდა და მოუთმენლად რაღაცას თუ ვიღაცას ელოდა.

წამდაუწუმ შედიოდნენ და გამოდიოდნენ იმასთან სხვადასხვა პირნი, რომელთაც მმართველი ჩუმად, იდუმალად მოელაპარაკებოდა და მაშინვე გამოისტუმრებდა.

ათჯერ მომეტებულად ჰკითხავდა სვიმონი ბიჭებს: „ხომ არ მოსულან?“ თუმცა ძალიან კარგად იცოდა, რომ თუ მოსულიყო ვინმე, მაშინვე შეატყობინებდნენ. ბოლოს ბიჭი საჩქაროდ შემოვარდა და შეატყობინა იმის მოსვლა, ვისაც ისე სულსწრაფად მოელოდა სახლის პატრონი.

- შემოიყვანე, ჩქარა, რაღას ელი? - უთხრა იმან და ბოლოს დაუმატა: - სანამ ის აქ იქნება, არავინ შემოუშვა!

ბიჭი გავიდა, გაიღო ხელახლად კარები და შემოვიდა მათია, მთლად შეიარაღებული.

იმისი ჩაცმულობა, უკან გადაკეცილი ჩოხის კალთები და ყველა საჭირო საომარი იარაღი ამტკიცებდა, რომ ლაშქრად სადმე უნდა ყოფილიყო.

- მადლობა ღმერთსა! - მოუთმენლად წარმოსთქვა სვიმონმა: - რა ჰქმენ? მიაგმე ჩქარა!

- ყველანი ვნახე, შენი კვნესა-მე, - უპასუხა მათიამ.

- უთხარი?

- ჰაი, ჰაი, რომ ვუთხარ.

- მერე რა გითხრეს?.. არ წამოვიდნენ?

- არა, შენი კვნესა-მე!..

ისინი ამბობენ, რომ თუ ხალხისათვის კეთილი გინდაო, შენ თითონაც ჩამოხვალ აქაო.

- მე? მე უნდა ვეახლო იმათ?! - გაკვირვებით და ამაყად წარმოსთქვა სვიმონმა.

- ჰაი, ჰაი, რომ უნდა წახვიდე!

- როგორ? შენც მაგას ამბობ?.. მე დღეს მთაში პირველ კაცად ვითვლებოდე და უნდა იმათ ვეახლო?

- აბდიაშვილი შემოგივალა, შენი კვენესა-მე: „დღეს მთიულთ უფროსებს ისეთი ძნელი საქმე აწევსთ კისერზედაო, რომ ერთ დასამთქნარებლადაც ვერ მოსცილდებიან თავიანთ ადგილებსაო! თუ შენ მართლა კეთილი გინდაო, ან ხალხისათვის ან მამულისათვის, მაშინ ჩვენთან ჩამოსვლასაც არ დაიზარებო“.

ამ სიტყვებმა არა მცირედ დააფიქრეს სვიმონ, რომელმაც რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა ოთახში და მათიას წინ შესდგა. სვიმონს პასუხი ვერ გადაეწყვიტა, რადგანაც მართლა მოსაფიქრებელი იყო მისვლა აჯანყებულს მთიულეთთან, რომელნიც სვიმონს, როგორც ერთს მართებლობის წარმომადგენელს და, მაშასადამე, იმის მომხრეს, არ ენდობოდნენ.

ამ აღელვების, ამ საერთო არეულობის დროს მცირედი ეჭვის შეტანაც კმაროდა, რომ კაცის სიცოცხლე ჩალადაც აღარ დაფასებულყო. გამწარებულებს სამართლიანად თუ უსამართლოდ მცირედი ეჭვი ეყოფოდათ, რომ კაცისთვის თავი ისე წაეჭრათ, როგორც ქათმისათვის. სვიმონ არ იყო ლაჩარი და სიკვდილს ბევრჯერ პირდაპირ შეჰყროდა.

მაგრამ უბრალოდ სიკვდილი, თავგაუმართლებლად შთამომავლობის წინაშე, მხოლოდ უბრალო ეჭვის გამო, არ უნდოდა. ამასთან ერთად ის კაცი იყო და აგონდებოდა თავის ცოლშვილი, რომელიც ხალხის სიბრაზის უეჭველს მსხვერპლად შეიქმნებოდნენ, თუ თითონ აუტყდებოდა რამე. მართალია ის მამულისშვილი იყო, ქართველი და ქართველური გრძნობა ჰქონდა, თავის მოვალეობადა ჰხედამდა მისულიყო ხალხში და გაჭირვებაში გვერდს მოსდგომოდა თავის მოძმეთ, თუნდა ეს სიცოცხლედაც დასჯდომოდა, მაგრამ უსაბუთოდ და უსარგებლოდ სიკვდილი კი არ ესმოდა. იმან ერთხელ და სამუდამოდ გარდასწყვიტა, რომ მხოლოდ იმ აზრების აღსრულებას შესდგომიყო, რომელნიც ხალხისათვის, იმის შეხედულებით, სასარგებლონი იქმნებოდნენ.

სვიმონ ჩაფიქრდა, და დაღონდა. სახე წამდაუწუმ ეცვლებოდა. ერთბაშად თავში გაუელვა აზრმა: გაფრთხილება რომ სილაჩრე ეგონოსთ! მთლად გაფითრდა, შესდგა კიდეც ცოტა ხანს, ამოიოხრა, მივიდა ახლოს და გარდაწყვეტით უთხრა:

- კარგი, წამოვალ.

ამ სიტყვების შემდეგ გავიდა იმ ოთახიდან, მოამზადა სახლობა, რომელიც გაისტუმრა ლარსის სიმაგრეში, ოსების მებატონეებთან.

გამოსალმებაში გულმა ვერ მოუთმინა და უმოწმოდ, ცალკე დარჩენილმა, მიიკრა გულში თავისი ცოლი, რომელსაც, გაჩუმებულს და გაფითრებულს, ისიც ვედარ გაებედნა, რომ ეკითხა, თუ რა ჰხდება და რას უნდა მოელოდეს? აღელვებულმა სვიმონმა მხურვალედ დაჰკოცნა თავის შვილები და გუნებაში გაუარა ფიქრმა: „ვინ იცის, კიდეც ეღირსება თქვენს მშობელს თქვენი მკერდთან მიკვრა?“ გაჰფიქრა ესა, და გულში რაღაცა ადუღდა და მთელს აგებულებას მოედო.

ისა ჰხედავდა, რომ სუსტდებოდა, მაგრამ მოაგონდა მამული, მოძმენი, რომელნიც ისეთს გაჭირვებაში იყვნენ და ხელის ჩაქნევით წამოიძახა:

- წადით, წადით! ღმერთი იყოს თქვენი მფარველი! - ამ სიტყვების შემდეგ ურმები გაჭირალდა და გაჰყარა შვილები მამას, რომელიც საჩქაროდ გამობრუნდა და დამშვიდებულის ნაბიჯით შევიდა მათიასთან.

- მზადა ვარ, წავიდეთ, ავასრულოთ ჩვენი მოვალეობა!

ისინი შესხდნენ ცხენებზედ, გაიყოლეს კიდეც ერთი მთიული და გასწიეს აბდიასაკენ, სადაც უფროსი ხალხი და ლაშქრის მეთაურები შეყრილიყვნენ.

არავინ არ მოელოდა, რომ სვიმონ ბატონი, - როგორც მაშინ მთის ხალხი ნაჩაღნიკს ეძახდა, დასაჩუქრებული და დაყვავებული რუსის მმართველობისაგან, - არ გაწყრებოდა და თითონ მოვიდოდა ხალხთან. წარმოიდგინეთ გაკვირვება, როდესაც იმათთან შევიდა ერთი დარაჯთაგანი და გამოუცხადა სვიმონის მოსვლა.

აბდია და რამდენიმე მოხუცი სტუმარს გამოეგებნენ გარეთ, სადაც მიესალმნენ სვიმონს, დიდის მოკრძალებით და პატივით შეიწვიეს.

- ბატონო სვიმონ! ძვირფასი სტუმარი ხარ ჩვენთვის, ლომისაა მოწამე... მე მიხარია, რომ ჩემს ქოხში გხედამ, - დაბლა თავის დაკვრით უთხრა აბდიამ.

- მთიულნი ვაჟკაცი არიან, სტუმართმოყვარულნი! ჩემთვის სახელია შენისთანა მასპინძელი, - ზრდილობიანადვე უპასუხა მოსულმა.

- აი, შენი კვნესა-მე, ჩემი სახლი, მობრძანდი, შენ ბატონი და ჩვენ კი შენი ყურმოჭრილი ყმები!
- ამ სიტყვებით აბდიამ შეიპატიჟა სახლში, სადაც ქვაბით საკლავი ჯერ კიდეც საკიდლიდგან არ გადმოეღოთ და წყნარად ჩუხჩუხებდა.

სტუმარ-მასპინძელნი დასხდნენ და სიჩუმე ჩამოვარდა რამოდენიმე ხანს. ყველანი რაღაცა უხერხულობასა გრძნობდნენ.

- აბდიაუ! მე დაგიბარეთ, მაგრამ თქვენ არ მოხვედით.

არ მენდენით, თუ რა იყო? - დაიწყო სვიმონმა.

- არა, შენი კვნესა-მე, შენ როგორ არ გენდობოდით? შენც ჩვენი სისხლი ხარ და ჩვენი ხორცი, განთქმული ვაჟკაცობით და გულადობით... შენ როგორ არ გენდობოდით?

- მაშ რად არ მოხვედით?

- იმად, რომ უფროსები ვინც არიან, ჯარის მოთავედ ამოარჩიეს და თავთავის ალაგს თავს ვერ დაანებებდნენ.

- დღეს თქვენ უფროსად მე ვარ დაყენებული, და რაკი მე გიბარებდით, კიდეც უნდა ამოჰსულიყავით.

- უფროსად? - ამყად წარმოსთქვა აბდიამ: - შენ ცხო ხალხისაგან ხარ დაყენებული უფროსად, და ჩვენ-კი ჩვენი ხალხისაგან ვართ ამორჩეულნი... შენი ქომაგნი სტუმრად არიან მოსულნი, დღეს თუ ხვალ უნდა წავიდნენ და ჩვენ კი მემკვიდრენი ვართ... უფროსები ჩვენგან არიან ამორჩეულები, შენთან რად უნდა მოსულიყვნენ?

- ვაჟკაცს ვაჟკაცური სიტყვა ექნება! თემის გარდაწყვეტილებას აკი მეც დავმორჩილდი და მოვედი.

- მაშ ჩვენი ხარ, შენი კვნესა-მე, ჩვენი? - სიხარულით წამოიძახა აბდიამ.

- ცოცხალიც და მკვდარიც! ღმერთია გულთა მხილავი.

- აგრე, შენი კვნესა-მე, აგრე, - მღელვარებით მოეხვია აბდია, შენი ჭირიც დამილევია, რომ ეგ სიტყვები გამაგონე!

- მაშ რასაც აპირებთ, რატომ მე კი არ მატყობინებთ? გგონიათ მე კი არ მეწვის გული მამულისათვის? გგონიათ მე კი არ ვხედავ, რომ ვიღუპებით? მეც ვიწვი, მეც ვიტანჯები, მაგრამ აჩქარებითა სოფელი არავის მოუჭამია.

- მაშ რას გვირჩევ? რას გვეტყვი?

- ჯერ დაწვრილებით გამაგებინეთ, რას ვშვრებით, რას აპირებთ და მაშინ ერთად ვარჩიოთ, ძმებსავით მოვილაპარაკოთ.

- ძმებსავით, შენი კვნესა-მე, ძმებსავით!

- აბა, მაშ დაიწყეთ!

- ეგ მარტო მე არ შემძლიან. აი უფროსები აქ არიან; მაგათაც დავეკითხნეთ.

- მაშ, მაშ, მაგათაც უნდა დავეკითხნეთ!

- უფროსნო და მეთაურნო, რას იტყვით?

ამ კითხვის შემდეგ რაოდენიმე ხანი სიჩუმე ჩამოვარდა, მერე წამოდგა ერთი და დაიწყო:

- ჩვენ დასამალი არა გვაქვს-რა ჩვენ გარდავწყვიტეთ, რომ ან გავწყდეთ და ან ისევ ჩვენი მეფე გვეყოლოს...

ვინც თავისს თავს ქართველად უყურებს, უნდა მოგვიდგეს; ვინც არ მოგვიდგება, ის წყეული იქნება, მოღალატე, მოძმეთა და ხალხის გამყიდი, იუდის კერძი. ვინც ეგეთია, მოგვშორდეს.

- ქართლი თაობს და ჩვენ კი საქართველოს ნაწილი ვართ, უკან ვერ დავდგებით, - დაუმატა მეორემ.

- ეგ ყველა, კარგი, მეც მაგ აზრისა ვარ, მაგრამ რას აპირებთ? - დაიწყო ისევ სვიმონმა.

- ხალხო, ვუთხრათ ყველა? - იკითხა კიდევ აბდიამ.

- ვუთხრათ, ვუთხრათ დასამალი რაი გვაქვს? - ერთხმად წამოიძახა ხალხმა.

ამის შემდეგ აბდიამ უამბო სვიმონს როგორც ქალაქიდგან მოსული სტუმრის ნალაპარაკევი, აგრეთვე თავიანთი გარდაწყვეტილება გზების შეკვრაზე და ჯარის მომწყვდევის შესახებ.

სვიმონ ჩაფიქრდა ამ სიტყვებზე და რაოდენიმე ხანი ისე დარჩა.

- ხალხო! - დაიწყო იმან: - მე მგონია, რომ თქვენში ისეთი ვერავინ გამოვა, რომა სთქვას: „სვიმონს სიკვდილისა ეშინიან, სვიმონს თავისი თავი თავის ხალხზე და ქვეყანაზე მეტად უყვარს!“ ვფიცავ, რაც კი სალოცავები მყავს, ვფიცავ, რაც უფრო ძვირფასად მიმაჩნია ამ ქვეყნად - დღესვე რომ შეიძლებოდეს ჩემი ცოლშვილის მსხვერპლად მოტანით მამულის დახსნა, იმათაც კი არ შევიბრალებდი, მე თითონ ჩემის ხელით ყელეებს დავსჭრიდი, მაგრამ ეგ არას უშველის მამულს. ვერცა რას მარტო ჩვენ ვუშველით, თუ ყველანი არ შევგროვდით, არ შევერთდით. ასე ნაწილ-ნაწილად მღელვარება და თავის გაწირვა, მხოლოდ ხალხს გაგვიწყვეტს. თქვენ შეტყობილი გაქვსთ, რომ ქართლი აჯანყებულა და მე კი ზედმიწევნით ვიცი, რომ ქართლი ჯერ ყიზილბაშების, და ამ ახალის მოულოდნელობისაგან, შემდეგ, შინაურის განხეთქილებისა და უკმაყოფილობისაგან, თავბრუდახვეული, ძალას მოკლებულია, მთვრალსავით დარეტიანებული დარაცრაცებს. იქ თითონაც არ იციან რა დაიწყონ, და ვის მიმართონ... თუ ქართლში ფიზილად ვინმე დარჩენილა, ისინიც ცალ-ცალკე გამდგარან, ხედავენ საქმის დაწყების შეუძლებლობას და ამისათვის დროს ელიან...

ხალხი სულგაკმენდილი ყურს უგდებდა იმის ლაპარაკს, მაგრამ, რაწამს გაათავა, ყველა ერთბაშად აყაყანდა, ყველას უნდოდა პასუხი მიეცა.

- ქართლი აღსდგა, ქართლი ეხლა ომობს, - დაიწყო ერთმა, - ჩვენც მხარი უნდა მივსცეთ!.. ნუ გაუშვებთ, ვოჟებო, მომდინარს რუსებს, თორემ ეგენიც ჩავლენ, მიემატებიან დანარჩენებს და ისევ ჩვენს მოძმეთ დაუწყებენ ჟლეტას!

- მართალს ამბობს, მართალს! - დასთანხმდნენ ყველანი.

- ხალხო! მომწონს თქვენი თავგანწირულობა, მამულისათვის სისხლის დაღვრის სურვილი, მოძმეთ მიშველების წადილი, - ეგ მაღალი გრძნობაა და მის წინაშე მეც ქედს ვიხრი, მუხლს ვიდრეკავ; მაგრამ ყველაზედ უწინ დაფიქრება და გონივრებაა საჭირო იმ ხალხთათვის, ვინც ხალხისაგან ერთხელ უფროსებად იქმნებიან ამორჩეულნი. დამიჯერეთ, მოდით - ქალაქს გავგზავნოთ კაცები, შეიტყონ, გაიგონ ან იქ რაი ამბავი ხდება ან სხვაგან საქართველოში, და რაიც ამბავი მოგვიტანონ, ჩვენც იმისდაგვარად დავიჭიროთ საქმე.

ეს სიტყვები მოეწონა ყრილობის ნაწილს, მაგრამ გაფრთხილებულმა აბდიამ წარმოსთქვა:

- ვოჟებო, ეგრეც არ იქნების... სვიმონმა კარგა სთქვა, ჩვენი კაცები გავგზავნოთ, დეე შეიტყონ ქართლის ამბავი, მაგრამ ჯარის გაშვება კი მაინც არ შეიძლების.

ჯარი ვიმწყვდიოთ და, სანამ გავგზავნილები სიმართლეს არ მოგვიტანენ, მანამდის ჯარს კი ნურც გაუშვებთ და ნურც არას ვავნებთ, თუ საქმე თავად არ გაგვიჭირდეს.

- აი, შენი კვნესა-მე, შენი, აბა ეგ არის სიტყვა, აი - მოუწონა ყველამ.

სვიმონიც დაჰყაბულდა ამაზედ და ფიცი ჩამოართვა, რომ სანამ გაგზავნილი კაცები არ დაბრუნდებოდნენ პასუხით, მანამ მთიულები ხელს შეინახამდნენ და თუ, ვინიცობაა, ქართლი მართლა აჯანყებული იყო, მაშინ შეერთებულს მთიულებს ქართლთან ერთად ერთგულად უნდა გაეწია საერთო უღელი. მაშინ სვიმონიც თავისი მხრით თავგადადების პირობას აძლევდა.

ამ საღამოზედვე რამდენიმე მარჯვე ბიჭი ამოირჩიეს, დააფიცეს და საჩქაროდ ქართლში ამბის შესატყობად გაგზავნეს.

ყრილობა დაიშალა. ლაშქრის მოთავეები თავთავიანთ ბანაკზედ წავიდნენ; სვიმონი კი ქვეშეთს დაბრუნდა, სადაც რუსის ჯარებს უნდა დახვედროდა და მიეღო.

დილის ათი საათი იქნებოდა, როდესაც ქვეშეთში რაღაცა არეულობა მოხდა; ხალხი მიდი-მოდიოდა, ყველას პირისახეზედ რიღასიც მოლოდინი ეტყობოდა, მათი თვალები ხშირად მიექცეოდნენ ქვეშის დაღმართს, რომელზედაც უწინ ისეთის გაჭირვებით დადიოდნენ ხოლმე, და შეუბრალებელს ზვავებს და კლდის ნაშალებს იმდენი მსხვერპლი მიჰქონდა.

ქვეშის დაღმართი ჩამოდიოდა ქვეშის ხეობაში გარდიგარდმო ჩადგმულს მთაზედ, რომელიც ამ სოფელს თითქოს განგებ მოჰფარებოდა, რათა დაეცვა ჩრდილოეთის ცივის ქარებისაგან.

ზედ მთის წვერზედ გამოჩნდა რამდენიმე ორთვლიანი, ბარგით დატვირთული ურემი და გადმოემართა თავდაღმართზედ. აშკარად ეტყობოდა, რომ ეს ურემები მოხვევებისა უნდა ყოფილიყო. მაგრამ ყველას გასაოცებლად, არც ერთი მოხვევე მათ არ მოზღვედა. იმათ სამაგიეროდ ხარებს რუსის სალდათები მოერეკებოდნენ და წინ ერთი აფიცერი ბელადსავით მოუძღვებოდა.

ექვი არ იყო, რომ მოხვევთა ურემებს ჯარის ბარგი მოჰქონდა.

მაგრამ თვით მეურმეები სად მოხაფრულიყვნენ, ან საყორელის საქონლისთვის თავი რისთვის დაენებებინათ, კაცი ძნელად მოიფიქრებდა.

ურემები ისე გაჭედილი იყო ბარგით, რომ საცოდავს საქონელს მოძრაობა უჭირდებოდა.

მხოლოდ ერთი ურემი განერჩეოდა დანარჩენებს: მისი ბარგი სრულიად არ მიემსგავსებოდა სხვა ურემებისას, რადგანაც გაჭუჭყიანებულის ტომრების, „მარანკების“ და სალდათების სხვა იარაღის მაგივრად, რამდენიმე მოხვევე გულადმა ამობრუნებული დაეკრათ. მათი ჩალურჯებული და ჩასისხლიანებული პირისახე უცნაურად დარუმბებულიყო და სიმსივნეს თვალები მთლად დაეფარა.

ურემები ქვეშეთს ჩამოვიდნენ, შემოგროვდნენ იქავ მდებარე მინდორზედ და გაჩერდნენ. აფიცერმა ნაჩალნიკი იკითხა და მაშინვე მასთან გამოსაცხადებლად წავიდა.

ახლადმოსული მიუახლოვდა მმართველს, გამოიჭიმა წესისამებრ მის წინაშე და შუბლთან ხელის მიტანით გამოუცხადა, რომ ყველანი და ყველაფერი მშვიდობიანად მოვიყვანეო და მოვიტანეო.

- მამ მშვიდობიანად იმგზავრეთ? - იკითხა სვიმონმა და დაუმატა: - დიდი მოხარული ვარ, დიდი.

- მშვიდობიანად, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ! - შუბლთანვე ხელის მიტანით გაიმეორა აფიცერმა. - მართალია, მოხევეთ... ისე... ცოტა თითქოს არეულობის მოხდენა დააპირეს, მაგრამ, - სიამაყით დაუმატა იმან, - მკაცრი განკარგულება მოვახდინე და მთიულები მშიშარა კურდღლებსავით გაიფანტნენ.

სვიმონს, როგორც ეტყობოდა, არ უამა ეს სიტყვები, რადგანაც წარბები რაოდენადმე შეეჭმუხნა და ქვევითა ტუჩმა თრთოლა დაუწყო.

აფიცერმა მმართველის სიჩუმე თავის საქციელის წასაქეზებლად ჩასთვალა და უფრო გაბედულად გააგრძელა:

- რამდენიმე მოხევე, მოწინააღმდეგეთ მოთავენი, დაჭერილები ჩამოგიყვანეთ: სამაგალითოდ უნდა გადაახდევინოთ, რომ ხალხმა გაიგოს, რაც მოუვა რუსის ჯარის და იარაღის მოწინააღმდეგეს!

- მე მგონი, რომ მათი ჩამოხრჩობაც-კი მეტი არ იქნებოდა...

ხალხზეც დიდი გავლენა ექნებოდა და ვედარაფერს გაბედავდნენ.

- რა განკარგულებაც უნდა მოვახდინოთ, მაგის რჩევას მე თქვენ არა გკითხავთ, - ვედარ მოითმინა სვიმონმა. - გთხოვთ მხოლოდ თქვენი ვალი აღასრულოთ, დაჭერილები ჩამაბარეთ და რასაც უზამ, ეგ ჩემი საქმე იქნება.

აფიცერმა ენა ჩაიკვნითა და ამრეზილი, ურმებისკენ გაბრუნდა,

არაქათ-გაწყვეტილი მოხევეები ცემას ისე დაესუსტებინა, რომ ძლივს-ღა იძროდნენ და ახსნის შემდეგ ასადგომად შველა დასჭირდათ.

სვიმონმა შეხედა მათს ტანჯულსა და ნაწვალებს სახეს, მთლად აინთო და განრისხებული მკაცრად მიუბრუნდა ჯარის უფროსს:

- განა აგრე მოქცევა შეიძლება?.. მაგ მოქმედებით მთელს ხალს ააჯანყებთ! მაგისთვის იცით რა პასუხისგებაში მიეცემით?

- მეტი ღონე არ გახლდათ, თქვენო მაღალკეთილშობილებავ! - იმართლა თავი უფროსმა: - ასე რომ არ მოვქცეულიყავ, ბარგი მთას იქით გადმოსატანი დარჩებოდა... მაგასთანავე, ქართველების ვალია, ყოველ რუსს, როგორც ბატონს, კრძალვით და მოწიწებით მოექცნენ.

სვიმონს თვალები აენთო და გაჯავრებით უთხრა:

- არამც-თუ მხოლოდ უგულო, გაუზრდელიც კი ყოფილხართ... მოითმინეთ, მოწყალეო ხელმწიფე! ყოველისფერს გამოვიძიებ და თქვენს უმართებულო საქციელს დაწვრილებით თვლისში შევატყობინებ... ხალხის მომხრობის მაგიერ, თქვენ თითქოს განგებ ყოვლის ღონისძიებითა სცდილობთ რუსებსა და ქართველებს შორის უთანხმოება ჩამოაგდოთ!.. არა მგონია, რომ მართებლობის სურვილი ეგ იყოს.

- მე ჩემს ვალს ვასრულებდი და რუსეთის იარაღის პატივს ვიცავდი.

- შემცდარი ხართ, მოწყალეო ხელმწიფევ, შემცდარი! უსამართლობა არავისთვის არც ღირსებად ჩაითვლება და არც პატივსაცემ მოქმედებად!.. აბა შეხედეთ: ეს რა არის? - უჩვენა ხალხის მმართველმა მოხევეებზედ.

საცოდავებს, მოჯაყჯაყე ურემზედ დაკვრისა და თოკების გადაჭირების გამო, მაჯები და წვივები მთლად გადახეხოდათ. ტანისამოსი შემოსცარცოდათ და ნაგლეჯი, სისხლშემხმარი, მტვერჩამკვდარი ხორცი ნაკუთ-ნაკუთად ეკიდათ. საზარელი და საზიზღარი სანახავი იყო მათი მდგომარეობა. რუსი-კი ისე გულგრილად შეჰყურებდა, თითქოს თვალით ფრიად ჩვეულებრივი სურათი ეხატებოდა.

- რაი ღმერთი გაგიწყრათ? რაი მოგივიდათ? - მიუბრუნდა სვიმონ მოხევეებს.

- რაი ვიცით? - კვნესით და ოხვრით უპასუხეს იმათ. - საქონელი ჯვართ-ვაკეს გამოუშვით და ვამოვებდით...

თავადაც კარგად მოგეხსენება, რომ საქონელი, მართალია, პირუტყვები არიან, მაგრამ ჭამა იმათაც უნდა... მშვირები საით იმუშავენ?.. ეს რუსები, მოვიდნენ და ცემა დაგვიწყეს... რაღაცას გვეჯიყჯიყებოდნენ, მაგრამ ჩვენ ენა არ ვიცოდით, და თოლმაჯი-კი არა გყვანდა! ვერა გავიგეთ-რა... ძალიან რო შეგვაწუხეს... სული ტკბილია, შენაი ჭირაიმე!.. ჩვენც ხელი გამოვიღეთ, მაგრამ ერთს ათასთან რაი გაუვა? ვინც გაქცევა შესძლო, ძალსავეთ სიკვდილს გაქცევა ამჯობინა, და ვინც ველარ შესძლო, - აი ასე გაგვხადეს.

- მაგათ ხარები გამოუშვეს და გაპარვას აპირობდნენ, - ჩაურთო აფიცერმა, რომელსაც თავის გამართლება უნდოდა, - ეგ ბრიყვი და ბარბაროსი ხალხია. განა მაგათ დაეჯერებათ რამე?

- ყოველ შემთხვევაში თქვენზედ მომეტებული, მოწყალეო ხელმწიფევ! - მკაცრად მოუჭრა სვიმონმა.

- არა თქვენო... - დაიწყო ისევ ჯარის უფროსმა, მაგრამ ხალხის მმართველმა გააწყვეტინა.

- კარგი, კარგი! მაგას მერე გავარჩევთ! - წარბებშეჭმუხვით გააწყვეტინა სვიმონმა და დაუმატა: - შეგიძლიანთ მიბრძანდეთ და თქვენს ჯარს მიხედოთ.

ამის შემდეგ გამოუბრუნდა იქ მყოფ იასაულებს, რომ ნაწამები მოხევენი სადმე დაეწვინათ და ექიმი დაეყენებინათ. უკანასკნელი სიტყვების გათავება ძლივს მოასწრო იმან, როდესაც მომავალი ჯარიც ქვეშის აღმართზედ გამოჩნდა; ისინი წყნარად ჩამოდიოდნენ.

არაგვის პირს, პატარა მინდორზედ მოწინავე ჯარს ბინა დაეცა და სადილს უმზადებდა.

როდესაც ყველანი დანიშნულს ადგილს ჩამოიკრიბნენ და დაბანაკდნენ, მათი უფროსი მაზრის მმართველმა მიიპატიჟა და ჩვეულებისამებრ გაუმასპინძლდა.

- მე უნდა მოგელაპარაკოთ, - სადილის შემდეგ დაიწყო სახლის პატრონმა.

- მიბრძანეთ, - უპასუხა სტუმარმა და უზრუნველად გადაწვა კრესლოში.

ჯარის უფროსი, როგორც დანარჩენი, საქართველოში პირველად მოსული რუსები, როგორც მთის ხალხს, აგრეთვე მათ ჩვეულებას და ზნეობას სრულიად არ იცნობდა.

ახლადმოსულებს ჩაგონებული ჰქონდათ, რომ ქართველები უზრდელნი, ბრიყვნი, გარეგანნი და ბარბაროსები არიანო; რომ მათზედ გავლენა მხოლოდ ძალდატანებით და სიმკაცრით შეიძლებაო; ამისთვის ყოველი რუსი საქართველოში პირველსავე ფეხის შემოდგამაზედ, თავის მოვალეობადა ჰხდოდა ადგილობრივ მცხოვრებლებს ამ აზრის თანახმად მოქცეოდა, რამდენადაც შეიძლებოდა სიმკაცრე და შეუბრალებლობა გამოეჩინა.

- პირდაპირ საქმიდგან დავიწყებ...

- მოჰყვა სვიმონი. - ხალხი აჯანყებულია და თქვენგან გზის გაგრძელება შეუძლებელია.

- შეუძლებელია? - ღიმილით იკითხა სტუმარმა და დაუმატა: - მაგას ვნახავთ...

- რაოდენსამე ხანს აქ დაიცადეთ და გაძლევთ სიტყვას, რომ მშვიდობიანად გაივლით.

- ეხლაც წინ ვერავინ გადამიდგება, - მკაცრად მიუგო უფროსმა.

- მთის ხალხს არ იცნობთ და აგრე იმიტომ ლაპარაკობთ... თქვენ არ იცით, ამ ერთ მუჭა ხალხს რა შეუძლიან და რა თავგანწირვით იციან ბრძოლა.

- მხოლოდ უბრალო ფარი-ფურობაა, გარწმუნებთ, - მოკლედ მოუჭრა სტუმარმა.

სვიმონმა უკმაყოფილოდ შეხედა და უთხრა:

- შემცდარი აზრი შეგიდგენიათ... მთიულები გულადნი და ვაჟკაცი არიან, გაჭირვებაში თავგანწირვით იბრძვიან.

- მე დარწმუნებული ვარ, რომ ჩვენს იარაღს წინ ვერავინ გადაუდგება.

- მე კი დარწმუნებული ვარ, რომ თუ წასვლა გაჰბედეთ, მაგ აზრს სრულიად გამოიცვლით და ბევრსაც ინანებთ.

- მაგასაც ვნახავთ, ვნახავთ... - მოიბოხა ხმა.

- ჩემი ვალი იყო ყველაფერი შემეტყობინებინა, და ახლა თქვენი ნებაა.

- უბრალოდ ნუ სწუხართ. ჩემის ჯარით მთელს საქართველოს ისე მოვივლი, რომ წინ გადადგომაც ვერავინ გამიბედოს.

სვიმონს ეშინოდა, რომ ხალხი ამ ჯარს არ შესტაკებოდა და უსარგებლოდ სისხლისღვრა არ მომხდარიყო. სვიმონმა იცოდა, რომ ხალხს, უკეთუ ბრძოლა მოხდებოდა, გარდა ზარალისა, არავითარი სარგებელი არ ექნებოდა, თუმცა რუსებს მთლად ამოწყვეტდნენ.

სრულიად სხვა რიგად ფიქრობდა ჯარის უფროსი; ის დარწმუნებული იყო, რომ მის ხმაღს წინ ვერავინ გადაუდგებოდა, ნამეტნავად „ბრიყვი, გაუზრდელი და უგუნური მთიულები“, რომელთაც ჯოხების მეტი სხვა იარაღიც კი არა აქვთ-რა და თუ მცირედი შეტევა მოხდებოდა, ეს კიდევ უხაროდა, რადგანაც ეს აუცილებლად ჯილდოს და პატივს მოუმატებდა.

- ჩემს რჩევას არ იჯერებთ? - უკანასკნელად ჰკითხა სვიმონმა.

- აჰ, გავათათო მაგაზედ ლაპარაკი!.. არა ღირს.

სვიმონ გულნაკლულად გამობრუნდა და თავისთვის წაიბუტბუტა:

- მაშ მიბრძანდით და ნახამთ თქვენს ყოფას.

სვიმონმა ძლივს მოასწრო გასვლა, როდესაც წელანდელი აფიცერი შემოვიდა და უფროსის წინ გამოიჭიმა. ამ მდგომარეობაში, გაუნძრევლად იდგა და მოწიწებით მოელოდა თავის მბრძანებელთან ლაპარაკის დაწყობას.

უფროსი ტახტზედ მიწოლილიყო და ნოყიერის სადილის შემდეგ ზარმაცად სთვლემდა. კარგა ხანმა გაიარა და დაზარმაცებულმა სარდალმა თვალები გაახილა, შეხედა შემოსულს და ისევ განსვენებას მიეცა.

როდესაც კარგა ხანმა გაიარა და უფროსმა უნცროსს საკმაოდ ალოდინა, მაღალხარისხოვანმა სტუმარმა ხელახლად გაახილა თვალები და აფიცერს ხელახლად ცქერა დაუწყო.

- როგორ იმგზავრე? - გააბედნიერა კითხვით უფროსმა, მაგრამ ასე გაფრთხილებით კი, რომ თავის ღირსება არ დაემცირებინა და ზარმაცად დაამთქნარა.

- კარგად, თქვენო აღმატებულებაჲ, კარგად.

- გზაში უსიამოვნობა ხომ არა შეგმთხვევია-რა?

- მეურმეები ცოტაოდნად გამიჯიუტდნენ, მაგრამ მალე მოვაჭკვიანე.

- მაგათ, რაც შეიძლება, მკაცრად უნდა მოექცეთ, ბატონო აფიცერო, მკაცრად, თორემ დაყვავებით ვერას შეასმენთ.

- ყველანი გავალახვინე და მოთავენი ურემზე დაკრულები აქ ჩამოვიყვანე, - სიამოვნების ღიმილით მოახსენა წაქეზებულმა აფიცერმა.

- ეგენი კი არ გაალახვინე? - ისეთის ხმით იკითხა ღენერალმა, თითქოს მწყურვალს წყალს ითხოვდა.

- ცოტაოდენი.

- ცოტაოდენი კი არა, ისე უნდა გეცემნათ, რომ სამუდამოდ დაჰხსომებოდათ.

- მაზრის უფროსმა მაგისტრისაგ საყვედური მომცა, თქვენო აღმატებულებაჲ, - ფრთხილად გაუტარა სიტყვა გამოქნილმა აფიცერმა.

- რაო? - გაგრძელებით წარმოსთქვა წარბებშეჭმუხვნილმა ღენერალმა, თუმცა ძალიან კარგად გაიგონა მოსაუბრის სიტყვები.

- იმას მოგახსენებდით, თქვენო აღმატებულებაჲ, რომ მაზრის უფროსმა საყვედური მომცა-მეთქი.

- როგორ თუ საყვედური?.. საყვედური ჩემს აფიცერს?..

ო-ო... ეგ ხომ სრული თავის დავიწყებაა!.. ვერ უყურებთ იმას! - შფოთავდა ჯარის მოთავე.

- დაჭერილები რა უყავით? - ჰკითხა.

- მაზრის უფროსს ჩავაბარე.

- დამიძახეთ, ეხლავე აქ მოვიდეს მაზრის უფროსი! - ცხარობდა ღენერალი, - დაჭერილები თუ ერთი კარგად არ გავაწვეპლინე, არ შეიძლება... წადით, დამიძახეთ.

- თვით მაზრის უფროსსაც უბძანეთ რამე, თქვენო აღმატებულებავ, თორემ მეტად თავს გასულა.

- რასაკვირველია, რასაკვირველია!.. მაგათ თუ ნება მიეცათ, კაცი ველარას გააგონებს... წადით და ეხლავ აქ გამომიგზავნეთ.

აფიცერი გავიდა; მათი აღმატებულება კი კარგა ხანს შფოთავდა და სიბრაზით იძახდა: „მაგას ვერ უყურებთ? ჩემს აფიცერს, ჰა?“ შემდეგ მიელუშა ტახტზედ, რამდენჯერმე წაილულლულა: „ჩემს აფიც... აფი... აფი...“ დაამთქნარა, ძილისაგან თავმოჭრილმა სიტყვა ველარ გაათავა; ამოუშვა ხვრინვა და ტკბილს განსვენებას მიეცა.

სადამოზედ სვიმონსა და ღენერალს ამ საქმის შესახებ დიდი ბაასი ჰქონდათ, მაგრამ მაზრის მმართველმა ისეც შეწუხებული და დასუსტებული მოხვევნი საწვალეზლად აღარ დაანება.

დალამდა და ყველანი განსვენებას მიეცნენ. ჯარის ბანაკის სურათი აქა-იქ გაჩაღებულმა ცეცხლებმა სრულიად შესცვალა; დარაჯად დაყენებულს სალდათებისთვის დაღალვას ძილი მოეგვარა და განუწყვეტლად სთვლიდა. ირგვლივ სრული სიჩუმე ჩამოვარდნილიყო. ახლოს ჩამომდინარე არაგვიც კი თითქოს მისუსტებულიყო და წყნარი ხუილი-და გაჰქონდა; ათასში ერთხელ რომელიმე ცხენი დაიფრუტუნებდა და გაფრთხილებულს მცველებს თვალს გააჰყეტინებდა; ბოლოს ყველას ჩაეძინა, ყველა გაჩუმდა. ამ საერთო განსვენებას განშორებოდნენ მხოლოდ ის მთიულები, რომელნიც შეთქმულთ ბანაკიდგან რუსის ჯარების სათვალთვალოდ გამოეგზავნათ. ისინი ჯარის ბანაკს გარს უვლიდნენ და დაწვრილებით ტყობილობდნენ მათ რიცხვს და იარაღის სიმრავლეს.

ამ მომხვერალთა შორის ელგუჯა და მათიაც ერივნენ; ისინიც ბანაკის ერთს მხრისაკენ ტყეს შეჰვარებოდნენ და ხმა გაკმენდილი, თავიანთ მოვალეობას აღსრულებდნენ.

ამ სიჩუმეში კარგა ხანმა გაიარა, როდესაც ფოთლების შრიალი მოისმა. ამხანაგები შეჰკრთნენ და ერთმანეთს ხელი წაჰკრეს. მოხვევთ ძალიან კარგად ესმოდათ, რომ სიფრთხილით უნდა მოქცეულიყვნენ, რათა უცაბედი ხმაურობით ღამის მშვიდობიანობა არ დაერღვიათ და მით რუსის ჯარების ყარაულების ყურადღება არ მიექციათ.

ერთბაშად რაღაცა შრიალი მოისმა და ამხანაგები შეკრთნენ.

- თოფი არ ახალო, - წასჩურჩულა ელგუჯამ.

- არა, - წყნარადვე უპასუხა მათიამ და ორთავენი, ხანჯლებზედ ხელდადებულნი, ხეს მოეფარნენ.

შრიალი კიდევ მოისმა და ადამიანის გაფრთხილებული ფეხის ხმა აშკარად გაარჩიეს.

- გამოდი-ლა, გამოდი, ვილაცა ხარ და ნახავ, რა დღესაც მოესწრები, - ძლივს მოასწრო ელგუჯამ თავისთვის წყნარად წამოეთქვა, როდესაც შტოები გადიშალა და მის წინ ვილაცა უცნობი პატარა ბიჭი, თავიდგან ფეხებამდის შეიარაღებული გადმოხტა. ამხანაგებმა გზა გადაუღობეს.

- ვინა ხარ? - წყნარად ჰკითხა ელგუჯამ და ხელი გაავლო.

- რაში გეკითხება ვინა ვარ! - უპასუხა უცნობმა და დაუმატა: - მოკეთე კი ვარ და სხვა რაი-ლა გინდათ?

- აქ რაიდ მოსულხარ, რაი საქმე გაქვს? - მკაცრად გაიმეორა მოხვეემ, რომელსაც ახლადმოსულის ნაზი ხმა აკვირებდა.

- იმად მოველ, რომ თქვენთან სიკვდილი მწადის, - ბიჭმა მოკლედ მიუგო.

- განა გვიცნობ? - მეტად და მეტად ჰკვირდებოდა ელგუჯა.

- ჰაი, ჰაი, რო გიცნობთ: შენ ელგუჯაი ხარ, მოხვეე და ა ისკი მათიანი, - მთიული, - მისცა პასუხი პატარამ.

- შენც მოხვეე თუ არა ხარ?

- ჰაი, ჰაი, რო მოხვეე ვარ.

- იცი, ბაღლო, რაი გითხრა: შენს წერას აუგდიხარ, თორემ აქ რაი მოგიყვანდა? მაი შინ დაბრუნდი, წადი, შენს პატრონებს მიხედე, ტყუილუბრალოდ თავს ნუ გაიფუჭებ და შენს ცოდს ნუ გვაყურებინებ!

- შინ საით წავალ? ვილა მყავს?

- ობოლი ხარ?

- მამა მყვანდა და აი ემაგ ძაღლებმა მომიკლეს, - გაიშვირა რუსის ბანაკისკენ ხელი.

- ძმა მყვანდა, მაგათ მუშაობაში თოვლმა ჩამიჩუმქრა. მარტო მელა დავრჩი და სადლა უნდა წავიდე?.. ბარემ მეც მაგათ მომკლან და გათავდების. არა ელგუჯაისი, მაგათ ჩემი სისხლი ჰმართებთ და სისხლი უნდა ავილო!

- ნუ გეშინიან, ღმერთი ხელს მოგიმართამს, - უთხრა მათიამ.

- იქნება ვერ მომკლან და ჩემს მოვალეთგან სისხლი ავილო... ო... ო... როგორ დავლევდი მაგათ სისხლს, როგორ დავეწაფებოდი!

- კარგი, ბაღლო, კარგი! ბაღლი ხარ, მაგრამ ვაჟკაცსავით ლაპარაკობ... კაცმა სისხლი უნდა აილოს და მტრის მტრობით სიკვდილამდის არ უნდა გაძლეს.

- ლომისის მადლმა, ეგეთ ბალღსაც პირველად ვხედავ! - გატაცებით წამოიძახა მთიულმა.

- მაშ კარგი, - მიუბრუნდა ელგუჯა - ჩვენთან იყავ, ორი ძმა ვართ და მესამე ძმა შენ იქნები.

ამ სიტყვების შემდეგ, ისინი ისევ ჯარის თვალიერებას მოჰყვნენ და როდესაც ყოველისფერი შეიტყეს, რაც-კი მათთვის საჭირო იყო, თავიანთ ბანაკისკენ გასწიეს.

გათენდა დილა და ჯარმა მზადება დაიწყო; ისინი ეშურებოდნენ, რადგანაც ფასანაურის ვიწროები სინათლითვე უნდოდათ გაევლოთ.

ჯარის სარდალთან განუწყვეტლივ სხვადასხვა მოხელენი ბრძანების მისაღებად შედიოდ-გამოდიოდნენ. უფროსიც, ჩვეულებრივის მედიდურობით, განკარგულებას აძლევდა. ხალხს რაღაცა განსაკუთრებითი მოძრაობა ეტყობოდა; ყველას პირისახეზედ ანგარიშმიუცემელი მზრუნველობა და აღშფოთება ეწერა. მათ შორის ხმა გაგრეცელებულიყო, რომ მთიულებს გზები შეეკრათ და, მაშასადამე, დღეს თუ ხვალ იმათთან შეტაკება აუცილებელი ხდებოდა. ბრძოლა მით უფრო საშიშრად და ყურადღების მიქცევის ღირსად დაინახეს, როდესაც გათენებასთან ერთად იმ ადგილების მდებარეობა და სიმაგრე თვალწინ მძლავრად წარმოუდგათ.

იმათ შენიშნეს, რომ გზას აქეთ-იქით ატეხილი ხშირი უდაბნო ტყე ჰქონდა და ეს-კი მტერს ყოველგვარს შემწეობას აღმოუჩენდა და მათგან შეუმჩნევლად ამოქმედებდა. ყველას მოაგონდა თავისი სახლკარი, მიწაწყალი, ცოლ-შვილი და ოდესმე მოძულეებულს გაყინულს სამშობლოს ეხლა ნათელი შუქი დასდგომოდა, ნეტარებით იხსენებდნენ. მათ აგონდებოდათ თავთავიანთი გულის სატრფო, რომელიც შორს ქვეყანაში უპატრონოდ, ვინ იცის ვის სათამაშოდ, გასახარებლად დარჩენოდათ!.. ძალიან სწუხდნენ, რომ იმათზედ ამ სამოთხის მსგავს ადგილებსაც-კი მოქმედება აღარა ჰქონდა, რადგანაც ვინ იცის ბედი ვის რას შეახვედრებდა, ვის რა რიგად გაუღიმებდა. აღარავინ იცოდა ერთი წუთის შემდეგ რა მოელოდა, რა რიგად გაუტრიალდებოდა ბედის ჩარხი და ეს უცოდინარობა ყველას გულს უწყალებდა; ყოველს ფეხის გადადგმასთან, ყოველ ნაბიჯზედ, ყოველ ხესთან, ყოველის ბუჩქის მიახლოვებასთან რუსები შეუბრალებელს სიკვდილს მოელოდნენ, რომელიც არც ჭაბუკს და არც მოხუცს არ დაინდობდა.

რისთვის შორდებოდნენ თავის სამშობლოს, რისთვის დაეკარგათ მოსვენებული ცხოვრება და რისთვის გადმოხვეწილიყვნენ ამ ადგილებში, თითონაც არ იცოდნენ. მოდიოდნენ თავდახრილები და თავიანთი მოქმედების ანგარიში ვერ მიეცათ.

დაჰკრეს ბარაბანს, ჩაჰბერეს საყვირს და იმათ უნდა დაევიწყნათ აღძრული მოგონებანი, რადგანაც სარდალმა ჯარის ბანაკით აყრა ბრძანა; საკრავების ხმა ჯერ არ შეწყვეტილიყო, როდესაც სვიმონ ღენერალთან მოვიდა და მისი შეჩერება კიდევ ერთხელა სცადა.

- თქვენო აღმატებულება! როგორც მაზრის უფროსი, ჩემს ვალათა ვრაცხ კიდევ ერთხელ გამოგიცხადოთ, რომ აქედგან ჯარის დაძვრა საშიში არის.

- უბრალოდა სწუხდებით, ბატონო მაზრის უფროსო! გარწმუნებთ, რომ გზას მშვიდობიანად გავივლით და ხმის გაცემას ვერავინ გავგიბედავს.

ღენერალს მოართვეს ჩინებული ცხენი, რომელზედაც შებრძანდა, გააკუნტრუმა და ბეგზედ გადადგა; მის წინ გაიჭიმა დარაზმული ლაშქარი.

- მშვიდობა თქვენდა! - მედიდურად დასმახებდა დოინჯშემოყრილი უფროსი გამვლელს ჯარს და პასუხად მიიღებდა:

- ვისურვებთ მშვიდობას თქვენი აღმატებულებისათვის.

როდესაც ჯარმა გაიარა, უფროსმაც გააჩაქჩაქა ცხენი და შიგ შუა ჯარში შეერია. სალდათები მღეროდნენ და ცდილობდნენ თავი უზრუნველს მამაცებად გამოეჩინათ, მაგრამ ცუდი მხიარულებაა, როდესაც თავის თავს ანგარიშს ვერ აძლევ ვისის მიზეზით ეძლევი ფათერაკსა...

ერთბაშად შავი ღრუბელი გამოჩნდა; ჰაერი შედგა, თითქო იმ ადგილს თავის დღეში ქარს არ გაექროლა; ჩამოცხა კიდეც. ღრუბელი თანდათან იზრდებოდა, თითქოს უხილავი ძალა ჰბერავდა; ცა ტყვიის ფრად მოიქცა. ერთბაშად დაჰქროლა ქარმა და იქაურობას კორიანტელი აადინა; ფოთლებმა შრიალი დაიწყეს, მაღალი ხეები შეირყა და თითქოს ვიღაცას ემუქრებოდნენ, თავების ქნევა დაიწყეს. ქარი ისევ ჩავარდა, ხმაურობა შესწყდა, ისევ ჩამოცხა და, სულთქმა გამწვანდა; ერთბაშად იქექა, იგრიალა და წამოვიდა ხშირი შხაპუნა, ქარიშხალში არეული წვიმა. მთებიდგან ჩამონადენი პატარა წყლები წუთზედ ნიაღვრებად გადაიქცა; ისეთს ნიაღვრებად, რომლის მომდინარეობასაც წინ ვეღარა უმაგრდებოდა-რა; ქვიშა, ქვა, უზარმაზარი ხეები ითხრებოდნენ, ძირიანად იგლიჯებოდნენ და ერთმანეთში დომხალივით არეული შეუყოვნებლივ დამყრუებელის გრიალით თავქვე მოჰქროდნენ. ძირგამოთხრილი ბეგები წამდაუწუმ ხევებში ხრიალით ჩაწვებოდნენ და ერთი ორად ადიდებდნენ გასქელებულს და შედედებულს ქვა-ტყე არეულს ტლაპოს. ეს ჩამოდიოდა გზებზედ და ჭალებზედ და სადაც ვაკე ადგილი დახვდებოდა, იქ მაღალს გორებად აიგებოდა.

წინადვე საომრად დაწყობილმა ჯარმა მოთმინება დაჰკარგა, რადგანაც ნიაღვრის გამო წალეკილს გზაზედ გაჭირვებითა ძლივსლა მიიზღაზნებოდა; ურმები, ცხენოსანნი და მოქვეითენი სულ ერთმანეთში აირივნენ; ყველა ჰყვიროდა, ყველა რიგს აძლევდა, მაგრამ რადგანაც მოთავე არა სჩანდა, გამგონიც აღარავინ იყო. ერთმანეთის სიტყვა აღარ ესმოდათ, ურმები და ცხენები მიუხედაობის გამო თონთლო მიწაში ეფლებოდნენ და მათი მშველელი-კი არავინა სჩანდა. ბინდმა მოაღწია, მაგრამ იმათ რამდენიმე ვერსის გავლის მეტი ვერ მოესწროთ.

ჯარი ფასანაურის იმ ვიწროებში შევიდა, სადაც არაგვის პირზედ გაყვანილს გზას აქეთ-იქით მაღალი, დაბურვილი ტყეები მისდევდა, აქ დამალულიყვნენ მთიულები და დაუპატიჟებელს სტუმრებს მოუთმენლად მოელოდნენ.

მოწინავე ჯარმა იმ გაჭირვარულ კლდეს მიაღწია, სადაც ვიწრო ხეობაში, გზის გარდი-გარდმო, უხელოვნო, მაგრამ მკვიდრი კედელი დაინახეს; ხეები და ფიჩხები, რომელთაც ქვა და მიწა ჰქონდათ დაყრილი, გასავლელს გზასა ღობავდა და მიმავალთ გზას უკრავდა. მაგრამ, როგორც ეტყობოდა, ეს შენობა საჩქაროდ იყო აგებული და მის გამკეთებლებს უფრო სიმკვიდრეზე ეფიქრათ, ვიდრე მის ლაზათსა და შნოზედა.

ადგილ-ადგილ ხეებსა და ფიჩხებს უსწორმასწოროდ თავები გამოეყოთ და მიდგომას მით უფრო აძნელებდნენ.

კედელზედ ვიღაცა მთიული, გაშიშვლებული თოფით დადიოდა და განუწყვეტლივ გზას გამოჰყურებდა; აშკარადა სჩანდა, რომ ვიღაცას მოელოდა; რაწამს კაცმა მომავალს ჯარს თვალი შეჰკურა, მაშინვე თოფი ჰაერში გაისროლა და დაიძახა:

- ძაღლები მოდიან, ვაჟებო! ძაღლები!

ამ ძახილთან ერთად მთიულთა ურიცხვთა გუნდმა კედელის იქიდგან თავები ამოყვეს, თოფები გადმოიშვირეს და მიმავალს რუსებს ლოდინი დაუწყეს. სანგლის დამცველები მოემზადნენ, რომ სროლით მიეღოთ ძალისძალ მომავალი ჯარი და მათს მიახლოვებას უცდიდნენ... რუსებმა ხალხი დაინახეს, შესდგნენ და გაკვირვებით ლაპარაკი დაიწყეს. სანგალზედ ერთი მოხუცი გადმოდგა და მაღალის ხმით დაიძახა:

- ჩვენ, მთიულებმა, გადავწყვიტეთ, რომ გზები შეგიკრათ და აგრეც მოვიქეციოთ. უკანგაბრუნებაც რომ გინდოდესთ, ვეღარ გახვალთ, რადგანაც იქიდგანაც სანგლები გაგიკეთეთ... თუ გონსა ხართ, დაგვმორჩილდით, თორემ, ღვთის მადლმა, აქედგან ცოცხალი ვერავინ გავა.

ამ ჯარში უფროსად მყოფი აფიცერი მთიულის სიტყვებზედ აირია და კარგა ხანი მოუნდა სანამ პასუხს მოახერხებდა.

ბოლოს, როგორც იყო, თოლმაჯის შემწეობით, შეატყობინა, რომ მთელი ჯარის უფროსად ღენერალი არის დანიშნული და იმის შეუტყობინებლად პასუხის მიცემა არ შეეძლო.

- მაშ წადი და იმას შეატყობინე, - უთხრა მთიულმა.

აფიცერმა ჯარი შეაყენა და თითონ ღენერალისკენ გაჰკურცხლა. სარდალი ცუდს გუნებაზედ იყო, რადგანაც ავდარს საკმაოდ შეეწუხებინა და ვისაც-კი თვალს შეჰკურავდა, ჯავრს იმაზედ ყრილობდა.

- თქვენო აღმატებულებავ! მთიულებს გზა შეუკრავსთ... გავლა შეუძლებელია... იძულებული შევიქნენ ჯარი შემეყენებინა...

- მისვლის უმალ მოახსენა აფიცერმა.

- რაო? - თვალეზი დაუბრიალა უფროსმა. - დამთვრალხართ და მთიულები მოგჩვენებიათ.

- არა, თქვენო აღმატებულებავ! ეს არის ეხლა იქიდგან გაიხლებით... სანგლები გაუკეთებიათ და ხალხი მთლად შეიარაღებულია.

- შეიარაღებულიო?... ჰა, ჰა, ჰა! - დასცინა ჯარის მოთავემ და დაუმატა: - გეუბნებით დამთვრალხართ და მთიელები მოგლანდებიათ-მეთქი...

ქართველებს იარაღი ვინ მისცა, რომ მაგ სისულელით მაწუხებთ?

- მოგახსენებთ, რომ შეიარაღებულები გახლავან-მეთქი და ხალხიც ბლომად არის.

- მე-კი გეუბნები, შიშის გამო მოგჩვენებიათ და გაუგებლობის გამო-კი გიბრძანებთ ეხლავ მორიგ აფიცერთან წახვიდე, მისცე თქვენი ხმალი და შეატყობინო, რომ სამს დღეს გატუსაღებთ.

- თქვენი ნება გახლდესთ, თქვენო აღმატებულებავ! - შუბლთან ხელის მიტანით თავი დაუკრა აფიცერმა.

- მეომარს ლაჩრობა არ შეშვენის, ბატონო აფიცერო! გესმისთ?.. თქვენ შემთხვევა გეძლევათ, რომ თავი გამოიჩინოთ ვაჟკაცობით და მამაცობის სახელი დაიმსახუროთ... და თქვენ-კი ამგვარის შემთხვევის დროს სიხარულის მაგივრად, გული გაგხეთქიათ!.. მიკვირს თქვენი საქციელი...

ორიოდ თავზედ ხელაღებული მთელს ლაშქრად მოგჩვენებიათ და მზადა ხართ მათ წინ იარაღი დაჰყაროთ! წადით, ეხლა მიპატიებია და შემდეგში-კი გაფრთხილდი, თორემ კავკასიაში ჩინების მიღების მაგივრად ეგ პაგონებიც აგეყრება და ცარიელი დამრჩები. გასწიე ეხლავ, ეხლავ მიხედე შენს ჯარს და თუ მართლა რამდენიმე თავზედ ხელაღებულს მთიულს წინ გადადგომა გაუბედნია, მათრახებით ტყავი გააძერი... მხოლოდ არ დაგავიწყდეს: ბრძოლაში, თუნდა ეს საჭიროც არ იყოს, ცხენოსნებმაც და არტილერიამაც მონაწილეობა უნდა მიიღოს... შემდეგში... რაპორტში მოსახსენებლად გამოგვადგება... დღევანდელის დღისთვის ჯილდო ყველამ უნდა მიიღოს... გასწით და მტკიცედ აასრულეთ ჩემი ბრძანება.

აფიცერმა თავი დაუკრა, გატრიალდა და ბრძანების აღსრულებას დაჩვეულმა თავის ჯარისაკენ გასწია. თუმცა ის მიდიოდა დარწმუნებული, რომ ბრძანების მიცემა უფრო ადვილი იყო, ვიდრე მისი აღსრულება, მაგრამ რა ექნა? სამხედრო წოდების დისციპლინა მას ვალადა ზდებდა.

როდესაც თავის ჯარში მივიდა, მან ლენერლის ბრძანებისა თანახმად შესძახა:

- გასწორდით, მოემზადეთ, გასწით! - მომზადებული სალდათებიც დამორჩილდნენ.

ამ მოძრაობამ მთიულები გააკვირვა, რადგანაც რუსების მოქმედება სიგიჟეთ მიაჩნდათ და სანგლების აღების შეუძლებლობას აშკარადა ჰხედავდნენ.

- გაგიჟდნენ, თუ რაი მოუვიდათ? - მთიულებმა ერთმანეთს შეხედეს და გაშტერებული ჰკითხულობდნენ: - სად მოეხირებთან!?

- ახალე, ახალეთ, ვაჟებო! რაღას უყურებთ, მაგ ძაღლებს! - დასძახა მთიულთ მოთავემ და ერთად გაცვინულის თოფების გრიალმა ჰაერი შეარყია.

შეთხელდა მოწინავე რაზმი და აირია. ოცამდის კაცი, თითქოს მანქანებით მიწაზედ წაწვა.

მოისმა ყიჟინა და შეფერხებულმა რუსებმა ისევ წინისაკენ გაიწიეს, მაგრამ პირველმა სროლამ რაზმი სრულიად არია და სალდათებს ჯერ თავშესაფარი ადგილები მოაძებნინა, მერე უკუქცევაც აკადრებინა; ისინი გარბოდნენ გულგახეთქილები, იარაღს გზაში ჰყრიდნენ, რათა ცოტათიც არის შემსუბუქებულიყვნენ, მაგრამ გაბრუნებამაც ვეღარ უშველა: მათ ტყეში

შესაფრებულ მთიულების სროლა სდევნიდა და შეუბრალებელი ტყვია რუსებს ხან აქ წააჩოქებდა და ხან იქ.

გაცხარებულმა სროლამ იმ ადგილსაც მიაღწია, სადაც ღენერალი იყო; იქაც გაიმართა თოფების ტკაცა-ტკუცი და მხოლოდ ეხლა დარწმუნდა ჯარის უფროსი, რომ ქართველებს იარაღი ჰქონიათ, რადგანაც მის გარშემო ტყვიებმა ზუზუნნი დაიწყეს და ურიცხვი ხალხი ფართხალით სულსა ჰლევდა.

- ეშმაკები, ქაჯები!. სულ გაგვწყვეტენ, ეგ შეჩვენებულები, - იმახდა გაფითრებული ღენერალი და საჩქაროდ უმატებდა: - ჯარი უკან დაბრუნდეს, უკან!..

ამ სიტყვებთან ერთად, თითონაც გამოაბრუნა ცხენი და უკან გაჰქუსლა; მას გაჰყვა რამდენიმე ცხენოსანი და უპატრონოდ დარჩენილი ჯარი-კი მეტად აირია. ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზედ უფროსებს გადარჩენის იმედი ეძლეოდათ. როდესაც ერთ ხევს მიაღწიეს, გახარებულებმა ცხენებს შეუტიეს: ჰფიქრობდნენ, ბეგს გადაეფარებოდნენ, და ტყვიებისაგან თავს დაიფარავდნენ, მაგრამ მიახლოვების უმაღლეს, სწორედ იმ ბეგს იქიდგან, რამდენიმე თოფი გამოვარდა და ღენერალს გვერდიდგან ორი ამხანაგი მოუსხლიტა.

უფროსმა ცხენს ჯილაგი მოსწია და მთლად გაფითრდა.

- აქაც გზა შეუკრავსთ, მაგ უღმერთოებს! - ცხენის გამობრუნებასთან ერთად წამოიძახა იმან და იქ მყოფებს მიუბრუნდა: - ღვთის გულისათვის, გვიშველეთ რამე! - მაგრამ ვინ რას უშველიდა, როდესაც ყველას თავთავის თავი გასჭირებოდა და თავის სიცოცხლეზედ ზრუნვას შესდგომოდა.

სარდალი აშკარად დარწმუნდა, რომ ბრიყვს და გაუთლელს ქართველებს, - როგორც იმ ხანში კავკასის აქეთა მხარის მცხოვრებლებს ემახდნენ, - ძალიან კარგათა სცოდნიათ შემთხვევით სარგებლობა, ჩინებული იარაღი ჰქონიათ და სანაქებოდ სცოდნიათ მათი ხმარება, სარდალს მოაგონდა სვიმონი და მწარედ ამოიოხრა.

ღამე თანდათან ახლოვდებოდა, იქაურობას შავს სუდარასავით სიბნელე ეხურებოდა; მწუხრად იბურებოდა და თუმცა ხალხი ერთმანეთს ველარა ჰხედავდა, მაგრამ თოფის ხმა მაინც არა სწყდებოდა და მასთან ერთად გამოიძაბებოდა უსიამოვნო ალი.

თოფის სროლა შესწყდა და მოქანცულმა ხალხმაც შეიქაქანა, რადგანაც თვალი ველარ არჩევდა და ტყვია თავის დანიშნულებას ველარ აღსრულებდა. იშვიათად თუ სადმე გაიელვებდა თოფი, რომ უბედურს მტერს შეხვედრილ კაცისთვის სიცოცხლე გაექრო. მხოლოდ ერთს ადგილს, პატარა ვაკე მინდორზედ, რამდენიმე კაცი შეჯგუფებულიყო და ხელჩართული გაემართათ.

ეს გახლდათ ელგუჯა თავის ამხანაგებით, რომელნიც ბრძოლის ჟინს მეტად გაეტაცნათ და მტერზედ ჯავრის ამოყრა სალალბო მეჯლისად გადაჰქცეოდათ. იმათ რუსთა საერთო გუნდიდგან რაოდენიმე ნაწილი მოეწყვიტათ და დამთვრალს ვეშაპებსავით დარეოდნენ.

ისინი გამგელებულსავით იბრძოდნენ, აჩვენებდნენ თავიანთის მკლავის ძალას, ხმლის მჭრელობას და თუ პირველისავ დაკვრით მიწასთან ვერ გაასწორებდნენ, სამუდამოდ

დასახსომებელს ნიშანს მაინც დაადებდნენ. იქავ ტრიალებდა უცნობი პატარა ბიჭიც, რომელიც ელგუჯას და მათიას ქვეშეს შეხვდა და რაც-კი შეეძლო თავგანწირვით იბრძოდა. მაგრამ ეს ბიჭი ერთბაშად შესდგა, სიმწარით დაიკვილა, გააღრჭიალა კბილები და სალდათის შუბით გულგანგმირული ძირს დაეცა. გამხეცებული რუსი შეუბრალებელის ხარხარით გაექანა და გამწვეტებულის შუბით მიწაზედ მილურსმას უპირებდა, მაგრამ იელვა ელგუჯას ხმალმა და უღმერთო რუსი მხარილივ გადასხიპა. წაქცეულს ბავშვს მათიამ თვალი შეჰკრა, ცალის ხელით ბურთსავით აიტაცა, მეორეში ხმალი მოიმარჯვა და უნდოდა ბრძოლის ველიდგან გაეყვანა.

ვიღაც რუსი წინ გადაუდგა, მაგრამ ის ვეფხვსავით გაქანდა გზაზედ გადაღობებილისაკენ და ვიდრე ელგუჯა მიეშველებოდა, თავგაჩეხილს სალდათს მიწაზედ ფართხალი დააწყებინა. კიდევ რამდენჯერმე ხმლის მოქნევა, ამხანაგებმა გზა გაიპეს და ტყეში შევიდნენ.

იმათ დაანთეს ცეცხლი და დაიწყეს იარების ბანა და შეხვევა. იქავ აწეწილს თივაზედ დააწვინეს პატარა ბიჭიც, რომელსაც მათია და ელგუჯა ჭრილობას უხვევდნენ, მაგრამ სისხლი ვერ შეეწყვიტათ. ბიჭი ჯერ კიდევ ჰფეთქავდა და რუსის შუბით ჩანგრეულს მკერდზედ ხელს იდებდა. ბოლოს მიყუჩდა და მიილუშა; ტკივილებმა თითქოს გადუარა და თვალები აახილა, გრძნობას მოვიდა და ამხანაგებს საცოდავად შეჰხედა. ის დაამტერდა მათიას, რომელიც მის გვერდით დაჩოქილი და დაღონებული იდგა.

- თვალები გაახილა! - სიხარულით წარმოსთქვა მათიამ.

- მათიაუ, გადარჩი? - დაიკვნესა ბიჭმა და ქშენით და ღიმილით დაუმატა:

- მადლი უფალს, რომ თქვენ მაინც ცოცხლები ხართ.

- ბეჩაო, ჩემო თაო! შენ რაილა გიჭირს? - ანუგეშა ელგუჯამ, მაგრამ თვალი-კი მოარიდა.

- არც-რა, - ოხვრით წარმოსთქვა ბიჭმა. - რაი უნდა მიჭირდეს?.. მოკვდები და ყველა გათავდების.

- სუ-და, ჩე! ნახავ, როგორ მალე მორჩები, - წარმოსთქვა მათიამ.

დაჭრილმა შეჰხედა, გაიღიმა და ქშენას მოუმატა.

- აქ მოდი, მათიაუ!.. - მიხრწნილის ხმით წარმოსთქვა იმან. - ხელი მომეც... აღარ მოვრჩები, აღარ... - მწუხარებით დაუმატა იმან და მთიულისკენ ხელი გაიშვირა. - მშვიდობით, მათიაუ, მშვიდობით, ელგუჯავ, შენცა...

უფალმა გახაროსთ...

- რას უბნობ, რაი მოგსვლია?.. შენს მეტი დაჭრილი აღარავინ ყოფილა, თუ რაი ამბავია?

ბიჭმა შეხედა, თვალები გაუშტერა და ცრემლები გადმოედინა.

- არა, აღარ მოვრჩები!. ან რაის მაქნისია სიცოცხლე?.. - იმედგადაწყვეტით წარმოსთქვა იმან და ცოტა სიჩუმის შემდეგ დაუმატა: - ვერ მიცან?.. მე...

მე ჯაჯალაი ვარ.

- ჯაჯალა?! - გაკვირვებით წამოიძახეს ორთავ ამხანაგებმა, რომელთაც იქამდის დრო არ მისცემოდათ პატარა ბიჭს დაჰკვირვებოდნენ.

- მათიაუ!. შენთან ცხოვრება არ ხდებოდა და უშენოთ სიცოცხლე-კი არ შემეძლო... არ შემეძლო და... აპა, ვკვდები... მე შენ მიყვარდი და შენ-კი ცხო...

საით-ღა მეცოცხლა? - ამ სიტყვებმა ორივე ამხანაგი იქამდის გააშტერა, რომ პასუხი ვეღარ მოეხერხებინათ და პირგამშრალი, გაუნძრევლად იდგნენ.

- მშვიდობით, მათიაუ!. მშვიდობით, ელგუჯავ, მზალო... მზალო მომიკითხე... უთხროდე, მომიგონოდეს... ღვთის მადლმა, ისიც ძალზედ მიყორდა... - ქალი მიილუშა, თვალები დახუჭა და გაჩუმდა.

მერე ერთბაშად შეკრთა, გაიბრძოლა და წამოიწია; შეხედა მათიას და თვალი გაუშტერა.

- ბეჩაუ! ერთაი, ერთაი მაინც მაკოცე... მომასვენე... - გაშალა ქალმა ხელები და გახურებულს ტუჩებთან მიიკრა მთიულის ცრემლით დალორთხილი სახე, მაგრამ წადილი ვეღარ შეუსრულდა. ქალმა დაიხრიალა, ხელები ჩამოუცვივდა და კოცნისთვის მომზადებული ტუჩები ჰაერში ოდნავ-ღა შეინძრა, წუთიც და გაღიმებულს სახეს სიკვდილმა მოასწრო და ისე გაყინა.

სწორედ ამავე დროს რუსების ბანაკიც თითქმის აღწერილის სურათის მზგავს მდგომარეობაში იყო. განსხვავება მხოლოდ ის იყო, რომ დაკოდილთა ხელები ამაოდ აღიპყრებოდა ზეცისკენ, შველას ამაოდ ითხოვდა, რადგანაც მათი მზრუნველი არსადა სჩანდა, მშობლიური ხელი თვალს არ უხუჭავდა.

თვით ღენერალს მოენახა უშიშარი ადგილი, იქ ჩამომხტარიყო და იქვე მიეწვია ვისაც-კი რომელიმე რჩევის მიცემა შეეძლო. გულგახეთქილი ყველას ეხვეწებოდა ჯარი განსაცდელიდგან დაეხსნა და მისთვის ღირსეული ჯილდო მიეღო. მთიულებმა დაუმტკიცეს, რომ რუსების დასახვედრად თოფებიც საკმაო ჰქონდათ და სალდათებზედ უკეთაცა სკოდნოდათ მათი ხმარება; როდესაც ღენერალს ძალა დაადგა, ნება უნებლივ ქართველების შესახებ აზრი უნდა გამოეცვალა.

- რატომ სვიმონს არ გაუგონე, რატომ? - ვინ იცის მერამდენედ იძახდა სარდალი და უნუგემოდ იგლეჯდა ქოჩორს, მაგრამ უბრალო „ვიში“ საქმეს ვერა შველოდა. მთიულებს გზა ისე მაგრად შეეკრათ, რომ რუსებს აღარც წინ წასვლის, აღარც უკან დაბრუნების საშუალება აღარა ჰქონდათ და თუ თავიანთი გაჟუჟვა არ უნდოდათ, გაუნძრევლად უნდა დარჩენილიყვნენ.

- რა ვქნათ, რა? - დაფანტვით ჰკითხოულობდა და თავს ჩაჰკიდებდა.

- რა მოგახსენოთ! - მხლებელნი ერთხმად მისცემდნენ პასუხსა და ისინიც თავს ჩაჰკიდებდნენ.

- ასე დარჩენაც შეუძლებელია, - ჩაურთო ვიღაცა აფიცერმა. - შიმშილით გავწყდებით, სხვა რომ არა იყოს რა.

- მაზრის უფროსი მაინც აქა ყოფილიყო! - ინატრა ჯარის უფროსმა.
- ბრძოლა ძალიან გაგვიჭირდება, - დაუმატა მეორემ.
- დიახ რო გაგვიჭირდება... ნახე როგორ იბრძოდნენ? - მიუგო მესამემ.
- ეგენი კაცები-კი არა, ნამდვილი ქაჯები ყოფილან, ქაჯები!
- სწორეთ მართალსა ბძანებთ!

აფიცრები ერთმანეთში ლაპარაკობდნენ, როდესაც ერთი ხანშიშესული წინ წადგა და ღენერალს მოახსენა:

- თქვენო აღმატებულებაჲ! აბა ერთი თარჯიმანს დაუმახეთ.

ის აქაურია და იქნება რჩევა რამ მოგვცეს.

- სულ არ გადამავიწყდა! - უფროსმა შუბლში ხელი შემოიკრა და სიხარულით წამოიძახა: - მომიყვანეთ თარჯიმანი, ჩქარა მომიყვანეთ!

ბძანება სწრაფად შეასრულეს და მათ წინ გულასპასშვილი, რომელსაც ამჟამად გაჭირვებიდგან დამხსნელს ანგელოზად უყურებდნენ, მოიყვანეს და გარს შემოეხვივნენ.

ყველამ დაუწყო ხვეწნა და მუდარა, რომ ჯარის გაჭირვება სვიმონისათვის როგორმე შეეტყობინა და ამოდენა ხალხი განსაცდელისაგან დაეხსნა, თვით გაამპარტავნებული ღენერალი დღეს დამდაბლებულიყო და თავმოკატუნებული ეუბნებოდა:

- ჩემო მეგობარო! ოღონდ ამ დღიდგან დაგვიხსენ და გაგამდიდრებ, გაგაბედნიერებ.

თარჯიმანმა მთიულების აზრი იცოდა და დარწმუნებული იყო, რომ თუ რუსები თავიანთ ქერქში დადგებოდნენ, ხალხიც ომს შესწყვეტამდა, მაგრამ მაინც საჭიროდ დაინახა ეთქვა:

- სვიმონ ჭკვიანი კაცია, რაისთვის არ დაუჯერეთ?

- ახ, ღმერთო ჩემო! რა ვიცოდი, რომ ასეთი საქმე დაგვემართებოდა?

- მაშ რაი გეგონა?.. ჩვენი კაცები ქუდების მაგიერ მანდილს თუ ატარებდნენ?.. მაგრამ რაიც მოხდა, მოხდა... რასაც აღარა ეშველებს, იმას თავი დავანებოთ...

მე წავალ, ვეცდები... მხოლოდ სანამ დავბრუნდებოდე, ადგილიდგან არ დაიძრათ, თორემ ღვთის მადლმა, ცოცხალს ბლავანსაც ვერ გაიყვანთ.

ამ სიტყვებით მოახტა ცხენს და ქვეშესკენ გაემართა; ღენერალმა-კი რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა და ხატებს მანეთიანი კელეპტრები აღუთქვა, ოღონდაც არის მშვიდობით გადარჩენილიყო.

გათენდა კიდეც, როდესაც რუსებისაგან სვიმონთან გაგზავნილმა კაცმა იმ ადგილს მიაღწია, სადაც მთიულებს გზები ზემოდგანაც შეეკრათ და მტერს ფხიზლად ჰყარაულობდნენ.

გაგზავნილი კაცი ისე პირდაპირ, მოურიდებლად მიდიოდა, თითქოს იმ ადგილებში არავითარი არეულობა არ მომხდარიყო და სრული მშვიდობიანობა სუფევდა. მგზავრი შევიდა იმ ადგილას, სადაც თხილის ტყის ხშირფოთლიანი ტოტები გზაზედ გადმოზნექილიყვნენ და ერთმანეთში გახლართულებს ფერხული დაებათ, ცოცხალი სასიამოვნო თაღი შეეკრათ.

გზა სიარულის გამო რაოდენადმე დალეულიყო და თავის ნაპირებზედ დაბლა ჩასულს სიღრმავე შეედგინა; ამის გამო, აქეთ-იქით მაღალი ბეგები კედლებივით ამოსულიყვნენ და მოსიარულეთათვის გზისა და ხეებს შუა საკმაო მანძილს სტოვებდნენ.

ხეებს შუა გახლართულიყო სვია და სხვა მხვევი მცენარენი; იმათ ძირიდგანვე წკვერტად მოყვანილი ხშირი ფოთლები მიზდევდნენ და მგზავრს ზაფხულობით საკმაოდ უჩრდილებდნენ და უგრძობებდნენ, მხოლოდ ზამთრობით იფარავდნენ ძრიელის ქარიშხლისაგან და ჩუმქრისაგან.

გარშემო სრული მყუდროება სუფევდა. მხოლოდ მგზავრის ცხენის ფეხის ხმა არღვევდა სიჩუმეს. ესეც რომ არ ყოფილიყო, კაცს უდაბურ ადგილად მიაჩნდებოდა.

ერთბაშად შეიძრა ფოთლები, გაშრიალდა და მგზავრმა იგრძნო, რომ ვიღაცამ კისერში ძლიერი ხელი წაავლო; მაგრად დაუჭირა და მკაცრად უთხრა:

- ვინა ხარ?

- მე შუაკაცი ვარ, - დამშვიდებით უპასუხა მიმავალმა და დაუმატა: - კისერი-კი გაუშვი, თორემ ხუმრობა არ გცოდნია.

- სტყუი! - მკაცრად გააწყვეტინა უცნობმა, საყელო მოზიდა და ცხენიდან გადმოაგდო. ამავე წუთს, რამდენიმე შეიარაღებული მთიული დაჭერილს გარს შემოერტყნენ და თოფები მიუშვირეს.

- თქვენს მოთავესთან მიმიყვანეთ და მაშინ გაიგებთ, გატყუებთ თუ არა.

- იარე, მაგრამ გაფრთხილდი-კია, რომ მზის სხივით უკანასკნელად არ სტკებოდე. - ისინი გაბრუნდნენ, მგზავრს გარშემო შემოუდგნენ და ამგვარად მოთავესთან მიიყვანეს. რამდენიმე კითხვის შემდეგ სვიმონთან მიმავალს თავისუფალი გზა მისცეს და იმასაც აღარ დაუგვიანია.

შუაკაცი ამხედრდა, მაგრამ დიდხანს სიარული-კი არ მოუნდა, რადგანაც, რა წამს ხალხის მმართველს მთიულების და რუსების შეტაკება გაეგო, მაშინვე მათკენ გამომგზავრებულიყო და შუაკაცი გზაში შეხვდა და შორიდგანვე დაუძახა:

- არიქა, შენი კვნესა-მე! რუსები ჩახოცეს.

- მაშ ჩხუბი მოხდა? - ცხენის შეყენებით იკითხა უფროსმა.

- სისხლის ღვარი ადინეს, შენი კვნესა-მე!.

ეგრე გაუხადეს საქმე, რომ ვერც წინ და ვერც უკან ველარ განძრეულა... ვერა, აგრემც შემეწევა ლომისა.

- უფროსი რაღასა შვრება? - იკითხა სვიმონმა და ცხენი გაატარა.

- რას შვრება?... ჯერ იბერებოდა და ახლა კი მოკუნტული, წნორის ფურცელსავით ცახცახებს...

- წარმოსთქვა მოსულმა და დაუმატა: - კვებნა საქმეზედ მარჯვე ყოფილა, შენი კვნესა-მე!

- ღმერთო!.. რა კაცებს აბარებენ ხალხის ბედსა და ქვეყნის მართვას? - უკმაყოფილოდ წარმოსთქვა მმართველმა და დაუმატა: - არ გაიგონა ჩემი და ეხლა რაილა უნდა უშველო?..

ბევრნი დაიხოცნენ?

- ბევრნი, შენი კვნესა-მე, ბევრნი! გზაზედ მკვდრები ქვიშასავით ჰყრია.

- კიდევ სისხლი... უბრალოდ დაღვრილი სისხლი!.. სწორედ მაგას ვერიდებოდი და არ აგვცდა... რაი უნდა ჰქნან მარტო ბედშავმა მთიულ-მოხევეებმა?... რაი გაუვათ? მარტო ეგენი სწყდებიან და ქართლი კი ისე გაჩუმებულა, თითქოს დასძინებიაო!.. - მწარედ წარმოსთქვა სვიმონმა და ცხენს მათრახი გაუქნია, თითქოს ჯავრის ამოყრა იმაზედ უნდოდა.

ისინი მიეშურებოდნენ რუსების ბანაკისაკენ; დაღონებული მოსაუბრე თანამგზავრს ომის დაწვრილებულს ამბავს ჰკითხავდა. ბოლოს მიაღწიეს იმ ადგილს, სადაც მთიულთ ყარაულები იდგნენ და სვიმონთან გაგზავნილი კაცი ამ რამდენიმე საათის წინ ისე მკაცრად მიეღოთ.

ყარაულებმა თავიანთი მმართველი იცნეს, მოეგებნენ და მისალმების შემდეგ უფროსებთან წაიყვანეს.

- ვოჟებს გამარჯვება! - მიესალმა სვიმონი მისვლის უმაღლ.

- უფალმა გადღეგრძელოს, - ერთხმად უპასუხეს ერთად შეყრილ თემის თავებმა.

სვიმონ ჩამოხტა ცხენიდგან, მივიდა ხალხთან და პირდაპირ დაიწყო:

- თქვენ დამპირდით, რომ სანამ გაგზავნილი კაცები ქართლიდგან არ დაბრუნდებოდნენ, ხელს არ გავანძრევთ... მთიულებს დღემდის სიტყვაცა და საქმეც ერთი ჰქონიათ, დღეს პირი რაისთვილა გატეხეთ; რაისთვის არ შეასრულეთ დაპირება?

- რა ვქნათ, შენი კვნესა-მე? ნების-ნებად ჩვენც არ გვინდოდა, მაგრამ გავლა ძალად უნდოდათ და რაილა გვექნა?..

იარალის მეტი რაი შეაყენებდა?..

- ახლა საქმეს რადაით ვუშველოთ?... ხალხი ხალხად გაწყდა და რუსებიც უსარგებლოდ გადავიმტერეთ.

- მოკეთენი როდის იყვნენ, ბატონო? - უპასუხა რამდენიმე კაცმა და შემდეგ ერთმა დაუმატა:

- უსარგებლოდ რაისთვი... მაგათ ეგონათ, რომ მანდილები გვხურამს და ჩვენ კი ქუდოსნებად დავხვდით... აქეთ რომ მოდიოდნენ, გული გალაღებული ჰქონდათ და კაცად არ გვაგებდნენ, ეხლა გაფრთხილდებიან მაინც... კაცად ჩაგვაგებენ...

თორემ თემის ეგრე დაჩოლოფოტებაც ხომ არ იქნების?.. ჩვენც ღვთის გაჩენილები ვართ, პირჯვარს მარჯვენა ხელით ვიწერთ.

- მართალია, მაგრამ სანამ მტერს ძალა აქვს, უბრალოდ გაბრაზება არ უნდა... - მიუგო სვიმონმა.

- ამაზედ მეტს რაღას გვიზამენ, შენი კვნესა-მე, ბატონო?.. დანა და ყელი ერთად-კი გვაქვს მიტანილი და...

- ეგ სალაპარაკო არ არის...

ვაჟკაცს მოთმინება უნდა ჰქონდეს და დროს მოლოდინი იცოდეს... აგერ! უდროოდ საქმის დაწყობამ ქართლში რაი მოახდინა? ვინც განდევილი იყო, დაუჭერიათ და საწყალის ქომაგი კი აღარავინ არის... არა, რუსებს უნდა შეურიგდეთ როგორმე, თორემ საქმე გაჭირდების.

- არა, შენი კვნესა-მე, ბატონო!. ღვთის სიტყვასა ბძანებ, მაგრამ სანამ ქართლიდგან გაგზავნილები არ მოგვივლენ, და დაწვრილებულს ამბავს არ შეგვატყობინებენ, შერიგებაც არ იქნების.

ამ ლაპარაკის დროს ხალხში ერთი მთიული შემოერია, შემოვიდა წრის შუა და თავი ჩაჰკიდა. მისი დაღალვა, აჩქარებული ქშენა და არეული პირისახე აშკარად ამტკიცებდა, რომ მეტად ჩქარა ეარა და რაღაცა საშური, საჭირო საქმე უნდა ჰქონოდა.

- მეთაურნი სად არიან? - ბოლოს იკითხა იმანა.

- აქა ვართ, რაი გინდა?

- აბდიამ გამომგზავნა...

- რაი ამბავია?

- ქალაქში გაგზავნილი კაცები დაბრუნდნენ...

- დაბრუნდნენო? - ერთბაშად იკითხა ყველამ და მოსულს გარს შემოეხვივნენ.

- რაი ამბავი მოგვიტანეს, რაი ამბავი?.. სთქვი ჩქარა!

- საქართველო დამშვიდებული არისო... - მგლოვიარეს ხმით წამოიძახა იმან, მოიგლიჯა ქუდი და მწარედ ჩაჰკიდა თავი.

ამ სიტყვებმა ელვასავით გაირბინა; ყველანი და ყოველისფერი გაჩუმდა. ყველას ერთბაშად ხმა ჩაუწყდა და ზედვე იმ ადგილზედ გაშეშდა, რომელზედაც მთიულის სიტყვებმა მოასწრო. ამ სამარის მსგავს სიჩუმეში დარჩნენ და პირგამშრალებს სიტყვა ვედარ მოეხერხებინათ.

მოსულს ესმოდა თავის მდგომარეობა, ესმოდა, რომ მისგან მოტანილს ამბავს წყევლითა და ქოლვით მიიღებდნენ და ლაპარაკის გაგრძელება ვედარ მოეხერხებინა. ყველას მძიმე ლოდად დააწვათ ეს ხმა და თავს დაცემულმა ზარმა ფეხებამდის გაუარა. ქალაქი, მათი იმედი ქალაქი, საქართველოს მოთავე ქალაქი ამისთანა დროს გაჩუმებულიყო, დადუმებულიყო და იმათ რაღა უნდა ექნათ, რაღა შეეძლოთ?

- ვაჟნო!.. დასაკლავს ხარს რაილა ყურება უნდა?..

გვიამბოს, რაიც უნდა გადაგვხდეს და გაათაოს! - ბოლოს წარმოსთქვა ერთმა.

- ჰაი, ჰაი, რომ უნდა გვიამბოს, - სხვებმაც ხმა მისცეს და ისევე სიჩუმე ჩამოვარდა.

ახლადმოსულმა ქუდი და ჯოხი დედამიწაზედ დაყარა, ცალ მუხლზედ დაიჩოქა და დაიწყო:

- იულონს და ფარნავაზ ბატონიშვილებს ცოტა რაიმე ხალხი მისდგომოდა, იმათ აედოთ თავზედ რუსების გარეკა... მაგრამ ამ ცის ჩამონგრევის დროს რაი ერთობა ექნებოდათ?.. ისინიც ერთურთს სჭამდნენ და ჰგლეჯდნენ თურმე. ამ უკანასკნელ დროს, იმერეთისკენ ყოფილიყვნენ, იულონ იქ დაუჭერიათ და ფარნავაზი კი გაქცეულა სადმე... დანარჩენი ქართველები კი ჯერაც გონს ვერ მოსულანო და ვერ გაუგიათ, საიდგან რაი მოსდითო...

ყველანი გაჩუმებული და მიყუჩებული არიანო... აბდიამ შემოგითვალათ: ეხლა აღარა გარიგდება-რაო, დაიშალენით და რუსებს გზა მიეცითო.

- ქალაქი, ქალაქი რაილას შვრება?.. ისიც ჩუმად არისო?

- რაილას შვრება? - მწარის ღიმილით წარმოსთქვა მთიულმა: - რუსები მშვიდობიანად მიიღო და იმათ "რაი, რაი რატატაის" შესცქერისო!

სანამ ესენი ამ ლაპარაკში იყვნენ, გაჩუმებულს სვიმონს ფერი მიჰხდოდა და ყურს უგდებდა. კაცი ძნელად მიხვდებოდა იმის პირისახეზედ, ახარებდა ეს ხმა, როგორც რუსეთის ერთს მოსამსახურეს, თუ სხვა რამ გრძნობა ამლელვარებდა.

- სხვა რაი-ლა დაგაბარა აბდიამ? - ჰკითხა ბოლოს სვიმონმა და ხმამ კანკალი დაუწყო.

- რაილა უნდა დაებარებინა?..

დაიშალენით და თქვენ თქვენს კერას მიხედითო.

- ვოჟებო! მაი მეთაურნი აბდიასთან ავიდეთ და ყველაფერი ბეჯითად შევიტყოთ; უმაგისოდ დაშლა არ იქმნების, - წარმოსთქვა ერთმა უფროსთაგანმა.

- ავიდეთ, ავიდეთ! - მისცეს ხმა სხვებმა, რადგანაც დაშლა არ უნდოდათ და აბდიასთან ასვლით ეგონათ საქმე გაურიგდებოდათ რამე.

იმათი მდგომარეობა სწორედ ისეთი იყო, როგორც წყალწადებულისა, რომელიც ხავსს ეკიდება და შველას მისგან მოელის.

- მეთაურნო! - დაიწყო ისევ სვიმონმა, - წადით აბდიასთან... კარგად მოიფიქრეთ, მოილაპარაკეთ!. აბდია გონიერია, ურიგოდ არ დაგარიგებსო...

წადით და უთხარით, რომ მე რუსების ჯარში წავედ და სანამ არ ამოვიდე, არავითარი გადაწყვეტილება არ მოახდინოთქო... ნურც ხალხი დაიშლება და ნურც ჩხუბს ასტეხამთქო.

- კარგი იქნება, შენი კვნესა-მე, კარგი!

სვიმონი ცხენზედ შეჯდა და რუსების ბანაკისაკენ გასწია. რა წამს ჯარის უფროსმა მაზრის მმართველის მისვლა გაიგო, გახარებული გამოექანა, და ვისაც ამ რამოდენიმე საათის წინ რიგიანის პასუხის ღირსადაც არა ჰხდოდა, ეხლა თითქმის ფეხებ ქვეშ ჩაუვარდა და დამცირებულად ელაქუცებოდა.

- ახ, ბატონო სვიმონ! - ეუბნებოდა მათი აღმატებულება. - თქვენი მობრძანება, თქვენი გარჯა... ღმერთო ჩემო! არ ვიცი ჭეშმარიტად, მადლობა როგორ უნდა გადაგიხადოთ?

- მადლობა მეტია...

- გააწყვეტინა სვიმონმა მკაცრად. - მე მხოლოდ ჩემს ვალს ვასრულებ...

- ახ, რასა ბრძანებთ, როგორ იქნება?.. ეგ ვალი-კი არა, განსაკუთრებითი გულკეთილობაა; კაცთსიბრალო, კაცთმოყვარეობა გქონიათ... შეგვიბრალოთ, ბატონო სვიმონ!.. ამ მდგომარეობიდან დაგვიხსენით... დავიღუპე...

ნახევარ ჯარზედ მეტი გამიწყვიტეს!..

- რისთვის გაიჭირეთ საქმე? რატომ არ დამიჯერეთ?..

- ღმერთო ჩემო, რა ვიცოდი!.. ესე რომ მცოდნოდა, განა ფეხს გადმოვდგამდი?.. თქვენ არ გაგიგონებდით?

- მაგისთვის ცოდნა კი არა, რწმუნება და ნდობაა საჭირო... თქვენ კი არც ერთი არ გამოიჩინეთ ჩემდამი, - უსაყვედურა სვიმონმა და დაუმატა:

- ჩვენი ხალხი გულწრფელი და პირდაპირია... რაკი ერთხელ სიტყვას მოგცემნთ, უკანასკნელს სულის აღმოხდამდის მოგყვებიან; არ გიღალატებნთ და განზედ არ გაგიდგებიანთ, თუ იძულებული თქვენ თითონ არ გახადეთ.

- რა ვიცოდით, რა?!.. - თმებში ხელის წავლებით წამოიძახა იმედდაკარგულმა ღენერალმა და ხელის გამოშვებით დაუმატა: - მაპატივეთ, მომიტევეთ!.. ღვთის გულისათვის, გულკეთილად შემინდეთ!

- ჩემთან ბოდიშის მოხდა საჭირო არ არის... მე მხოლოდ ის მაწუხებს, რომ სისხლი უბრალოდ დაიღვარა და ამოდენა ხალხი უსარგებლოდ გაწყდა, თორემ თქვენზედ გაჯავრებაც კი არ შემიძლიან... წავალ, ვეცდები... ჩემის მხრით ყოველს ღონისძიებას ვიხმარებ, რომ გადარჩენილი ჯარი მაინც მშვიდობიანად გავიყვანო მხოლოდ თქვენც პირობა უნდა მომცეთ...

- მიბრძანეთ!

- ხალხს ყოველგვარი შეღავათობა უნდა მისცეთ...

თანახმა ხართ?

- გაძლევეთ სიტყვას, სიტყვას, როგორც პატიოსანი აფიცერი!..

სვიმონმა ხელი მოჰკიდა, რაოდენადმე მიუახლოვდა და წყნარად უთხრა:

- ჩემთვის... პატიოსანი კაცის სიტყვაც კმარა.

ღენერალი გაწითლდა და ჩაახველა.

- გაძლევთ პატიოსანი კაცის სიტყვას: მთელს ჩემს სიცოცხლეში ვეცადო, ხალხს ყოველგვარი შვება მივცე და სადაც კი შემეძლება, შემწეობა აღმოვუჩინო.

- გმადლობთ, - ხელის ჩამორთმევით უპასუხა მთიულმა.

ამის შემდეგ სვიმონმა უამბო იმ დროს საქმეთა ვითარება საქართველოში და შეატყობინა მთის ხალხის შესახებ ის უსამართლობა, რომელსაც სხვადასხვა ახლადგადმოსულები, თუ უკვე დაბინავებული მოხელენი ჩაიდენდნენ; მასთანვე გააგებინა, რომ გზის ნაპირად მცხოვრები მთიულები, დანარჩენ ქართველებზედ უფრო ხშირად ხვდებოდნენ რუსებსა და, მაშასადამე, რუსებზედ ხმის გავრცელება დანარჩენს საქართველოში, მთიულ-მოხვევებზედ იყო დამოკიდებული.

არც ის დაუმალა, რომ ერთადერთი გზის აქეთ-იქით მცხოვრები ხალხი, არა მცირედს სამსახურს უწევდა რუსის ჯარებს, რომელთაც სახლებში უყენებდნენ, შეშას უზიდავდნენ, მთაზედ გადაჰყვან-გადმოჰყვანდათ და გზებს უკეთებდნენ.

- ადგილის კურდღელს, ადგილის მწვეარი უნდა, თქვენო აღმატებულება! - დააბოლავა სვიმონმა. - თუ ეს ხალხი მომხრობილი, დაყვავებული და პატივცემული არ გეყოლებათ, აქედგან გადაიხვეწებიან, და სხვა ადგილების მცხოვრებნი-კი მთაში ვერაფერს ვერ გააწყობენ... უბრალო ბურუსის დროს ბარის კაცი გარეთ ფეხს ვერ გაზდგავს და მთის ხალხისთვის-კი სულ ერთია... ყინვასა, თოვლსა და გაჭირვებას შეჩვეულია... ასეთი ხალხი და მერე ამისთანა ადგილას არ შეიძლება რომ არ დააფასოთ.

- წარმოიდგინეთ, ჰა! აბა ჩვენ, რუსებმა რა ვიცით ეგენი? - გაკვირვებით წარმოსთქვა ღენერალმა.

- ვერც-კი მოვიფიქრებდი, რომ მთის ხალხი ოდესმე დაგვჭირდებოდა.

- მთის ხალხი ბევრის მომთხოვნი არ არის. კაცობრიული მოპყრობა და სამართლიანობა მათ გულს სამუდამოდ დაიმორჩილებს; მხოლოდ ისეთი მოპყრობა და საქციელი, როგორც თქვენმა ერთმა აფიცერმა ჩაიდინა, უეჭველია, ხალხსაც გაგიფრთხოვს და მეგობრობის მაგივრად, მტრადაც გადაგიქცევს.

- მართალსა ბრძანებთ, მართალსა...

- თქვენი აფიცერი მეურმეებს უღმრთოდ, უსამართლოდ და შეუბრალებლად მოექცა და თქვენ არც-კი დასტუქსეთ... რასაკვირველია, თქვენი აფიცერი წაქეზდებოდა და შემდეგშიც ათას უსამართლობას ჩაიდენს... თქვენც, უეჭველია, ბევრჯერ უსიამოვნობას მოგაყენებთ.

- მართლა, სულ არ გადამავიწყდა! - დაფაცურდა ჯარის უფროსი და დაიძახა: - მორიგ აფიცერს დამიძახეთ! - და აფიცერი იმავ წამს უფროსის წინ გამოიჭიმა.

- უფალო კაპიტანო! - უთხრა მოსვლის უმაღლესი ლენერალმა. - ეხლავ მოახდინეთ განკარგულება, რომ მკაცრი გამოძიება დაინიშნოს იმ აფიცრის შესახებ, რომელიც მთაზედ ურმებს მოზღვევდა და მეურმე მოხვევებს ისე უსამართლოდ მოჰქცეოდა. ყველაფერი დაწვრილებულად იქნეს გამოკვლეული და უკლებლად მომხსენდეს... მხოლოდ სანამ გამოძიება გათავდებოდეს, ხსენებული აფიცერი დაატუსაღეთ.

კაპიტანმა შუბლთან ხელი მიიტანა და გატრიალდა. ლენერალი კი სვიმონს მიუბრუნდა:

- რაც შეიძლება, მკაცრად მოვეპყრობი...

კმაყოფილი ხართ?

- უკაცრავად, თქვენო აღმატებულება! მის დასჯას ჩემს დასაკმაყოფილებლად კი არ გთხოვთ, არამედ სამართლიანობა მოითხოვს. თუ ჩემი სურვილი უსაფუძვლოდ მიგაჩნიათ, ნუ აღასრულებთ თქვენს განზრახვას.

- ახ, რასა ბრძანებთ, ბატონო, რასა?.. თქვენ უსაფუძვლო სურვილი როგორ გექნებათ? - დაიწყო ჯარის წარმომადგენელმა.

სვიმონ გამოეთხოვა და პირდაპირ აბდიასთან წავიდა. იქ შეყრილი მთიულთ მეთავენი მაზრის მმართველს მოუთმენლად მოელოდნენ და არ იცოდნენ საქმე როგორ უნდა გადაეწყვიტათ.

პირველსავე მისვლაზედ სვიმონს შეატყობინეს, რომ ხევსაც, სანიბელ ოსებთან ერთად, ლარსის ხეობა შეუკრავსთ, იქ საკმაოდ უჟღეცხათ რუსები და აქეთ აღარ უშვებენო.

მასთანვე აცნობეს, რომ ისინი მთიულების გადაწყვეტილებას ელიან და სიცოცხლეც და სიკვდილიც მათთან ერთად უნდათო. შუაკაცები პასუხს ელოდნენ.

სვიმონმა მოიწვია ხევის წარმომადგენელიც, და საქართველოს მდგომარეობაზედ ლაპარაკი საერთოდ დაიწყო. შავად და ბნელად გულში ჩასახოდა მას საქართველოს მდგომარეობა და ბნელის ფერადით უხატავდა მოძმეთ განხეთქილების მავნებელს მოქმედებას. დასუსტებული ხალხი სვიმონის სიტყვით გაყოფილიყო ათას ნაწილად და წინააღმდეგობისა და უთანხმოების გამო, თანდათან ერთმანეთს უფროდაუფრო ასუსტებდა. უბედურება საქართველოს ქსელსავით გარს შემოჰხვეოდა და ყოველს განძრევასათან ერთად, მეტად და მეტად უხვევდა თვალებსა, აგრძნობინებდა თავის ძალას... გზაარეულს ცხვარსავით უპატრონოდ, უდაბურს ტყეში დარჩენილს ქართველებს, ვეღარ გაეგნოთ საით წასულიყვნენ.

ყველანი ერთმანეთს ეჯახებოდნენ, აქცევდნენ ერთი მეორეს, ჰქელავდნენ ფეხით და ერთმანეთს დახრჩობაში თავთავიანთ შველას ეძებდნენ... აი, ასეთს მდგომარეობაში ეხატებოდა სვიმონს საქართველო.

- ეხლა გავჩუმდეთ, ძმანო! გავჩუმდეთ იმად, რომ ერთმანეთისა აღარა გვესმის-რა. ეხლა ხალხი ავად არის ერთის ავადმყოფობით, საერთო სენით. მოვა დრო და ღრუბელი ჩვენშიაც გაიმქრევის, მზე გამოიხედავს, დრო შეიცვლების და ავადმყოფი მოკეთდების; ძმა ძმას დაინახავს და შაერთებული საქართველო, ერთ ხორცს და ერთ სულ გადაქცეული,

აღსდგების!. აღსდგების იმად, რომ მტერს მტრის საკუთნო მოუწყოს და მოყვარეს - მოყვრისა!
ეხლა კი ჩვენც დავიშალნეთ, გავჩუმდეთ და ჩვენც ჩვენს ქოხს მივხედოთ... გლოვის დროა და
ვიგლოვოთ, ძმანო! - გაათავა სვიმონმა.

- მეტი რაი დღე გვაქვს, რომ არ დავიშალნეთ, შენი კვენესა-მე! - მწარის ღიმილით წარმოსთქვა
აბდიამა და დაუმატა: - მაგრამ ვაი იმ გულსა, რომელიცა სცემს და იმ სისხლსა, რომელიცა
სდულს!..

- მხოლოდ ისე კი უნდა დავიშალნეთ, რომ რუსებმა ჩვენი საქციელი მათთან მეგობრობის
სურვილად ჩასთვალონ...

ჩვენ მდგომარეობაში მყოფისთვის ამგვარი საქციელი სირცხვილად ვერ ჩაითვლების...
ნახვამდის, ძმებო!

ხალხი დაღონდა, დაფიქრდა და მალე წავიდ-წამოვიდა. იმავ ადგილას გაუნძრევლად,
მარტოდმარტო აბდია დარჩა. აღშფოთებულს სულს და ნაღველმორეულ გულს მძიმე ლოდი
დასწოლოდა, სულს უხუთავდა და სისხლისა და გონების მდინარეობას გზას აღარ აძლევდა.
იმედდაკარგულს წარსულს დიდებასთან გამოსალმება მეტად უმძიმდა.

დაღვრემილის სახით, გულდალაზვრილი მოხუცი გასცქეროდა იმ გზას, სადაც ქართველის
ხმლის კრიალი თავის საკუთარ საქმისთვის უკანასკნელად ენახა. ერთბაშად საყვირის ხმა
მოესმა, მთიელი შეკრთა და გული შეუთამაშდა, თითქოს ბრძოლად გაიზიდაო. გაიხედა,
გაფითრდა და თავი დახარა: მან დაინახა გაშლილი ალმები გამარჯვებული ხალხისა,
რომელთაც სუბუქი, ჩუმი და სურნელოვანი ნიავი წყნარად არხევდა და უაღერსებდა. აბდია
გაჟრჟოლდა, გააღრჭიალა კბილები და წყნარის მწუხარებით წარმოსთქვა:

აქამდის გულო ხალასო,

ეხლა რა სევდა დაგეცა?

არ სჯობდა სარჩო-საბადი

წინადვე სხვისთვის მიგეცა...

უკანასკნელის შემთხვევის შემდეგ დიდსხანს აღარ გაუვლია, როდესაც რუსები
საქართველოში დაბინავდნენ და სტუმრად მოსულთ მასპინძლობა დაიწყეს.

ხალხისთვის გულის შემატკივარნი, ზოგნი დაიჭირეს, ზოგნიც აქეთ-იქით გაიქსაქს-
გამოიქსაქსნენ და უპატრონოდ დარჩენილნი კი საკმაოდ დააშინეს. ხალხი წავიდ-წამოვიდა;
ყველა თავის კერას მიუდგა და ვარამ გულში ჩათხრობილი, ახალს მდგომარეობას
გამოურკვევლად შეჰყურებდა.

არც ღიმილი, არც მხიარულება, არც ხატობაში ჩვეულებრივი დროს გატარება არ ისმოდა.
თითქოს ყველა გადავიწყებოდათ და განუწყვეტელის ფიქრით დაბორკილებულს გულს
გასაღიმებლად ვეღარ მოეცალა. რუსები დაბინავდნენ, მაგრამ ხალხი მაინც ვერ შესჩვეოდა
ახალს მდგომარეობას და ექსუებოდა. სვიმონიც თავის სახლში დაბრუნდა და მინდობილს
თანამდებობის აღსრულებას შეუდგა; ელგუჯა-კი პირველში ისევ ხარანაულებისას წავიდა და

იქ სცხოვრობდა თავის მზალთი, მაგრამ ბოლოს ვეღარ მოითმინა, რადგანაც მწუხარე გულმა თავის სამშობლოს მიწაწყლისკენ გაიზიდა, თუმცა იქ მისვლაც ვერ გაეხერხა. სვიმონ, მართალია შურს არ ეძიებდა, მაგრამ ხალხის თვალად და მთის წესის დასაცავად მოსისხლეს მორიდებას ურჩევდა.

ელგუჯა მთის კაცი იყო და სვიმონის სიტყვები კარგად ესმოდა, აშკარად ხედავდა, რომ მთის მებატონე და მასთან ძალა-მქონებელი უფრო მოყვარულად ექცეოდა, სანამ მტრულად; მოხევეს უმადურობით არ უნდოდა გადაეხადა და, მადლობის ნიშნად, თითონაც ერიდებოდა.

განვლო ხანმა ამ მოთმინებაში, მაგრამ გული ისევ მალე აუტოკდა, თვალმა ჩვეულებრივი სურათები მოითხოვა, სულმა კვნესა დაუწყო და წარმოუთქმელის ძალით ყინვარწვერისკენ გაიზიდა...

ელგუჯამ შეჰკრა ბარგი, შემოისვა ცოლი ცხენზედ და საცხოვრებლად თავის ადგილების მახლობლად დაბინავდა. იქიდგან, განუწყვეტლივ სანადიროდ დადიოდა თავის მთებში, და მთელს დღეებს, გულის ცახცახით, თავს დაჰყურებდა თავის გატიალებულს ქოხსა... აქედგან იგონებდა წარსული დღეების სურათებს, აქედგან უგზავნიდა სალამს ყოველს კედელს, ყოველს ქვას, რომელიც კი ოდესმე იმის თავშესაფარს შეადგენდა.

ასე მიდიოდა დღეები ზამთრამდის და ელგუჯა ჯერ თავის სოფელში არ ჩასულიყო. ერთს ბნელსა და ცივს საღამოს, როდესაც ძლიერს ყინვას ხეები გაეჭირხლა და მთა-ბარისთვის თეთრი ზეწარი გადაეფარებინა, სვიმონის სახლში რაღაცა მოძრაობა იყო: გალავნის კარები უწყვეტლივ იღებოდა და შიგ სხვადასხვა ხალხი შედიოდა-გამოდიოდა. ყველა მიმსვლელს ხელში ეჭირა ან ჭურჭელი შინაურის არყით, ან კასრი ლუდით, ან ქათმები და კვერცხები, ან ღორი და ხაბიზგინები და სხვა. ხალხი სვიმონთან მოსაკითხად მიდიოდა, რადგანაც მძიმე ავადმყოფი შექმნილიყო და მთის ჩვეულებით-კი ამგვარს შემთხვევაში, მოსაკითხად ძღვენმოუტანელი ვერავინ მივიდოდა.

უმეტესი ნაწილი მიმსვლელებისა იყვნენ მოხუცებულნი, ჭადარაშერთულნი უფროსნი, და ფრიად პატივსაცემნი. შესვლის უმალ სტუმრები ავადმყოფს ანუგეშებდნენ და გარს მოსდიოდნენ; ცდილობდნენ სხვადასხვა გვარის ამბებით დასუსტებულის გამხნევებას, მჭმუნვარების გულიდგან მოშორებას. ხანდისხან რომელიმე მათგანი აიღებდა ფანდურს, ჩაჰკრავდა ძაღვს და წარსულის გმირების ცხოვრებას „დამახილით“ მოუთხრობდა. დანარჩენები, ხმაგაკმენდილი მოუსმენდნენ და ავადმყოფსაც გართობა ეტყობოდა. გაჩაღებულ ბუხარში ცეცხლს მხიარული გუგუნნი გაჰქონდა და სრულიად არ მიემზგავსებოდა იქ მყოფთა გულის მოძრაობას, დაღონებულსა და მოწყენილ სახეს.

იქვე ტახტთან იდგა სვიმონის ცოლი, რომელიც სდნებოდა საყვარელს ქმართან შეალერსების სურვილით, მაგრამ ჩვეულების მონა, ადგილიდან განძრევას ვერა ბედავდა და თვით ოხვრასაც კი კრძალვით. მორიდებით და ფარულად წარმოსთქვამდა.

ის ცოლი იყო და ხალხის შეხედულებას-კი, ქმრისადმი გრძნობის აშკარად გამოთქმა დასაძრახად მიაჩნდა. ქალს მხოლოდ ის-ღა რჩებოდა, რომ მწარე ნაღველი გულშივე

დაეტრიალებინა და მით წყლული და მწუხარება გაეორკეცებინა. სვიმონის ორი შვილიც, ერთი თოთხმეტის და მეორეც იმის მომდევნო, სტუმრებს თავს ადგნენ და შინაურს არაყს სთავაზობდნენ. ისინი კარგად ვერ მიმხვდარიყვნენ მამის საშიშს მდგომარეობასა, მაგრამ საერთო ჭმუნვარებას შეეპყრო და დაეღონებინა.

სვიმონის თავთან იჯდა მოხუცი ღინჯა, რომლისთვისაც გათეთრებული წვერი ხანსა და დროს რაოდენადმე შეეყვითლებინა. ეს იყო მთაში განთქმული მეფანდურე, და ჭკუამახვილი, გრძნობით სავსე მოლექსე; მაშასადამე, ყველასაგან პატივცემული და საყვარელი სტუმარი ტკბილი მოსაუბრე, ამადლებულის გრძნობით აღსავსე, მოაზრებული ღინჯა, ყოველ სიმის ჩაკვრაზედ ფანდურს ისეთს ხმას აღებინებდა, რომელიც კაცს გულს უწურავდა, ჟრუანტელს აღუმრავდა და ოფლს დაასხამდა.

დასუსტებული, ღონეს მოკლებული სვიმონი ტახტზედ იწვა და მწარედ ქმინავდა.

გაჩუმებული, დაფიქრებული და ოდნავ შუბლშეჭმუხვნილი, ღინჯას სიტყვებს ყურს უგდებდა; ავადმყოფმა მიიხედა შვილებისკენ, დააკვირდა, დააკვირდა და თვალები გაუბრწყინდა. ამ დროს ღინჯამ სიმებს ჩაჰკრა და კვნესა ჩართულის, მწუხარე, გულის ჩამთუთქავის ხმით დასძახა:

ღარიბობა და ობლობა,

ორივე გამომივლია,

სჯობს ღარიბობა ობლობას,

ობლობა მეტად ძნელია.

შესწყდა სიმების ჟღერა და მასთან ერთად სრული სიჩუმე ჩამოვარდა, თითქოს ყველანი თავთავიანთ გულს ჩაჰბრუნებოდნენ, ყველასგან განშორებული ცხოვრება შეჰქნოდათ.

- ობლობა... ობლობა მეტად ძნელია! - ძლივს წარმოსთქვა მიხრწნილის ხმით სვიმონმა და ცრემლები თვალებში მოერია.

ღინჯამ შეხედა სახლის პატრონს და გულისთქმას მიუხვდა.

- ბეჩაო ჩემო თაო! - უსაყვედურა იმან, - რას დაჰლონდი?! სამაგისო რაი გჭირს?..

თუ ეგრე იქ, ღვთის მადლმა, აღარც დავუკრავ და აღარც დავძახებ.

- არა, ღინჯაისი!.. დაუკარ, დაუკარ!. სიკვდილისა არ მეშინის, არა, ღვთის მადლმა!.. თუ სიკვდილის დრო მოვიდა, დეე მოვკედე, მაგრამ ესენი მებრალებიან... - წარმოსთქვა სვიმონმა და ობლებისკენ ხელი გაიშვირა: - ობლობა მეტად ძნელია...და მტერი კი ბევრი, ძალიან ბევრი მყავს.

- ვაჟკაცს მტერი არ დაელევის და ღვთის გაჩენილს-კი ღმერთივე დაარჩენს.

- პატარებს დამიღონებენ, ღინჯავ, თორემ მტერი რას მიზავს?

- მაგათთვის ნუ სჯავრობ, სვიმონისი!.. ეგეთი დედა ჰყავსთ, ღვთის მადლმა, რომ არავის დააჩაგვრინებს... თავს არ დაანებებს და ცხო რაი უნდათ?.. თუ გაუჭირდათ რამე, თემი დიდია, მეზობლებიც გონჯი არა გყავს, მოუვლიან.

- თემი?.. - ნაღვლიანად ჩაილიმა ავადმყოფმა: - ბარემ, თუ თემობა შეგვრჩა მაგრამ: „რაიც ვიყავით - აღარ ვართ, რაცა ვართ - აღარ ვიქნებით“ - წარმოსთქვა ლექსად, - მარტო დედაკაცი-კი რას გახდების?.

- მაი, მაგას თავი დაანებე, შენაი ჭირაიმე!..

„ღმერთია კაცის გამჩენი, იგივე არის დამრჩენი!“ - უპასუხა ღინჯამ და შეხუმრებით დაუმატა:
- მაგის მაგიერად, შენი შვილების სადღეგრძელოდ ერთი სიკეთე დასთესე!..

- რაი სიკეთე?.. სთქვი.

ღინჯამ შეხედა; სახე გაუბრწყინდა, ტუჩები გაუღიმდა და თვალებმა ჟუჟუნი დაუწყო. ქუდი მოიმარჯვა და უთხრა:

შე დაჭირების კულაო,

მოდო, დაგვიხსენ სულაო,

ყმად დაგვიწერე ყველანი,

წელში გაგვიგდე ცულაო!

უფროსთა ხვეწნად მოსულთა

ხათრის შენახვა თქმულაო,

ხალხის პირისა გამტეხი

დამწვარამც, დადაგულაო.

სვიმონმა გაილიმა, თითქოს რაღაცა მოაგონდა, მოცოცხლდა და თუმცა გაჭირვებით, მაგრამ ლექსითვე უპასუხა:

ღინჯავ, აჰა, ჩემი თასი,

არა მყავს-რა შენი ფასი,

ვფიცავ თხოვნა აღვისრულო,

თუნდა გქონდეს ასჯერ ასი!

- მითხარ რაი გინდა? - დააბოლოა ავადმყოფმა და მიელუშა.

ღინჯამ ქუდი მოიხადა, იატაკზედ დააგდო და წამოიძახა:

- აი, შენი მუხლების ჭირი მომცეს უფალმა, რომ ხათრი შეგვინახე!..

წმინდა გივარგის გიყენებთ შუამავლად, ნუ გასწირავ შენს მოძმეს, შაირიგე ელგუჯაი!.. თავის მამა-პაპის საფლავიდან ფეხს ნუ ამოაკვეთინებ, თავის მიწა-წყალს ნუ დაანატრებ. ნუ, შენის შვილების სადღეგრძელოდ!...

- ელგუჯაი შავირიგო?.. მე არ ვეჩხუბები!.. არც თემის გადაწყვეტილებას გადავსულვარ?.. ცხო რაილა გინდათ, რაღასა მთხოვთ?

- ბჭეთ ამორჩეულნი გულჩვილობას ვერ მიჰყვები!..

ისინი სამართალსა სჭრიან და მოსამართლე კი გულჩვილი ვერ იქნები... რასაც მოსამართლე ვერ შეუნდობს, - კაცმა უნდა შეუნდოს, მოძმემ მიუტეოს.

- ბარემ, ღინჯავ! აგრე იქნებოდა, ღმერთი რომ ვიყნეთ, მაგრამ რაი ვქნათ, რომ კაცნი ვართ?

- ჰაი, ჰაი, რომ ღმერთი არა ვართ, შენი კვნესა-მე! მაგრამ ღვთის სახეს ვატარებთ და იმის სიტყვას უნდა ვაღსრულებდეთ, მას ვბამადეთ.

- მიუტევე, შენი შვილების სადღეგრძელოდ, შეირიგე. - წყნარად და მოწიწებით წარმოსთქვა სვიმონის ცოლმა.

- უნდა მიუტეო, ბატონო სვიმონ! უნდა შეირიგო! - ერთხმად წყნარად წარმოსთქვეს იქ მყოფთა და ქუდმოხდილები ფეხზედ წამოდგნენ.

- ხმა მღვთისა და ხმა ერისა!..

- ცოტა სიჩუმის შემდეგ წარმოსთქვა სვიმონმა. - ამოდენა ხალხს ეგრე გასურთ და ნება თქვენი აღსრულდეს.

- აი, შენი ჭირი მოგვცა ღმერთმა, შენი!.. - მოისმა გახარებული ხალხის ხმა.

- ღვთის მაღლმა, კაციც შენა ყოფილხარ და ქუდიც შენა გხურებია!.. მაგ სიკეთეს უფალი არ დაგიკარგავს, უფალი გადაგიხდის.

- უფალი, იმისმა მაღლმა!..

- პირჯვრის გადაწერით წარმოსთქვა ღინჯამ და მიუბრუნდა ერთ ბიჭს...

- მამ შემოიყვანე. გვიანობისა აღარაა!.. დიასახლისო!.. ელგუჯაი შენც შვილად უნდა აიყვანო, - მიუბრუნდა ქეთევანს.

- თქვენი ნებაა, - დაედასტურა სვიმონის ცოლი.

- ნუ დაგიკარგოს წმინდა გივარგიმ!..

- უთხრა ღინჯამ და ერთს უფროს კაცს მიუბრუნდა: - წადი, შემოუძე!

ეს ამბავი ხალხს ისე რიგად გაეხარდა, რომ იმ სოფლის დიდი თუ პატარა, ქალი თუ კაცი სვიმონის სახლს მოაწყდა და მის დღეგრძელობას ღმერთს შეღაღადებდა.

ერთბაშად გაიღო კარები, და ავადმყოფის ოთახში წყნარად რამდენიმე მოხუცი ელგუჯას შემოუძღვა. დიასახლისი, რომელიც აქამდის ზეზე იდგა, დედაკაცებმა „მარტოშკამში“ ჩასვეს და გარს შემოეხვივნენ; გაუხსნეს გულისპირი, გამოუჩინეს მკერდი და მარჯვენა ძუძუ უბიდგან გაუნთავისუფლეს. ელგუჯა პირდაპირ იმასთან მივიდა და ძუძუზედ სამჯერ კბილის დადგმით, სამჯერ წარმოსთქვა:

- შენ დედა და მე შვილი, შენ დედა და მე შვილი, შენ დედა და მე შვილი.

იქ მყოფნი ამ სახალხო ჩვეულებას მოკრძალებით უყურებდნენ, იწერდნენ პირჯვარს და ახლად დანათესავებულებს ღმერთს ავედრებდნენ.

ელგუჯა ჯერ კიდევ იმავ ადგილზედ იდგა და ვერ განძრეულიყო, როდესაც ქალმა ხელი მოჰკიდა და უთხრა:

- ელგუჯაუ! დღეის შემდეგ შენ ჩემი შვილი ხარ... შენა ხარ სისხლი ჩემის სისხლისა და ხორცი ჩემის ხორცისა.

ქალი გადაეხვია, როგორც მშობელი ღვიძლს ნაშობს და რამდენჯერმე აკოცა. შემდეგ მიიყვანა ქმართან, დააჩოქა ტახტის წინ და უთხრა:

- აჰა, მომიყვანია შვილი, დალოცე.

სვიმონმა გადმოხედა და თვალებში ცრემლები მოერია; შემდეგ გახურებული ხელი გადმოიღო, თავზედ დაადო და რამდენსამე ხანს, გაჩუმებული, გრძნობით უყურებდა.

ვინ იცის იმ წუთებში მომაკვდავს თვალწინ რა სურათები ეხატებოდა? რა გრძნობა ამღელვარებდა მის სულსა, რა ფიქრები მოსდიოდა თავში და რა რიგად მოძრაობდა მისი გული? მოხუცის ტუჩებმა ხმის ამოუღებლად დაიწყეს მოძრაობა, თითქოს ჩუმად რაღაცა ლოცვებს წარმოსთქვამდნენ.

- ელგუჯაუ, - ბოლოს დაიწყო დაღალულის კაცის ხმით ავადმყოფმა: - დღეის იქით შენა ხარ სისხლი ჩემი სისხლისა და ხორცი ჩემის ხორცისა!.. ვინც შენ გაწყენინებს, მე მაწყენინებს... ვინც შენ გატკენს რასმე, - მე მატკენს...

ვინც შენ დაგჭრის, - მე დამჭრის!.. დღეის იქით შენა ხარ ჩემი შვილი და ნაწილი ჩემი გვარეულობისა!.. შენი ტკივილი ჩემი ტკივილი იქნება... ღმერთმა უღალატოს, ვინც შენ გიღალატოს, ჩემ გვარში ნუ დაინდოს ისა, ვინც შენ არ დაგინდოს...

- ამინ! - წარმოსთქვეს იქ მყოფთა.

- ხალხო! ჩემი საქმე თქვენ მოგანდევით, თქვენ გადასწყვიტეთ და მეც დაგმორჩილდით...

გახსოვდესთ, რომ თემის სურვილი, - უფლის სურვილია...

მე მომხედეთ და ხალხის სურვილს თქვენც ასე აღასრულებდეთ... ამასვე ანდერძად დაუგდებდეთ თქვენს შვილებს.

- ღვთის პირით ლაპარაკობს, უფლის მადლმა!

- მე ძალა მქონდა და შემეძლო ათი, ასი, ორასი კაცი, ჩემი სურვილის აღსრულებისათვის, ორ ბატკანსავით შემეწირა... შემეძლო ელგუჯას მზე გამექრო, ვცდილიყავ მაგის დასჯასა, მაგრამ თემმა მიბძანა და იმის წინაშე მეც მუხლი მოვიდრიკე, ქედი მოვიხარე...

- მართალია, მართალი.

- რომელსა ასხმენ ყურნი სმენად, ისმინენ! თემის სიტყვას ყველა ისე უნდა დამორჩილდეს, როგორც ღმერთის ბრძანებას.

ავადმყოფი გაჩუმდა, ჩაფიქრდა და ქშენას მოუმატა.

თითქოს შესუსტდა და ლოგინზედ მიელუშა.

- დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ დამრჩენია, - დაიწყო ისევ სვიმონმა. - დაიხსომეთ ჩემი ნაუბარი: ერთობა ძალაა და ძალა კი ბედნიერებაა... ელგუჯაუ!.. თემმა მთლად შენი მამული, სახნავი და სათიბი, სამოვართა და წყალითა, მთითა და ბართა, სულ ერთიანად მე მარგუნა...

- ალალი იყოს, როგორც შენი დედის ძუძუ! - გატაცებით უპასუხა ელგუჯამ.

- არა, ელგუჯაუ! რად მინდა?..

ჩემიც საკმარისი მაქვს. შენ რომ დამნაშავე იყო, შენის ბალები რაი ბრალია?.. იმათ ულუკმოდ ვერ გავუშვებ. მართალია, ჩემს მკვდარსაც უნუგემოდ ვერ დავკარგავ... ჩემის დაკლებულის ნიშნად დავიგდებ... შენს სათიბს, ხეთა შუაში რო გაქვს... თავადაც კარგად იცი, რომ მაგ მიწას მხოლოდ სახელადა ჰქვიან სათიბი, თორემ იქ ღორღის მეტი არა მოიპოება-რა და ღორღი კი ყველგან ბევრია, რომ ფასი რაიმე ჰქონდეს; ეგ სათიბი ამიღია და დანარჩენი-კი, აი ამ ხალხის დასწრებით და მოწმობით, შენთვისვე დამიბრუნებია...

ღმერთმა ალალი ქნას შენზედ ისე, როგორც შენი დედის ძუძუ.

- აი, გადღეგრძელოს უფალმა! - დაიძახა სვიმონის გულუხვობით აღელვებულმა ხალხმა.

- შენი ჭირის სანაცვლოდ იყოს, შენი კვნესა-მე, ჩემი მამულიც და ჩემი თავიცა!. ოღონდ შენა მყვანდე ცოცხალი და მამული რა შავ ქვად მინდა?.. რაი გამიჭირდების?

ამ სიტყვების დროს გარედგან რაღაცა ხმაურობა მოისმა; ერთბაშად გაიღო კარები და ყველამ გაკვირვებით იქით მიიხედეს. მთაში ავადმყოფთან მტერიც კი სიფრთხილით და მოკრძალებით დადის ხოლმე და ასეთმა დაურიდებლობამ ყველა გააოცა. კარებში გამოჩნდა რამდენიმე შეიარაღებული ყაზახი, რომელთაც სამხედრო ტანსამოსში გამოჭიმული ვიღაცა უფროსი წინ მიუძღვებოდა.

- ნაჩალნიკი ნაჩალნიკი! - მოისმა ხალხის ჩურჩული და ყველამ გაიწ-გამოიწია.

მაზრის მართველი იყო შუა ტანისა, გამხდარი და წელში მოხრილი; წინ წამოტეხილი შუბლი და ბანჯგვლიანი, გრძელბეწვიანი წარბები უშნოდ ამოსჯდომოდა და ბოროტების ბეჭედი დაესვა. გრძელი ცხვირი ჯერ მოხროდა და შემდეგ ბოლოში მოჰკავშოდა; მოკუმული და გაცრეცილი ტუჩები თითქოს გაღიმებას ცდილობდნენ, მაგრამ შხამის მორევას მაინც ვერა მალავდნენ; შავ-ყვითელი, გაჭიმული პირის კანი ალაგ-ალაგ მოჰფხუწოდა და

მოუთმენლობის დადი დაესვა. აჩქარებულს და მოუთმენელს სტუმარს, ეტყობოდა რომ კაპასი, შეუბრალებელი და ამპარტავანი უნდა ყოფილიყო. ესეთი გახლდათ მთიელთ მართველი, რომელსაც სვიმონი უნდა გამოეცვალა.

- უმაღლესის მთავრობის განკარგულებით, თქვენს მაგიერ მთის მართველად მე დამნიშნეს... დღესვე უნდა ჩამოგართვათ საქმეები და გამოძიება მოვახდინო თქვენგან ჩადენილს ზოგიერთა უკანონოების შესახებ...

იმედი მაქვს იძულებულს არ გამხდით ძალა ვიხმარო და ყოველისფერს დაუბრკოლებლად აღმასრულებლებით! - უთხრა იმან.

- ეგ გაფრთხილება სრულიად მომეტებულია, - უპასუხა გაკვირვებულმა სვიმონმა. - უმაღლეს მთავრობას დაუნიშნინხართ და უნდა დაგმორჩილდეთ... მე მაინც დიდი ხანია ამას მოველოდი, ვიცოდი... ამ უკანასკნელ დროს, იმდენმა გულმოდგინე მოსამსახურეთ გამოიჩინეს თავი, რომ ეს ამბავი აუცილებელი იყო... მხოლოდ გთხოვთ ხვალამდის დამაცადოთ... დღეს მეტად სუსტადა ვარ.

- მაგის გარჩევას მე ვერ შევუდგები, - მკაცრად მოუჭრა იმან. - გამოსაძიებლად მოვსულვარ და დღესვე უნდა დავიწყო. მხოლოდ რამდენიმე კითხვა უნდა მოგცეთ იმ ჯარის შესახებ, რომელთაც ფასანაურის ვიწროებში, თქვენის მიზეზით, მთიელები დაეცნენ და იმდენი ერთგული მოსამსახურე გაწყვიტეს.

- ჩემის მიზეზით? - ჰკითხა ავადმყოფმა და სიცხისგან აღფხვნილი თვალები უფრო მეტად აღეგზნო.

- დიახ, თქვენის მიზეზით... ეგ დამტკიცებულია, და ვეღარც თქვენ გადასთქვამთ. თვით ჯარის უფროსი, მათი აღმატებულება ამტკიცებს მაგას.

- ჯარის უფროსი? - გაკვირვებით წამოიძახა სვიმონმა და პირისახეზედ აღმური აედინა.

- დიახ, ჯარის უფროსი და იმის სიტყვების სიმართლე კი იმ მცირედიდგანაცა სჩანს, რაც ამ მალე ხანში შევიტყე...

- ის კაცი, რომელიც ღმერთსა და სჯულსა ჰფიცულობდა, რომ ქალაქში ჩასვლის უმალ, ყოველ ღონისძიებას იხმარებდა, ხალხის სატანჯველი მთავრობისთვის შეეტყობინებინა, ის კაცი ჩამოვიდა და მაგებს ლაპარაკობს?! მბეზღარობას მიჰყოლია?.. მომიტევეთ... არ ვიცი რა ვსთქვა, რა ვიფიქრო მაგრამ, მაგის მეტი რის მოლოდინი უნდა მქონოდა?!

- მაშ თქვენ იმ აზრისა ხართ, რომ ხალხს აწვალევენ და შველა, გამოსარჩლება ეჭირვება? - ჰკითხა გამომძიებელმა.

- დიახ, აწვალევენ, უღმერთოდ ეპყრობიან და მათი გამოსარჩლება ყველა პატიოსანი კაცის ვალია.

- მაშ, უეჭველია, თქვენც ესარჩლებოდით?

- მე მოგახსენეთ, რომ ყველა პატიოსანის ვალია მეთქი!

გამომძიებელი მიუბრუნდა მწერალს, რომელიც იქვე ახლდა და სტოლზედ ქალაღდები გაღდემღლა.

- დღწერეთ, - უბრძანღ მწერღლს: - თვით მღზრის უფროსი სღქვეყნოდ აღღარებს. რომ ხღლხი გღჭირვებღში არის, აწვღლებენ დღ უღმერთოდ ეპყრობიღნო...

მწერღლმღ ბრძღნებღ აღღსრულღ, გღმომძიებელი კი ისევ სვიმონს მიუბრუნდღ: - უეჭველიღ, თქვენც თქვენს მოვღლებღდღ სთვლიდით, რომ ხღლხს გღმოსღრჩლებღდით?

- დიღხ, ჩემს მოვღლებღდღ ვსთვლიდი.

- დღ... ხელსღც უწყობდით?

- დიღხ... თუმცღ სღმწუხღროდ იმდენი ძღღღ არღ მქონდღ, რღმდენღდღც შემწეობის სურვილი.

- დღწერეთ, - ისევ მწერღლს მიუბრუნდღ: - „მთის მებღტონე ყოველის პღტიოსღნის კღცის ვღღღდ სთვლის დღიცვღს ხღლხის სღრგებღობღ, მღთ ესღრჩლებღდეს დღ ხელს უწყობდეს...თითონღც, მღზრის მღრთვის დროს, ამის კვღღობღზედ იქცეოღღ...“

ეხღღც მხოლოდ იმღზედღ სწუხს, რომ ხღლხს სურვილის ოდენი სღმსღხური ვერ გღუწიღ“. - ვგონებ ასე ბრძღნეთ? - მიუბრუნდღ სვიმონს.

- ნღმდვიღღღ.

- ამის გღრეთ, თქვენ უნდღ მითხრღთ ჯღღნყების მოთღვეთღ სღხელები, რღდგღნღც მღთი დღჭერღ დღ რღოდენღდღც შესღძლებელი იქნებღ, მკღცრღდ დღსჯღ დღ სღსტიკღდ მოპყრობღ მღქვს ნღბრძღნები.

ღმ სიტყვებმღ სვიმონს გულში ლღხვრღდ გღურბინეს. თვღღწინ წღრმოუდგღ ისევ დღწიოკებული მოძმეთ ოჯღხობღ. ხღლხის ბედიღბღღი ხელში ისეთ კღცს უვღრდებოღღ, რომელსღც არღვითღრი შეწყღლებღ არ ექნებოღღ დღ პირღდის ანგღრიშისთვის ქვეყღნღზედ არღვის არ დღზოგღვდღ.

სვიმონ ძღღზედ კვენსოღღ, თუმცღ სღკუთღრი სენი გღბრუებოღღ დღ მთელი მისი არსებღ სღერთო ტკივილს შღეპყრო. იმღს უნდოღღ დღემღხღ:

- მთის ხღლხი გულკეთილიღ, პღტიოსღნი, მღრთღღი... დღსჯღს რღს ემღრთლებით?.. ისინი იცღვდნენ თღვიღნთ ქვეყღნღს, რღდგღნღც თღვიღნთ ვღღღდ რღცხღვდნენ... არ უნდოღღთ ლღღღტი თღვის მეფისღ, თღვიღნთ სღმეფოს მემკვიდრისღ, თღვიღნთ ეროვნებისღ დღ თვით მეოფეღობისღ...

მღგრღმ რღკი თღვის მოპირდღპირეს შეხებღღ, სიტყვღ ჩღუწყდღ დღ ამის მღგიერღდ გულიდგღნ მხოლოდ მწღრე კვენსღღღ აღმობდღ, ცივი ოფლი დღსღხღ დღ მწუხღრებღმ გულს ლრღნღ დღუწყო. კღრგღ ხღნს იმღგრებდღ თღვსღ, კღრგღ ხღნს თღვმოყვღრეობღ შეხვეწნის ნებღს არ აძლებდღღ, მღგრღმ ბოღღოს ძმღთ მოყვღრეობღმ დღსძღღღ დღ გღმომძიებლისკენ ხელები გღიშვირღ.

- ღმერთიღ მოწღმე, რომ ჩემთვის არღ გთხოვდი, არ შევწუხდებოდი, მღგრღმ ხღლხი ბეჩღვიღ... იქონიეთ შებრღლებღ! მკღცრღდ ნუ მოექცევით... ჯღვრობითღ დღ შულღით იმღთღც დღღღუპღვთ

და მართებლობასაც ვერაფერს არგებთ... ჩემზედ დასწერეთ, რაც გინდათ, ის მოიგონეთ, როგორც გინდათ, ისე დამაბეზლეთ, რაც გინდათ, დამაბრალეთ; ყველაფერზედ ხელს მოგიწერთ, ოღონდაც იმათ ჩამოეხსენით!.. ჩამოეხსენით, თორემ... თორემ... - ავადმყოფი მღელვარებამ შეიპყრო, სიტყვა ველარ გაათავა და დასუსტებული, ბალიშებზედ გადაწვა.

- წყალი, წყალი! - დაიძახა გამომძიებელმა, რომელსაც ამ სურათის ნახვამ თითქოს კაცობრიული გრძნობა გაუღვიძა.

ოთახში შემოვარდა სვიმონის ცოლი და მოსამსახურენი, ავადმყოფს მიეხვივნენ და მოსულიერება დაუწყეს.

გამომძიებელი, შეხედა თუ არა ქეთევანს, მიხვდა, რომ სვიმონის ცოლი უნდა ყოფილიყო, მივიდა იმასთან და თავის დაკვრით უთხრა:

- თქვენის პატივისცემით გამოძიება ხვალამდის გადამიდვია, - და წყნარად გავიდა.

სვიმონი მობრუნდა მხოლოდ იმისთვის, რომ უკანასკნელად გამოსალმებოდა თავის ხალხს, უკანასკნელად გულში ჩაეკრა თავის ცოლშვილი და ყველასათვის უკანასკნელი მშვიდობა ეთქვა...

გათენდა მეორე დღე და სვიმონის სიკვდილის ხმა მთელს მთას მოედო. დაიძრა ხალხი და ყოვლის კუთხიდან სატირლად მოესწრაფებოდა. ქალი და კაცი, დიდი და პატარა, შინ აღარავინა რჩებოდა, რადგანაც ყველას, ჩვეულებისამებრ შესაწირავი უნდა მოეტანა, მიცვალებულისადმი უკანასკნელი ვალი გადაეხადა.

ყველამ იცოდა მთის ჩვეულება, ყველას ესმოდა, რომ ისეთის კაცის დამარხვა, როგორც სვიმონი იყო, ჭირისუფლებს იაფად არ დაუჯდებოდა, სოფლებს სასოფლოდ და მოკეთეებს პირადად, ურიცხვი ძროხა და ცხვარი მოუდიოდათ, ერბო და ყველი მოჰქონდათ. ახლადდანიშნულმა მაზრის უფროსმა ნახა ხალხის თანაგრძნობა და დაპირების აღსრულება რამდენიმე დღით გადასდო; მას ეშინოდა სასტიკი განკარგულების მოხდენით ხალხში უკმაყოფილება არ გამოეწვია.

მიცვალებული გაბანეს, ჩააცვეს საუკეთესო ტანისამოსი, მოჰარსეს წვერი და საკაცით „სამყოფო სახლში“ დაასვენეს. ჭირისუფალნი და მგლოვიარე ნათესავ-მოკეთენი სამის მხრით გარს შემოეხვივნენ, მხოლოდ ისე მოშორებით კი დადგნენ, რომ მოტირალთა და ცხედარის შუა კაცის გასასვლელი ადგილი დარჩენილიყო... ესენი, განსაკუთრებით ქალები და დედაკაცები იყვნენ, რომელთაც თავშელები მოეხადათ, თმა გაეწეწათ და დამკლავებულნი სატირლად მომზადებულიყვნენ.

განუწყვეტილ თითო და თითო სოფლის დედაკაცები ჯგუფ-ჯგუფად სამყოფო სახლის დერეფანზედ გროვდებოდნენ და ცალ-ცალკე გუნდებად, მთაში შემოდებულის თავისებურის ტირილით შემოდოდნენ.

ამგვარად შემსვლელები, კარებშივე ერთი მეორის უკან დამწკრივდებოდნენ, და წინ უეჭველად უფროსს გამოიძლოდებდნენ...

მოწინავე წყნარად და მწუხარეს ხმით დაიძახებდა: „დადაი“, და ლოყებში ცემით სხვები ბანს მისცემდნენ და პატარა ნაბიჯის გადადგმით წინ წაიწევდნენ. ამათ ლოყებშივე შემოკვრით და სიტყვებით „ადაი“, ცხედართან მყოფი ჭირისუფლები უპასუხებდნენ და უსიამოვნო ყვირილი და ლოყებში ტყაპა-ტყუპი, მოსულთა და სახლში მყოფთა შორის არა სწყდებოდა. ეს ამბავი იქამდის გრძელდებოდა, სანამ ახლადმოსულები ძალიან წყნარის, ოდნავ შესამჩნევის ნაბიჯით, მკვდარს სამჯერ გარს შემოუვლიდნენ. სანამ ერთი სოფლის დედაკაცები ამგვარს ლიტანიას არ გაათავებდნენ, მეორე სოფლის დედაკაცები დერეფანში ელოდნენ და მხოლოდ მაშინ დაიძახებდნენ „დადაის“, როდესაც პირველები დაიშლებოდნენ. გამოუცვლელად მხოლოდ ჭირისუფლები იდგნენ და ყველა ახლად მოსულებს „ადაით“ და თავპირში ცემით უნდა დახვედროდნენ.

ამბავი სრული შვიდი დღე გრძელდებოდა, რადგანაც სვიმონ, ეს სახელოვანი კაცი პირველი გვარიშვილი იყო, საცხოვრებელი და განთქმული სახელი ჰქონდა, და იმის დამარხვისთვის საჭირო სამზადისი ამაზედ ადრე ვერ მოესწრობოდა. ხადისხან, როდესაც მოსულნი მთლად შემოიკრიბებოდნენ, და დერეფანში აღარავინ ელოდა, სახლში მყოფთ შორის რომელიმე მოხუცი მანდილოსანი ცხედარის მკერდიდგან თოფს აიღებდა, ზედ დაეყრდნობოდა და მიცვალებულს ლექსად შესხმას ეტყოდა, მის ცხოვრებას ხალხს მოუთხრობდა.

მომთქმელს დანარჩენები, დრო გამოშვებით, მისცემდნენ ბანსა და მოჰყვებოდნენ შემაწუხებლის ხმით, ზარით ტირილსა.

ყოველი მოქმედება, ყოველი სამსახური, ყოველი სახსენებელი საქმე, რომელიც მიცვალებულს ცხოვრებაში ჩაედინა, ეხლა საქვეყნოდ მოიხსენებოდა და მსმენელთა შორის თანაგრძნობას და მადლობას გამოიწვევდა.

მიცვალებულის სახელთან ერთად იმ დაკლებულთ სახელებსაც არ ივიწყებდნენ, რომელთაც ხალხისთვის ოდესმე შესამჩნევი სამსახური გაეწიათ და ვაჟკაცობის სახელი დაემსახურათ. ყველას, ვინც-კი იქ იყო, და მომთქმელთ სიტყვები სწვდებოდა, ამგვარი გამოსალმება უმაღლეს ჯილდოთ მიაჩნდა და მოძმეთაგან ამ პატივით მოხსენებას ნატრობდა.

როდესაც მოტირალი ლექსს გაათავებდა, წყნარად მივიდოდა მიცვალებულთან, თოფს ისევ გულზედ დაადებდა და მოწიწებით წარმოსთქვამდა: „შენ ცხონება და დამრჩენთ დღეგრძელობა“. ხალხი მიყუჩდებოდა და სანამ ახალი მომთქმელი წამოდგებოდა, და ხელახლად დაიძახებდა: „ახა ვაითა ავი მე“, ყველანი ერთმანეთში კითხულობდნენ: ვინ იყო მოხსენებული, ან რა სამსახური გაეწია? ამგვარად მთელი ხალხი ტყობულობდა თავიანთ გმირების სახელებს და მათი მოქმედების ამბავი საშვილიშვილოდ გადადიოდა.

ის იყო ერთმა მოხუცმა გაათავა ტირილი და მისმა გრძნობიერმა სიტყვებმა და გულის ჩამთუთქველმა ხმამ იქ მყოფნი მთლად დაიმონავა, როდესაც ერთბაშად მოისმა ფანდურის მკვნესავი, მგლოვიარე ხმა და ზედ ქვითინით დაძახილი.

ძლიერი და მწვავე იყო ეს ხმა, რომელმაც ხალხი შეატოკა, აამღელვარა და მოძრაობაში მოიყვანა.

- ელგუჯაი მოდის, ელგუჯაი! - ნიავსავით წყნარად მოისმა სულშეტაცებულთ და ხმა გაკმენდილთა შორის.

ხალხი ორად გაიყო და მათ შუა გამოჩნდა ლომებრივ ვაჟკაცი, რომელსაც თმა გასწეწოდა, საკინძი ჩამოსწყვეტოდა და გული გადაღებოდა; შესაზარი იყო მისი მხნე და გმირული, ჭმუნვით მოცული მდუღარე ცრემლებით დალორთხილი სახე.

ელგუჯას ხელში ეპყრა ფანდური და მთრთოლვარე თითებით სიმებს დასთამაშებდა. ის გამოვიდა შუა ადგილას და შესდგა; რამდენჯერმე გადაავლო იქ მყოფს ხალხს თვალი და ყველამ იგრძნო ნამდვილად შეწუხებულის კაცის გული, ყველა დაემორჩილა, გაჩუმდა, გაჩქურდა. იმ წამში ბუზი რომ გაფრენილიყო, იმის მოძრაობის ხმასაც კი გაიგონებდით.

მოხევემ ჩაჰკრა და ჩაჰკრა ფანდურის ძალებს, დაათამაშა თითები და ჰაერი მკვნესავის ხმით შეირყა.

ბოლოს გაივლო ტუჩებს კბილები და ისე ძალზედ მოუჭირა, თითქოს მოკვნიტას უპირობსო, მოჰყვა უსიტყვოდ ზუზუნს და ამ ხმაზედ ყველას გული ამოუჯდა, ცახცახი დააწყებინა. თითქოს თვით ჰაერსაც კი ეგრძნო ხევის მწუხარება და მისი გულის თრთოლას აჰყოლოდა.

მოხევემ ფანდურს კიდევ ჩაჰკრა, ჩაჰკრა და ერთბაშად დაიძახა:

შენ რომ გვმორდები, გმირთ-გმირო,

რალას გვიპირებ ჩვენაო?

გიყურებთ, გული დულდების,

ძლივს-ლა გვიბრუნავს ენაო!

წავიდა ჩვენი კაცობა,

ველარ ვიხილეთ ლხენაო,

ბღავის ცხორი და ბატკანი,

სადღაა იმათ სმენაო?!.

როდესაც ეს სიტყვები გაათავა, ფანდური უკუაგდო, მიცვალებულს დააცქერდა, დააცქერდა და ჩაწითლებულის თვალებიდგან ცრემლები ხელახლად, ღაჰა-ღუპით გადმოსცვივდა. კიდევ რამდენიმე გულის ჩამთუთქავი სიტყვა უთხრა და ხელის ჩაქნევით წარმოსთქვა:

- ფუი! ცრუ და მუხთალო სოფელო!..

იმასთან მივიდა რამდენიმე ყმაწვილი ბიჭი, მიუახლოვდა, მოჰკიდეს ხელი და სიტყვებით: „კმარა, ელგუჯაუ, კმარა, თავს ხომ არ მოიკლავ?“ დერეფანში გაიყვანეს, სკამად გადებულს გრძელს ჭაჭხედ ჩამოსვეს, ჩიბუხი გაუვსეს და მისცეს:

- მოსწიე, მოსწიე, გულს მაინც გაგიბრუებს!

სატირლად მოსულს კაცებს, რომელნიც იქავ ისხდნენ და სვიმონის ავ-კარგიანობაზედ ლაპარაკობდნენ, მიცვალებულის ნათესაობა ხელთ ყავარჯენადებულნი თავს ადგნენ და შინაურს არაყს სთავაზობდნენ. ამ დროს ეზოს კარებში ერთი უმცროსთაგანი გამოჩნდა და ხმამაღლა დაიძახა:

- სტუმრები, სტუმრები მოდიან.

დერეფანზედ მყოფი მასპინძლები და რამდენიმე მოხუცი სტუმარი წამოდგნენ და წყნარის სიარულით, კარებისკენ გაემართნენ. გალავანს მოშორებით, რამდენიმე ხელჯოხიანი მოხუცი წყნარად და დალაგებით მოდიოდნენ; როდესაც სტუმარ-მასპინძელი ერთმანეთს დაუახლოვდნენ დაუპირდაპირდნენ, დაეყრდნენ ყავარჯენებზედ და თავჩამოგდებულნი, მოწყენილის სახით დადგნენ. კარგა ხანმა გაიარა ამ სიჩუმეში და ორივე მხარე სიტყვის დაწყებას ერთმანეთს სთავაზობდა. ბოლოს სტუმართაგან ყველაზედ უხუცესმა აიღო თავი და მოუსამძიმრა.

- აი მოგიკვდესთ ჩემი თავი, დათუკაუ! - უთხრა იმან, - ის არა სჯობდა, რომ ჩემი სიკვდილი გაგეგონათ, სანამ ხევის ბურჯის წაქცევას გავიგონებდით?.. ბრალია ღვთის მადლმა, რომ ხევის განმანათლებელს, ხალხის ნუგეშს, მომძმეთ შემნახველს შავი მიწა სჭამდეს!..

- სულ უფლის ნებაა, თორღავ!..

რაი ვუყოთ?.. უფალს ხელს ვერავინ შეაფარებს, - უპასუხა ყველაზედ უფროსმა მასპინძელმა და დაუმატა: - თქვენ იყავით მშვიდობითა, კარგათა და უვნებლად... რაი უყოთ? სიკვდილს კაცი ვერსად წაუვა.

- ღვთის პირით ლაპარაკობ, დათუკაუ!. ღვთის პირით!. კარგი მოკვდა, უფლის მადლმა, მაგრამ: „კარგისა კარგი მოკვდების, - კარგივე წამოიზრდების“... მაგის დანაკლისი დღე უფალმა დამრჩომს შეჰმატოს.

- უმაგისოდ რანი-ღა ვართ, თორღაისი, რანი?.. დაგვირჩა თქვენი თავი, რომ მოგვიგონეთ. თქვენთან ლხინსა და ქორწილში მოგვიყვანოს უფალმა... სამხიარულო შესაწევრითამც გადაგვიხდია. გადმოხედით, თქვენაი ჭირაიმე, გადმოხედით... ბატარაი დაისვენეთ, შორიდგანა ხართ და დაღალულები იქნებით.

მასპინძელი სტუმრებს გაუძღვა, დერეფანზედ აიყვანა და იქ დასხდნენ; გამართეს ყალიონები და საერთო საუბარს გაეზნენ.

დილიდგანვე მოსული კაცები და დედაკაცები საკმაოდ დაღალულიყვნენ და მოსვენება ეჭირვებოდათ; რადგანაც სახლის პატრონები დასაფლავების დღისთვის დიდს მზადებაში იყვნენ და სტუმრების დასახვედრათ აღარ ეცალათ, ამისთვის მათი პატივისცემა და დახვედრა მეზობელთა ვალი იყო და ისინიც სტუმრებს თავთავიანთ სახლში ეპატიყებოდნენ.

სამყოფო სახლის კარებთან, რამდენიმე ყმაწვილი კაცი შეჯგუფდა, მოისმა რაღაცა ტკაცანი და ხალხი იქით გაემურა.

- მათრახებით მოდიან, მათრახებით! - დაიწყეს ერთმანეთში ჩურჩული. რამდენიმე დედაკაცი ჭირისუფალთაგან გამოერჩია, წავიდა კარებში მოგროვილს ბიჭებისაკენ და მათ მწკრივად უკან მოუდგა.

ცოტა ხანს შემდეგ, ვიღაცა დედაკაცმა კვნესით და ხმის კანკალით წარმოსთქვა: „ავაი!“ და სახლში დარჩენილთაგან პასუხად მიიღო: „ავ-დადაი“.

ყმაწვილი ბიჭები, მწკრივად დაწყობილნი, საკინძ-ჩამოწყვეტილნი და გულგადაღელილნი, წყნარის ნაბიჯით წამოვიდნენ; ყველას მარცხენა ხელი შუბლზედ ჰქონდა მიფარებული და მარჯვენაში-კი, განსაკუთრებით ამგვარის შემთხვევისთვის გაკეთებული მათრახი ეჭირა. მარჯვენა ხელის შემოქნევით მათრახის ტარი თავზედ გადიხნიქებოდა და მეშის პრტყელი, გასანთლული ფარჩუმი ძალზედ კისერში ხვდებოდა.

ყოველ „ავ-დადაის“ წარმოთქმისთანავე შემოიკრავდნენ მათრახებს და ყავარ-ყავარ დახეთქილი კისრიდგან სისხლი ჩქაფა-ჩქუფით გადმოსდიოდათ. მათ უკან მიდიოდნენ დამკლავებული დედაკაცები და მათრახის შემოკვრასთან ერთად ისინიც ლოყებში იცემდნენ. მოკლესა და პატარას ნაბიჯით ცხედარს სამჯერ გარს შემოუარეს; როდესაც გული საკმაოდ იჯერეს, და მთაში შემოღებული წესი შეასრულეს, შუა ადგილას გავიდნენ და მათრახები გადაყარეს, მჯილის გულში ჩაკვრით დაიმახეს: „ვაჰი“ და საჩქაროდ გავიდნენ.

რა თქმა უნდა, რომ მათიაც, ამ შემთხვევისთვის, მთიულეთიდგან გადმოსულიყო და როგორც ბავშვი ისე ღრიალებდა.

მთელი კვირა სვიმონის სახლში ეს არეულობა იყო; ხალხი საკმაოდ დაიღალა, დასუსტდა და ყველაზედ მეტად გულის შემატკიმარსაც-კი მოსვენება დასჭირდა.

დასაფლავების დღეს დიდძალი საქონელი დაიკლა და ურიცხვი „სიფროები“ გაიმართა, რომელსაც პატარა ბიჭები თავს დასტრიალებდნენ და ჰურის ჭამას მოუთმენლად მოელოდნენ.

მიცვალებული გამოასვენეს, უკანასკნელად გამოიტირეს, გარს შემოავლეს უკუღმა შეკმაზული ცხენი და ოდესმე მხურვალე გული ცივს მიწას მიაბარეს.

დაქვრივებული ქეთევან, ჯერედ კიდევ ყმაწვილი და სიცოცხლით სავსე, მძიმე შავებჩაცმული, იგლოვდა თავის საყვარელ ქმარს, რომელმაც ამ არეულობის დროს თავის პაწაწები ასე უპატრონოდ დაჰყარა. მართალია გულკეთილი მეზობლები ქვრივს პატივსა სცემდნენ, ყოველ საქმეში დაუზარებლად ეხმარებოდნენ, მზალო ყოველს მის სიტყვას აღსრულებდა, მაგრამ მოსვენება მაინც ვერ მოეპოვა. ახლადდანიშნული მაზრის მართველი, მთიელთ არეულობის შესახებ გამოძიებაში იყო და განუწყვეტლის კითხვებით თავს აბეზრებდა; ითხოვდა, რომ ქეთევანს მიეღო და პასუხი მიეცა იმ კითხვებზედ, რომელის შეტყობა მისგან უნდოდა მაზრის უფროსს.

მთის ქალისთვის, ამისთანა დროს უცხო კაცის მიღება თითქმის შეუძლებელი იყო და მართველისგან-კი ეს საქციელი შეურაცხყოფად მიიღებოდა; ბრაზდებოდა და გულში გადახდევინების სურვილი ემატებოდა.

ელგუჯა და მათია თუმცა მოხევის სახლში ცხოვრობდნენ, მაგრამ ყოველდღე ქეთევანთან ჩამოდიოდნენ და უპატრონოდ დარჩენილს ოჯახში რიგს აძლევდნენ. ასე მიდიოდა იმათი დღეები, სვიმონის დაკლებას აშკარად გრძნობდნენ, მაგრამ ცხოვრება მაინც შესაძლებლად მიაჩნდათ.

სადამო იყო.

ელგუჯას სახლის კერაში ცეცხლი წყნარად ენთებოდა და იქაურობას სასიამოვნო შუქით ჰფენავდა. საკიდელზედ ჩამოკიდებულს ქვაბს ჩუხჩუხი გაჰქონდა და მადის გამღვიძებელს სურნელებას ჰაერში ატრიალებდა. სახლის პატრონი და მათია იქავ ცეცხლის პირას ისხდნენ და ლაპარაკობდნენ ხალხის იმ შეწუხებაზედ და უსამართლობაზედ, რომელსაც ახლადდანიშნული მაზრის მართველი ჩადიოდა. მთიულეთიდან ხმა მოდიოდა, რომ აჯანყების საქმეს გამომძიებელი მეტად გულმხურვალედ მოჰკიდებოდა და აღარავის არ იბრალებდა, არავითარს საშუალებას არ ერიდებოდა, ოღონდ რამდენადაც შეიძლებოდა, საქმე თავის სასარგებლოდ გამოეჩინა. ამ სიმკაცრის და სასტიკობისთვის დიდს ჯილდოსა და პატივის მიღებას მოელოდა. ელგუჯა ერთი იმ დამნაშავეთაგანი იყო, რომლის დაჭერაც მაზრის უფროსს იმედს აძლევდა, რომ შესანიშნვს სამსახურად ჩაეთვლებოდა, რადგანაც სვიმონის შემწეობით მთიელის დატუსაღება მთავრობას თითქმის შეუძლებლად მიაჩნდათ.

- ხვალ თოფის ხმა უნდა გავტეხოთ, - დაიწყო ელგუჯამ.

- დროა, შენი კვენესა-მე! - უპასუხა მათიამ, - მონადირენი დაღონდნენ და სოფელშიაც მხიარულება აღარ გაისმის.

- ჰაი, ჰაი, რო დაღონდნენ!.. აგერ როგორი ზამთარია?.. თოვლმა ნადირები სულ დაბლა ჩამოჰყარა.

ოთახში მზალომ კარები შემოალო, თოვლიანი ფეხები დაიბერტყა და შემოვიდა.

- მოხვედ? - ჰკითხა ელგუჯამ.

- მოვედ.

- რაისთვი დაიგვიანე?

- სვიმონის „დედაკაცი“ არ მიშვებდა... ეგეთია ბეჩავი, რომ კაცს გულს მოუკლავს! თვალი არ შემრობია... დღევანდლამდის ძილი არ მიჰკარებია.

- რაი საკვირველია, შენი კვენესა-მე? - ჩაურთო მათიამ. - ხუმრობა კი არაა, ხელმწიფის სწორი კაცი მოუკვდა...

ჩამოვარდა სიჩუმე; მზალო მივიდა თაროსთან და ჭურჭელს ლაგება დაუწყო.

- მოიტა-ლა, გვაჭამე რამე, თორემ ცხოგან უნდა წავიდე და დამიგვიანდების.

- ამაღამ წახვალ? - ჰკითხა მათიამ და თითქოს ფერი ეცვალა.

- ეხლავ უნდა წავიდე, თორემ „სნოს წყალი\“ შესანდობარზედ დაუპატიჟებელი დაგვრჩა და დაგვემდურებინა.

- არ გითხარ, ვახშამი-მეთქი?! - გაუმეორა ელგუჯამ ცოლსა და გაკვირვებით შეჰხედა, რადგანაც პირველი შემთხვევა იყო, რომ გამეორება დასჭირდა.

- ეხლავ, ეხლავ! - უპასუხა ცოლმა, თითქოს მხოლოდ მაშინ გამოფხიზლდაო და დაფაცურდა.

ქალმა მარდად მოიტანა ვახშამი და პურის ჭამა დაიწყო.

მათია, როგორღაც დაფიქრებული იყო და ხმას არ იღებდა; ბოლოს, ერთბაშად ელგუჯას მიუბრუნდა.

- მაი, ელგუჯაუ, სნოს წყალზედ მე წავალ.

- ბეჩაო ჩემო თაო!.. ეგ რაი სთქვი? სტუმარი საქმეზედ გავგზავნო და ქვეყანას რაი-ღა პასუხი მიცევი? - უთხრა ელგუჯამ და დაუმატა: - ის თუ არ გინდა, რომ სალექსოდ გამხადონ?

- სალექსოდ რაისთვი? რაი სტუმარი ვარ? შენი სახლი ჩემი არაა?.. ღვთის მადლმა, მე წავალ, არა მიშავს-რა, გული რასმე მიღონდების და გავერთობი!

- არა, მათიასი, არა!.. შენ არც-კი იცი ვისთან მიხვიდე.

მზალომ ჩირალი კედელში გაამაგრა, მათიას გაფითრებული სახე განათდა და ტუჩებმა ცახცახი დაუწყო; იმან ვეღარ გასძლო, ნახევრად მიბრუნდა და სკამზედ ისე გასწორდა, რომ შუქი ვეღარ მისწვდომოდა. ელგუჯამ შეჰკრა თვალი და ჰკითხა:

- მათიაუ! რას მობუზულხარ?

- თავადაც არ ვიცი, - მოკლედ და ხმის კანკალით უპასუხა სტუმარმა.

- ავად თუ არა ხარ?..

ემანდა, კიდევ გაკანკალებს.

- მცივა, მაჟრჟოლებს რასმე.

- ქალაუ, მოიტანე-ღა ტყავი და წამოასხი. - ელგუჯა ცოლს მიუბრუნდა.

- ნუ ირჯები, არ მინდა, - უპასუხა მთიულმა, მაგრამ ტყავი მაინც გამოართვა, მოიჭუჭკა და ქუდი თვალებზე ჩამოიფხატა.

- არაყი თუ არა გვაქვს? - იკითხა ელგუჯამ და მოტანილი ჭურჭელი ცეცხლის პირას დადგა. - აბა, შენ შეექეცი და მე-კი წავალ, თორემ მიგვიანდების...

ბატარაი არაყი დალიოდე, კიდევ გაგათბობს და ოფლსაც მოგვგრის.

- მეც წამოვალ, - წამოიწია მათიამ, მაგრამ მოხევემ არ აუშვა.

- უგონოთ თუ არა ხარ, რას უბნობ? დაჯე, ღვთის მადლმა, თორემ მაწყეინებ, - უთხრა ელგუჯამ და ძალად დასვა. შემდეგ ცოლს მიუბრუნდა და უთხრა: - თბილად დაუგე, არ

შესცივდეს. თორემ ზამთრის სიცივე კაცს თუ ერთხელ ჯანში გაუჯდა, ძნელია... მშვიდობით, მათიაუ!

მოხვევმ თოფს ხელი წამოავლო და კარებისკენ გაემართა; ცოლმა ჩირალი აიღო და დერეფნამდის მიაცილა. ელგუჯა ერთბაშად შესდგა.

ცოლს შემოხედა და მაგრად მკლავ-მოხვეულმა, გულთან მიკრულს, რამდენჯერმე ძალზედ აკოცა. მზალო გაწითლდა და ქმრის გასვლის შემდეგ კარს ურდული გაუგდო, მოვიდა კერის პირს და თავისავე ადგილს დაჯდა.

მათიამ ქალს ჩუმად გახედა, შეამჩნია სიამოვნებისაგან გამოწვეული სიწითლე და ამოოხვრით ჩუმად წარმოსთქვა: „ბედნიერო!“

ისინი დიდხანს ისხდნენ გაყუჩებულნი და ხმაგაკმენდილნი, თითქოს ერთმანეთს გაბუტვიანო.

გაშმაგებული მთიელი ქალს ისე გაჰყურებდა, როგორც მიმინო, რომელსაც მწყერი დაუნახავს და გაფათრვას უპირებსო. ქალსაც ეგრძნო იმის თვალების ძალა და რაღაცა მოუსვენრობაში ჩავარდნილს, თავი დაეხარა.

ორნივ ასე ისხდნენ და თავთავიანთს საგონებელს მისცემოდნენ; ორთავ რაღაცა ფიქრი გულს უმღელვარებდა, მათი აზრის გაგება კაცს ძნელად შეეძლო.

მათიას შუბლი ხშირად შეეკუმშებოდა ხოლმე, თვალეზი გაუბრწყინდებოდა და აღშფოთებულს ქშენას ასტეხდა.

არა იშვიათად ტუჩებს გახსნიდა და თითქოს სიტყვის წარმოთქმა უნდოდა, მაგრამ თავშეკავებული ტუჩს კბილებს შუა მოიქცევდა და თავს გასაჩუმებლად ძალას ატანდა. კედელში გაკეთებულის სარკმლიდგან ნიავე შემოჰქროდა და ჩირალის ალს წყნარად ამღელვარებდა; ერთბაშად დაჰქროლა ქარმა, ჩირალი გადმოვარდა და გაჰქრა. ორნივ იქ მყოფნი შეკრთნენ და ანგარიშიუცემლად ფეხზედ წამოცვიდნენ. ოთახის განათება კერაში ანთებულს ცეცხლზედ-ლა მივარდა, და ამისთვის საკმაოდ ჩამოზნელდა. ქალი ჩირალს დასწვდა, მაგრამ მათიამ დაასწრო, აიღო და ცეცხლში ჩააგდო. ამ მოძრაობის დროს ქალს მოჰხვდა და თვალთ დაუბნელდა; წატორტმანდა და გონება არეულმა ქალს მაგრად ხელი გაავლო, მიიზიდა და გულში ჩაიკრა, გაშმაგებით დაეკონა და კოცნა დაუწყო.

- რას სჩადი, რას? - ფართხალებდა შემინებული მზალო, მარამ მთიელი ჰკუაზედ ვეღარ მოსულიყო.

დიდი ხნის შეგუბებულს გრძნობას ეს-ლა აკლდა, რომ წამალსავით აფეთქებულიყო და მთიულის არსება მთლად აღეგზნო, თავდავიწყებამდის მიეყვანა.

- რას სჩადი-მეთქი?! - გაბრაზებით განუმეორა ქალმა და ხელი გულთან მიაბჯინა. - რას სჩადი?

- იმას რო დავილიე, უშენოდ სიცოცხლე გამწარდა და ჩემი უნდა იქნა! - მათიამ ისევ მოზიდა ქალსა, რომელიც განთავისუფლებასა ცდილობდა. ცეცხლში ჩაგდებული ჩირალი ერთბაშად

აენტო, იქაურობა გაანათა და მათიამ დაინახა შეშინებული სახე მზალოსი, რომელსაც თავი უკან გადაგდო, თმა გასწეწოდა და თვალები გაბრწყინებოდა; შეხედა და გაშმაგებამ უმატა.

- ჩემი უნდა იქნა, ჩემი! - ხმის კანკალით წამოიძახა იმან და ისე მოსწია, რომ ქალის ძვლებმა ჭახჭახი დაიწყო. მზალომ დაიწვილა, მოქნილს სახრესავით მოიზნიქა და კაცი ჩააკვდა იმის სიცოცხლით სავსე ტუჩებს.

- უსირცხვილოვ!..

ნამუს დაკარგულო! ფუი შენს კაცობას, - მაღლა წამოიძახა ქალმა და დაუმატა: - მაშ შენთვის აღარც ნათესაობაა, აღარც ძმათ ნაფიცი!..

- არა, ღვთის მადლმა! - მარტო შენ, შენის მეტი არვინ მინდა, შენის მეტი არვინ მახსოვს, შენ გადამავიწყე ყველა!

- მე არ მინდისარ. მძულხარ, მძაგხარ და მეზიზღები! - შეჰკვივლა ქალმა.

ამ სიტყვებზედ მათია შეკრთა, როგორც გველის ნაკბენი, სიმწვავისაგან მთლად დაიკლაკნა და მღელვარებით წარმოსთქვა:

- მაშ ის გიყვარს, მარტო ის არის ბედნიერი?

- ის მიყვარს, მარტო ის არის ბედნიერი, დამეხსენ! - გაანჩხლებით უპასუხა ქალმა.

მთიულმა მკლავზე მაგრა მოუჭირა და შემდეგ ხელის კვრით წამოიძახა:

- მაშ იმის სიკვდილი მოგდომნია და მოკვდება!

მზალო შეკრთა ამ სიტყვებზედ, შეჰხედა მათიას და იმედი ჰქონდა, რომ სიბრალულს დაინახავდა; მაგრამ მთიულის სახე გაშმაგებულს ვეფხვს დამზგავსებოდა, რომელსაც მსხვერპლის სიახლოვე ეგრძნო და სურვილად მხოლოდ მისი სისხლით გაძლომა მოსწადებოდა.

- მათიაუ, რას სჩადი? რას უბნობ, რაი მოგსვლია?

- ისა რომ „გონთ“ გადამაგდე, ისა რომ მე და იმის ერთად სიცოცხლე აღარ ხერხდების!

- რაისთვი არა, რაისთვი? განა შენ-კი არ მიყვარხარ?..

- მაშ გიყვარვარ!..

- სიხარულით წამოიძახა კაცმა და ისევ ხელები მოხვია. მზალო გაუსხლტა.

- შენ ძმა ხარ და ძმასავით მიყვარხარ.

- კიდევ მოვტყუვდი? მაშ აჰა, - დასწვდა მთიული ცულსა, რომელიც იქვე ეგდო და დაუმატა: - დამკარი თავში და გამათავე.

- რას უბნობ? - უკან მიდგა შეშინებული ქალი.

- დამკარი, დამკარი-მეთქი, - არევით ეუბნებოდა კაცი. რომელსაც მოქმედებისთვის ანგარიში ვეღარ მიეცა.

- დამკარი-მეთქი, თუ ელგუჯას გადარჩენა გინდა, თორემ თუ აქედგან ცოცხალი გავედ, ღვთის მადლმა, რომ იმის მზე გაშავდების!

- მათიაუ! შენაი ჭირაიმე, ღვთის მადლსა!..

- მაშ დამკარ და მორჩი!.. მორჩი, მორჩი-მეთქი!..

- ბეჩაუ!..

- ჰო, - გააწყვეტინა იმან. - ჩქარა, ჩქარა...

კაცი მთლად ცახცახებდა და ორი სიტყვა გადაბმით ვეღარ მოეხერხებინა.

ამ დროს კარებიდან რაღაც ხმაურობა მოისმა და გახარებულმა ქალმა წამოიძახა:

- ელგუჯა! - და გასასვლელად გაბრუნდა, მაგრამ მათია წინ გადაუდგა.

- მოიცა!

- გამიშვი, კარი გაულო!

- მომკალ!

- არა-მეთქი... გამიშვი!..

- არა?.. მაშ ცოდო შენზედ იყოს!..

ქალმა დაიწვილა და დაეცა, მათიამ კი ცული გადააგდო, გაიძრო ხანჯალი და გაბრაზებულის ხარხარით კარებისაკენ გაქანდა.

მათიამ გაალო კარები, მაგრამ მაშინვე უკან მოაწყდა, რადგანაც მოხევის მაგივრად რამდენიმე შეიარაღებული რუსის ყაზახი დახვდა.

ესენი მოჰყოლოდნენ მაზრის მართველს, რომელსაც ელგუჯას დაჭერა განეზრახა.

მთიულმა კარების ჩაკეტა ვეღარ მოასწრო, ამ შემთხვევით რუსებმა ისარგებლეს და სახლში შევიდნენ.

- ელგუჯა შენა ხარ? - ჰკითხა ჯარის მეუფროსემ.

მათია გაშტერებით შეჰყურებდა და გამოიშვლებულს ხანჯალს ხელიდგან არ აგდებდა. რუსებსაც თოფის ჩახმახები ფეხზედ შემოეყენებინათ და მტრის დასახვედრად მომზადებულიყვნენ.

- ელგუჯაი არა ვარ! - ბოლოს უპასუხა მათიამ.

- ჩააგე ხანჯალი, - უბრძანეს იმას.

- ხანჯალი? - ჩაცინებით წარმოსთქვა მთიულმა და ქუდი თვალებზედ ჩამოიფხატა. - რაისთვი?

- ჩააგე-მეთქი და წამოგვეყვ! - გაუმეორეს ბრძანება.

- რაისთვი ჩავაგო, ან სად უნდა წამოგვეყვ? - მათიამაც ხმა აიმაღლა. - თქვენ ელგუჯას ეძებთ, და მე-კი ელგუჯაი არა ვარ... ცხო რაილა გინდათ?..

- ელგუჯა შენა ხარ, ვერ მოგვატყუილებ!.. გეუბნები წამოგვეყვ!

- გეუბნებით რომ არა-მეთქი...

ელგუჯაი რომ ვიყო, სახელს რაილა დამამალვინებდა?

- ისა რომ გეშინიან. წამოგვეყვ, თორემ ძალათ წაგიყვანთ.

მათიამ თავის ჩამოქნევით ქუდი მოიმარჯვა.

- ლომისის მადლმა, ელგუჯაი არა ვარ, არც მეშინიან, თორემ სახელს თქვენ დამამალვინებდით?.. არც ამდენს გალაპარაკებდით.

- დაგვმორჩილდი-მეთქი, თორემ...

რუსმა სიტყვების გათავება ვერ მოასწრო, როდესაც მზალო მუხლებ ქვეშ ჩაუვარდა და ხვეწნა დაუწყო.

ყაზახმა წამოაყენა და უზრუნველად ხელი ჰკრა.

- გამეცალე! ქალებთან საქმე არა მაქვს - დაიძახა ყაზახმა მკაცრად.

ამის მნახველი მათია მთლად გაფითრდა, თვალთაგან ნაწინწკლები გადმოსცვივდა და მთლად თრთოლამ აიტანა.

- დაიჭირეთ ეგ კაცი. - ჯარის უფროსმა მათიაზედ უჩვენა.

ყაზახები წინ წარდგნენ, მაგრამ მთიელი უკუ გადახტა, ამოეფარა გოდორს და მტრის მედგრად დასახვედრად მოემზადა.

ყაზახებმა კიდევ მიიწიეს, მაგრამ მთიულმა კედლიდგან თოფის ჩამოღება მოასწრო და გაუმიზნა.

- შესდექით, ლომისის მადლმა! ნიშნდაუდებელს არ გაგიშვებთ.

- ელგუჯავ, დაყარე იარაღი და დაგვნებდი-მეთქი.

- იარაღს-კი არ დავყრი და თუ შეგიძლიანთ, ძალათ ამხსენით.

უფროსი განრისხდა, მაგრამ სროლა მაინც ვერ გაბედა, რადგანაც ელგუჯას ცოცხლად მიყვანა ჰქონდა ნაბბანები.

- მამ კარგი! - დაემუქრა ყაზახი და მხლებლებს მიუბრუნდა: - ეს ქალი დაიჭირეთ.

შეშინებული მზალო კედელს აჰკროდა და მთლად ცახცახობდა; ყაზახები მისცვივდნენ, შეიპყრეს და წივილ-კივილით გარეთ გაათრიეს.

მათიამ მოთმინება დაჰკარგა და თოფის გასროლის შემდეგ, გულამღვრეული, შეჯგუფებულს ხალხს გადმოერია.

ყაზახები გამოცვივდნენ და ხანჯალ-მოწვდილი მათიაც უკან გამოჰყვა. პირველში შემკრთალი რუსები გარბოდნენ და მათია თავისუფლად ხანჯლამდა, მაგრამ მალე გონს მოვიდნენ, შემოეხვივნენ, ჩაიგდეს შუაში და ხმლები დაუშინეს.

რამდენიმე თოფი გავარდა, მაგრამ გახურებული მათია ვერ შეაყენეს; იმან ისიც კი ვერ გაიგო, დასჭრეს თუ არა. თვალწინ მხოლოდ მზალო ეხატებოდა, ხედავდა რომ რუსები წივილ-კივილით მიათრევდნენ და ამ შეურაცხყოფის გადახდის მეტი აღარა ახსოვდა-რა.

მათია იბრძოდა გამწარებული და ყოველ მხარეს, საითაც გაიბრძოლებდა, ნიშანდაუდებლად არ გამობრუნდებოდა, მაგრამ იარებიდან გადმონაჩქებმა სისხლმა მალე ძალა მოუკლო და ჩაიჩოქა; მკლავი დაუსუსტდა, კანკალი დაიწყო და წუთს შემდეგ უსულოდ დაეცა... გამარჯვებული ყაზახები გახარებულის ყიჟინით მიეხვივნენ და თავიანთ ხმლების მჭრელობა გუფთასავით აკეფილს მთიულზედ კიდევ რამოდენჯერმე სცადეს.

სწორედ იმ დროს, როდესაც თოფები დაიცალა, ელგუჯა იქავ ახლო-მახლო სოფელში ყოფილიყო, და გარეთ გამოვარდნილიყო; დაენახა, რომ იმის სოფელში ჩხუბია და მთლად გაფითრებული იქითკენ გაიქცა.

გზაში რამდენიმე ბიჭი მოეგება და შეატყობინეს, რომ ელგუჯას დასაჭერად ყაზახები მოვიდნენ და მათია დაჩეხესო; მოხვევმ კბილები გაახრჭიალა და გონებადაბნეულმა უფრო ჩქარა გასწია.

- სად მიხვალ, სადა? - მეზობლები წინ გადაუდგნენ.

- არ გესმის, რომ შენს დასაჭერად მოვიდნენ?..

- დასაჭერად?.. ვნახავ!. - წამოიძახა იმან შეუჩერებლივ...

- ნუ მიხვალ, შე ბეჩაო, შენა!..

იმდენ ხალხთან მარტო კაცი რაი გახდები! - კიდევა სცადეს იმის გამობრუნება: - მაი, დაბრუნდი და ცხოფრივ მოუაროთ.

- მაშ სტუმრის სისხლი შევარჩინო? თავი სალექსოდ გავიხადო!..

- შენც მოგკვლენ...

- მომკვლენ და ალალი იყოს! კაცი ერთხელ დაიბადების და ერთხელ მოკვდება! - წამოიძახა მოხვევმ ბევრს ეხვეწნენ, ბევრი ეცადნენ, მრავალი საბუთები მოჰყვანდათ, მაგრამ ელგუჯას დაბრუნება ვერა ღონისძიებით ვერ მოახერხეს!.. ის სულ ერთსა და იგივეს გაიძახოდა: - ძმა მომიკლეს და სისხლი უნდა ავიღო!

ელგუჯას, რომელიც საზოგადოდ მოხერხებული, გაფრთხილებული და მოაზრებული კაცი იყო, ეხლა სრულიად გონება დაეფანტა და თავის მოქმედების ანგარიში ვეღარ მიეცა.

მოხევე მხოლოდ ერთს წადილს შეეპყრო და იმის მეტი აღარა ახსოვდა რა: იმას სტუმარი მოუკლეს და სამაგიერო უნდა გადაეხადა, თუნდა ამის აღსასრულებლად სიცოცხლის შეწირვაც დასჭირებოდა...

ელგუჯა გავიდა სოფელში და სწორედ იმ დროს მივიდა თავის სახლთან, როდესაც მკვდარს მათიას, ვიღაცა უპატოოსნო, სულით დაცემული მასხარად იგდებდა და უშვერის პირითა ლანძღავდა.

მოხევემ მკვდრის ამგვარი შეურაცხყოფა ვეღარ მოითმინა და თავდავიწყებულს ერთის ხელით მისწვდა საყელოში და თავისკენ მოიბრუნა.

- აქეთ მობრუნდი, დაუნდო ძაღლო, აქეთ, - და სიტყვებთან ერთად მოქნეული ხანჯალი ტარამდი მკერდში ჩაუსვა. გულჩანგრეული ყაზახი მათიაზედ დაეცა.

- ეს ერთი, მათიაუ!.. - წამოიძახა იმან სიბრაზით და დაუმატა: - ნუ გეშინიან, ჯერ კიდევ ბევრს გამოგაყოლებ.

გამობრუნდა და დანარჩენს ყაზახებში გაერია; იმათ მთიელი მხოლოდ მაშინ შენიშნეს, როდესაც რამდენიმე კაცი წაიქცა.

გაშტერებული ყაზახები ჯერ აირივნენ, რადგანაც ვერ წარმოედგინათ, რომ ერთი კაცი ამოდენა ჯარში ჩამორევას გაბედავდა, და ღრუბელში შემალული მთვარე-კი საკმაოდ აღარ ანათებდა, რომ ნამდვილი დაენახათ.

მაგრამ რაკი ღრუბელმა გაიწია და მთვარემ იქაურობა გაანათა, ჯარმა დაინახა ერთადერთი კაცი, რომელსაც ხანჯალი ეჭირა და უწყალოდ, შეუბრალებლად იქნევდა. რუსები მოეხვივნენ და გზა შეუკრეს.

ელგუჯამ გაიბრძოლა. გასვლა დააპირა, მაგრამ წინ კიდევ რამდენიმე ხმაღმომწვდილი კაცი გადაეღობა. იმათ შეხედეს ერთმანეთს, თითქოს თვალით აწონას უპირებდნენ. მოხევე შეიკუმშა, გადახტა, მაგრამ რამდენჯერმე ხანჯლის მოქნევის შემდეგ, თავშუაზედ გაჩეხილი მათიას გვერდით დაეცა.

- მათიაუ, ვერ მისაყვედურებ! მარტოდ არ დაგაგდე...

მზალო... შვილებო!.. - წარმოსთქვა იმან და საუკუნოდ დახუჭა თვალები.

ასე გათავდა ამ უბედურთ სიცოცხლე, რომლებს გულიც სიყვარულის ცეცხლით სდულდა და იმდენს მოელოდდა დაუნდობლის სოფლისგან...

გაიარა წელიწადებმა, საქართველოში დამყარდა რუსის მართებლობა და კანონები. ხალხი დამშვიდდა, დაიწყო ახალი ცხოვრება; საუკუნოებით დაღალული ბრძოლისაგან. ის თითქმის დასვენებას ეძლეოდა.

ერთობა წყნარ-წყნარადა ჰქრებოდა და იმის სამაგიეროდ, ყველანი, თითქოს განსაკუთრებით ეხვეოდნენ თავ-თავიანთ საკუთარ სახვევში.

დაივიწყეს ბევრი წარსული ჩვეულება, წარსული აზრები, ურომლისოდაც მაშინ ცხოვრების შეძლება არ ეგონათ. დაივიწყეს ელგუჯა და მათიაც, როგორც სხვა მათი მედროვე ხალხი.

გარდაიცვალა სვიმონის ცოლი და იმის ადგილი დაიჭირა იმის უფროსმა რძალმა, რომლის ქმარი სამხედრო სამსახურში შესულიყო და ბედნიერად ჰმსახურობდა.

მართებლობამ დაიწყო ბატონ-ყმობის, გვარ-ტომობის და მამულებზე დავების გარჩევა. იმ საქმეების არეულობაში, როგორც მაშინ იყო, ყველა ცდილობდა მეტი კაცები დაეწერა თავიანთ სახელობაზე ყმად, მეტი მამული დაეჭირათ და თავადებთ სიაში ჩაწერილიყვნენ, რომელსაც განსაცვიფრებლის გამოცდით ახერხებდნენ.

ერთს დღეს სვიმონის უფროსი შვილი დაბრუნებულიყო სამსახურიდან შინ, როდესაც იმის მამულსა სწევოდა ჩინოვნიკი, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა ყმებისა და სახელმწიფო გლეხ-კაცების კამერალური აღწერის შედგენა.

რასაკვირველია, ამგვარ შემთხვევაში გულუხვი ქართველი მებატონის სახელი ისე არ დადგებოდა, რომ მსუქანი ვახშმები გალანათიანებული კარგის კახურის ღვინით, არ გაემართა.

ამისთვის სვიმონის სახლში იყო გამართული ლანათიანი ნადიმი იმ პირისათვის, რომლის კალმის მოსმაზედაც იყო დამოკიდებული გლეხ-კაცთ ყურმოჭრილ ყმად, თუ თავისუფლად გახდომა.

გლეხ-კაცები დარწმუნებულნი, რომ უპატრონოდ, უბატონოდ, ე.ი. უმოსარჩლოდ იმ ხანაში დარჩენილი, როდესაც დიანზეგ და ნაჩალნიკს უსულოდ შეეძლოთ რაცა ჰსურდათ ის ექნათ, - ცხოვრება წვა და დაგვა იყო, გარბოდნენ და უცხადებდნენ რომელსამე შეძლებულ და ძალა მქონებელ მებატონეს ყმობას. ამგვარად ისინი ჰხდებოდნენ სხვადასხვა პირების საკუთრებად.

როდესაც ჩინოვნიკმა გაათავა თავისი მუშაობა, თქვენ რომ თვალი გადაგველოთ იმის რვეულისათვის, საბატონო ყმების სიაში ამოიკითხავდით: „მზალო ნასყიდაშვილისა, თავის ორი შვილით“.

დიახ, - მზალო შეიქმნა, თავის შვილებით ერთად, მებატონის საკუთრებად და ეს ხალხი იმ შემთხვევაში ჩააყენა ისეთ მდგომარეობაში, რომ ყმათა შორის, გულის ძგერით მოალოდინა ის დრო, როდესაც ბატონ-ყმობის გადავარდნის ხმა გრგვინვასავით გაივლიდა საქართველოში, და ათას წამებულს ლოცვით თვალებს მიაპყრობინებდა ზეცისაკენ.

1 ქამანდარი - კარგი მსროლელი.

ჩერქეზში ხშირად არქმევენ ქალებს სახელად „მზის შუქს“, „მთვარის შუქს“, „ნათელას“ და სხვა. მზალო ნიშნავს მთვარის შუქს.

სამყოფო სახლი - ჯალაბობის საერთო სახლი.

საზოგადოდ ჩვენს ლიტერატურაში შეცთომით მთის ხალხს მთიულებად უწოდებენ, მაშინ, როდესაც ჩვენს საქართველოში მხოლოდ ერთ მაზრასა ქვია „მთიულეთი“ და შიგ მცხოვრებთ - „მთიულები“.

პირი-მზეს მთიულები თამარ-დედოფალს უწოდებენ და წმინდანად სთვლიან.

იხილე თხზულება ბ-ნი დუბროვინისა; დამატება - „მთიულების საჩივარი“.

ბ- ნი ბერჟეს თხზულება „საქართველოს რუსეთთან შეერთება“, დაბეჭდილი ცალკე წიგნებად და აგრეთვე „Отеч“-ში 1880 წელს)

ბუგრიანო - მუწუკებიანო, ქაჩალო, უხეირო.

მურდალი - მკვდარი უზიარებლად ან იმგვარი შემთხვევით მკვდარი, რომელსაც იარადით ჭრილობა არა აქვს.

მათარა - მეშისგან შეკერილი საგზაო სტაქანია რომელსაც შიგნითგან წმინდა სანთელი აქვს გამოვლებული და წყალს კარგად იჭერს.

„სანახავს“ უკეთებენ იარაში უწმინდურების გამოსატანად და ბალღამის სამუშაოდ. აგრეთვე „სანახავი“ იარას პირს არ აკვრევენებს, ჭრილობას ძირიდგან აწყებინებს რჩენას.

“ნადირს” არ იშვიათად მგელსაც უწოდებენ.

მთის ხალხის რწმუნებით გულადად მოკლულ ვაჟკაცის თვალს ყორნის მეტი ვერა შეეხება-რა.

მაბრიგანა - წულის ჩასაცმელია.

ჯერს - საჭმელს ეტყვიან.

ბატკნობიდამ გამოსული დედალი ცხვარი.

„საკლავს“ ცხვარს ემახიან.

იხილე მასალები საქართველოს ახალი ისტორიისა, თხზ. პ.გ. ბუტკოვისა ფურც.

379. (იგულისხმება: Бутков, Материалы для новой истории Кавказа, СПб. 1869 г. - რედ.).

სხვათა შორის იხ. ბუტკოვის „მასალები საქართველოს ახალი ისტორიისათვის“, ტ. III ფურც.

376.

რომელ სოფელშიაც მიცვალებული ყოფილა, სანამ იმას პატრონები „შესანდობარს“ არ დასდგმენ (ნიშანში სროლას არ გამართამდნენ) სოფელი გლოვობს და არც ერთი კაცი თოფს არ გაისვრის..